

Doktori (Ph.D.) értekezés

NAGY BALÁZS

A MOHÁCSI ÉREMLELETEK (I., II., PÉCSI KÖZI) ÉS AZ AZONOS KORÚ
LELETEGYÜTTESÉK AZ 1526. ÉVI ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN
(1526. AUGUSZTUS 29. – 1526. OKTÓBER 10.)

DEBRECENI EGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

Debrecen

2024

A MOHÁCSI ÉREMLELETEK (I., II., PÉCSI KÖZI) ÉS AZ AZONOS KORÚ
LELETEGYÜTTESEK AZ 1526. ÉVI ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN
(1526. AUGUSZTUS 29. – 1526. OKTÓBER 10.)

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a Bölcsészet tudományágban

Írta: **Nagy Balázs** okleveles régész

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi doktori iskolája
(Történelem programja) keretében

Témavezető:
Dr. Kálnoki-Gyöngyössy Márton D.Sc. habilitált egyetemi docens

Az értekezés bírálói:

Dr.

Dr.

Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

Dr.

Dr.

A nyilvános vita időpontja: 20.....

Nyilatkozat

„Én Nagy Balázs teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljesek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.”

Budapest, 2024. augusztus 29.

.....

Nagy Balázs

PhD hallgató

*"Miután a folyó közelében, a sík területen a tábor számára helyet találtak, a királyi sátrakat négyszögletű erőd formájában annak közepén állították fel. Hegyes tetejű bástyákkal rendelkező falat vezettek körbe. Ez a fal nem érintkezett a többi sátorral, mivel attól térközzel volt elválasztva. Az egész átjárható volt, amin belül a királyi testőrök laktak. A királyi sáternak egyetlen bejárata volt, ahonnan egy másik sátorba lehetett átkelni, amelyben napközben a királyi tanács tartózkodott. Ennek közelében volt egy festett fából készült, kör alakú, elbontható hálószoba, hogy - ha a szükség úgy hozná - mikor a tábort mozgatják, azt könnyen máshova lehessen helyezni, ahol a király éjszaka nyugalmat talál. Az egész királyi körzet körül négyszáz katona rendezetten éjjel-nappal őrködött."*¹

1. kép: Maximilian Brandstetter 1608-ban készített festménye Mohácsról²

¹ Ursinus 2013, 16.

² Pánya–König 2020, 146.

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	1
1. Előszó	4
2. Bevezetés.....	5
3. Általános kutatástörténet.....	8
4. A módszer és leletanyag ismertetése	12
4.1. Alkalmazott régészeti módszerek	13
4.1.1. Érem- és kincsleletek kutatásának lehetősége régészeti terepbejárással.....	14
4.1.2. Érem- és kincsleletek régészeti mentő feltárása.....	15
4.1.3. Érem- és kincsleletek nyomában, együttműködve a múzeumot segítő civil kutatókkal.....	18
4.2. A történelem és segédtudományainak szerepe az érem- és kincsleletek feldolgozásában	20
5. Pénzügyigazgatási és pénztörténeti áttekintés 1467 és 1526 között	24
5.1. Az 1467–1490 közötti pénzügyigazgatás és pénzverés vázlata.....	26
5.1.1. Az aprópénz kibocsátás verde- és mesterjegyeinek vázlata az okleveles adatok tükrében 1467–1490 között.....	28
5.2. Az 1490–1516 közötti pénzügyigazgatás és pénzverés vázlata.....	41
5.2.1. Az aprópénzverés verde- és mesterjegyeinek vázlata az okleveles adatok tükrében 1490–1516 között.....	44
5.3. Az 1516–1526 közötti pénzügyigazgatás és pénzverés vázlata.....	45
5.3.1. Az aprópénzverés verde- és mesterjegyeinek vázlata az okleveles adatok tükrében 1516–1526 között.....	49
5.4. Áttekintő a külföldi pénzek magyarországi forgalma kapcsán 1467–1526 között.....	50
6. A Mohács, Duna utcai és Pécsi közti éremleletek	52
6.1. A Duna utcai éremleletek története a megtalálástól a feldolgozásig	52

6.2. A Duna utcai éremlelet lelőhelye és kapcsolata a késő középkori mezővárossal	57
6.3. A mohácsi I. éremlelet numizmatikai elemzése	65
6.4. A II. számú éremlelet numizmatikai elemzése.....	72
6.5. Az I. és a II. éremlelet egykori tulajdonosa.....	78
6.6. Éremlelet a mohácsi Pécsi köz 7. szám alól.....	79
6.7. A Mohács, Pécsi köz 7. szám alól előkerült éremlelet egykori tulajdonosa	83
6.8. Tipológiai és kronológiai vizsgálatok az 1467–1521 között kibocsátott denárokon	84
6.8.1. I. Mátyás denárok	84
6.8.1.1. Uralkodói reprezentáció a címerábrázolások alapján (1458/1467–1490).....	84
6.8.1.2. Ábrázolások, verdejegyek, köriratok 1467–1471 között	94
6.8.1.3. Ábrázolások, verdejegyek, köriratok 1470–1478 között	101
6.8.1.4. Köriratok és hátlapi ábrázolások 1478–1486.....	106
6.8.1.5. Ábrázolások, verdejegyek, köriratok 1486–1490 között	111
6.8.2. II. Ulászló denárok.....	115
6.8.2.1. Uralkodói reprezentáció a címerábrázolások alapján (1490–1516).....	116
6.8.2.2. Az évszám nélküli denárok rendszerezése (1490–1497)	118
6.8.2.3. Az évszám nélküli denárok rendszerezése (1498–1503)	122
6.8.2.4. Az évszámos denárok kora 1503–1516 között	125
6.8.3. II. Lajos denárok.....	128
6.8.3.1. Uralkodói reprezentáció a címerábrázolások alapján (1516–1521).....	128
6.8.3.2. Ábrázolások, verdejegyek, köriratok (1516–1521).....	129
6.9. Ezüstből készült szokatlan hamisítványok	130
6.10. Az aquileiai denárok.....	136
7. Az 1526. augusztus 29-e és október 10-e közötti időszak kincshorizontja	138
7.1. Az első szakasz érem- és kincsleletei (1526. augusztus 29. – szeptember 3.)	140
7.2. A második szakasz érem- és kincsleletei (1526. szeptember 3. – szeptember 10.)	143
7.3. A harmadik szakasz érem- és kincsleletei (1526. szeptember 11. – szeptember 18.) .	148
7.4. A negyedik szakasz érem- és kincsleletei (1526. szeptember 19. – szeptember 23.) .	151

7.5. Az ötödik szakasz érem- és kincsleletei (1526. szeptember 24. – október 10.)	153
7.6. Az 1526. évi kincshorizont a Dunántúl és az Alföld viszonylatában	161
7.6.1. A kincshorizonthoz kapcsolódó magyar pénzek címletük szerint	167
7.6.2. A kincshorizonthoz kapcsolódó külföldi pénzek	168
8. Az éremgyűttesek korabeli értéke	172
9. Összegzés	176
10. Bibliográfia	182
10.1. Forrásközlmények	182
10.2. Értekező művek	184
10.3. A jelölt tudományos közleményei	217
11. Absztrakt	222
12. Summary	223
Függelék	224
1. Az 1526. évi kincshorizont pénztörténeti adatai a Dunántúlról	225
2. Az 1526. évi kincshorizont pénztörténeti adatai az Alföldről	227
3. Az 1526. évi török hódításhoz köthető érem- és kincsleletek listája	229
4. Az 1526. évi török hódításhoz köthető kincshorizont repertórium	231
4.1. Bag (Pest vármegye)	231
4.2. Bakonyoszlop (Veszprém vármegye)	231
4.3. Bácsszentiván / Prigrevica (RS)	232
4.4. Bátaszék – Lajvérpuszta (Tolna vármegye)	233
4.5. Bátmonostor – Pusztafalu (Bács-Kiskun vármegye)	233
4.6. Berekszó / Beregsău Mare (RO)	234
4.7. Bonyhád (Tolna vármegye)	234
4.8. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár (Pest vármegye)	235
4.9. Császártöltés (Bács-Kiskun vármegye)	236
4.10. Esztergom, Kölcsey Ferenc u. 2. (Komárom-Esztergom vármegye)	237
4.11. Érd – Ófalu-Zátony (Pest vármegye)	237

4.12. Érsekcsanád – Csanád (Bács-Kiskun vármegye)	238
4.13. Érsekcsanád – Szentgyörgy I. (Bács-Kiskun vármegye)	238
4.14. Érsekcsanád – Szentgyörgy II. (Bács-Kiskun vármegye)	239
4.15. Felsőszentiván – HT 137, Bokodi–Kígyós-csatorna (Bács-Kiskun vármegye).....	240
4.16. Gombos / Bogojevo (RS)	241
4.17. Hajós – Morcsi-dűlő II. lelőhely (Bács-Kiskun vármegye)	241
4.18. Hernád – Telek (Pest vármegye)	242
4.19. Héreg (Komárom-Esztergom vármegye)	243
4.20. Hévízgyörk – Tófalusi dűlő (Pest vármegye).....	243
4.21. Kosd (Pest vármegye)	244
4.22. Kölesd? / Érd-Ófalu (Pest vármegye)	245
4.23. Kula / Kula (RS).....	245
4.24. Kutjevo / Kutjevo (HR).....	246
4.25. Mány (Fejér vármegye)	247
4.26. Mogyoród, Klastrom-hegy (Pest vármegye)	247
4.27. Mohács, Duna utca I-II. (Baranya vármegye)	248
4.28. Mohács, Pécsi köz 7. (Baranya vármegye)	248
4.29. Mohács – Sárhát (Baranya vármegye)	249
4.30. Nagykikinda / Nagykikinda (RS)	250
4.31. Nagyszékely (Tolna vármegye).....	251
4.32. Orgovány – Kargala (Bács-Kiskun vármegye)	252
4.33. Pécs, Sörház és Anna utca (Baranya vármegye)	252
4.34. Sárosd (Fejér vármegye)	253
4.35. Sátorhely, I. tömegsír (Baranya vármegye).....	253
4.36. Sátorhely, II. tömegsír (Baranya vármegye)	254
4.37. Szederkény (Baranya vármegye).....	254
4.38. Újlengyel – Vatya II. (Pest vármegye)	255
5. Képtábla, körirat, pénzverésért felelős személyek archontológiája	257

5.1. I. Mátyás denárok típusai és köriratai a mohácsi I. és II. éremleletben.....	257
5.1.1. Periódus (1467–1471) (a szerző rajzai).....	257
5.1.1.1. Budai veretek.....	257
5.1.1.2. Kassai veretek.....	257
5.1.1.3. Nagyszebeni veretek.....	257
5.1.1.4. Körmöcbányai veretek.....	258
5.1.1.5. Nagybányai veretek	258
5.1.1.6. Köriratváltozatok (1467–1471)	259
5.1.1.7. A típusok részletes leírása (1467–1471).....	260
5.1.1.8. A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1467–1471).....	273
5.1.2. Periódus (1470–1478) (a szerző rajzai).....	275
5.1.2.1. Körmöcbányai veretek.....	275
5.1.2.2. Boroszlói veretek?	275
5.1.2.3. Bosznia veretei	276
5.1.2.4. Köriratváltozatok (1470–1478)	276
5.1.2.5. A típusok részletes leírása (1470–1478).....	278
5.1.2.6. A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1470–1478).....	283
5.1.3. Periódus (1478–1486) (a szerző rajzai).....	284
5.1.3.1. Körmöcbányai veretek.....	284
5.1.3.2. Nagybányai veretek	285
5.1.3.3. Köriratváltozatok (1478–1486)	285
5.1.3.4. A típusok részletes leírása (1478–1486).....	288
5.1.3.5. A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1478–1485).....	295
5.1.4. Periódus (1486–1490) (a szerző rajzai).....	297
5.1.4.1. Körmöcbányai veretek.....	297
5.1.4.2. Bécsi veretek.....	297

5.1.4.3. Köriratváltozatok (1486–1490).....	298
5.1.4.4. A típusok részletes leírása (1486–1490)	299
5.1.4.5. A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1485–1490)	306
5.2. II. Ulászló denárok típusai és köriratai a mohácsi I. és II. éremleletben.....	307
5.2.1. II. Ulászló körmöcbányai évszám nélküli denárok (1490–1497).....	307
5.2.1.1. Körmöcbányai veretek	307
5.2.1.2. II. Ulászló denárok körirat változatai (1490–1497)	308
5.2.1.3. A típusok részletes leírása (1490–1497)	308
5.2.1.4. A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1490–1497)	318
5.2.2. II. Ulászló körmöcbányai évszám nélküli denárok (1498–1503).....	319
5.2.2.1. Körmöcbányai veretek	319
5.2.2.2. II. Ulászló denárok körirat változatai (1490–1503)	320
5.2.2.3. A típusok részletes leírása (1490–1503)	321
5.2.3. II. Ulászló nagybányai évszám nélküli denárok (1505–1506)	336
5.2.3.1. Nagybányai veretek.....	336
5.2.3.2. II. Ulászló nagybányai évszám nélküli denárok körirat változatai (1505–1506)	336
5.2.3.3. A típusok részletes leírása (1505–1506)	336
5.2.4. II. Ulászló körmöci denárok (1503–1516).....	339
5.2.4.1. Körmöcbányai veretek	339
5.2.4.2. Felsőbányai veretek.....	340
5.2.4.3. Nagybányai veretek.....	341
5.2.4.4. II. Ulászló denárok körirat változatai (1503–1516/1518).....	341
5.2.4.5. A típusok részletes leírása (1503–1516/1518)	342
5.3. II. Lajos denárok típusai és köriratai a mohácsi I. és II. éremleletben	356
5.3.1. II. Lajos körmöci denárok (1516–1521).....	356
5.3.1.1. Körmöcbányai veretek	356

5.3.1.2. II. Lajos denárok körirat változatai (1516–1521).....	356
5.3.1.3. A típusok részletes leírása (1516–1521).....	357

Köszönetnyilvánítás

Az éremegyüttesek érdemi feldolgozását 2013-ban a Janus Pannonius Múzeum engedélyének birtokában kezdhettem meg. A kutatásában folyton táguló, újabb és újabb irányokat nyitó mohácsi éremegyüttesek számtalan örömteli meglepetést hordoztak magukban. A párhuzamok kutatásának ideje alatt számos szakmai együttműködésre nyílt lehetőségem. Itt szeretném megköszönni munkatársaimnak, és külön Dr. Rácz Tibor Ákosnak (FMC régész), Jászberényi Mónikának (FMC régész), hogy több érem- és kincslelet feltárását is közösen elvégeztük, melyek a gyakorlati munka során felmerült módszertani kérdések kapcsán számtalanszor elmélyült szakmai párbeszédnek nyitottak teret.

A feltárási tapasztalatok megszerzése közben egyre több a korszakomba eső lehetőség kínálkozott, amit elsősorban a civil önkéntes kutatók együttműködésének köszönhetek. 2017-ben egy ilyen alkalommal nyílt lehetőségem a mohácsi Sárháton egy kincsleletet Dr. Gábor Olivérrel (JPM régész) közösen feltárni, amit ezúton is nagyon köszönök. Mindehhez azt is hozzá kell tenni, hogy a feltáráshoz Máté Tamás civil önkéntes kutató megérkezése, és az első összetapadt rolnik megtalálása nélkül nem kerülhetett volna sor.

Számomra a 2018. év az érem- és kincsleletek előkerülésének a sokaságát jelenti, ez évben ugyanis két késő középkori éremegyüttest is feltártunk. 2018. július 29-én, és szeptember 2-án a Ferenczy Múzeumi Centrum és a Türr István Múzeum együttműködésében a középkori Bátmonostor mezővárosában egy éremleletet tártunk fel. A régészeti munka szakmai támogatásáért külön köszönetet szeretnék mondani munkatársaimnak, Jászberényi Mónikának és Décsi Enikőnek, valamint a bajai múzeum régészeinek Csuvár-Andrási Rékának és Pap Evelinnek. Ezúton szeretném megköszönni N. Kovács Zitának a Türr István Múzeum igazgatójának, hogy a feldolgozási körömbe eső, a bajai járásból előkerült érem- és kincsleletek feldolgozását, közlését jóváhagyta számomra. Továbbá itt kell kiemelnem Szabó Zsolt és Dömötör József múzeumi önkéntesek eredményes kutatómunkáját, akiknek a bajai járásból előkerült késő középkori érem- és kincsleletek megtalálása is köszönhető.

Még 2018 őszén egy újabb mentő feltárás vette kezdetét, amire az érdi Duna-part adott alkalmat. A régészeti munka időzítését a Duna kedvező vízállása határozta meg, ami alapvetően október 21-től 26-ig zajlott, valamint ezt követően még november 8–15. között is műszeres kutatásokat végezhattünk. A lelőhelyre Tauser Péter a Ferenczy Múzeumi Centrum önkéntese talált rá. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani Tauser Péternek, hogy értesített az érmek megtalálásáról, valamint osztályvezetőmnak Dr. Rajna Andrásnak, hogy mindentéren támogatta a feltárás megvalósulását. Külön ki kell emelnem Dr. Kovács Katalin munkáját is, aki tetteiben s a feltárás gyakorlati kérdéseinek a megoldásában mindvégig a segítségemre volt.

Elmondhatom, hogy ez a régészeti feltárás a civil önkéntes kutatók és a régészek között létrejött magas szintű és példátlan összefogásában valósult meg. Ezúton szeretném megköszönni munkatársaimnak Décsi Enikőnek, Jászberényi Mónikának, Herbst Annának, Fehér Aliznak, Szócs Péternek, Dr. Tóth János Attilának, Tyekvicska Árpádnak, hogy az elvégzett munka során segítségemre voltak. Szintén köszönet illeti Mácsai Anettát (MFM), Lehoczki Zsuzsannát (MFM), Stibrányi Mátét (MNM NRI), Mesterházy Gábort (MNM NRI), Buránszki Nórát (MNM NRI), Füredi Ágneszt (MNM NRI), Tóth Balázst (MNM NRI) és Pánya Istvánt (KKJM), akik a feltárást, mint külsős szakmai együttműködők segítettek. A leletek restaurálását Herceg Zsuzsanna végezte el, az állagmegőrzés során tett szakmai megfigyeléseit ezúton is köszönöm. A feldolgozásban, főként a késő középkori fegyverek tekintetében Tóth Balász (MNM NRI) és Dr. Haramza Márk (JPM) voltak a segítségemre. Végül, de nem utolsó sorban köszönet illeti Tauser Pétert, Dort Krisztiánt, Kosztolányi Gyulát, Gudmon Sándort, Szabó Lászlót, Beker Editet, Weigel Harrit, Greman Istvánt, †Füzy Endrét, Csörgi Zoltánt, Csörgi Annát, Tóth Zoltánt, Petyánszki Attilát, Dömötör Józsefet, Tóth Györgyöt, Molnár Ákost, Juhász Andreát, Juhász Tímeát, Nagy Zsolt Leót és csapatát, akiknek a feltárás oroszlán része jutott.

2020. év végén történt, hogy Újlengyel határában jómagam Nagy Zoltán önkéntes kutató társaságában megtaláltam az ez idáig előkerült éremgyűttesek között a negyedik legnagyobb mennyiséggel bírót. A váratlan éremgyűttes feltárása a Községi Régészeti Egyesület önkénteseinek segítségével valósult meg. Köszönet illeti Nagy Zoltánt, Szabó Lászlót, Beker Editet, Kosztolányi Gyulát, Juhász Andreát és Gudmon Sándort. A geodéziai felmérés elvégzését Dr. Rupnik László (Ferenczy Múzeumi Centrum, régész-geodéta) végezte el, amit ezúton is köszönök. A feltárásban Dr. Pánya István (KKJM) is részt vett, aki a lelőhely és a lelőköri körülmény térinformatikai állományát készítette el.

Itt szeretném megköszönni Dr. Rosta Szabolcsnak a Kecskeméti Katona József Múzeum igazgatójának és Dr. Pánya Istvánnak, hogy az utóbbi években a civil kutatók (Szabó Zsolt és Dömötör József) által talált közöletlen Bács-Kiskun vármegyei késő középkori éremgyűttesek képanyagát a rendelkezésemre bocsátották, és hogy közlésüket engedélyezték számomra.

Szintén köszönet illeti Dr. Agócs Nándort, a Szent István Király Múzeum tudományos titkárát, a numizmatikai gyűjtemény kezelőjét, hogy kérdéseim kapcsán készségesen a segítségemre volt.

Hálával tartozom szüleimnek, édesapámnak és édesanyámnak, valamint páromnak Décsi Enikőnek, hogy vállalkásomat támogatták. Külön köszönettel tartozom Jászberényi Mónika (FMC) régész, gyűjteménykezelőnek, aki számtalanszor tettekben, és a legnehezebb pillanatokban is kézenfekvő megoldásokkal, ötletekkel támogatott. Szintén itt szeretnék köszönetet mondani Dr. Bábel Balázs kalocsa-kecskeméti érseknek, valamint Vörös Márta

főépítész asszonynak és múzeumvezetőnek a témában folytatott vallástörténeti eszmecserékért, beszélgetésekért.

Továbbiakban szeretném megköszönni a Közösségi Régészeti Egyesület programrésztvevőinek, hogy a leltározásokhoz kapcsolódó méretbeli adatok felvétele kapcsán bármikor számíthattam rájuk.

Köszönettel tartozom a Janus Pannonius Múzeum minden munkatársának, akik 2023-ban segítettek a „Kincs, ami van!” című mohácsi éremegyütteseket bemutató időszak kiállítás kiviteli terveit megvalósítani. A véghezvitt emberfeletti munkában kiemelt szerepe volt a régészeti osztálynak, illetve Oberling-Jeles Lilla doktorandának, a régészeti gyűjteménykezelőnek, amit ezúton is külön köszönök.

Végezetül köszönetemet szeretném kifejezni mindazoknak, akik a doktori értekezésem elkészítése során segítségemre voltak, s vállalásaimat szakmai iránymutatással segítették. Itt szeretném megragadni az alkalmat, hogy kifejezzem köszönetemet mentoromnak és témavezetőmnek, *Dr. Kálnoki-Gyöngyössy Márton egyetemi docensnek* a munkáját, aki immár 10 éve numizmatikai, heraldikai, köz- és politikatörténeti, pénztörténeti, gazdaságtörténeti kérdéseim kapcsán mindig türelmesen útbaigazítást, szakmai tanácsot adott. Továbbá fontos kiemelnem témavezetőm megkerülhetetlen szakmai eredményeit is, mivel tudományos munkássága a doktori értekezésem megírásának az alapjául szolgált. Végezetül, de nem utolsó sorban szeretném megköszönni opponenseimnek, *Dr. Kenyeres István címzetes egyetemi tanárnak* és *Dr. Novák Ádám egyetemi tudományos munkatársnak* a műhelyvita során adott kritikai észrevételeit, mélyreható bírálataikat bedolgoztam az értekezés szövegébe.

1. Előszó

A feldolgozás tárgyát képező mohácsi éremegyüttesek idejét is felölelve utóbb Gyöngyössy Márton tollából 2003-ban született doktori munka. A kötet magába foglal minden olyan kérdést, amit egy korszakkal foglalkozó numizmata, történész, vagy régész feltehet. Így Gyöngyössy Márton munkássága az értekezés megírása során mindvégig kiindulópontot jelentett.

Az érmek feldolgozása során számtalanszor megtisztelve éreztem magam, hiszen Magyarország egyik legnagyobb és páratlan jelentőségű éremegyüttesét dolgozhattam fel. Bár a munka a kezdetek kezdetén csak egy NKA pályázatnak indult, az idejekorán doktori tématervvé nőtte ki magát. Ez idő tájt Gyöngyössy Márton numizmatikai munkáit is egyre többet olvastam, s szépen lassan körvonalazódott bennem, hogy a feldolgozás során milyen utakat kell majd bejárni, és hogy mik azok a kérdések, kérdéskörök, amikre válaszokat keresek. Ugyan a felvetődött, megválaszolatlan kérdések a szakmai konferenciák útján a legtöbbször csak gyűltek, valahol mindvégig éreztük, hogy ezek megválaszolása a téma alapos, szörszálhasogató feldolgozása révén elérhető közelségbe kerülhetnek.

A kutatómunka számomra rendkívül sok tanulsággal, újdonsággal és alapvetően pozitív benyomással ért véget. Bár az utóbbi időben folytatott szakmai párbeszéd alkalmával a munka terjedelmére visszatekintve többször viccesen meg szoktam jegyezni, hogy az elvégzett munkát mai fejjel egyedül már nem valószínű, hogy újra elkezdeném.

2. Bevezetés

Az értekezés tartalmi célkitűzése Magyarország legnagyobb és legjelentősebb éremgyűjtésének bemutatása, elemzése, történeti kontextusba helyezése. Mindezzel nem kevesebbre vállalkozunk, minthogy a mohácsi Duna utcában előkerült kétkorsónyi, összesen 44.081 denár egyenkénti leltári nyilvántartásba vételének elemzését, feldolgozásának eredményeit a teljesség igényével ezúton közreadjuk. Az eleinte numizmatikai alapokon nyugvó feldolgozás egy interdiszciplináris megközelítésű tudományterületeket felölelő feladattá szélesedett ki. A dolgozat megírása önmagában nem korlátozódhatott a szakanyag feldolgozására, hiszen annak régészeti, történeti, pénz- és gazdaságtörténeti, hadtörténeti kontextusának bemutatása is célként fogalmazódott meg.

Az érmek teljességre törekvő feldolgozása közben kézenfekvő megoldásnak tűnt, hogy a nagymennyiségben azonosított új típusok végett az érmeképek 100%-ban azonos rajzolatát elkészítsem, hiszen ez a kevésbé gyakorlott szemnek is lehetőséget teremt az egyértelmű azonosításra. Mivel a numizmatikai kutatás elmúlt évszázada nem foglalkozott a denárok köriratainak teljes körű részletezésével, ezért jelen munka ezt is igyekszik pótolni, s az 1467–1521 között kibocsátott denárok köriratváltozatainak felgyűjtésére, leírására is vállalkozik. A veretképek köriratainak leírását érdemesnek tartottuk korhű formában rögzíteni, de nem volt ez másként a verde- és mesterjegyek leírása esetén sem. A numizmatikai szakirodalomban, ahogy a köriratok, úgy gyakorta a veretképek meghatározása is sablonos, ennek elkerülése okán a heraldikai, vallástörténeti és ikonográfiai meghatározások is iránymutatást jelentettek.

A mohácsi éremgyűjtések értékeléséhez az azonos korú párhuzamok felgyűjtését is célként tűztük ki. Véleményünk szerint ugyanis, egy érem- és kincslelet közlése sem történhet meg korabeli párhuzamok vizsgálata nélkül. A feldolgozások közepette tűnt fel, hogy a késő középkori érem- és kincsleletek összetételében nemcsak állami veretek vannak, viszont záródásukat a numizmatikai kutatás ez idáig kizárólag ezen veretek figyelembevételével határozta meg.³ A dolgozat megírása során további célként fogalmazódott meg a leletegyűjtésekben fellelhető ezüsből készült hamisítványok történetének, kibocsátási idejének megnyugtató tisztázása, s ezzel együtt az érem- és kincsleletek záródási idejének a felülvizsgálata is. A tisztánlátás végett nem mehettünk el a bennünket érintő pénzreformok alaposabb gazdaság- és pénztörténeti vizsgálata mellett sem. Így a szakirodalmak ismerete

³ A záródási évet az érmek közötti legkésőbbi veret határozza meg, mely alapján azonosíthatóvá válik, hogy az éremgyűjtésbe melyik évben kerültek az utolsó pénzek. A tudományos megfigyelések alapján ez az időpont egyes korszakokban (tatárjárás) az elrejtéshez, földben maradáshoz képest akár egy-két évtizeddel korábban is bekövetkezhetett. Ezt olyan tényezők befolyásolják, minthogy a veretek helyi, vagy idegen pénzek alkotják, illetve ehhez kapcsolódik a levert pénzek forgalomba kerülésének a sebessége is, ami korszakonként eltért. A záródási időpontot az is befolyásolta, hogy az emberek mennyire válogatták meg az általuk elfogadott forgalmi pénzeket, ami mindenképpen torzító hatással volt a valós elrejtés, földben maradás idejére nézve. Ez a jelenség a középkor, illetve a római korban is kimutatható. Nagy 2015C., Torbágyi–Tóth 2011, 433.

mellett igyekszünk részleteiben is feltárni az I. Mátyástól II. Lajosig tartó pénztörténeti korszakokról valló ismereteket. Ennek tükrében nyomon fogjuk kísérni az állandó, jó minőségű pénz leértékelésének folyamatát, hogy a jelentőségét veszítő magyar pénzverés miként igazodik egy látszólag folyamatosan gyengülő államhoz. Ennek mentén félig meddig költői kérdésként tehető fel, hogy mikor csúszott hiba az Ulászló-korában is kézzelfoghatóan jól működő Mátyás-kori gépezetbe, s hogy az egyre erősödő monetáris válság hatása mennyiben befolyásolhatta a mohácsi csatavesztést.

Minden éremegyüttes esetén, így a mohácsiaknál (I., II. számú, Pécsi közű) is fontosnak tartjuk az előkerülési helyek késő középkori településtörténeti összefüggéseit vizsgálni, mivel az ez irányú következtetések az egykori tulajdonosra, tulajdonosokra vonatkozóan is adatokat szolgáltathatnak. Egyébként megannyi általános jellegű kérdés van, ami egy éremegyüttes feldolgozása közben felmerül, s megválaszolásuk a lehetőségekhez mérten fontos következtetésekhez, megállapításokhoz vezethet. Példának okáért említenék néhányat 1. Miért rejtették el a pénzt? 2. Mikor készült a leletegyüttesben található legkésőbbi veret? 3. Az elrejtett, földben tárolt értékek hátrahagyása esetleg egy nem várt természeti katakлизmával, vagy hatalmaskodással, vagy szervezett katonai csapással áll összefüggésben? 4. Kit, kiket láthatunk az elrejtő, elrejtők személyében? 5. Milyen pénztörténeti, gazdaságtörténeti események befolyásolták a kincs képződését? A felsorolt megannyi kérdés önmagában még mindig kevés ahhoz, hogy akár csak a mohácsi éremegyüttesekről képet alkothassuk, azonban ezek megválaszolása szinte teljesen általános és mondhatni már a kutatás kezdetén a legsürgetőbb feladat. Mivel az általunk vizsgált éremegyüttesek nagysága meghaladja a szokványos mennyiséget, ezért annak elemzése a korszakra vonatkozóan általános érvényű következtetések levonására is alkalmat kínált. Erre teremtett lehetőséget az általunk meghatározott Mohácsi I., illetve II. számú éremegyüttesben található 21.009 I. Mátyás denár, a 20.530 II. Ulászló denár, valamint a 2189 II. Lajos denár is. Az éremegyütteseket a matematikai statisztika eszközrendszerével is vizsgálni fogjuk. Az alkalmazni tervezett módszertől például várható, hogy az egyes pénztörténeti korszakokból származó denárok megoszlása láthatóvá, elemezhetővé válik, ahogy a verdehelyek működésnek időszakokra vetített intenzitása is.

A feldolgozás során kérdésként fogalmazódott meg, annak a lehetősége, hogy a mohácsi éremegyüttesek bár nem kelteznek élesen az 1526. évi mohácsi csatavesztést, azokat lehetne-e más eseményhez kötni? Ennek a kérdésnek a megválaszolása nagyon összetett, mely kapcsán vizsgálni fogjuk az előkerülés helyét, az összetételt, a záródási időt, a mennyiséget, és a zsoldfizetésekkel összefüggésben az okleveles forrásokat is. Bár a mohácsi I., II. számú (1521) és a Pécsi közű (1520) éremegyüttesek záródási ideje az állami veretek alapján 1526-nál jóval

korábbi lenne, azonban a teljességhez hozzátartozik, hogy az éremegyüttesek külföldi, illetve kizárólag magyar éremképpel készült ezüsthamisítványokat is tartalmaznak. A külföldi veretek jelenléte is számos kérdést felvet, minthogy mikor, és milyen körülmények között váltak a pénzforgalom részévé, s milyen tényezők állhatnak a megjelenésük, használatuk mögött.

Annak eldöntése végett, hogy meg tudjuk állapítani, hogy a mohácsi éremleletek köthetőek-e a mohácsi csatavesztéshez meg kell vizsgálnunk a hasonló összetétellel, illetve záródási idővel rendelkezőket is. Mivel a párhuzamként felgyűjtött érem- és kincsleletek egyre inkább a törökhad többé-kevésbé ismert útvonalával kezdtek egybeesni, ezért az azonos korú leletegyüttesek leírását és térképre vetítését követően már csak a hadtörténeti adatok megismerése, s a két adatcsoport összevetése vált szükségessé. A dolgozat megírása előtt összesen 38 érem- és kincslelet képe rajzolódott ki, melyekről feltételezni lehetett, hogy a mohácsi csatavesztéshez köthető okokból kifolyólag kerültek elrejtésre, vagy maradtak a földbe zárva. Így a két forrásadat ismeretéből végül a mohácsi csatavesztéshez kapcsolható kincshorizont letisztult képe rajzolódott ki. Ettől kezdve a feldolgozás módszertani lépései mondhatni, hogy egy korábbi történeti pusztítást, a tatárjárás korának kincshorizontját idéző sémára épülhetett fel. Ennek mentén több kérdés is felmerült, hiszen ebből az aspektusból ezt a korszakot korábban még senki sem vizsgálta. Az értekezés megírása során a kincshorizontot és a történeti forrásokat alapul véve a következő kérdésekre is keressük majd a válaszokat: Mi történt a csatavesztés után? Merre pusztított a törökhad, s vajon azonos mértékű pusztítás érte-e a Dunántúl és az Alföld településeit? Mi történt a lakossággal, voltak-e kisebb konfliktusok, összecsapások?

Az értekezés további részeként a **”Függelék”** szolgáltat adatokat, melyben egyrészt a 38 érem- és kincslelet összetételének leletkataszterszerű bemutatására törekszünk, kiegészítve azt a legfontosabb adatokkal, megjegyzésekkel, melyben az egyes leletegyüttesek összefoglaló jellegű bemutatására is sor kerül. A **”Függelék”** további részeként olvasható a mohácsi éremegyüttesekben található típusok egyenkénti rajzolata, a korszakokra vetített köriratváltozatok listája, valamint az 1467–1497 között tevékenykedő pénzverésért felelős személyek működési idejére tett rekonstrukciós javaslat is. A működési időhöz, az okleveles adatok figyelembe vétele mellett, az egyes verettípus kibocsátásának a mennyisége, emissziója, valamint az éremképi reformok keltezési finomítása és a köriratváltozatok is adalékul szolgáltak.

3. Általános kutatástörténet

E fejezet összefoglaló jellegű, melynek célja, hogy átfogó képet nyújtson a kutatási témánkhoz kapcsolódó szakirodalmak mentén. Az érem- és kincsleletek⁴ kutatásának fontosságát a régészettudomány, már ideje korán felismerte. A leletegyüttesekhez kapcsolódó adatgyűjtés, vagyis a leletkataszterek készítése nagyjából a Magyar Nemzeti Múzeum megalapításával egyidős.⁵ Az idők folyamán az érem- és kincsleletek a bennük rejlő történeti adatok végett egyre nagyobb figyelmet kaptak. A kezdetekben ugyan a legfontosabb cél az volt, hogy a pénzeket, az éremábrázolások és köriratok figyelembe vétele mellett, a tipokronológia módszerével rendszerezék. A leíró numizmatika folyton bővülő módszerei között ma már megtalálható a szfragisztika, valamint a heraldika, mint a címereket leíró és meghatározó tudományág. A bizonytalan keltezési idővel rendelkező érmek relatív kronológiájának finomításában a régészeti leletek, mint elsődleges keltező értékkel rendelkező bizonyíték, újabb támpontot jelentettek. Az éremtan tudományának fejlődése azonban nem állt meg az érmek relatívkronológiai rendjének felállításánál, hiszen e társtudománynak további alkotó eleme azok a korabeli oklevelek, melyekben a pénz- és gazdaságtörténeti adatok a teljesség igénye nélkül, de hitelesen megőrződtek.

Visszatérve a numizmatika tárgyát képező ércpénzekhez azt mondhatjuk, hogy a középkori magyar pénzeket elsőként Rupp Jakab numizmata és levéltáros gyűjtötte össze. Munkája 1841-ben jelent meg, amely az Árpád-kori magyar pénzverés katalógusba rendezését tartalmazza.⁶ Rupp Jakab az Árpád-kori érmek feldolgozását követően a vegyesházi királyok korából származók tanulmányozásával foglalkozott. A középkori pénzeket bemutató kötet megjelenésére 5 évet kellett várni, amely az általam kutatott késő középkori időszakot is magába foglalja.⁷ Rupp Jakab és Weszerle József 1873-ban elkészült érmészeti tábláinak átdolgozását Réthy László végezte el.⁸ Réthyt, a magyar pénzek ismételt katalógusba rendezésével 1881-ben a Magyar Tudományos Akadémia archeológiai bizottsága bízta meg.⁹

⁴ E két szakkifejezést a dolgozat egészében folyamatosan használni fogjuk, melyek alatt a következőket értjük: az éremlelet (éremegyüttes) egy olyan leletegyüttes, mely összetételét kizárólag pénzek alkotják. Míg a kincslelet összetétele annyiban tér el, hogy a pénzek mellett egyéb tárgyak is jelen vannak. A leggyakrabban említhetjük az ékszereket, vagy a viseleti tárgyak, de egyéb fémtárgyak is előfordulhatnak. Ugyancsak kincsleletnek nevezzük azokat a több fémelemből álló együtteseket, melyek nem tartalmaznak pénzt. A leletegyüttes kifejezést elsősorban az éremlelet és a kincslelet szinonimájaként fogjuk használni.

⁵ A Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtárának megalapítására 1802-ben került sor, amikor is gróf Széchenyi Ferenc gyűjteményét a magyar nemzetnek ajándékozta. Az évről-évre előkerülő újabb és újabb leletegyüttesek összegzését leletkataszterek formájában az Érem- és Régiségtár (1839–1926) végezte el. Ennek a munkának az eredményeit adta közre a Numizmatikai Közöny az 1900-as évek elejétől az 1992-ig megjelenő „Éremleletek” című fejezete. Az érem- és kincsleletekről született tanulmányokat összegzően megtaláljuk a régészeti és numizmatikai tanulmányokat módszeresen felgyűjtő bibliográfiákban is (Banner 1944., Banner 1961., Jakabffy 1968., Jakabffy 1981., Jakabffy 1999., Hágén 2000.).

⁶ Rupp 1841.

⁷ Rupp 1846. 78–125, Tab. XVIII – Tab. XXIV.

⁸ Weszerle 1911.

⁹ Tóth 1899, 329.

Az első kötete az Árpád házi királyok korának pénzeit ismerteti,¹⁰ míg a második a vegyesházi királyok korát foglalja magába.¹¹ A magyar numizmatikai kutatás Réthy-CNH referenciaszámait mind a mai napig elfogadja és alkalmazza.

A digitális fényképes technológia használatával először 1974-ben, a vegyészmérnök végzettségű Pohl Artúr az okleveles adatokat is tanulmányozva változatkatalógust jelentett meg az 1325 és 1540 között kibocsátott aranyforintokról.¹² A kötet szerzője az egyes veretek mellett sok esetben a feltételezett, vagy azonosított pénzverésért felelős személy nevét is szerepeltette, ami alapján a pénzek kibocsátását, az általuk betöltött tisztség idejére szűkítette. 1979-ben Huszár Lajos tollából szintén egy digitális képekkel színezett, ámbár a korábbi munkáknál jóval részletesebb, az 1000-tól 1979-ig terjedő időszakot ismertető típuskatalógus jelent meg.¹³ Alig egy év elteltével Unger Emil a középkori magyar pénzverést is feldolgozó, azt több részletben tárgyaló gyűjtői katalógust adott közre.¹⁴ A három kötetes műben megjelenő érmetípusokat minden esetben éremképi rajzolattal találjuk meg. A kötetek számos átdolgozáson mentek keresztül, a végleges formát az 1997. évi kiadás tartalmazza.¹⁵ Unger, az összes korábban megjelent éremhatározó hivatkozási számait (referenciaszámait), a sajátjával kiegészítve közöli. Pohl Artúr a középkori aranyforintok közlését követően az ezüstpénzek feldolgozását tűzte ki céljául, aminek a kiadására egy változat katalógus formájában, 1982-ben sor is került. Az aranyforintoknál használt korszakhatárokat megtartva, a feldolgozás az 1300–1540 között kibocsátott érmek bemutatására szorítkozik.¹⁶ Ez a kötet az ezüstpénzek viszonylatában ma is az egyik legalaposabb munkának számít, amire a későközépkorral foglalkozó régészek és numizmaták gyakorta hivatkoznak. Pohl Artúr munkájának az átértékelését részben Soós Ferenc végezte el, aki a pénzekben található verde- és mesterjegyek felülvizsgálatával alkotott maradandót.¹⁷ Alig egy évtizeddel később, a Magyar Nemzeti Bank numizmatikai gyűjteményében található középkori aranyforintokról Gyöngyössy Márton 2005-ben egy rendkívül színvonalas katalógust jelentetett meg. A kötetben a magyar aranyforintokat kronológiai sorba rendezve olvashatjuk.¹⁸ A részletes éremleírások tartalmazzák az egyes veretek elő- és hátlapi ábrázolásainak az ismertetését, továbbá a köriratokat és a változatokat is. Az aranypénzekről minden esetben jó minőségű színes képeket közöltek, melyek megkönnyítik a veretek beazonosítását, határozását. Szintén egy gyűjteményi feldolgozásról

¹⁰ Réthy 1899.

¹¹ Réthy 1907.

¹² Pohl 1974.

¹³ Huszár 1979.

¹⁴ Unger 1980.

¹⁵ Unger 1997.

¹⁶ Pohl 1982.

¹⁷ Például: Soós 1994. Átfogóan: Soós 1998.

¹⁸ Gyöngyössy 2005.

beszélhetünk a Bécsi Szépművészeti Múzeum középkori magyar gyűjteményét bemutató katalógus kapcsán, mely Gyöngyössy Márton és Heinz Winter 2007-ben közös munkájának az eredménye.¹⁹ A szerzők a kötetben megjelentetett összes pénz mellé részletes leírást mellékeltek, megadva azok köriratait, paramétereit és a szakirodalmi referenciaszámait is. Az itt bemutatott, képekkel illusztrált késő középkori gyűjtemény meglehetősen jelentős, ami napjainkban emlékiratok alapjául, mintájául szolgál.²⁰ Pohl Artúr aranyforintokról írt könyvének felépítését átvéve, a modern kor szakmai elvárásait követve, színes képekkel, elő- és hátlapi ábrázolásokkal, és körirat leírásokkal, 2013-ban Lengyel András az 1325–1540 között vert aranyforintokról változatkatalógust jelentetett meg. A kötetben számos olyan példánnyal találkozhatunk, melyek létezése ez idáig ismeretlen volt a tudomány számára.²¹

Mint azt már a korábbiakban is említettük az éremhatározók megjelenése mellett fontos kiemelni a korszakokat felölelő főként pénz- és gazdaságtörténeti vonatkozású tanulmányokat is. A késő középkori időszakot tárgyaló első pénztörténeti szemelvények a 20. század második évtizede után sorra jelentek meg.²² A késő középkori pénzgazdálkodás és pénzügyi politika témakörében született szakkikkek átdolgozását, Gyöngyössy Márton doktori értekezésében végezte el.²³ Az értekezés a Gondolat kiadó gondozásában a Doktori Mestermunkák sorozatban jelent meg. Gyöngyössy Márton e munka kapcsán nem vállalkozott kevesebbre, minthogy az elődök (elsősorban Réthy László, Huszár Lajos és Pohl Artúr) kutatási eredményeit újra értékelje, s összefoglalja. A szerző az 1467–1521 közötti pénztörténetet és pénzverést korszakhatárokkal bontva taglalja. Az értekezés az I. Mátyás (1458–1490) nagypénzreformjától nagyjából a II. Lajos (1516–1526) uralkodásáig terjedő időszakot tárgyalja, de általa a 15. századi előzményekről is képet alkothatunk. A dolgozat további jelentősége, hogy az okleveles adatok tükrében részletesen bemutatja a késő középkorban működő kamaraispánokat, pénzverésért felelős személyeket. Gyöngyössy Márton az előkerült régészeti vonatkozású érem- és kincsleleteket, a legfőbb szempontokat alapul véve leletkataszter formájában ismerteti.²⁴ Az egyes verdék termékeinek a körirata, vagy az ábrázolása viszonylatában főként az eltérő jellemzőkre hívja fel az olvasó figyelmét. Gyöngyössy Márton e munkájában megfogalmazott kutatási eredmények a történészek, régészek és numizmaták munkájának az alapját adja. Mint már említettük, Gyöngyössy 2005-ben a Magyar Nemzeti Bank középkori magyar aranypénzgyűjteményének a feldolgozásával jelentkezett.²⁵ E munkának a

¹⁹ Gyöngyössy–Heinz 2007.

²⁰ Gyöngyössy–Heinz 2007, 97–126., Tafel 52–Tafel 78.

²¹ Lengyel 2013.

²² Schulek 1926., Schulek 1931–1932., Schulek 1941. A Schulek-féle korrend Mályusz Elemér kutatásai révén kezdett borulni: Mályusz 1958.

²³ Gyöngyössy 2003.

²⁴ Gyöngyössy 2003, 318–352.

²⁵ Gyöngyössy 2005.

folymatásaként értelmezhető a 2008-ban megjelent középéri magyar aranypénzverést ismertető kötet,²⁶ melyben a szerző a habilitációs értekezését adta közre. A bemutatott eredmények részint a szerző 2003-ban kiadott doktori értekezésben meghatározott kutatási irányokat követi. A késő középéri magyar aranypénzverés időszakát is bemutató kötetből a pénz- és gazdaságtörténeti adatok mellett ikonográfiái, és az érem- és kincsleletek elemzéséből levonható következtetésekről is értesülünk.

Gyöngyössy Márton, 2012-ben egy hiánypótló munkával jelentkezett, mely a magyar pénztörténet 540 évét foglalja magába.²⁷ Bár hasonló időintervallumokat taglaló kötetek már más szerzők tollából is születtek,²⁸ a teljes középéri magyar pénztörténet összefoglalására elsőként e kötet szerzője vállalkozott. A könyvben megtaláljuk az egyes pénztörténeti korszakok jellemzőit, továbbá értesülhetünk a forgalomban levő pénzek címleteiről, azok minőségéről. A kötet olvasva képet alkothatunk a magyar pénzügyigazgatás válságos periódusairól, és azokról is, amikor a pénz értéke, annak jó minősége végett biztos lábakon állt. Ahogy a szerző is bemutatja, 1467-től egy nagyon biztos alapokon nyugvó Magyarországot körvonalazhatunk,²⁹ amelynek intézménye pontosan ötvennégy év után, 1521-ben vett száznyolcvan fokos fordulatot. Ez a magyar pénzügyigazgatás egyik válságos idejének kezdete, ami az aprópénzek vásárló értékének az elértéktelenedéséhez vezetett. A válság 1524/1525 közötti tetőzését követően, annak lezárását egy 1525-ben kiadott, a Mátyás-éri pénzverést visszaállító rendeletről várták.³⁰

Értekezésemben található numizmatikai anyagok feldolgozásának elsődleges színtere elsősorban nem is lehet más, mint a fentiekben felsorolt munkák összessége. Ugyanis az általam bemutatni kívánt éremgyűttesek az 1526. évi eseményekhez köthető kincsáorizonthoz tartoznak. Az értekezés történeti ágyazatát részint a B. Szabó János szerkesztésében megjelent „*Mohács*” című részben okleveles forrásgyűjtésen alapuló kiadvány adja. Az itt ismertetett oklevelek pillanatképet örökítettek meg az általam vizsgált időszakról. Ezek hitelesen tájékoztatnak akár az államhatalom működéséről, de a pénzügyigazgatás aktuális helyzetéről is. A kötetben összegyűjtött, a mohácsi, valamint a csatavesztést követő eseményekhez kapcsolódó további források mind adalékuul szolgálnak az általam felgyűjtött, és az 1526. évi eseményekhez köthető érem- és kincsleletek interdiszciplináris értelmezéséhez.³¹

²⁶ Gyöngyössy 2008.

²⁷ Gyöngyössy 2012.

²⁸ Hóman 1916., Hóman 1921., Huszár 1989.

²⁹ Gyöngyössy 2008, 56.

³⁰ Gyöngyössy 2008, 73.

³¹ B. Szabó 2006.

4. A módszer és leletanyag ismertetése

A mohácsi éremgyűttesek, illetve párhuzamainak feldolgozása során több tudományterület, valamint társtudományok módszertani eszközeit is alkalmazni fogjuk. Az értekezés módszertanának központi elemei közt a régészeti fémkeresős terepbejárás, a régészeti mentő feltárás, az éremtan, a címertan, a pecséttan, a felirattan és a középkori oklevéltan található meg. Mindezen tudományok, illetve társtudományok interdiszciplináris értelmezésétől azt várjuk, hogy az eddig megismert mohácsi csatavesztést megelőző és az azt követő időszakról alkotott történeti, pénztörténeti képet, egy új, ez idáig soha nem látott oldalról világítsák meg.

Mivel a tatárjárás korának kutatása, és az ahhoz köthető lelethorizont vizsgálata hasonlóan komplex módszertani megoldásokat kívánt meg, mint az általunk kutatott korszak, így mondhatni, hogy ennek kapcsán már egy jól kidolgozott és körüljárt, átvehető sablonnal rendelkezünk.³² Éppen ebből kifolyólag, az utóbbi évtizedekben elsősorban a tatárjárás korának kutatása került a régészet- és a történettudomány középpontjába. Az Árpád korban történt pusztítások mértékét az eddigi ismereteink szerint mintegy 100 érem- és kincslelet őrizte meg.³³ Legújabban a szanki Kápolnahely (35655 LNYA)³⁴ nyilvántartott régészeti lelőhelyen talált tatárjáráskori pusztításhoz köthető leletek keltették fel a korszakkal foglalkozó kutatók figyelmét. A feltárt leletanyag nemcsak azt mutatta meg, hogy a tatárok az egyes földrajzi területeken milyen mérvű pusztítást végeztek, hanem azt is, hogy az emberek 1241-ben milyen típusú pénzürméket használtak. Példának okáért, a szanki templomot körülölelő védműből, összesen 36 ezüstpénzt sikerült begyűjteni, melyek közül több is közvetlenül a megölt emberek mellől került elő.³⁵ Az itt talált pénztípusok érdekessége, hogy azonosak azokkal, amiket a kincshorizonthoz köthető érem- és kincsleletekből korábban megismerhettünk.³⁶ A Szankon előkerült fegyverek miatt, a megölt emberek egy része vélhetően a nemesi réteghez sorolható. Talán pont ebből következik, hogy a megtalált éremanyag az értékes válogatott címleteket tartalmazta, és nem a legújabban kibocsátott veretek szerint tevődött össze.³⁷ Így a 2021-ben Dr. Rosta Szabolcs által vezetett szanki tervásatások során talált éremanyagok újabb

³² Laszlovszky–Rácz 2020, 70–80.

³³ Gedai 1969., Tóth 2007.

³⁴ Lásd: <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/45961> (letöltés dátuma: 2022. január 15.). A régészeti lelőhelyek nyilvántartását a Miniszterelnökség Építészeti, Építésügyi és Örökségvédelmi Helyettes Államtitkárság Régészeti Főosztálya végzi.

³⁵ Rosta 2022., Kecskeméti Katona József Múzeum, Numizmatikai Gyűjtemény (Leltári szám.: 2021.2.61.1–24; 2021.2.62.1–5; 2021.2.220.1–7). Az érmekeket Nagy Balázs határozta meg és leltározta.

³⁶ Dr. Torbágyi Melinda megállapításai szerint „...a kiemelkedően zavaros politikai viszonyok, háborús időszakok emlékét őrzik a jellegzetes kincshorizontok, vagyis ugyanannak az eseménynek következtében több helyütt elrejtett éremleletek.” Torbágyi–Tóth 2011, 431.

³⁷ Nagy 2022.

értelmezési lehetőségeket vetettek fel az érem- és kincsleleteket érintő kérdések megválaszolása kapcsán.³⁸

Mivel az általunk vizsgált késő középkorhoz időben a legközelebb a tatárjárás kori érem- és kincsleletek állnak, ezért kézenfekvő volt azokat példaként említeni. Ebből kifolyólag előrevetíthetjük, hogy amennyiben a numizmatikai szakanyagot hívjuk segítségül a mohácsi csatavesztést követő időszak megismeréshez, úgy általa, a tatárjárás korihoz hasonló kép rajzolódhat ki. Mivel az oszmán hadsereg pusztításának 1526. évi időrendje a rendelkezésünkre álló írott forráscsoportok végett jól adatolt, ezért az érem- és kincsleletek eseménytörténetbe való illesztését követően egy még hitelesebb képet nyerhetünk a mohácsi csatavesztést követő időszakról, valamint arról is, hogy mely területeket milyen mértékű pusztítás ért.

A történeti események ismeretében mégis az volt a legfőbb kérdés, hogy mely numizmatikai leletegyütteseket köthetjük az 1526. évi török támadáshoz. Az eseményhez kötésének alapvetően két feltételt támasztottunk. Az egyik, hogy a lelőhely egybeessen az oszmánok okleveles forrásokból ismert hadmozdulataival, a másik pedig, hogy a záródási idő 1520–1526 közé essen. Tehát az 1526. évi kincshorizont kimutatásához minden olyan leletegyüttest felgyűjtöttünk, melyek lelőhelye egyezést mutatott az oszmánok vonulási útjával, s így összes 38 érem- és kincsleletet fogunk a következőkben, e kincshorizont részeként bemutatni. A behatárolt záródási idő kapcsán rögtön felmerülhet az olvasóban a kérdés, hogy van-e a pusztításokhoz köthető érmekből álló leletegyütteseknek közös ismérve, illetve az is hogy miért kellene több évvel korábban záródó érem- és kincsleleteket az 1526. évi eseményekhez kötni? A kérdésre adható válasz némileg összetett, és e fejezet kereteit meglehetősen túlfeszítené, ezért ezt a témát a későbbi fejezetekben még többször is tárgyalni fogjuk.

4.1. Alkalmazott régészeti módszerek

Az 1960-as évek régészeti kutatása nagyot fejlődött, ami ettől kezdve kizárólag a posztprocesszuális szemlélet jellemzett.³⁹ Az újrégészet ettől kezdve nagy hangsúlyt fektetett a feltárt leletek és építmények, vagy régészeti jelenségek magyarázatára.⁴⁰ Szintén ez idő tájt formálódott a leletkörnyezet (a leletet körülvevő környezet) megértésének jelentősége is. A kontextus megismerése ugyanis elengedhetetlen az ember múltbéli tevékenységének rekonstruálásához.⁴¹

³⁸ A tatárjárás kori érem- és kincsleletek záródási idejét általában a külföldi (friesachi) veretek alapján lehet meghatározni, ami leggyakrabban az 1230 körüli évekre esik. Mivel jelen esetben évszám nélküli veretekről beszélünk, így ezek keltezése sokszor nehézkes, illetve gyakran csak tágabb időszakokra határozható meg. Az élesebb keltezés a numizmatikai, régészeti adatok figyelembevétele mellett egyes esetekben így is lehetségessé válik.

³⁹ Renfrew–Bahn 2005, 43.

⁴⁰ Renfrew–Bahn 2005, 40.

⁴¹ Renfrew–Bahn 2005, 46.

A mohácsi éremlelet feldolgozása során, a leletgyűjtés párhuzamai kapcsán több múzeum régészeti és numizmatikai gyűjteményét is kutattam.⁴² Az így kialakult szakmai kapcsolatok révén többször is első kézből értesülhettünk, ha egy fémkeresős terepbejárás során az 1526. évi eseményekhez köthető érem- vagy kincslelet került elő. E gyümölcsöző kapcsolat részeként háromszor nyílt lehetőségem a törökök pusztításaihoz köthető leletegyüttesek kapcsán régészeti feltárás keretében megfigyeléseket végezni. Az elvégzett munkák közös ismertetője volt, hogy az éremegyütteseket civil önkéntesek lelőhely felderítés során, fémkeresős terepbejárások alkalmával találták.

4.1.1. Érem- és kincsleletek kutatásának lehetősége régészeti terepbejárással

Napjainkban a középkori lelőhelyek régészeti terepbejárásának az egyik válfaja a fémkereső műszerrel végzett kutatás lett. Az eszköz alkalmazásában rejlő lehetőségeket már jó ideje ismeri a régészettudomány.⁴³ A régészeti terepbejárás kiforrott módszerei,⁴⁴ a fémkeresővel végzett lelőhely felderítéssel mondhatni teljesen megegyezik. Gyakorlati haszna kézzelfogható a nyilvántartott, de az új régészeti lelőhelyek felkutatásában is.⁴⁵ Használata során megtapasztaltuk, hogy a leggyakrabban a felszín közeléből, vagyis a humuszból kerülnek elő az érem- vagy kincsleletek, illetve az azok jelenlétére utaló tárgyi bizonyítékok. Ilyenkor a legfontosabb feladat a régészé, illetve a fémkeresős munkatársé, mert már a helyszínen, a találás pillanatában fel kell tudniuk ismerni az előkerülő tárgyak összetartozásának lehetőségét. Ennek ellenkezője esetén, a találás kori leletadatok értelmezésének a hiánya könnyen adatvesztéshez vezethet. Egy leletegyüttes megtalálásának a jele lehet, ha a felszínen néhány, vagy akár egyezer négyzetméteren belül leletsűrűsödést tapasztalunk, valamint az is, ha az előkerült tárgyak szokatlanul jó megtartással bírnak. A leletek összetartozásának további jellemzőit szemrevételezés útján még restaurátlanul érdemes vizsgálni, mivel az ezüstök felületét gyakran zöldszínű fátyszerű oxidréteg borítja. Az egybetartozás további jele, ha a megtalált tárgyak egy időszakból, korszakból származnak, melyek valamiféle homogenitást (azonos kibocsátó, azonos címlet, stb.) is mutathatnak. Mindezek együttesen utalhatnak egy katonai pusztítás alkalmával elrejtett, vagy akár egy alapvetően is földben tárolt, teaurált leletegyüttesre.

⁴² A numizmatikai szakanyagok kapcsán az alábbi intézményeknél végeztem adatgyűjtést: Janus Pannonius Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény, Wosinszky Mór Megyei Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény, Paksi Városi Múzeum Régészeti Gyűjtemény, Ferenczy Múzeumi Centrum Numizmatikai Gyűjtemény, Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár, Tragor Ignác Múzeum Régészeti Gyűjtemény, Kecskeméti Katona József Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény, Astriceum Érseki Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény, Szent István Király Múzeum Numizmatikai Gyűjtemény, Türr István Múzeum Régészeti Gyűjtemény.

⁴³ Négyesi 1998, 31–35.

⁴⁴ Illon 1998, 27–29.

⁴⁵ Négyesi 1998, 33.

Az érem- és kincsleletek legnagyobb százaléka a földművelés hatására kerül a felszín közelébe. Az ilyen szétszántott leletegyüttesek esetén azt is számításba kell venni, hogy a lelőhelyet esetleg már előttünk illegális fosztogatók is megtalálták, s emiatt az általunk felgyűjtött leletek mennyisége már nem mondható teljesnek. Ezzel az eshetőséggel csak akkor kell számolnunk, amikor szinte ugyanazon a helyen, a felszín közeléből évről-évre csak csekély számú leletanyag (2–5) kerül elő, de azok összetartozására, típusbéli homogenitásuk és állapotuk utal. Ezért az érem- vagy kincslelet azonosításnak elengedhetetlen része, hogy az előkerülő tárgyak helyét minél pontosabban, lehetőleg GNSS helymeghatározó rendszer segítségével mindenesetben rögzítsük. Amennyiben a régész, vagy a numizmata akár a terepen, akár az irodában kiszúrja egy töredékes leletegyüttesnek a gyanúját, úgy a továbbiakban célzott kutatások révén még megismerhetővé válhat az egykoron elrejtett, vagy földben tárolt leletegyüttes régészeti környezete. Azonban ennek ellenkezőjére is vannak példák, amikor szerencsés esetben éppen ellenőrző terepbejárás során, egy részben még zárt kontextussal rendelkező éremegyüttes darabjait tépi a felszín közelébe a mélylazító eke, amit pont megtalálunk. A hasonló esetekben, amikor megállapítható, vagy nagyjából rekonstruálható a leletegyüttes elsődleges elrejtési környezete, akkor az érem- vagy kincslelet összetételét teljes értékűnek vehetjük. Az ilyen leletegyüttesek szolgáltatják a leghitelesebb történeti, régészeti képet, melyektől a korszakról alkotott pénz-, gazdaság- és társadalomtörténet alaposabb megismerését várhatjuk.

4.1.2. Érem- és kincsleletek régészeti mentő feltárása

A mentő feltárás és a tervásatás között az alapvető különbség, hogy amíg az utóbbi tervezhető, addig az előbbi nem. A mentő feltárás elvégzését alapvetően valamilyen külső, általában a régészeti leletanyagot elsődleges leletkörnyezetét megbolygató körülmény teheti indokoltta.⁴⁶ Az érem- és kincsleletek felszín közelébe kerülése mindig esetleges, amit leggyakrabban a földművelésre alkalmas mezőgazdasági eszközök eredményeznek. A régészeti leletek e csoportjának terepi felismerése kiemelten fontos, hiszen ezen múlhat egy földben tárolt vagy elrejtett leletegyüttes megismerése, megmentése. Azonban a felismerés is csak egy része a sikeres munkának. Sok múlhat a bemért leletadatok pontosságán (GPS, vagy GNSS), illetve a korábbi művelési irányok megismerésének lehetőségén is. Ezek azok az elsődleges szempontok, amiket mindenképpen szem előtt kell tartani, ha egy megbolygatott, részben felszín közelébe került leletegyüttes elrejtési helyét feltárással szeretnénk azonosítani. Tehát a leletanyag felszíni szóródásának, sűrűsödésének a feltérképezését követően, az egykori, illetve

⁴⁶ Pusztai–Tari 2011, 72.

a jelenlegi művelési irányokat figyelembe véve, feltárási egységben, szelvényben, vagy szelvényekben érdemes a kutatást megkezdeni (**2. kép**). A leletegyüttes egykori elrejtési helyének megtalálásához, az általában 30 cm vastag bolygatott humuszréteg vezet (**3–5. kép**). Ahhoz, hogy azonosítsuk az elrejtés egykori helyét, vagy annak környezetét, a bolygatott humuszt, a kijelölt szelvényen belül érdemes legalább kétszer, vagy esetenként háromszor is 10 cm-es szintekre bontani (**3–5. kép**).⁴⁷ Egy jól dokumentált érem- vagy kincslelet tudományos haszna a feltárás alkalmával tett megfigyelésektől függ. Ennek tükrében fontos adatokkal láthat el bennünket a feltárás során, ha a felszínt is beleértve, az összes szint leletanyagát fotóval és

2. kép: éremegyüttes szóródása a felszínen (a képet a szerző készítette)

3. kép: 1. szelvény, 1. rétege (10 cm-es relatív mélység) (a képet a szerző készítette)

4. kép: 1. szelvény, 2. réteg (20 cm-es relatív mélység) (a képet a szerző készítette)

5. kép: 1. szelvény, 3. réteg (30 cm-es relatív mélység) (a képet a szerző készítette)

rajzzal, valamint mértadatokkal is dokumentáljuk. Ennek főként a szétszántott leletegyütteseknél van jelentősége, amikor az elsődlegesen kijelölt szelvényt például utólag bővíteni kell, mert a második, vagy a harmadik rétegre bontást követően a leletek sűrűsödése azt indokoltá teszik. Pontosan ez az a módszer, azaz a sűrűsödési irány követése az, ami elvezethet egy szétszántott érem- vagy kincslelet hozzávetőleges elrejtési, vagy pontos helyéhez. Mivel a régészeti feltárás közben tett megfigyelések egyszeriek, és megismételhetetlenek, ezért elvárható, hogy a terepbejárással ellentétben itt a GNSS által bemért leletek előkerülési helyéről hozzávetőleg 2 cm-es pontossággal rendelkező adatunk

⁴⁷ A képek az Újlengyel – Váta régészeti lelőhelyen, a Gudmon Sándor és Kosztolányi Gyula civil önkéntesek által megtalált középkori éremegyüttes feltárási helyén, 2019. november 22-én készültek. A letűzött papírcák minden esetben érmekeket jelölnek. Nagy 2021A, 81.

legyen. Még a mentő feltárás megkezdése előtt érdemes megfogalmazni, hogy a mi célunk. Ennek az esetek túlnyomó többségében az előkerülő leletegyüttes további pusztulástól való megmentése kell, hogy legyen, valamint a rejtekül szolgáló régészeti jelenség megismerése. Ez utóbbi azonban csak abban az esetben lehetséges, ha a tárolásra szolgáló rejtekhely még azonosítható, és legalább részben érintetlen. Abban az esetben, ha azonosítható, hogy az érem- vagy kincsleletünk alapvetően a humuszrétegben, vagy annak határán a szubhumuszban volt elrejtve, és teljesen szét lett szántva, úgy a bolygatatlan altalaj szintjéig történő feltárást semmi sem indokolja. Ekkor meg kell állapítanunk, hogy az elrejtés korabeli környezetét a mezőgazdasági művelés teljesen megsemmisítette. Amennyiben a továbbiakban valami okból kifolyólag indokolt a lelőhelyre vonatkozóan további adatokat gyűjteni, úgy azt sokkal inkább tervezett körülmények között, tervátlás keretében érdemes megvalósítani.

A mohácsi csatavesztést követő eseményekhez kapcsolható éremegyüttes első mentő feltárásának elvégzésére 2016 szeptemberében nyílt lehetőségem. A feltárást megelőzően Máté Tamás (Janus Pannonius Múzeum civil kutató), a mohácsi Sárhátan néhány összetapadt nova monétát talált. A leletegyüttesre utaló jelek végett a kutatást Gábor Olivérrel, a Janus Pannonius Múzeum régészével közösen folytattuk, mely során megállapítottuk, hogy az érmek 15x20 méteren szóródnak. Az érmek felszíni szóródását alapul véve kutatóárkokat húztunk. A feltárás során további nova monéták és egy ezüst füles gomb is előkerült.⁴⁸ A következő mentő feltárássra csupán két évet kellett várni. Ugyanis 2017-ben a középkori Bátmonostor mezővárosát kutató civilek, Szabó Zsolt és Dömötör József szintén egy nova monétákból álló éremegyüttes nyomaira bukkantak.⁴⁹ Az éremlelet viszonylag nagyterületen, 30 x 15 méteren szóródott, amit a módosult irányú művelés eredményezett. A helyszínen 2018-ban a Türr István Múzeum régészével, Pap Evelinnel közösen szelvényeket jelöltünk ki, és mentő feltárást végeztünk. A 2018. július 29-én elvégzett mentő feltárás után, alig néhány hónap elteltével november 15-én az érdi Duna-parton, a leapadt vizű folyómeder szélében Gudmon Sándor egy antikva monétákból álló erszényleletet talált, aminek a feltárását közösen végeztük el.⁵⁰ 2020. december 27-én pedig jómagam Nagy Zoltán a Közösségi Régészeti Egyesület önkéntesének társaságában, Újlengyel külterületén megtaláltam az általam vizsgált krízishelyzet kincshorizontjának a harmadik legjelentősebb éremegyüttesét.⁵¹

⁴⁸ Mivel a kincslelet lelőhelye mezőgazdasági művelés alatt áll, ezért a törékeny érmek folyamatos pusztulása már a feltáráskor is tetten érhető volt. A denárok közül az eke többet is meghajlított, megtörtött. Az kincsleletről részletesen a Mohács–Sárhát fejezetben olvashatunk.

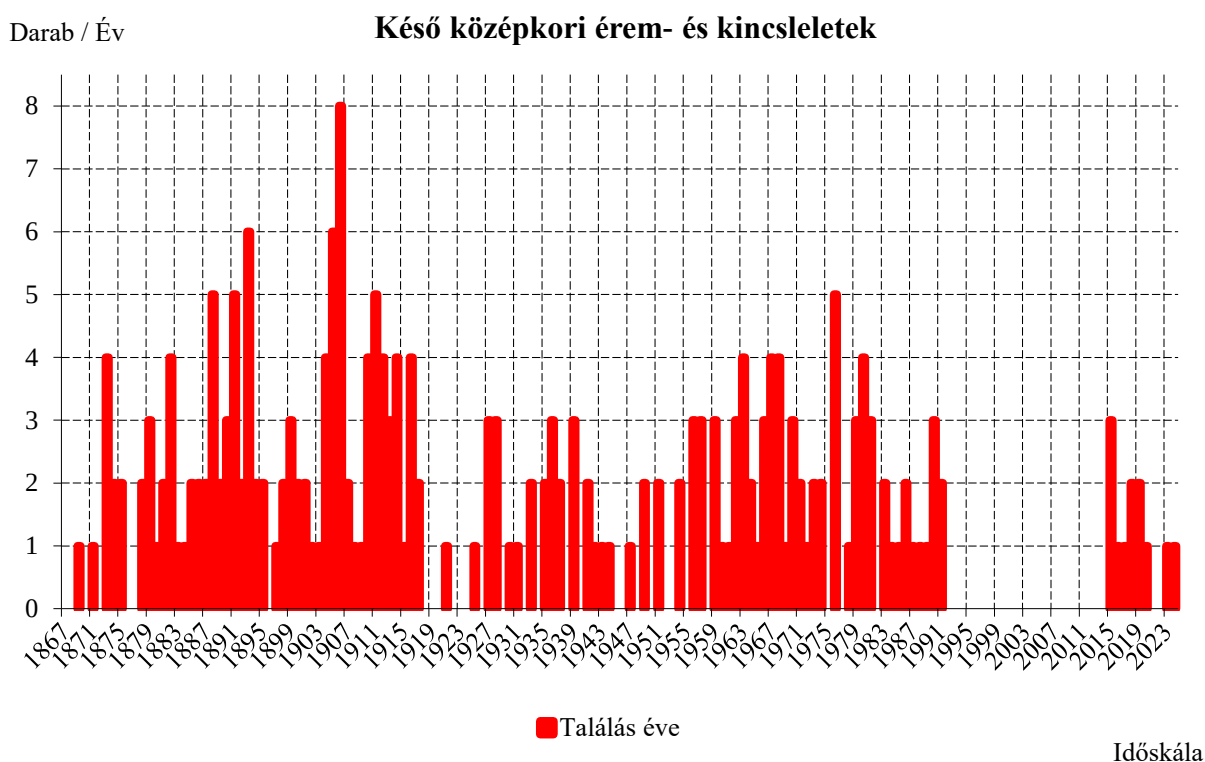
⁴⁹ Az éremlelet régészeti feltárását a felszín közelébe kerülő érmek, és az intenzív mezőgazdasági művelés tette indokoltá. Az éremleletet a Bátmonostor–Pusztafalu című fejezetben részletesen ismertetjük.

⁵⁰ Kovaliczky–Nagy 2020, 169–177. A lelőhely csak aszályos időben kutatható, mert azt egyébként a Duna vize fedi. Az éremlelet részletes ismertetését az Érd–Ófalu, Zátony című fejezetben adjuk közre.

⁵¹ Ferenczy Múzeumi Centrum, Numizmatikai Gyarapodási Naplószáma: 2021/16. Az éremlelet 7251 db éremből áll, melyek részletes bemutatására jelen munka keretében nem vállalkozhattam, mivel az ezüstpénzek nagyobb

3.1.3. Érem- és kincsleletek nyomában, együttműködve a múzeumot segítő civil kutatókkal

A leletegyüttesek nagyszámú előkerülését a 20-21. század végéig nem igazán a régészeti kutatások eredményezték. E tekintetben kimagasló szereppel bírt a dinamikusan fejlődő mezőgazdasági iparág művelési eszközparkjának időnkénti átalakulása, fejlődése. A földművelés alá vont területek növekedésével egyenes arányban nőtt az előkerült leletegyüttesek mennyisége, amit az eszközparkban végbemenő fejlődés is elősegített. Ezt láthatjuk, ha az idő függvényében egy diagram segítségével szemléltetjük az eddig előkerült, a múzeumi gyűjteményeket gyarapító késő középkori (1458–1526) záródással rendelkező leletegyütteseket (**1. ábra**).⁵²

1. ábra: A Kárpát-medencében talált késő középkori érem- és kincsleletek időbeli mennyisége 1867 és 2024 között

A diagramon megoszlásában a csúcspontok ideje 1910-re és 1976-ra esik. E két év és a környékén megfigyelhető további kisebb csúcsok a magyarországi mezőgazdasági földművelés fejlődésével áll összefüggésbe.⁵³ Ugyanakkor nagyon groteszk képet mutat, hogy 1990 és 2014

része még restaurálatlan állapotban van. Az éremlelet főbb jellemzői, hogy az I. Mátyás (1458–1490), II. Ulászló (1490–1516) és II. Lajos (1516–1526) antiqua monetákból, illetve I. Mátyás négy aranyforintjából tevődik össze. A leletegyüttes denárt (7066 db) és obulust (180 db) egyaránt tartalmaz, valamint egy Lucius Verus (161–169) római kori ezüst denáriust is. Az éremlelet valamivel részletesebb ismertetése az „Újlengyel–Vatya II. (függelék: 4.38.)” fejezetnél, valamint „Az 1526. augusztus 29-e és október 10-e közötti időszak kincshorizontja (7.5. fejezet rész)” című fejezetben olvasható.

⁵² A diagramban szereplő adatokat, a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának leletkataszterei, a Numizmatikai Közlönyök, Éremleletekre vonatkozó fejezetei, valamint Gyöngyössy Márton közölt leletkataszterei szolgáltatták.

⁵³ Magyarországon 1895-ben megkezdődik a mezőgazdaság gépesítése, amit az 1929–1933. évek pénzügyi válsága megakasztott. A traktorok számának folyamatos csökkenése adatolható. A vonóerő hiánya még a II. világháború idején is érzékelhető volt. A fejlődés az 1950-es években ismét erőre kapott, amikor már a gépek

közötti időszakból egyetlen egy késő középkori leletegyüttes sem került közgyűjteménybe. E jelenségnek okait pontosan nem ismerjük, de ennek kapcsán két lehetséges magyarázatot is említenünk kell. Az egyik, hogy ez idő tájt már nem vonnak újabb földeket művelés alá, és ennek az eredménye lenne az ábrán kirajzolódó hiátus. A másik, ami sokkal valószínűbb, hogy ez az időpont a fémkereső műszerek magyarországi megjelenésével és tömeges elterjedésével esik egybe. Az illegális fémkeresőzés veszélyeit 2010-ben Magyarországon elsőként a szentendrei Ferenczy Múzeum ismerte fel. Mivel a jelenség kezelését a törvényi szabályozás csak részben oldotta meg, így a feladat egyértelmű volt. Azokat az embereket, akik érdeklődést mutattak a régészet iránt, be kell vonni a múzeumi munkákba, és meg kellett tanítani olyan alapeladatokat ellátására, amiből a régészettudomány is profitálni tud.⁵⁴ A múzeumi önkénteseknek 2 éves oktatást tartottunk, ami magába foglalta az elméleti és gyakorlati képzést is. Akik ezt az iskolát kijárták, azok Pest vármegyében új régészeti lelőhelyek felderítésében vehettek részt. Ez mára már egy gyümölcsöző kapcsolattá nőtte ki magát. Az általunk is tanított önkénteseknek köszönhető, hogy az utóbbi években számos érem- és kincslelet látott napvilágot, amiket együttes erővel mentettünk meg a további pusztulástól.⁵⁵ 2019-től az önkéntesekből álló múzeumi csapat egyesületi formát öltve működött tovább, és legfőbb célja a nyilvántartott régészeti lelőhelyek szemmel tartása, valamint az újjak felkutatása lett.⁵⁶ A késő középkori leletegyüttesek viszonylatában a közös munkának az eredménye először 2015-ben mutatkozott meg.⁵⁷ Az eredmény elérésében persze a hatályos örökségvédelmi törvények is jótékony szereppel bírtak.⁵⁸ A Pest vármegyében előkerülő érem- és kincsleletek közül, a maga mennyisége miatt a legnagyobb szenzációt a 2020-ban előkerült újlengyeli éremegyüttes váltotta ki.⁵⁹ Az eredmények tükrében kijelenthetjük, hogy az önkéntesekbe fektetett energia megtérülni látszik, mivel az általuk végzett munka pozitív haszna mára már kézzelfoghatóvá vált.

nemcsak állami tulajdonban lehettek. Ezzel ismét fellendült az iparág, mely az 1980-as évek közepéig tartott. Szász 1997, 501–504.

⁵⁴ Laszlovszky–Rác 2020, 70–80.

⁵⁵ Ide sorolható a 2018-ban az Érd–Ófaluánál található Duna medréből előkerült késő középkori 58 db-os erszénylelet, valamint a 2020. év utolsó napjaiban, az újlengyeli Vátya középkori településről előkerült késő középkori éremlelet is. Ez utóbbi egyben a legnagyobb, és a maga korában a legértékesebb késő középkori éremlelet, ami Pest vármegye területéről valaha is előkerült.

⁵⁶ Községi Régészeti Egyesület, <http://www.kozossegiregeszet.hu/> (letöltés dátuma: 2022. 01. 16.)

⁵⁷ 2015-ben éremlelet került elő Hernádról (Pest vármegye), amelyet Tóth György (Ferenczy Múzeum, civil kutató) talált. Csörgi Zoltán (Ferenczy Múzeum, civil kutató), szintén 2015-ben hívta fel a figyelmemet a hévízgyörki (Pest vármegye) éremegyüttesre, valamint ugyanebben az évben Mohács-Sárháton (Baranya m.), Máté Tamás (Janus Pannonius Múzeum) egy összetapadt nova monétákból álló leletegyüttes megtalálása után vette fel velem a kapcsolatot. 2016-ban éremlelet került elő Érseksanádról, majd 2017-ben Bátmonostorról (Bács-Kiskun m.). A két leletegyüttes megtalálása Szabó Zsolt és Dömötör József (Türr István Múzeum, civil önkéntesek) közös munkájának köszönhető.

⁵⁸ Gyöngyössi 2016, 177–178.

⁵⁹ Az éremleletet Nagy Balázs FMC régész, Nagy Zoltán KRE önkéntes társaságában találta.

4.2. A történelem és segédtudományainak szerepe az érem- és kincsleletek feldolgozásában

Az érmekeket is tartalmazó leletegyüttesek feldolgozása elsősorban szemrevételezés útján éremhatározással kezdődik. A késő középkori forgalmi pénzek (denárok) esetén 1503-tól szerencsés helyzetben vagyunk, mivel az előlapjukat évszámmal látták el, mely tizenkét óránál a köriratban, vagy annak vonalában kapott helyet. Az évszám ettől kezdve állandó részét képezte az éremképnek. Ez azért nagyon fontos, mert egyértelművé teszi, és megkönnyíti a leletegyüttesek záródási idejének a meghatározását. Az évre pontosan keltezés miatt biztos lehetőséget nyújt arra, hogy a földbe került leletegyüttest, a záróveret alapján, az okleveles adatok tükrében történeti eseményhez kössük. Azon leletegyüttes, mely záródási ideje regionális szinten párhuzam nélküli, annak a földben maradására helyi szinten érdemes magyarázatot találni. Viszont abban az esetben, amikor több érem- vagy kincslelet egy kincshorizontot alkot, mint esetünkben a mohácsi csatavesztést követő időszak, úgy a földben maradások okait egy, az országot érintő pusztításban kell keresnünk. A leletegyüttesek és a történeti forrásanyagok együttes olvasata által egy jól ismert történeti esemény képe is színesedhet, amit esetenként okleveles források által is igazolni tudunk. Az évszám nélküli 1467–1503 közötti denárok keltezése már nehezebb feladat, amiben az hátlapokon található mesterjegyek feloldása ad támpontot. Amennyiben a mesterjegy mögött álló pénzverésért felelős személy kiléte azonosítható, úgy az okleveles adatok figyelembevételével behatárolhatjuk a kibocsátási időt. A denárok finomkeltezése is elvégezhető, amit az éremképi változatok fejlődésének sorba rendezésével tudunk elvégezni. A finomkeltezés pontossága a létező típusok teljes körű megismerésén, katalogizálásán múlik.

Az érmekeket leltári leírásába több tudományág is bekapcsolódik, köztük az epigráfia, a köriratokban használt betűtípusok keltezését adja. A felirattan szabályai szerint, a köriratban található rövidítések helyes feloldását, értelmezését adja. A címertan, az előlapi éremképi ábrázolás leíró nyelvezetét szolgál, valamint a hátlapon található, olykor címert formáló mesterjegyek leírásában, meghatározásában nyújt segítséget.⁶⁰ Szintén itt kell említeni a szfragiszტიkát, melynek egyik tárgya az oklevelek hitelesítését szolgáló pecsét. A keltezett okleveleken található címert ábrázoló pecsétanyag abszolút keltezését biztosít az uralkodó király által kibocsátott címeres éremképek verési idejéhez. Az uralkodó által kibocsátott érmekeken és pecsétjein megjelenő uralkodói reprezentáció összehasonlító vizsgálatától akár az egyes pénztörténeti korszakok részletesebb megismerése is várható. A késő középkori ezüstpénzek

⁶⁰ Soós 2014.

hátlapi éremképen, 1467-től Szűz Mária látható, így ezen ábrázolás módosulásainak leírásában az ikonográfiai, vallástörténeti, művészettörténeti meghatározásokat tartjuk követendőnek.

A pénzek meghatározása időigényes és aprólékos feladat,⁶¹ amely önmagában is számos új eredményt hozhat. Szemrevételezés útján lehetőségünk nyílt új, ez idáig ismeretlen típusok azonosítására,⁶² melyek a korszak pénztörténetére vonatkozóan is adalékul szolgálhatnak. Az évszám nélküli új típusok kibocsátási idejét a verde- és mesterjegyek mögött álló pénzverésért felelős személyek azonosításával, valamint az éremképek időbeli fejlődési rendjének felállításával tudjuk meghatározni. A leltározás során felvett alapadatokat a matematikai statisztika eszközszerével elemezhetjük ki.⁶³ Az adatok birtokában a leletegyüttesek részletesebben is vizsgálhatóvá válnak, melyek alkalmasak lehetnek a pénztörténeti korszakok szerinti összetétel, a pénztörténeti korszakok szerinti verdehely megoszlás, az időbeli összetétel, valamint az átlagos tömeg alapján a pénzláb meghatározására is.⁶⁴

1. Pénztörténeti korszakok szerinti összetétel vizsgálata: Az 1526-ban, és az ezt megelőző években záródó leletegyüttesekre általánosságban igaz, hogy összetételükben elsősorban I. Mátyás (1458–1490), II. Ulászló (1490–1516) és II. Lajos (1516–1526) uralkodása alatt kibocsátott vereteket találunk. A magyar vereteken kívül esetleg még külföldi pénzek (általában aquileiai) is előfordulhatnak, melyek néha az elemzés során a legkorábbi vereteknek bizonyulnak.⁶⁵ A pénztörténeti korszakok meghatározásánál a kibocsátó uralkodó regnálásának az idejét, valamint a fontosabb pénzügyi reformok életbelépésének hatályát kell figyelembe vennünk. Az így meghatározott korszakok szerint fogjuk megvizsgálni és elemezni a leletegyüttesek összetételét.⁶⁶ Ez által arra is lehetőség adódik, hogy az egy korszakra eső összes leletegyüttes adatait összehasonlítva elemezzük. Továbbá a legfiatalabb és a legidősebb veretet figyelembe véve megállapíthatjuk az egyes veretek pénzforgalomban eltöltött idejét is. Ez a fajta elemzési mód azért is fontos, mert általa olyan jellegzetességeket figyelhetünk meg, melyek az 1526. év pénzforgalmára nézve általánosságban is jellemzőek lehetnek.

⁶¹ A numizmatikai leltározás során egyenként felvesszük az érmére jellemző alapadatokat (lelőhely, leltári szám, az előkerülés pozíciója és szintje, kibocsátó, címlet, kibocsátás helye és ideje, szelvény/mező, az előlap- és hátlap leírása, anyag, átmérő, súly, referenciaszám, előkerülés ideje).

⁶² Amennyiben egy korszakon belül több új, nem publikált típust is felfedezünk az érem- és kincsleletek érmeinek feldolgozása során, úgy érdemes egy tipokronológiai rendszerben felállításán gondolkodni, ami által akár néhány veretek kibocsátási ideje pontosodhat is.

⁶³ Alram–Schmidt–Dick 2007.

⁶⁴ Nagy 2013 227–238., Nagy 2015, 277–285., Nagy 2015, 287–294.

⁶⁵ A későközépkor leletegyüttesekben gyakran megtaláljuk az aquileiai pátriárkák által 1395 és 1420 között kibocsátott vereteket, illetve előfordulnak még a 15. század végéről, és a 16. század elejéről származó német batzenek és olykor tiroli garasok is.

⁶⁶ Az általam kidolgozott rendszerben a következő korszak határok figyelembe vétele mellett kívánom elemezni a leletegyüttesek pénztörténeti megoszlását: 1467 előtt, 1467–1471, 1470–1478, 1478–1486, 1486–1490, 1490–1497, 1497–1503, 1503–1516, 1516–1521, 1521–1525, valamint 1525–1526 között.

2. Pénztörténeti korszakok szerinti verdehely megoszlás: A pénztörténeti korszakokat követő elemzés révén választ kaphatunk a verdehelyek egymáshoz viszonyított pénzkibocsátásának az intenzitására. Az egyes korszakokban megjelenő külföldi pénzek jelenléte által kereskedelmi kapcsolatokat is rekonstruálhatunk. Jelenlétük e korszakban különösen érdekes, melyek történeti kontextusba illesztése önmagában is magyarázatul szolgálhat.

3. Időbeli összetétel: Az időbeli összetételt idővonal, vagy tükscediagram segítségével érdemes vizsgálni. Ez esetben évekre vetítve tudjuk elemezni az összetételt. Míg I. Mátyás csak évszám nélküli vereteket bocsátott ki, addig II. Ulászló (1490–1516) aprópénzein már 1503-tól megjelenik az évszám. Mivel I. Mátyás (1458–1490) és II. Ulászló (1490–1503) évszámnélküli vereteinek a felülbírálat a értekezés részét képezi, ezért a leletegyüttesek időbeli megoszlásának összehasonlítását, csak az évszamos veretek megjelenésétől, vagyis az 1503. évtől fogjuk vizsgálni. Az eredményekből általános pénzforgalmi jellemzőket vonhatunk le magára a vizsgált leletegyüttesre, de akár a korszakra vonatkoztatva is. A diagramok segítségével, a záró veret alapján meghatározható az egyes területek pénzforgalmának 1526. évre vetített sebessége is. Továbbá, ha nagy mennyiségű éremanyagot elemzünk, úgy a megfigyelésekből következtetéseket vonhatunk le a pénzkibocsátás időszakos dinamikájára vonatkozóan is.

4. Tömegadatok vizsgálata: Mivel az 1467 után kibocsátott ezüstveretek pénzlábjára vonatkozóan nem maradt fenn írott forrás,⁶⁷ ezért a későbbiekben nagyon fontosnak tartjuk az egyesével leírt denárok tömegadatainak a vizsgálatát. A denárok átlagtömegét 44.081 mérés után fogjuk az egyes korszakokra vonatkozóan megbecsülni. Bár hozzá kell tenni, hogy az I. Mátyás veretek a legrégebbiek az éremleletek összetételében, és egyben a legtöbb időt is ezek töltötték el a pénzforgalomban. Emiatt a használatból eredő kopásnyomok ezeken a vereteken a leggyakoribbak, ami minden bizonnyal valamiféle tömegvesztést eredményezhetett. Az átlagos tömeg meghatározása azért is fontos, mert ezt követően kiszámolhatóvá válik, hogy 1 budai márkából (245,53779 gramm) hány denárt is vertek ki.

Ahogy azt már említettük az évszám nélküli denárok kibocsátási idejének a meghatározása a pénzverésért felelős személyek azonosításán, az okleveles adatokon és az éremképi típusváltozatok sorba rendezésén múlik. Az ebből származó új adatok segítségével a denárok kibocsátási ideje pontosodhat. A pénzverésért felelős személyek működési idejének a meghatározását követően, a mohácsi éremgyüttesek (I., II. számú) alapján meg fogjuk becsülni, hogy az egyes pénzkibocsátás, egy adott pénztörténeti korszakon belül milyen intenzitással bírt. Ezt az adatot a leletegyüttesekben előforduló denárok mennyisége és a

⁶⁷ Gyöngyössi 2003, 56. Az antiqua moneta pénzlábjára vonatkozó legkorábbi okleveles adat 1526-ból származik. Gyöngyössi 2003, 57. 158. lábjegyzet, Gyöngyössi 2003, 57–58.

kibocsátási idő által tehetjük láthatóvá. Az ebből fakadó adatok alkalmasak arra, hogy megbecsüljük egy adott pénztörténeti korszaknak a denár verési erősségét, és a pénztípusok alapul vétele mellett megfigyeléseket tegyünk akár a kibocsátóhely működésére vonatkozóan is.⁶⁸

Nem utolsó sorban a mohácsi éremegyüttesekkel azonos korú leletegyüttesek összetételének az összehasonlító vizsgálatát a földrajzi régiókra vonatkoztatva fogjuk elvégezni. Ezekből az adatokból a Dunántúl és az Alföld pénzforgalmára vonatkozóan kívánunk általános érvényű megállapításokat tenni, melyek az 1526. évi pénzforgalmi viszonyok rekonstruálásában is a segítségünkre lesznek. Itt kell említenünk Dr. Torbágyi Melinda nézeteit, amit ugyan a római kori numizmatikai megállapítások tápláltak, de érintőlegesen mégis foglalkoznunk kell vele. Szerinte az érem- és kincsleletek pénzforgalmi következtetések levonására kevésbé alkalmasak, mint a szórványleletek, mert azok a tudatos felhalmozás eredményeként jöttek létre.⁶⁹ Bár Torbágyi megállapításai ugyan a római korra vonatkoztatva helytállóak lehetnek, az általunk vizsgált késő középkori érem- és kincsleletek létrejöttét minden esetben pénzforgalmi tényezők idézték elő, még akkor is, ha a teaurálás, felhalmozás mögött a tudatosság szándéka állt.

⁶⁸ Dr. Torbágyi Melinda ennek kapcsán úgy fogalmazott, hogy a „...forgalomban lévő pénz mennyiségét alapvetően meghatározza a kibocsátások nagysága.” Torbágyi–Tóth 2011, 429.

⁶⁹ Torbágyi–Tóth 2011, 429.

5. Pénzügyigazgatási és pénztörténeti áttekintés 1467 és 1526 között

A Mátyás-kori pénzreformot megelőző éveket egy 1462/1463-ra keltezett vélhetően Hieronymus Landus pápai követ tollából született jelentésből ismerhetjük meg, ami elsősorban fontos gazdaságtörténeti adatokat őrzött meg az utókor számára.⁷⁰ I. Mátyás király, 1464-ben a pénzveréssel kapcsolatos céljai közt fogalmazta meg, hogy a néhai Zsigmond császár pénzeivel megegyező finomságú és súlyú pénzeket fog veretni.⁷¹ Az értékálló pénz gyakorlati megteremtésére néhány évvel később sor is került. Bár a 20. század kutatói ezt az időpontot 1468-ra tették,⁷² az okleveles adatok alapján úgy kitűnik, hogy az új pénz kibocsátását, már 1467. január 4-én megkezdhették.⁷³ Gyöngyössy Márton ennél óvatosabban fogalmaz, és azt mondja, hogy az új vereteket 1467 márciusában már biztosan verik.⁷⁴ Azonban az új pénz verését jóváhagyó rendelet kiadására csak 1467. április 1-én került sor.⁷⁵ Így a pénzverés megkezdése kapcsán a legtöbben ezt az időpontot tekintik origónak. Az adóreformmal egybekötött pénzreform feladatait Ernuszt János kincstartó fogta össze, akinek a javaslatára a király végrehajtotta a szükséges változtatásokat.⁷⁶ Az újjászervezett pénzverési rendszer újabb pénzverőkamarak megszervezését nem tette szükségessé, hiszen a körmöci, a nagybányai, a nagyszebeni, a budai és a kassai verde működését már korábbról ismerjük.⁷⁷ Az 1467-ben végrehajtott pénzreform egy új ezüstpénzt eredményezett, melynek állandó jó minősége és ábrázolása, kisebb megszakítással ugyan, de mintegy 300 éven keresztül meghatározta a magyar ezüstpénz verés irányát.⁷⁸ Az 1467. évi veretek előlapján egy kerek talpú négyelt pajzsot, valamint szívpajzsot láthatunk, ami az uralkodó címerét volt hivatott megjeleníteni. A hátlapra Szűz Mária, karjában a gyermek Jézussal került. Az ábrázolás és a körirat (Patrona Hungariae) együttes értelmezése szerint, Szűz Mária alakjában „Magyarország patrónáját (védasszonyát)” kell látnunk.⁷⁹ A hátlapi éremképek hasonlósága végett biztosra vehetjük, hogy a II. Lajos (1412–1437) pátriárka által kibocsátott aquileiai denárok (1412–1420) ábrázolása előképül szolgált,⁸⁰ azonban I. Mátyás személyes Mária-tisztelete nélkül a pénzek nem lettek

⁷⁰ Draskóczy 2010, 85–94.

⁷¹ 1464. április 6.: XXII. tc.: DRH II, 147., Gyöngyössy 2003, 50.

⁷² Huszár 1940, 559–560., Pohl 1972, 13–17.

⁷³ Gyöngyössy 2003, 265: A szerző kutatásaiból kiderül, hogy Kanstorfer János és Stadler Lőrincz a fentiekben megjelölt időpontban Körmöcbányán kamaraispáni tisztséget viseltek, amit Kanstorfer 1467. november 21. után 1469-ig egymaga töltött be. A mesterjegyével ellátott első denár verete az Mzz. 216-9 referenciaszámmal rendelkező típus.

⁷⁴ Gyöngyössy 2003, 53: „1467 márciusában Mátyás arra szólítja fel a székegyek ispánját, hogy az adókat az új pénzben szedje be, amelyből száz denár ér egy aranyforintot.”

⁷⁵ DRH II., 162–168., Gyöngyössy 2003, 52. 145. lábjegyzet

⁷⁶ Gyöngyössy 2003, 52.

⁷⁷ Mzz. 199–215.

⁷⁸ Az utolsó magyar denár, melynek ábrázolása az 1467. éviét követi, 1767-ben Mária Terézia uralkodása alatt került kibocsátásra. Unger 2001, 63.

⁷⁹ Soós 2014, 88., 90.

⁸⁰ CNI VI. 38.

volna felruházva a megjelenített tartalommal.⁸¹ A jó minőségű veretek 8 latos (500 %) ezüstből készültek,⁸² és elviekben 1 budai márkából a gyakorlatban 416 denárt kellett kiverni (Hans Dernschwam visszaemlékezése).⁸³ A pénzverésre és annak ágazatára vonatkozóan nagyon fontos gazdaságtörténeti adatokat őrzött meg az utókor számára Mátyás körmöci kamaraispánjának Schaider Péternek az 1486–1491 között íródott számadásadása.⁸⁴

Az 1467-től működő pénzügyigazgatási rendszert II. Ulászló (1490–1516) érdemi változtatások nélkül megtartotta. Az értékálló ezüstpénzverés által Magyarország gazdasága fejlődési íven tudott maradni. A korszakból ismeretes II. Ulászló kincstartójának Ernuszt Zsigmondnak a számadáskönyve (1494–1495), ami fontos gazdaságtörténeti, politika történeti adatokat őrzött meg az utókor számára.⁸⁵ A körmöci pénzverőház 1514. évi működését két számadás is megőrizte.⁸⁶ Továbbá ismeretes egy kevésbé idézett számadás az 1515. évből is.⁸⁷

II. Lajos (1516–1526) uralkodása alatt a pénzverés ágazatán 1516–1521 között nem változtatott. Azonban 1521-ben tanácsadói véleményére hagyatkozva a pénzverésben radikális változtatásokat alkalmazott, aminek a hatásait még 1526-ban is érzékelni lehetett. Visszatekintve, úgy tűnik megkésett volt az 1525. évi pénzreform, ami a rossz pénzverési rendszer megszüntetéséről határozott. Ugyanis az előidézett pénzügyi válság hatásait, még a mohácsi csatát megelőző hónapokban is érzékelni lehetett.⁸⁸ Amennyiben az ország 1526. évi gazdasági, pénzügyi helyzetét kívánjuk megbecsülni, úgy a Mátyás kori adóbevételekig érdemes visszanyúlnunk. A Mátyás korból ehhez nyújt kézzelfogható számadatokat az 1462/1463 táján keletkezett Landus-jelentés.⁸⁹ A 16. századi királyi jövedelmeket utóbb Draskóczy István foglalta össze.⁹⁰ Szintén kiemelendő Ernuszt Zsigmond 1494–1495. évi számadáskönyve,⁹¹ illetve a pénzügyi válsághoz leginkább kapcsolódó okleveles forrás az 1522. évének királyi adóbevétele.⁹² Ez utóbbi kapcsán több kutató is állást foglalt, amit elsősorban a számok mögötti valódi érték becslése váltott ki.⁹³ A bevételekből kiindulva C. Tóth Norbert a nova moneta pénzreform sikerességét fogalmazta meg, ami véleménye szerint

⁸¹ Gyöngyössy 2003, 54–55. „*Számára Szűz Mária nemcsak 'Patrona Hungarie', akinek Szent István felajánlotta az országot, hanem ezen is túlment, saját uralkodását is a Szűz védelméből vezette le.*” Babel 2018, 19.

⁸² Gyöngyössy 2003, 56.

⁸³ Az antiqua moneta pénzlábjára vonatkozó legkorábbi okleveles adat 1526-ból származik. Gyöngyössy 2003, 57. 158. lábjegyzet, Gyöngyössy 2003, 57–58.

⁸⁴ Gyöngyössy 2001–2002, 135–146., Gyöngyössy 2003, 96–102., Gyöngyössy 2015B, 15–18., A 15. századi pénzverőkamarák jövedelmeiről: Gyöngyössy 2019B, 55–73.

⁸⁵ Neumann 2019.

⁸⁶ Gyöngyössy 2003, 188–193., Gyöngyössy 2005A, 164–178.

⁸⁷ Gyöngyössy 2003, 188.

⁸⁸ B. Szabó 2006, 34, 73.

⁸⁹ Draskóczy 2001, 147–165., Gyöngyössy 2003, 96., Draskóczy 2010, 85–94.

⁹⁰ Draskóczy 2014, 75–92.

⁹¹ Neumann 2019.

⁹² Hermann 1975, 333., C. Tóth 2016, 83–148.

⁹³ Gyöngyössy 2017, 607–644., Neumann et al. 2019, 54., Orsós 2019, 125., Gyöngyössy 2019A, 160–168., Kenyeres 2022, 237–276.

a királyi kincstár 1522. évi fellélegzéséhez vezetett.⁹⁴ A szerző a királyi bevételeket tárgyévben értékelte, s nem vette figyelembe, hogy az 1521-ben leértékelt pénz kifutása, az 1525. évi bevonása ellenére a mohácsi csatavesztésben csúcsosodott ki. Jelen értekezés pénzügyi kérdéseit teret biztosítanak annak is, hogy az 1522. évi adójegyzékből kiolvasható számokat, vagyis a pénzreform hatásait a tárgyi leletanyag oldaláról, a teaurált érem- és kincsleletek szemszögéből is megvizsgáljuk. A Jagellók bevételei kapcsán további adatokkal szolgálnak a követjelentések és a kincstartói számadások is.⁹⁵ A királyi kincstár bevételeinek az időről időre történő számszerűsítése lehetővé teszi az adott év, vagy évek gazdasági stabilitásáról képet alkossunk. Így a következőkben vázolt korszakok kapcsán a bevételi oldal eredményét mindvégig ismertetni fogjuk.

5.1. Az 1467–1490 közötti pénzügyigazgatás és pénzverés vázlata

I. Mátyás 1467. január 20-ra hirdetett országgyűlést Budára, melyhez jómaga csak februárban csatlakozott.⁹⁶ Az országgyűlés az adó- és pénzügyet is érintő változtatásokról 1467. március 25-én hozott döntést.⁹⁷ Ekkor ugyanis megszüntették a középkori magyar pénzverés idején megannyiszor alkalmazott kamara haszna (*lucrum camerae*) adót, aminek a helyébe a királyi kincstári bér adója (*tributum fisci regalis*) került.⁹⁸ A két adónak az összege egyébként megegyezett, ám az új adóforma a korábbi mentességeket eltörölte, ami kihatott az egyházi nemesekre, az erdélyi jobbágyságra és a várjobbágyságra is.⁹⁹ Az új adórendszer jótékony hatással volt a pénzverésre is, mivel ezzel megszüntették a pénzrontásra épülő pénzügyigazgatás rendszerét. A szilárd bevételi források elősegítették az egységes pénzláb létrejöttét, ami az ezüstpénzek értékét állandósította. Az ezüstök háromféle címmel készültek: garas, denár, obulus,¹⁰⁰ míg az arany csak egyben.¹⁰¹ A reform után 1 aranyforintért 100 ezüst denárt kellett adni.¹⁰² Újra kezdték verni az Anjou-kor némileg feledésbe merült címetét, a garast, melyből 1 aranyforintért 20-at kellett adni. Az 1467. évi pénzreform szellemiségének megteremtője Ernuszt János kincstartó volt, aki 1476-ig, haláláig tevékenykedett a pénzügyigazgatásban.¹⁰³ Utódja Handó György (1476–1478) idején, I. Mátyás helyébe

⁹⁴ C. Tóth 2016, 126.

⁹⁵ Kenyeres 2022, 243–261.

⁹⁶ Fazekas et al. 2020, 50, 56.

⁹⁷ Solymosi 1983, 286., Fazekas et al. 2020, 56., Csukovits et al. 2023, 521.

⁹⁸ Thallóczy 1879, 203.

⁹⁹ Draskóczy 2019, 60.

¹⁰⁰ Huszár 1975, 12.

¹⁰¹ Gyöngyössi 2012, 34.

¹⁰² Pénzértékviszonyok az antiqua moneta világában: 1467 és 1522, illetve 1525 és 1526 között: „1 aranyforint = 20 garas = 100 denár = 200 obulus, azaz 1 garas = 5 denár, 1 denár = 2 obulus” Soós 1999, 172., DRH II. 162–168.

¹⁰³ Engel 2001, Ernuszt (Hampó, csáktornyai), Draskóczy 2019, 53.

alkincstartóját, Nagylucsei Orbánt helyezte.¹⁰⁴ A jobbágy származású kincstartó 1478. évi működéséhez jelentős eredményeket sorakoztathatunk.¹⁰⁵ Nagylucsei a pénzügyigazgatás irányítását I. Mátyás haláláig gyakorolta. A címletek közti rögzített átváltási árfolyamok és az állandó, jó minőségű pénz megteremtése több mint ötven éven keresztül pozitív hatással volt a magyar gazdaságra, kereskedelemre és a pénzügyigazgatás rendszerére is.¹⁰⁶ A 15–16. századi Magyar Királyság az aranyforintok révén vált az európai kereskedelem meghatározó szereplőjévé.¹⁰⁷ A forgalomban lévő aranyforint, illetve garas értékpénzként funkcionáltak, míg a denár és az obulus az aprópénz szerepét töltötték be.¹⁰⁸ A pénzügyi viszonyok megismerésének alapvető feltétele a pénzláb ismerete, azaz a forgalomi pénzek finomság, nyers- és színsúly adatainak az egységes meghatározása.¹⁰⁹ Az állandó éremképpel ellátott veretek az emberek számára a megbízhatóságot jelentettek, amelyek fokozatosan megteremtették a pénzügyi biztonságot.

A jó pénz kibocsátásával megnőtt az országlakosok létbiztonsága, mely kedvezően hatott a királyi kincstár gyarapodására is. Az 1462/1463 között keletkezett Landus nuncius jelentése szerint a kamarák bevétele **44 ezer aranyforintot** tettek ki.¹¹⁰ Francesco Fontana híradása szerint a királynak a pénzverésből és a bányászatból 1476-ban **34 ezer aranyforintnyi** haszna származott.¹¹¹ Az 1480-as évekre a nyereség **43–44 ezer aranyforintra** esett vissza.¹¹² I. Mátyás, ahogy a kamara haszna adó elnevezését megváltoztatta, úgy a harmincad is azonos okok végett megváltoztatásra került, s a fizetendő adó mértékét is megemelték.¹¹³ A király éves jövedelme, az 1470-es évekre **440**,¹¹⁴ de átlagban elérhette a **628 ezer aranyforintot**.¹¹⁵ A pénzreform után I. Mátyás bevételek háromszorosára duzzadtak, s kézzelfogható gazdasági fejlődést eredményeztek.¹¹⁶ Az 1480-as évek bevételét a kutatás **800 ezer aranyforintnyi** összegre becsüli.¹¹⁷

A pénzveréshez kapcsolódó forrásanyagok mélyebb szintjét képviseli Schaider Péter számadáskönyve, mely 1486–1491 között hagyott ránk adatokat a körmöci kamara működése

¹⁰⁴ Draskóczy 2019, 53–54.

¹⁰⁵ Draskóczy 2019, 53.

¹⁰⁶ Gyöngyössy 2003, 53–54. Gyöngyössy 2012, 56–57.

¹⁰⁷ Huszár 1974, 67–74.

¹⁰⁸ „Az értékpénz törvényes értéke fedi azok fémértékét, a váltópénzek fémértéke ellenben alul van a törvényes értékükön.” Hóman 1916, 27.

¹⁰⁹ Huszár 1971, 1150. Az antiqua moneta pénzlábáról: Gyöngyössy 2003, 57. 158. lábjegyzet, Gyöngyössy 2003, 57–58.

¹¹⁰ Kubinyi 1990, 104–105., Draskóczy 2001, 164., Gyöngyössy 2003, 59.

¹¹¹ A beszámoló részletes elemzése: Fügedi 1982, 484–506., Gyöngyössy 2003, 59., Draskóczy 2019, 56.

¹¹² Paulinyi 1936, 72., Gyöngyössy 2003, 66–73., Draskóczy 2019, 56.

¹¹³ Draskóczy 2019, 58.

¹¹⁴ Kenyeres 2022, 243.

¹¹⁵ Draskóczy 2019, 60.

¹¹⁶ Draskóczy 2013, 184. 2. sz. táblázat

¹¹⁷ Kenyeres 2022, 243.

kapcsán.¹¹⁸ A kamaraispán számadásai alapján ugyanis meghatározható a kamara éves költségvetése, a kitermelt nemesfémek mennyisége, továbbá megbecsülhető a kiveret pénz mennyisége is.¹¹⁹ A kamara ezüsttermelésének a csúcsa 1491-re esett, mely év 16416,09 márkát eredményezett (4030,77 kg).¹²⁰ Amennyiben ennek a 85%-át pénzzé verik, úgy azt mondhatnánk, hogy ebből az ezüst mennyiségből akár 11,6 millió denár is készülhetett volna.¹²¹

5.1.1. Az aprópénz kibocsátás verde- és mesterjegyeinek vázlata az okleveles adatok tükrében 1467–1490 között

A rendelkezésünkre álló okleveles adatok tükrében először 1467. január 4-én Körmöcbánya,¹²² 1467. szeptember 14-én Nagybánya, majd 1467. december 5-én Buda, illetve az év folyamán valamikor Kassa is bekapcsolódott az új ezüstpénz verésének folyamatába.¹²³ A sor 1470-ben Nagyszebennel,¹²⁴ majd 1471. november 10-től Újlaki Miklós Bosznia királyának a vereteivel bővült.¹²⁵ A kezdetekben, egyidejűleg négy verde működésével számolhatunk, azonban az okleveles adatok szerint közülük a budai verde működése teljes bizonyossággal csak 1468 márciusáig,¹²⁶ a kassai pedig legfeljebb 1470. év elejéig követhető nyomon.¹²⁷

A verdejegy a kibocsátás helyére utal, a mesterjegy pedig a pénzverésért felelős személy azonosításához szükséges lenyomatát őrzi, melynek a verési idő meghatározásában van szerepe. Ebben általában a kamaraispán keresztnévének a kezdőbetűje, vagy esetleg címere lehet segítségünkre. Feloldásában az okleveles adatok nyújthatnak segítséget, ami alapján meghatározhatjuk a pénzverésért felelős személy működési idejét, és így a pénz kibocsátásának idejét is. A pénzreform kezdetén a legkorábbi okleveles adat 1467. január 4-re keltezhető, ami arról számol be, hogy a körmöci kamaraispán Kanstorfer János és Stadler Lőrinc.¹²⁸ A következő okleveles adat, ami a körmöci kamara működését említi az 1467. november 21-én kelt, melyből kiderül, hogy Kanstorfer János Körmöcbányán kamaraispán. Kanstorfer

¹¹⁸ Hatvani II. 48–55., Nr. 171., A számadás részletes ismertetése: Gyöngyössy 2003, 96–102.

¹¹⁹ Gyöngyössy 2003, 96.

¹²⁰ Hatvani II. 50.: „...*Marc. 390.11. arg. ... Marc. 2981.6. arg. ... Marc. 13044.38. arg. ...*”, Gyöngyössy 2003, 97.

¹²¹ Számítási segédlet: 1 budai márka 245,53779 g (Hóman 1916, 122.), egy denár valószínűsíthető törvényes összítőmege 1467 után: 0,59 g (Gyöngyössy 2003, 56.), amiben 8 lat esetén 0,295 g ezüst található. Gyöngyössy megállapítása szerint az 1486–1491 között rendelkezésre álló ezüsből évente akár 10-12 millió darab ezüst denárt is készíthettek. Gyöngyössy 2003, 97.

¹²² Gyöngyössy 2003, 265.

¹²³ Gyöngyössy 2003, 267.

¹²⁴ Gyöngyössy 2003, 245.

¹²⁵ Gyöngyössy 2003, 309–310.

¹²⁶ Gyöngyössy 2003, 268.

¹²⁷ Gyöngyössy 2003, 282–283.

¹²⁸ 1467. január 4.: „...*Joannem Kanstorffer et Laurentium Stadler Camerarios Camrae Cremnicensis...*” Horváth – Huszár 1955–1956, 30., Gyöngyössy 2003, 265.

működéséről tudjuk, hogy 1468-ban, valamint még 1469-ben is kamaraispánként tevékenykedik.¹²⁹ Ezt alapul véve a kamaraispán tisztségét 1469. júliusig biztosan betöltötte, de azt is megalapozott lehet feltételezni, hogy Kanstorfer 1469. szeptember elejéig működött.¹³⁰ Itt kell megjegyeznünk, hogy Gyöngyössy a kamaraispánok bemutatásánál idézi Kanstorfer 1469. évi kamaraispánságára vonatkozó adatot,¹³¹ azonban a körmöcbányai verdehely bemutatása című fejezetben, a pénzeit 1467–1468 közé keltezi.¹³² A hozzáköthető pénzeket kétféle mesterjegy található, a **K – S** (címerpajzs),¹³³ és a **K – K / S** (címerpajzs), melyek Kanstorfer János címerét ábrázolják.¹³⁴ A fenti adatok tükrében az elsőként kibocsátott **K – S** (címerpajzs) verdejeggyel ellátott veretek kibocsátási idejét az okleveles adatokra hivatkozva,¹³⁵ kb. 1467. január 4 – kb. 1467. november 21. közé keltezzük. Kanstorfer, működése alatt mindvégig teljes sorozatot vert, mely aranyforintból, garasból, denárból és obulusból állt. A négyféle címlet közül az aranyforintra a cseh oroszán, a garasra a beszercei, a denárra és az obulusra a mancsában korona nélküli beszercei oroszán alakja került. A pénzreform kezdetén egy meglehetősen szembetűnő hibát is vétettek, hiszen az 1467-ben kibocsátott garasok előlapján található keretlapú négyelt pajzs harmadik mezejében Dalmáciát három helyett, csak kettő koronázott leopárdfélő jelképezte. Ezt azonban a verde, a következő ciklus alatt már felismerte, és a későbbi **K – K / S** (címerpajzs) verdejegyű példányok esetében már hibátlanul ábrázolták. A fentiek tükrében a **K – K / S** (címerpajzs) verdejegyű pénzek kibocsátási idejét, kb. 1467. november 21 – kb. 1469. szeptember eleje közé keltezhetjük. A következő kamaraispán Körmöcön Bebek Pál,¹³⁶ és György¹³⁷ lehetett.¹³⁸ A pályafutásukról olyan okleveles adat nem maradt fenn, amiből a működési idejükre következtethetnénk. Az Ákos nemzetségbe tartozó Bebek család címerhasználatára is igaz Rácz György

¹²⁹ 1467. november 21.: „Hanns Kanstorffer, kammergraf auf der Krembnicz und burger zu Wienn”, 1468. július 23.: „...der Wiener Bürger Hanssen Kanstorffer, kamergraf auf der Krembnicz...”, 1469: „Johannes Constorffer körmöci kamaraispán” Gyöngyössy 2003, 265., Horváth – Huszár 1955–1956, 30.

¹³⁰ Okleveles forrásból ismerjük, hogy Mühlstein Vid 1470. szeptember 17-től kamaraispán, így elődje Bebek Pál és György szerepvállalása legfeljebb szeptember elejéig tarthatott. Másrészt ennek az adatnak a birtokában Bebek Pál és György kamaraispáni pályafutásának kezdetét is meg tudjuk határozni, ami legkésőbb 1469 szeptemberére eshetett.

¹³¹ A tisztségre vonatkozó adat adókönyvben maradt fenn: Gyöngyössy 2003, 265., Horváth – Huszár 1955–1956, 30., Krizskó 1880, 61. Az oklevél 1469. szeptember 29-e körül készülhetett, amit elsőként 1880-ban idéztek, azonban az adókönyvben napjainkra Kanstorfer neve már nem szerepel. E mögött téves, vagy hibás hivatkozás, de valószínűbb, hogy az oklevél pusztulása áll, mivel annak több oldala is hiányzik: Soós 1997, 2–3.

¹³² Gyöngyössy 2003, 265. Vö.: Gyöngyössy 2003, 89.

¹³³ Itt szeretném megköszönni Antoni Dániel régészhallgatónak (ELTE BA), hogy a denárokon található latin írásjegyekből, verde- és mesterjegyekből fontot szerkesztett. Távlati célunk a fontkészletnek a magyar középkori pénzverés korszakaira történő kifejlesztése, ingyenes közkinccsé tétele. Ez által az érmekre került, az egyes korszakokban alkalmazott karaktertípusok korszakokra bontva is vizsgálhatóvá válnak.

¹³⁴ Soós 2010, 90.

¹³⁵ Gyöngyössy Márton véleményével, miszerint a **K – S** (címerpajzs) verdejegyű ércpénzek előbb készültek a **K – K / S** (címerpajzs) jegyűeknél, teljesen egyet tudunk érteni: Gyöngyössy 2003, 89.

¹³⁶ Engel 2001, Ákos nem 1. Bebek-ág 4. tábla: Bebek (vamosi ág).

¹³⁷ Engel 2001, Ákos nem 1. Bebek-ág 3. tábla: Bebek (pelsőci ág).

¹³⁸ Gyöngyössy 2003, 248–249.

megállapítása, miszerint címerhasználatukat leginkább az időszerűség, egyéni tervezés határozta meg, s következetesen nem ragaszkodtak a nemzetségi címerükhöz.¹³⁹ Azt azonban tudjuk, hogy a kettőskereszt a Bebek család címerképe volt,¹⁴⁰ ami a pénzek mesterjegyként szerepel. Bebek Pál, Kanstorfer János után, legkorábban 1469 júliusában vehette kezébe a körmöci kamara irányítását. Bebek, azonban körülbelül négy hónap múlva, valamikor 1469 novemberében, még 7-e előtt meghalt.¹⁴¹ Az általa kibocsátott forgalmi sorozat (kétféle aranyforint, garas, denár, obulus) a halála előtti négy hónap alatt biztosan nem készülhetett el. Egyrészt számolnunk kell egy megújult éremképű aranyforint kibocsátásával, valamint azzal is, hogy a **K** – **✠** (kettőskereszt) verdejegyű veretek jelentős szerepet töltek be a körmöci pénzkibocsátásban. Véleményünk szerint Bebek Pál halálát követően éppen rokona Bebek György vehette át a helyét, bár erre vonatkozóan hiteles adattal nem rendelkezünk. Mühlstein Vidről azonban tudjuk, hogy 1470. szeptember 17-én, Körmöcbányán kamaraispán, de ebből az évből nem ismert egy olyan ércpénz sem, ami a neki tulajdonítható **V** mesterjegyet viselné.¹⁴² Mindezen körülmények talán pont arra utalnak, hogy Mühlstein alatt Bebek György is mint alkamaragróf működhetett.¹⁴³

Bár adatunk nincs rá, de vélhetően Körmöcbánya után a sorban talán Kassa lehetett a második verdehely, ahol az 1467. évi pénzreform szerint denárt és obulust bocsátottak ki.¹⁴⁴ A verde működését vélhetően még az 1467. év elején Kovács István kamaraispán indította útjára. Neziger János kamaraispánként való működéséről szóló első okleveles adat 1469. május 6-án kelt.¹⁴⁵ Neziger 1468. évi működésére okleveles adattal nem rendelkezünk, azonban az mégsem életszerű, hogy a kamara az új pénz bevezetésének a kezdetén, akár időszakosan is szünetelt volna. Éppen ezért Gyöngyössy Márton véleményével értünk egyet, aki Neziger működését már 1468-ban is feltételezi.¹⁴⁶ Ehhez további adalékul szolgálhat annak a ténye, hogy Kovács István, valamikor az 1467. év második felében elhagyja Kassát,¹⁴⁷ így távozását követően a pénzverés gyakorlati irányítását már ekkor át kellett adnia. A kassai kamara legkésőbb az 1470. év elejével befejezte a Mátyás-kori pénzverését.¹⁴⁸ A verde működése során aranyforintot és garast egyszer sem bocsátott ki, azonban az itt vert denárokat és obulusokat Kassa város kollektív jegyével, a **C** – **✠** (liliom) látták el.¹⁴⁹ Kovács István pályafutását nézve, azt

¹³⁹ Rácz 1995, 22.

¹⁴⁰ Soós 2010, 90–91., DL: 15694.

¹⁴¹ Soós 1997, 3.

¹⁴² Gyöngyössy 2003, 279., Soós 1997, 3.

¹⁴³ Gyöngyössy 2003, 90.

¹⁴⁴ Denár: Pohl 1982, tabelle 112: 126–6. Obulus: Pohl 1982, tabelle 113: 218–2.

¹⁴⁵ 1467: „Kovács István a kassai pénzverőház comese” Gyöngyössy 2003, 267., Huszár 1955–1956.

¹⁴⁶ Gyöngyössy 2003, 85.

¹⁴⁷ Gyöngyössy 2003, 267, 90. lábjegyzet

¹⁴⁸ Gyöngyössy 2003, 84–85., 267. és 282–283.

¹⁴⁹ Gyöngyössy 2003, 86.

mondhatjuk, hogy az 1467. évi pénzreform kulcsfigurájává lett. A pénzreform kezdetén 1 év alatt, négy verde működését is meg tudta szervezni (Kassa, Nagybánya, Nagyszeben, Buda).¹⁵⁰ Időben a következő verdehely, aminek az átállása Kovács kamaraispánsága alatt ment végbe, az nagybányai. Az okleveles adatok szerint, Kovács István 1467. szeptember 14-én a nagybányai verde kamaraispánja.¹⁵¹ A tisztséget feltételezésünk szerint legkorábban az év második felének elejétől tölthette be. A kamarás, pénzekre helyezett mesterjegye a **⚡** (patkón-kereszt) lett. Működése alatt, a forgalomban lévő pénzek közül minden címletet vertek.¹⁵² Az aranyforintok esetén a mesterjegyét egy csücskös talpú pajzsban találjuk meg.¹⁵³ Pályafutásáról tudni véljük, hogy egy 1467. október 29-én kelt oklevél Kovács tisztsége kapcsán úgy fogalmaz, hogy ő maga „*azelőtt a nagybányai (Rywlidominarum) kamara kamarása*” volt.¹⁵⁴ Egy másik oklevél, mely ugyanekkor kelt, Kovácsot, mint egykori nagyszebeni kamarást említi.¹⁵⁵ Mindezek tükrében azt kell feltételeznünk, hogy Kovács István nagybányán kicsivel több, mint negyedévet tölthetett el. Így az **⚡** – **⚡** (patkón-kereszt) verdejegyű ércpénzek kibocsátási idejével legkésőbb 1467. második felétől – kb. 1467. október elejéig számolhatunk. Az 1467. október 29-én kelt oklevél Kovács Istvánt, mint egykori szebeni kamarást említi. Amennyiben pályafutását szemügyre vesszük, úgy ez csak akkor lehetséges, ha a nagyszebeni működését a nagybányai szereplése és az idézett oklevél keltezési ideje közé szorítjuk be. A verde működése alatt kizárólag aranyforintot bocsátott ki,¹⁵⁶ ezüstpénzt ekkor itt még egyáltalán nem vertek. Az aranypénzre, a **⚡** – csücskös talpú pajzsban, a **⚡** (patkón-kereszt) verdejegy került. Feltételezésünk alapján az aranyforintok kibocsátási idejét kb. 1467. szeptembere – és októbere közé lehet keltezni. Ezt követően az okleveles adatok arról tájékoztatnak, hogy 1467. december 5-én, Kovács István budai kamaraispán.¹⁵⁷ A budai verde működését tekintve itt Kovács Istvánnak komolyabb szerep jutott. Két verdejegy is a működéséről árulkodik, az első, és talán a legkorábbi a **⚡** – **⚡** (patkón kereszt) lehetett, illetve ezt követte a **⚡** – **⚡**.¹⁵⁸ Mindkét verdejeggyel ismeretes garas, denár és obulus is,¹⁵⁹ azonban aranyforint egyikkel sem. A kamaraispán budai szereplése nem tarthatott sokáig, mivel egy

¹⁵⁰ 1466-ban működik a budai és a nagybányai verde is: Lengyel 2020, 158–165. A nagyszebeni és a kassai verdében utoljára 1465-ben vertek ércpénzt: Lengyel 2020, 155–158.

¹⁵¹ „Kovács István nagybányai kamaraispán” Gyöngyössy 2003, 267. (90. lábjegyzet), Horváth–Huszár 1955–1956, 30., Iványi 1910, 258.

¹⁵² Garas: Pohl 1982, tabelle: 100: 193–4. Denár: Pohl 1982, tabelle 113: 216–14. Obulus: Pohl 1982, tabelle 114: 218–8.

¹⁵³ Aranyforint: Lengyel 2013, 120: 36/20.

¹⁵⁴ Gyöngyössy 2003, 267., Huszár 1965–1966, 57., DL: 27330.

¹⁵⁵ 1467. október 29.: Kowach István „*pridem comes camere Cibiniensis*” Gyöngyössy 2003, 267., Jakó 1990. 650. (Nr. 1763.), DL: 29051.

¹⁵⁶ Lengyel 2013, 126–127: 36/29., 36/29A.

¹⁵⁷ 1467. december 5.: „...Kowachy-i István..., Buda-i kamaraispán (*comite camerarum*)...” Jakó 1990. 651 (Nr. 1768.).

¹⁵⁸ Gyöngyössy 2003, 83–84.

¹⁵⁹ Denár: Pohl 1982, tabelle 112: 216–4., 216–5. Obulus: Pohl 1982, tabelle 114: 218–8., Domoki 2000, 8.

1468. március 21-én kelt okleveles adatból arról értesülünk, hogy ekkor már a dési és széki sókamarak ispánja.¹⁶⁰ Mindezek tükrében Kovács István legkorábban kb. 1467 novemberében kezdhette meg a budai kamara irányítását, ahol legfeljebb 1468 márciusáig tartózkodhatott. Itt kell még beszélnünk a nagybányai és a nagyszebeni verdehely működéséről is. A nagybányai verde ugyanis vélhetően Kovács István újjászervezése alatt, nemcsak **Ń – ƚ** (patkón kereszt) verdejeggyel bocsátották ki ércpénzt. A városból miután Kovács István kamaraispán, legkésőbb 1467 októberében távozott, a kamara működése nem állt le. Ekkortól a pénzekben új mesterjegy a bányászkalapács és ék jelenik meg, ami a numizmatikai kutatása nagybányai polgárok kollektív jegyeként azonosít.¹⁶¹ Ezzel a jeggyel, a pénzverés kezdetén címeres aranyforint, denár és obulus is ismeretes.¹⁶² További nagybányai kollektív verdejegy, az **Ń – Ń**,¹⁶³ ami csak az aranyforinton és a denáron jelenik meg.¹⁶⁴ Gyöngyössy a két kollektív jeggyel ellátott példányok verési idejét 1468–1477 közé teszi.¹⁶⁵ Az **Ń – Ń** verdejegyű aranyforintról és denárról biztosan állítható, hogy valamikor a pénzreform kezdetén készültek. Ugyanis az aranyforint csak címeres előlappal létezik, és ábrázolása alapján a hozzákapcsolható denár sem készülhetett 1470 után. Abban azonban Gyöngyössynek teljesen igaza van, hogy az **Ń – ƚ** (bányászkalapács és ék) verdejeggyel ellátott pénzek verése 1470 után is folytatódik.¹⁶⁶

A nagyszebeni verde működését, Kovács István legkésőbb 1467 októberében,¹⁶⁷ Altemberger Tamás majdani polgármesterre hagyhatta.¹⁶⁸ Altemberger ugyanis tudni véljük, hogy már 1467 őszén Nagyszebenben tartózkodott.¹⁶⁹ A kamarás verdejegye a **h – T** lett, mely felkerült az aranyforintra, a denárra és obulusra is.¹⁷⁰ Ahogy a pénzreform kezdetén a már ismertetett verdék esetén egységesen megfigyelhető volt, hogy a denár és az obulus előlapi ábrázolásának a negyedik mezőjébe a mancsában korona nélküli besztecei oroslán alakja került, úgy ez nem alakult másként Nagyszebenben sem. Az Altemberger kibocsátásából származó címeres aranyforintot még az éremképi pénzreformot megelőzően, 1470-ben verhették.¹⁷¹

¹⁶⁰ Gyöngyössy 2003, 268. 93. lábjegyzet

¹⁶¹ Gyöngyössy 2003, 105.

¹⁶² Aranyforint: Lengyel 2013, 124: 36/25–26. Denár: Pohl 1982, tabelle 113: 216–13. Obulus: Pohl 1982, tabelle 114: 218–7.

¹⁶³ Gyöngyössy 2003, 105.

¹⁶⁴ Aranyforint: Lengyel 2013, 120: 36/17. Denár: Pohl 1982, tabelle 113: 216–12.

¹⁶⁵ Gyöngyössy 2003, 105.

¹⁶⁶ Gyöngyössy 2003, 105.

¹⁶⁷ 1467. október 29.: Kowach István „*pridem comes camere Cibiniensis*” Gyöngyössy 2003, 267., Jakó 1990. 650. (Nr. 1763.), DL: 29051.

¹⁶⁸ Gyöngyössy 2003, 244–246.

¹⁶⁹ Gyöngyössy 2003, 115., 245.

¹⁷⁰ Lengyel 2013, 128: 36/32., 36/32A. és 36/32B., Pohl 1982, tabelle 112: 216–7., tabelle 113: 218/3.

¹⁷¹ Lengyel 2013, 128–129.

Bár az állandó pénz 1470-re már biztosan beváltotta a hozzáfűzött reményeket, valamikor az év folyamán, talán júliusban minden címletre kiterjedő, jelentős éremképi reform vette kezdetét. Amennyiben az éremképi reform időpontját kívánjuk a rendelkezésünkre álló okleveles adatokból megfejtetni, úgy két adatot érdemes kiemelni: 1. 1470. szeptember 17-i keltezéssel okleveles adat említi Mühlstein Videt, mint körmöci kamaraispánt.¹⁷² 2. Az aranyforint új éremképéről legkorábban, egy 1471. július 29-én kelt okleveles feljegyzés szól.¹⁷³ Így az átfogó éremképi reformra ez utóbbi időpontot megelőzően, mindenképpen sor kellett, hogy kerüljön. Talán nem állunk messze a valóságtól, ha a korábbiakban leírtakra hivatkozva azt mondjuk, hogy az éremképi reformnak még 1470 szeptembere előtt végbe kellett mennie. A változtatások valamilyen formában minden címletet érintettek. Az aranyforintok előlapjáról lekerült az uralkodó reprezentációját szolgáló címerpajzs, aminek a helyébe Szűz Mária karjában a Jézus gyermekkel került,¹⁷⁴ míg hátlapján a régi címeres aranyforintokra is jellemző Szent László ábrázolás maradt. A garas előlapi éremképe nem változott, a hátlap azonban sokat finomodott. A körmöci denár előlapján található címerkép negyedik mezőjének mancsában korona nélkül ábrázolt oroszlánját lecserélték, aminek a helyére a címertanilag helyes beszercei oroszlán alakja került. A hátlap Szűz Mária ábrázolása a garasokét követi. Szűz Mária ruhájának szára jellegzetes, szélein visszahajló (körmöci). A Jézus gyermek feje felett pedig mindig glória van.¹⁷⁵ Az obulus előlapja megegyezik a denáréval, a hátlapjára Szűz Mária fátyolos alakja, jobbában a Jézus gyermekkel, feje felett glóriával került. Ez a pénzverési időszak kb. 1470 szeptemberétől 1477. év végéig tartott.¹⁷⁶

Az 1470 szeptembere előtt megvalósult éremképi pénzreformot követően,¹⁷⁷ a Magyar Királyság területén pénzkibocsátással számolhatunk a körmöci, a nagybányai, és a nagyszebeni verde esetében. Pénzkibocsátó tevékenységével a budai, a kassai verde teljesen leállt, míg Nagyszebenben csak az ezüstpénzek verését hagyták abba.¹⁷⁸ Vélhetően Bebek György személyéhez köthető az új éremképpel ellátott **K – ✠** (kettőskereszt) verdejegyű aranyforint, aminek elsőként került az előlapjára Szűz Mária alakja.¹⁷⁹ A korszakra tehető érmek keltezése az okleveles adatok hiányában, leginkább az éremkép fejlődése által felállított relatív kronológiai sorrendiség (tipológia) alapján lehetséges. Körmöcről 1470–1477 között **K – A**, **K**

¹⁷² Gyöngyössy 2003, 279. 139. lábjegyzet

¹⁷³ 1471. június 29. (?): „... hab ich von Peter 7 Hungr. unser lieben Frauen Gulden bekommen am Sand peterstag...” idézi: Gyöngyössy 2003, 66. 183. lábjegyzet, Huszár 1940, 574. 39. lábjegyzet

¹⁷⁴ Gyöngyössy 2003, 66.

¹⁷⁵ Gyöngyössy 2003, 91.

¹⁷⁶ Gyöngyössy 2003, 281–282.

¹⁷⁷ Az éremképi pénzreformot Gyöngyössy Márton 1470-re (Gyöngyössy 2003, 89.), Soós Ferenc viszont 1470 szeptemberére teszi (Soós 1999, 175.).

¹⁷⁸ V. Székely 1999, 371.

¹⁷⁹ Lengyel 2013, 134: 41., 41A.

– **G** (unciális ”g” betű), **K – P**, **K – V** és **K – P / V** verdejeggyel ismerünk ércpénzeket. Bár Gyöngyössynél és Pohnál, az obulusok kapcsán egy **K – I** verdejegyet is említenünk kellene,¹⁸⁰ de mivel a verdejegy csak obuluson található meg, így véleményünk szerint, nem lehet más, mint egy **P** mesterjegy torzult képe. Teljességgel kizártnak tartjuk, hogy a pénzmegújítás idején, amikor a körmöci kamara főpénzverdévé válik,¹⁸¹ az obulushoz, azaz a legkisebb címlethez ne tartozzon denár. Pohl Artúr és Gyöngyössy Márton is azt tartja, hogy a **K – A**, **K – G**, **K – P** verdejegy mögött esetleg Mühlstein Vid alkamaragrófjait feltételezhetjük, de az sincs kizárva, hogy valamelyik jegy mögött kamaraispánt kellene látnunk.¹⁸² A fenti jegyek esetén teljes címlet sorozatokat ismerünk. Ezeken kívül létezik még **K – V**, és **K – P / V** verdejeggyel ellátott példány, melyek közül a **K – V** esetén garast, denárt és obulust is vertek, de aranyforintot nem. E verdejegy keltezése kapcsán, V. Székely György azt feltételezte, hogy mivel a **K – V** verdejegyű denár két körirattal is létezik, ezért ezt átmeneti típusként kell kezelni. Ahogy Gyöngyössynél olvashatjuk ez tényleg egy átmeneti típus, csak éppen sokkal későbbre keltezhető, amit időben a **K – P / V** verdejegy fog követni.¹⁸³ 1478-ban Nagylucsei Orbán, a Magyar Királyság területén, az összes só és bányakamara ispánja lett.¹⁸⁴ Nagylucsei 1478-ban, Körmöcön lecserélte az aranyforint, és a denár hátlati éremképét. A régi éremkép Szűz Mária fátyolban, jobbában a Jézus gyermekkel. Ezt 1478-ban a kincstartó irányítása alatt átdolgoztak, és helyére Nagyboldogasszony, baljában a Jézus gyermekkel került. Érdekes, hogy a garas és az obulus ábrázolását nem cserélték le az új éremképre, azok az 1470–1477 között időszakban használtakkal maradtak azonosak.¹⁸⁵ 1478-tól Körmöcön négy verdejeggyel bocsátják ki az új éremképpel ellátott denárokat (**K – P / V**, **K – P**, **K – V / A**, **K – P / *** (sugaras rozetta)). V. Székely György azt mondja, hogy a sorzáró a **P / *** (sugaras rozetta) a sorzáró típus, mivel az hiányzik a góri leletből.¹⁸⁶ Ehhez képest Gyöngyössy csak annyiban foglal állást, hogy a **K – P / V** verdejegyű darabok nyithatták a sort, és azt a **K – P** verdejegyűek követték.¹⁸⁷ Amennyiben megnézzük Nagylucsei Orbán címerével jegyzett aranyforintot,¹⁸⁸ és azt összevetjük a **K – V / A**, **K – P**, **K – P / *** (sugaras rozetta),¹⁸⁹ akkor azt látjuk, hogy a hátlaton, a Szent László feje a középpontból fokozatosan balra csúszik. A **K – V / A** verdejeggyel három

¹⁸⁰ Gyöngyössy 2003, 92.

¹⁸¹ Gyöngyössy 2003, 92.

¹⁸² Gyöngyössy 2003, 90.

¹⁸³ V. Székely 1999, 371.

¹⁸⁴ Gyöngyössy 2003, 281., Kubinyi 1957, 31., 41. 92. lábjegyzet

¹⁸⁵ Gyöngyössy 2003, 93.

¹⁸⁶ Gyöngyössy 2003, 93. 284. lábjegyzet

¹⁸⁷ Gyöngyössy 2003, 93.

¹⁸⁸ Lengyel 2013, 152: 48/2.

¹⁸⁹ **K – V / A**: Lengyel 2013, 152: 48/1B., 48/1A. és 48/1. Vö. **K – P**: Lengyel 2013, 152: 48/3., 48/3A.. Vö. **K – P / *** (sugaras rozetta): Lengyel 2013, 154: 48/4.

aranyforint típus ismeretes, az első ábrázolása még pontos,¹⁹⁰ majd két különböző **K – V / A** típuson a fej elkezd balra csúszni. A hibás ábrázolás a **K – P / *** (sugaras rozetta) verdejegyű példányok esetén éri el a tetőfokot, amiről azt mondhatjuk, hogy Szent László feje éppen csak a testére került. Mivel a hiba fokozatos, így annak nyomon követésével relatívkronológiai sorrendet állíthatunk fel, ami segít a verdejegyek egymásutániségát keltezni. Ez alapján a sort egyértelműen a **K – V / A** verdejegy nyitja meg, majd a **K – P** következett, és a legvégén a **K – P / *** (sugaras rozetta) helyezkedik el.

Szintén ennek az időszaknak a pénzkibocsátása kapcsán kell beszélnünk Altemberger Tamás szerepléséről is, mivel mesterjegyével ismerünk címeres és Szűz Máriás aranyforint is,¹⁹¹ és tudjuk, hogy a nagyszebeni pénzverés újbóli megszervezése 1470-ben veszi kezdetét.¹⁹² Ezek alapján a pénzreform első időszakát idéző címeres aranyforintokat legfeljebb féléven keresztül bocsáthatták ki Altemberger **T** mesterjegyével.¹⁹³ Úgy tűnik, hogy 1470–1477 között nemcsak Altemberger Tamás volt Nagyszebenben kamaraispán, hanem Melchior Aurifaber is.¹⁹⁴ Azonban kettejük közül Mennyhért aranyműves, ezüstpénzeket nem veretett. Soós keltezése szerint az aranyforintok előlapi ábrázolásának megváltoztatása idején Mennyhért kamaraispánsága megelőzte Altembergerét.¹⁹⁵ Amennyiben ezt elfogadjuk, úgy Altemberger legkorábban 1471-ben kezdhette meg az új éremképpel rendelkező aranyforintok verését.¹⁹⁶ A körmöci aranyforintokon tapasztalt fátyolos Szűz Mária ábrázolástól teljesen különböznek a nagyszebeniek és a nagybányaiak, viszont utóbbi kettő egymás tükörképe. A körmöciek Szűz Máriáján ekkor a fátyol egyenes, illetve az ábrázolást egy belső vonal-, vagy gyöngykör szegélyezi. Az erdélyi verdékből valók jellemzője, hogy a fátyol mindig hullámos, és az ábrázolást sosem szegélyezi vonal-, vagy gyöngykör. A denáron található hátlapi ábrázolás, leginkább átmenetet képez a nagybányaiak és a budaiak között. Szűz Mária alakja, ruhájának fodrai, leginkább a **B – †** patkón-kereszt verdejegyűekét idézi, míg a Jézus gyermek fejének arcából történő ábrázolására Körmöcről (**K – S** (címerpajzs), **K – K / S** (címerpajzs)) és Nagybányáról (**N – †** (patkón kereszt), **N – N**) tudunk példát hozni. Ezek alapján a **h – T** verdejegyű denárok kibocsátását leginkább az 1470. évi éremképi pénzreform elé kell helyezni. A keltezésünket tovább erősíti, hogy a **h – T** verdejegyű denárhoz obulus is tartozik, aminek a hátlapi éremképe is az 1467–1470 közötti időszak pénzeivel azonos.¹⁹⁷ Mindezek tükrében

¹⁹⁰ Lengyel 2013, 152: 48/1B.

¹⁹¹ Lengyel 2013, 128: 36/32., 36/32A. és 36/32B.

¹⁹² Gyöngyössi 2003, 114., 245.

¹⁹³ Lengyel 2013, 132: 39/4., 146: 45/14–45/14E.

¹⁹⁴ Gyöngyössi 2003, 244–246., 275.

¹⁹⁵ Soós 1999, 175.

¹⁹⁶ Lengyel 2013, 132: 39/4.

¹⁹⁷ A hátlapon az 1467–1470 között vert obulusokra Szűz Mária fátyolban, baljában a gyermek Jézus került, míg az 1470–1477 között vertek éremképén a Jézus gyermek a Szűz Mária jobbában látható.

Gyöngyössy 1470–1471 közötti keltezését a **h** – **T** verdejegyű példányokat esetén nem tartom elfogadhatónak.¹⁹⁸ Véleményünk szerint a nagyszebeni **T** mesterjeggyel ellátott denárok és obulusok kibocsátása legkésőbb 1470-ben leállhatott, ami egyben az ezüstpénzverés megszűnésével járt. Altemberger nagyszebeni működését, Mennyhért 1470–1471 között követte, ugyanis hozzáköthetjük az első Szűz Máriás aranyforint megjelenését. Keltezésünk indoklását, az aranyforintok tüzetesebb átvizsgálása adja. Az aranyforintok hátlapján azt látjuk, hogy Szent László fején, Mennyhért (**Ń** – **Ń**) és Altemberger (**h** – **T**) idején különbözik a korona. Kialakítása előbbinél lapos,¹⁹⁹ míg utóbbinál magasított.²⁰⁰ Mivel az 1470-es éremkép reform előtt vert címeres **h** – **T** verdejegyű aranyforint típusain is lapos korona van,²⁰¹ ezért 1470. év kb. második felétől, egy személyben csak Mennyhért lehetett a nagyszebeni kamara ispánja. Meglátásom szerint, mindezek tükrében Mennyhért után Altemberger Tamás legkorábban 1471. év kb. második felétől tölthette be ismét a nagyszebeni verde kamaraispáni posztját.

1470 szeptemberében az éremkép megújításra Nagybányán is sor került,²⁰² amiről az aranyforint, a garas és a denár is tanúskodik. Az új aranyforint előlapjára Szűz Mária fátyolban, jobbában a Jézus gyermekkel került, visszahajló ruhájának alsószegélyeit, kétoldalt egy-egy rózsabimbó zárja le.²⁰³ A denár előlapját változatlanul hagyták, míg hátlapjára pontosan ugyanaz a Szűz Mária ábrázolás került, mint ami az aranyforintokon látható.²⁰⁴ Mivel Nagybányáról 1470 előtti garast is ismerünk **Ń** – **Ń** (patkón kereszt) verdejeggyel,²⁰⁵ így e címlet ábrázolásának az összehasonlítása szintén támpontot nyújthatna a keltezési kérdések megválaszolásához. Bár a garas létezését Pohl Artúr közli, az értekezés megírásáig erről a példányról nem sikerült fényképet szerezni. A két különböző verdejegyű nagybányai garas hátlapi ábrázolásának összehasonlítására így nem volt módunk. Az **Ń** – **X** (bányászkalapács és ék) verdejegyű garas esetén, a hátlapi mezőt szimmetrikusan elhelyezett (2-2) szálas virágok díszítik,²⁰⁶ melyek elhelyezkedése leginkább az aranyforintokon látható, kétoldalt visszahajló ruhabojtokat idézik. Tehát a nagybányai verde az éremképi ábrázolást érintő 1470. évi pénzreformot követően biztosan vert aranyforintot, garast és denárt is. Ehhez kapcsolódó ábrázolással rendelkező obulust ez idáig nem ismerünk. Mindezek alapján Gyöngyössy

¹⁹⁸ Gyöngyössy 2003, 116

¹⁹⁹ Lengyel 2013, 132: 39/3., Gyöngyössy 2005, 145: 438.

²⁰⁰ Lengyel 2013, 132: 39/4., Gyöngyössy 2005, 146: 439–442.

²⁰¹ Lengyel 2013, 128: 36/32B., Gyöngyössy 2005, 134: 357.

²⁰² Soós 1999, 175.

²⁰³ Aranyforint: Lengyel 2013, 132: 39/1–39/4.

²⁰⁴ A denár mind ez idáig közöletlen típus, aminek a rajzolata a képtáblák között, a **8.3.** referenciaszám alatt található meg.

²⁰⁵ Garas: Pohl 1982, tabelle 100: 193–4.

²⁰⁶ Garas: Pohl 1982, tabelle 100: 195.

Mártonnal egyetértve azt gondoljuk, hogy az **℞ – ✂** (bányászkalapács és ék) kollektív verdejeggyel, 1470 után biztosan, és talán egészen 1477-ig vernek denárt.²⁰⁷

1478-tól Nagybányán is Nagylucsei Orbán kincstartó a kamaraispán,²⁰⁸ aki akárcsak Körmöcön itt is és Nagyszebenben is átfogó éremképi reformot hajtott végre.²⁰⁹ Utóbbi verde esetén, új éremkép csak az aranyforintokra került, mivel ekkor már ezüstpénzeket itt nem vernek.²¹⁰ 1479 után **℞ – Ɱ**,²¹¹ **℞ – ⚙** (három zarándokkagyló),²¹² **℞ – ✂** (bányászkalapács és ék),²¹³ **℞ – ⚔** (pajzsban két kígyó),²¹⁴ **℞ –** pajzsban hattyúnyak,²¹⁵ és **℞ – ⚔** verdejeggyel ismerünk aranyforintot.²¹⁶ A nagyszebeni aranyforintok előlapi éremképe 1480 után még kétszer, a nagybányaiaké háromszor is megújul. A nagyszebeniek és nagybányaiak esetén, az előlapon Nagybaldogasszony ülő alakja látható, jobbában a Jézus gyermekkel, míg a mező két oldalára gömbbel díszített oszlop, vagy oszlopok kerültek.²¹⁷ Ezen felül még egy nagybányai típus ismert, melyen az előlapi mező két oldalára egy-egy nagyobb vonalkör, vagy több kisebb került (**℞ – ✂** (bányászkalapács és ék), **n –** pajzsban és pajzs nélkül, hattyúnyak).²¹⁸ Ez leginkább majd Félegyházi János (**℞ – ⑆** verdejegy) kamaraispán aranypénzei kapcsán figyelhető meg.²¹⁹ 1479–1485 között Erdélyben nem vernek garast. A denárok és obulusok esetén az előlapi ábrázoláson nem változtattak, a hátlapra, pedig azaz ábrázolás került, ami először Nagylucsei Orbán 1478-ban kibocsátott aranyforintja esetén is látható. Az eltérés csak annyi, hogy mezőben két oldalt látható egy-egy párna már nem került fel az ezüstpénzekre. Denárokat ismerünk **℞ – Ɱ**, **℞ – ⚙** (három zarándokkagyló), **℞ – ✂** (bányászkalapács és ék), **℞ – ⚔** (két kígyó), **℞ – ⑆ / ⑇**, valamint **℞ – ⚔** verdejeggyel. Nagylucsei és Félegyházi nem veretett ezüstpénzt.²²⁰ A **✂** (bányászkalapács és ék) mesterjegy esetén, mint korábban, most is a városi polgárok kollektív jegyét kell látnunk. A **Ɱ** mesterjegyet Gyöngyössy Márton 2003-ban még szintén kollektív jegyként azonosította, de a 2005-ben kiadott könyvében már Preuser Keresztély kamaraispán pénzkibocsátásával hozta összefüggésbe.²²¹ Pohl Artúr megfogalmazása szerint Preuser Keresztély a nagybányai polgárság megbízottja lehetett, és így

²⁰⁷ Gyöngyössy 2003, 105.

²⁰⁸ Gyöngyössy 2003, 281–283.

²⁰⁹ Nagyszeben: Gyöngyössy 2003, 116. Körmöcbánya: Gyöngyössy 2003, 92–93. Nagybánya: Gyöngyössy 2003, 106–107.

²¹⁰ Gyöngyössy 2003, 116.

²¹¹ Gyöngyössy 2005, 401–403.

²¹² Gyöngyössy 2005, 404–408.

²¹³ Gyöngyössy 2005, 409–413.

²¹⁴ Gyöngyössy 2005, 413–424.

²¹⁵ Gyöngyössy 2005, 425–429.

²¹⁶ Lengyel 2013, 146: 45/11.

²¹⁷ Nagyszeben: Gyöngyössy 2005, 148: 463–464., Lengyel 2013, 150: 46/2., 47/2. Nagybánya: Gyöngyössy 2005, 144–145: 430–437., Lengyel 2013, 150: 46/1–46/1B., 47/1.

²¹⁸ Lengyel 2013, 156: 50/1, 50/3–50/5.

²¹⁹ Lengyel 2013, 156: 50/2, 50/2A.

²²⁰ Gyöngyössy 2003, 109.

²²¹ Gyöngyössy 2003, 107. vö. Gyöngyössy 2005, 141: 401–403.

működése idejére tehetők a nagybányai kollektív jegyek.²²² Nagylucsei kamaraispánsága alatt, ahogy Körmöcbányán, úgy Nagybányán is egyidejűleg kerülhetett a **P / V** mesterjegy a denárra. Ezzel a jeggyel csak denár ismeretes,²²³ mely mögött vélhetően Peck Pál és Mühlstein Vid személyét kell látnunk.²²⁴ Időben ezt követhették az **Œ – T** verdejegyű példányok, amiket a 80-as évek elejére keltezhetünk.²²⁵ Ezzel a jeggyel denárt és obulust is ismerünk,²²⁶ amit Jung Albert kamaraispánságához köthetünk.²²⁷ Az **Œ – X** (bányászkalapács és ék), valamint az **Œ – C** verdejegy verési idejét Gyöngyössy azonosan 1480–1482 közé keltezi.²²⁸ A **X** (bányászkalapács és ék) mesterjeggyel denár és obulus is ismert,²²⁹ míg az **Œ – C**-vel csak denárt bocsátottak ki.²³⁰ Az **Œ – T** (két kígyó) verdejegyű darabokat, pedig 1483–1485 közé keltezi a kutatás, és Osztopáni Zöld István kamaraispán működésével azonosítja.²³¹ A verdejeggyel denár és obulus is ismeretes.²³² Az **Œ – *** (három zarándokkagyló) verdejegy mögött Jung Albert kamaraispán működését vélhetjük, amit 1485-ben a nagybányai ezüstpénzverés utolsó példányaként bocsátottak ki.²³³ Ez a verdejegy ez idáig az ezüsből készült címletek közül, csak denárról ismeretes.²³⁴

Körmöcbányán a Mátyás-kori pénzverés végét az 1486–1490 közötti időszak teszi ki. 1486 augusztusában Schaidner Péter lett az új kamaraispán.²³⁵ Ekkor ismételtelen minden címletre kiterjedően megújították, de ami talán a legfontosabb, hogy egységesítették a címletek ábrázolását. Mielőtt azonban részleteznénk a korszak alatt vert leginkább kidolgozott pénzek történetét, egy éremlelet érdekes példányára kell figyelmet fordítanunk. Ezt az éremleletet Kunfehértón (Bács-Kiskun vármegye) találták, aminek a közlésére V. Székely György tollából került sor.²³⁶ A cikkben felhívja az érdeklődők figyelmét egy "hibrid" veretre,²³⁷ aminek a verdejegye **R – P / *** (sugaras rozetta). Véleménye szerint a veret „*előlapja még az előző típus*

²²² Gyöngyössy 2003, 288–289.

²²³ Denár: Pohl 1982, tabelle 117: 222–8.

²²⁴ Gyöngyössy 2003, 106.

²²⁵ Gyöngyössy 2003, 107–108.

²²⁶ Denár: Pohl 1982, tabelle 117: 222–7. Obulus (publikálatlan): Facebook csoport, Középkori magyar érmék kedvelői: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3438866266163579&set=gm.3456413454397293> (letöltés dátuma: 2024.01.14.)

²²⁷ Gyöngyössy 2003, 107–108.

²²⁸ Gyöngyössy 2003, 108.

²²⁹ Denár: Pohl 1982, tabelle 117: 222–9. Obulus: Gyöngyössy 2003, 108. 321. lábjegyzet

²³⁰ Denár: Pohl 1982, tabelle 117: 222–6.

²³¹ Gyöngyössy 2003, 107. 319. lábjegyzet, 108.

²³² Gyöngyössy 2003, 108. 323. lábjegyzet

²³³ Gyöngyössy 2003, 108–109.

²³⁴ Denár: Pohl 1982, tabelle 118: 222–11.

²³⁵ Mélyebb gazdasági elemzésre ad lehetőséget Schaidner Péter (1486–1491) fennmaradt számadásai, mely azonban jelen munka lényegi kereteit túlfeszítené. Megjegyzendő, hogy a fennmaradt források egy olyan időszakot mutatnak be a Mátyás korból, amikor Körmöcbányán a legjelentősebb, legdinamikusabb pénzverés folyt. Gyöngyössy 2003, 96–102.

²³⁶ V. Székely 1999, 372.

²³⁷ Gyöngyössy 2003, 94., ugyanitt (286–288. lábjegyzet)

előlapjával egyezik meg, hátlapja viszont már az új típusé”.²³⁸ Ennek tükrében ezt a veretet e korszak első tagjaként értelmezte.²³⁹ V. Székely álláspontjával, miszerint ez egy átmeneti típus egyetértünk, azonban azzal nem, hogy ennek előlapja az előző típus előlapjával megegyezik. A katalógusban fotóval szereplő denár egy önálló típus, aminek az előlapja az előző típus előlapjától annyiban tér el, hogy a kerekaltalpu pajzs negyedik mezőjében a cseh oroszlán látható, és nem pedig az előző típust jellemző beszercei. A verdejegy használatát Gyöngyössy, már Schaidner Péter kamaraispán működéséhez köti.²⁴⁰ A **P** / ✱ (sugaras rozetta) mesterjeggyel Schaidner az összes forgalomban lévő címletet kibocsátotta, még a garast is.²⁴¹ Az aranyforint előlapján Nagyboldogasszony díszes padon ülő alakja látható, jobbában a Jézus gyermekkel. A pad jobb oldalán egy gömbökből álló kereszt, bal oldalán pedig egy váza három szál virággal látható. A garas előlapi képe is hasonlóan díszes, bár a mező bal és jobb oldala üresen maradt. Ebben az időszakban az ércpénzek gótikus betűit egységesen minden címletre kiterjedően felváltja a reneszánsz kapitális.²⁴² Schaidner Péter következő mesterjegye a **P** / ✱ (karéjos rozetta), a kamaraispántól ezzel a jeggyel aranyforint, denár és obulus ismert.²⁴³ E két verdejegyen kívül léteznek még **K** – **P** verdejegyű példányok is, amiket V. Székely hibás vereteknek tart.²⁴⁴ Ennek a lehetőségét Gyöngyössy Márton sem veti el, sőt az éremkép egyezésére hívja fel a figyelmünket. A **P** mesterjegy, a jobboldali mezőben kissé felül található, mely a leggyakrabban a köriratban olvasható PATRONA első ”A”, vagy ”T” betűjének szárától indul. Elhelyezkedése, és annak a ténye, hogy e verdejegyből csak denár készült, ténylegesen gyanakvásra ad okot. Mindezek tükrében, véleményünk szerint is a **K** – **P** verdejegy, a **P** / ✱ (karéjos rozetta) mesterjegy elvéséséből keletkezhetett. A **K** – ☿ (c-t vonás metsz) verdejegyű példányokat a korszak utolsó veretiként lehet azonosítani.²⁴⁵ A ☿ (c-t vonás metsz) mesterjegy Steck Gáspár (Caspar) működésével azonosítható, amit I. Mátyás nevével halálíg biztosan verethetett. Ezzel a verdejeggyel ismerünk aranyforintot, denárt és obulust is.²⁴⁶

I. Mátyás külpolitikája kapcsán még beszélnünk kell Újlaki Miklós (1471–1476) bosnyák király, a boroszlói és a bécsi pénzverésről is. Újlaki Miklós pénzverését utóbb Gyöngyössy Márton foglalta össze.²⁴⁷ A Bosnyák Király pénzverésével legkorábban 1471 őszétől 1476-ig

²³⁸ V. Székely 1999, 372., 396: 1. tábla, 6/1a kép.

²³⁹ V. Székely 1999, 372.

²⁴⁰ Gyöngyössy 2003, 94., 291–293.

²⁴¹ Aranyforint: Lengyel 2013, 158: 52–53/D., 53/F. Garas: Pohl 1982, tabelle 101: 198. Denár: Pohl 1982, tabelle 118: 223–2. Obulus: Pohl 1982, tabelle 119: 226–3.

²⁴² Gyöngyössy 2003, 94.

²⁴³ Aranyforint: Lengyel 2013, 156: 51/1–51/1B, 53/E, 53/G. Denár: Pohl 1982, tabelle 118: 223–1. Obulus: Pohl 1982, tabelle 119: 226–1.

²⁴⁴ Gyöngyössy 2003, 95., V. Székely 1999, 372.

²⁴⁵ Gyöngyössy 2003, 95.

²⁴⁶ Aranyforint: Lengyel 2013, 158: 51/2. Denár: Pohl 1982, tabelle 118: 223–4. Obulus: Pohl 1982, tabelle 119: 226–2.

²⁴⁷ Gyöngyössy 2003, 143–156., Gyöngyössy 1998, 6–19.

(haláláig) számolhatunk.²⁴⁸ Pohl Artúr véleménye szerint a budai és a nagyszombati kamara megszűnésével az ezüstpénzveréssel foglalkozó mesterek adták a pénzkibocsátáshoz szükséges szakértelmet.²⁴⁹ A pénzek, amiket Miklós királyhoz köthetünk, azok egyrészt az aquileiai pátriárkák kibocsátásából ismertek mintájára készültek, másrészt az 1467. évi pénzreformot követően kibocsátott budai denárokat idézik.²⁵⁰ A denárokon előforduló verdejegyek között a következőket említhetjük: **I – N**, **R – B**, **N – R**. Továbbá ismeretesek olyan veretek is, amelyek Újlaki Miklós magyar mintára vert denáira emlékeztetnek, ezek között **B – K**, **S – B** és **B – †** (patkón kereszt) verdejegyeket említhetünk. Ezek közös jellemzője, hogy a fátyolos Szűz Mária bal keble fölött három pont figyelhető meg, illetve a kezében országalmát tart. Továbbá az előlapi központosítás ”✠”-ból, ötágú csillagokból, vagy ötszirmú virágokból, a hátlati pedig vonalkörökből áll.²⁵¹ Ezekről a veretekről a kutatás azt tartja, hogy esetleg még Budán, a budai pénzverők kézjegyé által készültek.²⁵² Azonban véleményünk szerint az sem zárható ki, hogy a budai vésnökök a denárokat már a Bosnyák Királyság területén készítették.

Ahogy azt már a fentiekben is említettük, I. Mátyás 1470. július elején tájékoztatja a boroszlóiakat az új pénzverési szándékáról, amit rendeletben szeptember 2-án erősített meg.²⁵³ A sziléziai pénzverésre a garas, a félgaras és a heller a jellemző.²⁵⁴ Morvaországban pedig csak hellert vertek.²⁵⁵ Mátyás király pénzverdéje Boroszlóban, Jägerndorfban, Münsterbergben és Budweisban működött.²⁵⁶ A boroszlói verdejegy a **W**, Jägerndorfé pedig **I – S**. E verdék működésével jelen munkában csak érintőlegesen kívánjuk foglalkozni. Azonban itt kell megemlíteni, hogy I. Mátyás király nevére verve ismeretes egy **S – W** verdejegyű denár. A verdejegyet Pohl Artúr a következőképpen oldotta fel: Stephanus – Wratislavia.²⁵⁷ A kunfehértói leletben található **S – W** verdejegyű denárok kapcsán V. Székely György a következőket írja: „Az első változat azért különösen érdekes, mert az előlapján szerepel az uralkodó neve, de nincs rajta a típusra jellemző kis címerpajzs (Kat. 8.). Az éremkép stílusa és a jellegzetes betűtípusok alapján kizárható, hogy egy szabályos Mátyás-dénár előlapi verőtövével egy **S – W** jegyű hátlati verőtövével párosították volna össze.”²⁵⁸ Ezt a típust a szerző az **S – W** jegyű sorozat prototípusának tartja. V. Székely, további két **S – W** változatot is ismertet,

²⁴⁸ Gyöngyössi 2003, 144., 148. 449. lábjegyzet

²⁴⁹ Gyöngyössi 2003, 148.

²⁵⁰ Soós 2014, 223–224.

²⁵¹ Gyöngyössi 1999, 10–12.

²⁵² Gyöngyössi 1999, 12.

²⁵³ Gyöngyössi 2003, 126–127.

²⁵⁴ Garas: Pohl 1982 tabelle 120: 228., 231. Félgaras: Pohl 1982, tabelle 120: 229., 232. Heller: Pohl 1982, 120: 230., 233. és 234.

²⁵⁵ Heller: Pohl 1982, tabelle 119: 227.

²⁵⁶ Gyöngyössi 2003, 133–139.

²⁵⁷ Gyöngyössi 2003, 136., Pohl 1978, 12., Pohl 1982, tabelle 118: 224.

²⁵⁸ V. Székely 1999, 373–374.

melyek közül az egyiket hibridként írja le. Az egyik azonos az előzővel, csak a köriratban szerepel a Szapolyai címer, illetve a másik esetén az eltérést a körirat adja.²⁵⁹ Ahogy az első két típuson gótikus körirat fut,²⁶⁰ ez utóbbin már reneszánsz kapitális betűket találunk.²⁶¹ A kunfehértói lelet legjelentősebb darabja, azaz **S – W** jegyű hibrid denár,²⁶² melynek előlapján azon túl, hogy gótikus körirat fut, az ábrázolás jellegzetes részei is azonosak azokkal a veretekkel, melyek hátlapi ábrázolására Nagyboldogasszony került, verdejegye szintűg **S – W**, de a verés helyéül Bécset jelölte meg a numizmatikai kutatás. Mindezek tükrében azt gondolom átgondolásra ad okot ez a hibrid veret, de ettől még a legkorábbi **S – W** jegyű denárok boroszlói verdehellyel történő azonosításának lehetőségét sem szabad kizárni. Az első bécsi denárok verését, legkorábban 1486-ra tehetjük.²⁶³

5.2. Az 1490–1516 közötti pénzügyigazgatás és pénzverés vázlata

Mátyást, az egykori riválisa II. Ulászló (1490–1516) követte a trónon, aki immár nemcsak a cseh, de a magyar királyi címet is birtokolta.²⁶⁴ A magyar pénzverés rendszerét uralkodása alatt lényegesebb átalakítás nem érte, ami vélhetően nem volt tudatos, de szerencsére a pénzverés ágazata hozzáértő kezekbe került.²⁶⁵ Regnálásának pénzkibocsátását két periódusra érdemes osztani.²⁶⁶ Mindkét korszak pontosan tizenhárom évet tesz ki, az első 1490–1503-ig, míg a második 1503–1516-ig tartott. Közöttük a legfőbb különbség az, hogy 1503-tól minden évben évszámmal látták el az ércpénzeket, bár ez ekkor még csak a körmőcbányai veretekre volt igaz,²⁶⁷ illetve az obulusok még ekkor is évszám nélkül készültek.²⁶⁸ II. Ulászló választásakor feltétel volt, hogy a Mátyás-kori pénzrendszeren semmit sem változtathat.²⁶⁹ Az elvárásoknak eleget téve a király a pénzügyigazgatáshoz nem nyúlt, csupán az ércpénzek köriratát, ábrázolását formálták a képére. 1490-től a magyar pénzek köriratában Ulászló neve olvasható, a címerek szívpajzsába, Lengyelország (lengyel sas), vagy Csehország (cseh oroszlán) került.²⁷⁰ II. Ulászló uralkodása alatt minden olyan címletet vertek, amit a Mátyás-korból

²⁵⁹ V. Székely 1999, 373–374.

²⁶⁰ Pohl 1982, tabelle 118: 224 változata., illetve 224.

²⁶¹ Pohl 1982, tabelle 119: 226.

²⁶² V. Székely 1999, 374., 386. és 396: 1. tábla, 10.

²⁶³ Gyöngyössi 2003, 164.

²⁶⁴ Cseh király: 1471. május 27. – 1516. március 13. (Solymosi 1983, 292., 338., Csukovits et al. 2023, 537., 662.)
Magyarország és Horvátország király: 1490. július 15 – 1516. március 13. (Solymosi 1983, 318., 338., Csukovits et al. 2023, 591., 662.)

²⁶⁵ Gyöngyössi 2003, 165., Gyöngyössi 2012, 66.

²⁶⁶ Gyöngyössi 2012, 65.

²⁶⁷ Gyöngyössi 2003, 174.

²⁶⁸ Pohl 1982, tabelle 125: 247–249., 139: 259–2., 3., 4.

²⁶⁹ Gyöngyössi 2003, 165.

²⁷⁰ Gyöngyössi 2003, 168.

megismerhettünk. Egyedül a garas volt az, ami kevésbé vehetett részt a mindennapi pénzforgalomban, mivel azt csak időszakosan, 1497-ben és 1500–1502 között verték.²⁷¹

1494-ben, Ernuszt Zsigmond kincstartósága idején került sor a legelső Fugger–Thurzó megállapodás megkötésére, ami a besztecerbányai réz kiaknázásáról szólt.²⁷² 1496-ban az üzlethől fakadó haszon felezéséről is megállapodtak, amit II. Ulászló is jóváhagyott. 1498-tól Thurzó János bérbe vette a körmöci kamarát, mely ekkor a magyar pénzverés központjának számított.²⁷³ A Fugger–Thurzó vállalkozás annyira sikeres lett, hogy irányító befolyást szereztek a nemes- és színesfémek kivitelében, valamint a pénzverésben is.²⁷⁴ Ebből az időszakból maradt ránk Ernuszt Zsigmond kincstartó számadáskönyve. Általános nézetként terjedt el, hogy az 1496. évi országgyűlésen Ernusztot kincstartói működése alól az ellene felhozott sikkasztási vádak miatt felmentették.²⁷⁵ A legújabb kutatások azonban felvetették annak a lehetőségét is, miszerint a püspök vélhetően nem sikkasztott, hanem a kialakult hiányt másolási, összeadási hibák eredményezhették.²⁷⁶ A két évre vonatkozó királyi bevételek **302–313 ezer aranyforintra**, míg a kiadások elérték a **335–341 ezer aranyforintnyi** összeget.²⁷⁷

Az évszám nélküli és évszámos aranyforintokat vertek Körmöcbányán, Nagybányán és Nagyszebenben is. Az évszám nélküli körmöci aranyak ábrázolását minden évben megújították, mivel a verdejegy alapján nem lehetett volna megkülönböztetni a kibocsátott vereteket.²⁷⁸ Éppen ebből fakad, hogy a nagybányai aranyforint-típusok és változatok sora pedig már az áttekinthetetlenséget súrolja.²⁷⁹ Az ezüstpénz kibocsátása terén a körmöci kamara központi szerepe teljesen egyértelmű, és a termelést ugyan, csak időszakosan, de tovább fokozta a nagybányai, majd felsőbányai kamara működése.²⁸⁰ Évszám nélküli és évszámos ezüstveretek Nagybányáról is ismertek, azonban kibocsátásukra csekély példányszámban kerülhetett sor. Az innen származó első évszám nélküli vereteket 1500 körül bocsátották ki.²⁸¹ Bár az évszám Körmöcbányán, már 1503-tól egységesen felkerült a veretekre, Nagybányán ez csak 1506–1507 táján következett be, és még ekkor sem volt állandó eleme a pénzeknek. Ezt figyelembe véve az évszám nélküli nagybányai denárok kibocsátását az 1506. év elé keltezi a numizmatikai

²⁷¹ Pohl 1982, tabelle 121: 235., 236.

²⁷² Ernuszt Zsigmond kincstartó 1494–1495 közötti számadáskönyve is ismeretes, mely által a Jagelló kor mélyebb politikai, gazdasági, társadalmi képéről ad tüpontos tájékoztatást. E munka ismertetésére jelen dolgozat lényegi kereteit és a kutatási célját alapul véve nem kerülhet sor. Neumann 2019.

²⁷³ Gyöngyössy 2003, 172.

²⁷⁴ Gyöngyössy 2012, 67.

²⁷⁵ Kubinyi 1957, 31., Soós 1999A, 50–51., Ernuszt kincstartói működéséről már bukása előtt lemondott: Kubinyi 2001A, 315–316., Gyöngyössy 2003, 169., Fazekas et al. 2020, 144.

²⁷⁶ Neumann 2019, 46.

²⁷⁷ Neumann 2019, 31., Kenyeres 2022, 246.

²⁷⁸ Gyöngyössy 2003, 167.

²⁷⁹ Gyöngyössy 2003, 166.

²⁸⁰ Pohl 1982, tabelle 127: 253–8.

²⁸¹ Pohl 1982, tabelle 123: 242–4.

kutatás.²⁸² A felsőbányai veretek legkorábbi ismert kibocsátása 1508-ból ismeretes. A kamara működése, a fellelt évszamos denárok alapján 1508–1510 közé tehető.²⁸³

1492-ben a külföldi pénzek forgalmát az országgyűlés törvényben tiltotta, de ez alól ekkor még a határvidékek lakói mentesültek, így annak betartása rájuk nem vonatkozott. 1507-ben a külföldi pénzek jelenléte végett tiltották azok behozatalát, és forgalmi használatát is.²⁸⁴

A királyi kincstár alakulását az évszamos veretek idején leginkább a követjelentésekből ismerjük, ami az 1503. évről azt írja, hogy a királynak több volt a kiadása, mint a **220 ezer aranyforintnyi** bevétele.²⁸⁵

Az 1514. évi rendelkezések a pénzügyigazgatás rendszerét is elérték. A királyi kincstár és a bevételek apadása miatt felül kellett vizsgálni az elidegenített felségjogokat. A legjövedelmezőbb üzletágak királyi kézbe történő visszaszármaztatásáról rendelkeztek. Ez vonatkozott a királyi bányákra és a sókamarákra is. A bérleti rendszert továbbra is üzemeltették, azonban annak feltételeit szigorították, miszerint *„ezentúl a bérlő, vagy zálogos a királyi jövedelmeknek csak a felét kaphatja meg”*.²⁸⁶ Ebből az évből fennmaradt számadás alapján azt mondhatjuk, hogy a Schaider idejében dokumentált csúcsához képest az ezüsttermelésből származó bevételek alig több mint 1000 kg-mal maradtak el (2965,112 kg).²⁸⁷ Az adatok szerint a megtermelt ezüstnek a 85%-át pénzzé is verték,²⁸⁸ ami denárból 8,5 milliót eredményezett volna.

Úgy tűnik, hogy az 1514. évi rendelkezésnek további céljai is voltak, ami elsősorban Thurzó György körmöcbányai kamaraispán működése ellen irányult. A Thurzó-vállalkozást a nemesek, és az alsó-magyarországi bányavárosok is támadták. Ennek kapcsán a király 1515. január 5-én magához rendelte a bányavárosok képviselőit a bányaügyek megvitatása végett. A Thurzók elleni sérelmeket négy pontban adták meg: *„1. a Thurzók kiviszik az aranyat és az ezüstöt az országból; 2. a kiveret pénz rendkívül csekély értékű, különben is meghamisítják; 3. a legértékesebb bányák Thurzó György kezében vannak, 4. aki hatalmaskodik.”*²⁸⁹ A király bizalma végül megmaradt a Thurzókban, aki ezt követően többször is felszólította bányavárosokat, hogy Thurzó Györgyöt, Eleket és Jánost ismerjék el kamaraispánnak.²⁹⁰ A Thurzók a körmöci kamara bérlését 1516-ban is folytatták, amiről Antonio Surian velencei

²⁸² Gyöngyössy 2003, 197.

²⁸³ Gyöngyössy 2003, 200.

²⁸⁴ Gyöngyössy 2003, 169., 175., Gyöngyössy 2012, 68., 156.

²⁸⁵ Kenyeres 2022, 244–245.

²⁸⁶ Gyöngyössy 2012, 68.

²⁸⁷ Gyöngyössy 2003, 97. Vö. Gyöngyössy 2003, 192.

²⁸⁸ Gyöngyössy 2003, 192.

²⁸⁹ Gyöngyössy 2012, 68.

²⁹⁰ Thurzó János pályafutása: Gyöngyössy 2003, 304–306. Thurzó György működése: Gyöngyössy 2003, 303–304. Thurzó Elek tevékenysége: Gyöngyössy 2003, 301–302.

követ rosszallóan azt írta, hogy a király és az emberei hagyják a bányákat tönkremenni.²⁹¹ 1516-ban a királyi kincstár bevétele a követjelentések **219 ezer aranyforintnyi** összegre becsülték.²⁹²

5.2.1. Az aprópénzverés verde- és mesterjegyeinek vázlata az okleveles adatok tükrében 1490–1516 között

A körmöci ezüstpénz kibocsátás I. Mátyás halálát követően 1490–1500 között megtartotta egyeduralmi szerepét. A király halála a kamaraispán Schaidner Péter személyét nem befolyásolta. Schaidner működését még I. Mátyás uralkodása alatt is bizalmasa Steck Gáspár segítette. A pénzekre feltüntetett mesterjegye II. Ulászló uralkodása alatt is a **☿** (c-t vonás metsz) maradt. Steck a kamaraispáni tisztséget az okleveles adatok szerint legkorábban 1495-ben tölthette be.²⁹³ A mesterjeggyel ellátott pénzeket Pohl Artúr még 1490–1493 közé,²⁹⁴ míg Gyöngyössy már 1490–1495 közé keltezte.²⁹⁵

1495–1497 között további három kamaraispán működéséről van tudomásunk. Az okleveles források tanúsága szerint 1496-ban a körmöci kamaraispánok sorába Hellebrand András és Körnidel Ferenc lépett. A pénzekre feltüntetett közös mesterjegyük az **AF** (Andreas – Franciscus) és az **AF / B** volt.²⁹⁶ Az általuk kibocsátott pénzeket a numizmatikai kutatás 1495–1496 közé keltezte.²⁹⁷

A körmöci kamarát továbbiakban is egy páros Ryzmeigl István és Rösel Erasmus bérelte. Működésükről az okleveles források 1497-ben kétszer is szólnak.²⁹⁸ A pénzekre felkerült közösen használt mesterjegyük az **S / E** (Stephanus – Erasmus) lett.²⁹⁹ E mesterjeggyel ellátott pénzeket a numizmatikai kutatás 1497-re keltezte.³⁰⁰

Ezt követően a körmöci vereteken feltűnik egy **T** mesterjegy. Ennek a feloldása már sokkal inkább problémásabb, hiszen az okleveles említések szerint a mesterjeggyel több személy működése is kapcsolatba hozható. Elsőként említhetnénk Thurzó Jánost, akinek a kamaraispáni működéséről legkorábban 1498. február 2-án rendelkezünk adattal.³⁰¹ Rajta kívül azonban szóba jöhet még Tengler Mátyás is, akit az okleveles források 1498. szeptember 21-én körmöci

²⁹¹ Gyöngyössy 2012, 69.

²⁹² Kenyeres 2021, 244.

²⁹³ Huszár 1965–1966, 57.

²⁹⁴ Pohl 1982, tabelle 121: 237., 238–1.

²⁹⁵ Gyöngyössy 2003, 182.

²⁹⁶ Gyöngyössy 2003, 182., 260., 269.

²⁹⁷ Pohl 1982, tabelle 121: 238–2., 238–3.

²⁹⁸ Gyöngyössy 2003, 290–291.

²⁹⁹ Gyöngyössy 2003, 185.

³⁰⁰ Pohl 1982, tabelle 121: 238–4.

³⁰¹ Gyöngyössy 2003, 305.

kamaraispánként említenek.³⁰² Gyöngyössy a **T** mesterjegyet végül Thurzó Jánossal azonosította,³⁰³ s verési idejét, akárcsak Pohl 1498-ra határozta meg.³⁰⁴

A körmöci kamarát 1498-tól Thurzó János bérelte,³⁰⁵ kamaraispáni működése alatt először a **h**, majd a **H** (Hans) mesterjegyet használta.³⁰⁶ Thurzó János körmöci működése a pénzverésben egy új "időszámítást" eredményezett. Többek között 1503-tól év jelzettel látták el a pénzeket. Működésére vonatkozóan az okleveles források 1498–1508 között többször is utalnak.³⁰⁷ Az aprópénzek mesterjegyével 1498–1503 között, valamint az évszámos veretek esetén 1503–1508 és az 1511. év jelzettel találkozhatunk.³⁰⁸ A kamaraispáni pozíciót fiai közül elsőként György vette át, s ez János halálát követően sem változott. Az általa használt mesterjegy a **G** (Georgius) volt.³⁰⁹ György mesterjegyével az évszámos vereteken találkozhatunk először 1508–1517 között.³¹⁰ 1515–1517 között Körmöcön János három fia György, Elek, ifjabb János egyidejűleg töltötte be a kamaraispáni posztot.³¹¹

A körmöci kamara mellett Nagybánya is ezüstpénzverésbe fogott, bár a működése korántsem volt jelentős. Ulászló idején az első kivert pénzeket Kákonyi Albert (**Ń – Ŧ / Ń**) és Henning Keresztély (**Ń – Ŧ / G**), valamint Ambrus deák (**Ń – Ŧ**) kamaraispán működési idejére (kb. 1500) szokás keltezni.³¹² 1512–1517 között a nagybányai verde különböző verdejeggyel évszámos vereteket is kibocsátott.³¹³

Szintén itt kell megemlítenünk az **M – M** verde- és mesterjeggyel ellátott denárokat. Ezek kivétel nélkül évszámos veretek, melyekről a numizmatikai kutatás azt tartja, hogy 1507–1510 között Felsőbányán, Geszti Mihály működése alatt készültek.³¹⁴

5.3. Az 1516–1526 közötti pénzügyigazgatás és pénzverés vázlata

1516. március 13-án II. Ulászló meghalt,³¹⁵ s az általa viselt királyi címeket fia II. Lajos (1516–1526) örökölte meg.³¹⁶ Intézkedései során az aprópénzverés fellegvárának számító Körmöcbánya városát 1519-ben időszakosan elvette a Thurzóktól. Alvise Bon velencei követ

³⁰² Gyöngyössy 2003, 301.

³⁰³ Gyöngyössy 2003, 185.

³⁰⁴ Pohl 1982, tabelle 122: 238–5.

³⁰⁵ Engel 2001, Thurzó (betlenfalvi).

³⁰⁶ Gyöngyössy 2003, 185.

³⁰⁷ Gyöngyössy 2003, 304–360.

³⁰⁸ Pohl 1982, tabelle 126: 253–3.

³⁰⁹ Gyöngyössy 2003, 187.

³¹⁰ Pohl 1982, tabelle 126: 253–4.

³¹¹ Gyöngyössy 2003, 301–304., 307.

³¹² Gyöngyössy 2003, 197., 246–247., 261., 266.

³¹³ Gyöngyössy 2003, 198., Pohl 1982, tabelle 127: 253–9., 253–10., 253–11., 253–12., 253–13.

³¹⁴ Szentgáli 1925, 9., Kiss 2001, 5–8., Gyöngyössy 2003, 200–201., Pohl 1982, tabelle 127: 253–8.

³¹⁵ Solymosi 1983, 338., Csukovits et al. 2023, 662.

³¹⁶ Magyar és cseh király: 1516. április 24 – 1526. augusztus 29. Solymosi 1983, 338., Csukovits et al. 2023, 663.

még ugyanebben az évben hírül adta, hogy a pénzverést szolgáló bányavidékek műszaki és szociális helyzete válságos.³¹⁷ A királyi kincstár bevétele a követjelentés szerint 1519-ben **200 ezer aranyforint** értékű pénzt tett ki, ami nagyságrendileg a 16. század első két évtizedére is jellemző volt.³¹⁸ Viszont a bevételek nagyon sokszor alul maradtak a kiadásokhoz képest, ami rendszeresen hitelezők bevonását eredményezte.³¹⁹

Az ezüstpénz kibocsátása terén 1467 után tapasztalt körmöci vezető szerep az 1521 utáni évekre is igaz, de ekkor már korántsem az volt, mint amit I. Mátyás létrehozott. A folyamatosan apadó királyi jövedelmek, és a török csapatok elleni hadikészültség szülte nyomasztó pénzügyi hiány hatására,³²⁰ a király 1521-ben beleugrik egy ígéretesnek látszó pénzügyi reformba.³²¹ A pénzverés tényleges megkezdését 1521. szeptember 1-ével számolhatjuk, amihez két okleveles adat keltezése is támpontot nyújt. Egy 1521 augusztusában kelt oklevélből kitűnik, hogy a király az új pénz (nova moneta) verésének gondját, akarata ellenére, Thurzó Elekre bízta;³²² II. Lajos tolnai tartózkodása idején, 1521. szeptember 1-én írt levelét az alsó-magyarországi bányavárosoknak küldte, amiben tudatta velük, hogy az új pénz verésének feladatát Thurzó Elek körmöcbányai kamaraispánra bízta.³²³ A régi (antiqua moneta) és az új pénz (nova moneta) értéke is meg lett határozva, miszerint azokat azonos áron kell váltani.³²⁴ 1521 novemberében az országgyűlés arról rendelkezett, hogy a budai pénzverő mesterek mellé minőség biztosítása révén állítsák a tárnokmester emberét.³²⁵ 1521-es évszám megjelöléssel ismert a körmöci és a budai kamara verete is. Ez évben Körmöcbányán aranyforintot, garast, denárt és obulust is vertek.³²⁶ Ehhez képest Budán, 1521-ben csak aprópénzeket, garast, denárt és obulust bocsátottak ki.³²⁷ Az aranyforintok verdejegye a megszokott rendszert követik, de a nova monetaké már eltér ettől. Az új pénzreform kezdetén, 1522-ben a Mátyás-kori antiqua moneta ezüstpénzek verését leállították, és helyüket teljes mértékben a nova moneták kibocsátása vette át.³²⁸ II. Lajos a pénzreformot Szerencsés Imre (Fortunatus Emericus) alkincstartó javaslatára hajtotta végre.³²⁹ Azt, hogy ki is volt Szerencsés Imre valójában azt utoljára néhány költői kérdés formájában Gyöngyössy Márton foglalta össze a lehető

³¹⁷ Gyöngyössy 2012, 70.

³¹⁸ Kenyeres 2022, 244.

³¹⁹ Kenyeres 2022, 261–268.

³²⁰ Kenyeres 2021, 780., Kenyeres 2022, 260–261.

³²¹ Gyöngyössy 2012, 72., Gyöngyössy 2017, 607–644.

³²² Gyöngyössy 2017, 609.

³²³ Gyöngyössy 2017, 622.

³²⁴ Gyöngyössy 2017, 622.

³²⁵ Gyöngyössy 2017, 612.

³²⁶ Aranyforint: Lengyel 2013, 268: 121/2/1521. Garas: Pohl 1982, tabelle 128: 254–2. Denár: Pohl 1982, tabelle 134: 258–2. Obulus: Pohl 1982, tabelle 139: 260–1.

³²⁷ Garas: Pohl 1982, tabelle 128: 254–1. Denár: Pohl 1982, tabelle 134: 257, 258–1. Obulus: Pohl 1982, tabelle 139: 260–3.

³²⁸ Huszár 1989, 45.

³²⁹ Hermann 1975, 310., Gyöngyössy 2017, 607.

legnagyobb részletességgel: „Zsidó pénzember? Tehetséges vállalkozó? Politikai befolyással rendelkező oligarcha? A királyi pár bizalmi embere? Gazdasági tanácsadó? A zsidók árulója? A keresztények megrontója? Megannyi, leginkább rosszízű topossal felelhetnénk, ám Szerencsés valós személyiségének, szerepének leírásához és értelmezéséhez önmagában egyik sem megfelelő.”³³⁰ 1522-től a garasokat (Körmöcbánya, Buda, Nagybánya) és a denárokat (Körmöcbánya, Buda, Kassa) három-három verdében, míg az obulusokat (Körmöcbánya, Buda) kettőben verik. A nova moneta kibocsátásának fénykora 1523–1525 közé tehető. Azonban a pénz világában ez egyáltalán nem nevezhető fénykornak. De, hogy akkor mi is történt 1521. szeptember 1-én? Egy rosszul időzített, szerencsétlen pénzügyi politika révén leértékelték (devalváció) az aprópénzt.³³¹ Ennek eredményeként a 8 latos pénzek helyét, a 4 lat (250 ‰) ezüstöt tartalmazó rézveretek, a nova moneták foglalták el. Azonos pénzláb alapján készültek a garasok, a denárok illetve az obulusok is. A fehér fémbevonattal is rendelkező nova moneta rézpénz értéktelenedése évről-évre megállíthatatlanul egyre nagyobb méreteket öltött. Az új pénz értékét 1521–1522 között még sikeresen kényszerárfolyamon tartották, bár mindenki tudta, hogy az rézből van. Így a király által felvett hitelállomány nova monétában számolva felére esett vissza.³³² Látszólag ez még hasznot is hozhatott a kincstárnak, de a királyi számadások oldaláról vizsgálva ez csak a számok szintjén tükröződik. 1523-ra felborult a rézpénzek mesterséges szinten tartott árfolyama, amit rendelkezéssel igyekeztek kordában tartani. Az 1523. évi országgyűlés 35. cikkelyében azt olvashatjuk, hogy 100 antiqua moneta 110 nova monetával egyenértékű.³³³ A napi pénzforgalom erre azonban rácaffolt, a rendelkezés értelmét veszítette, elszabadultak az árak, s a nova monetát 3–4:1-ben, sőt több denárban számították.³³⁴ Még ebben az évben történt, hogy az embereket arra kellett kötelezni, hogy a rézpénzeket fogadják el (29. cikkely).³³⁵ 1525-re a nova moneta elérte a csúcspontját, ami komoly pénzügyi és gazdasági válságba torkollott. Sokan, így fizetségül a zsoldosok sem fogadták el a nova monetát.³³⁶ Ennek következtében még ez év augusztusában, az országgyűlésen határoztak a nova moneta megszüntetéséről.³³⁷ A pénzreformról C. Tóth Norbert az 1522. évi számadáskönyvekre hivatkozva foglalt állást, és a számadatokra hivatkozva, azt a magyar pénzügy sikerének könyvelte el.³³⁸ Gyöngyössy Márton C. Tóth

³³⁰ Gyöngyössy 2017, 641.

³³¹ Kenyeres 2021, 780.

³³² Kenyeres 2022, 271.

³³³ CJH I, 819., Jeszenszky 1927–1928, 128., Huszár 1971, 1168., Gyöngyössy 2017, 627., Nagy 2019, 94., Bak 2019, 1135: 31.

³³⁴ Jeszenszky 1927–1928, 130., Hermann 1975, 320., Gyöngyössy 2017, 638.

³³⁵ CJH I, 817., Bak 2019, 1135: 26.

³³⁶ Hermann 1975, 320., Kenyeres 2022, 271–272.

³³⁷ Hermann 1975, 320.

³³⁸ C. Tóth 2016, 83–148.

tanulmányát a pénzverés irányából kiegészítette, és rávilágított az értelmezésben rejlő hibára, hiszen a szerző azzal nem számolt, hogy a papíron elkönyvelt bevételek mögött a valóságban egy értéktelen ércpénz volt.³³⁹ Ennek tükrében az inflációs fizetőeszközben elkönyvelt bevételek mögött csak az érték nélküli számok maradtak.³⁴⁰ A Magyar Királyság Mohács előtti rendes és rendkívüli jövedelmeinek újbóli becslését Kenyeres István végezte el.³⁴¹ Tanulmányát szintén a korábban ismertetett számadáskönyvekre hivatkozva építette fel, de a becsléseknél, ő már az inflációs forgalmi pénz értékét vette alapul. Innen értesülhetünk, hogy 1522-ben a Magyar Királyság rendes jövedelme **253.901 aranyforint** volt, amit a külföldi segélyek és hitelek **349.681 aranyforintra** duzzasztottak.³⁴² A pénzkibocsátás ágazata a nova moneta verése idején kiteljesedett. Soha nem látott mennyiségű kamara kezdte verni az egyszerűsített éremképpel ellátott egyre gyorsabban értéktelenedő rézpénzeket. A denár verésbe 1523-tól kapcsolódik be a nagyszebeni, a nagybányai és a szomolnoki (Beszterce bánya) kamara is.³⁴³ 1524-től újabb öt pénzverdével (Visegrád, Zágráb, Pozsony, Boroszló, Świdnica) bővült a pénzkibocsátás intézménye.³⁴⁴ Bár a pénzügyigazgatás és a pénzkibocsátás visszaállításával a király igyekezett véget vetni a pénzügyi válságnak, a bajt a törökök elleni harci készülétek kiadásai csak tovább tetézték. Az összességében pénzügyi válságot előidéző késő középkori pénzreform megállítására törekedvén, 1525. szeptember 1-én a király elrendelte a nova monéták verésének megszüntetését.³⁴⁵ Az új pénz bevonására 3:1 arányban került sor,³⁴⁶ tehát 4 éves pályafutásának végére elveszítette az értékének a 67%-át. A nova moneta bevonásakor derült ki, hogy a zágrábi kamara próbája szerint a rézpénzek a meghatározott 4 lat ezüst helyett csak legfeljebb 2 latnyit tartalmaznak („...*fecimus probare et non plus quam duos lothones argenti admixtos habet.*”).³⁴⁷ Mindezek tükrében a pénzreform ideje alatt a király bevételek meghatározása, a kincstár 1525–1526. évi jövedelme többszörös korrekcióra szorulhat, ugyanis a nova monétában realizált bevételek 1525-re az antiqua moneta harmadát érték, továbbá a levert értéknek is csak a felét. Ez azt jelenti, hogy bár a király 3:1 arányban beváltotta a zágrábi rézpénzeket is, de az kétszeres ráfizetéssel járhatott, mivel az a törvényes előírt finomságot vélhetően sehol sem érte el,³⁴⁸ s így a benne lévő fémérték valójában csak 5–6:1 arányú értékkel bírt. 1525 őszén a király ismét a régi jó minőségű ezüstpénzek (8 lat) veréséről rendelkezett,

³³⁹ Gyöngyössy 2017, 607–644.

³⁴⁰ Gyöngyössy 2017, 625–628.

³⁴¹ Kenyeres 2022, 259. 63. lábjegyzet

³⁴² Kenyeres 2022, 259. 8. táblázat

³⁴³ Gyöngyössy 2017, 625. 4. táblázat

³⁴⁴ Pohl 1982, tabelle 135–138., Gyöngyössy 2017, 625. 4. táblázat

³⁴⁵ Jeszenszky 1927–1928, 130.

³⁴⁶ Gyöngyössy 2018, 378.

³⁴⁷ Simon 2010, 459. 105. lábjegyzet., Gyöngyössy 2017, 619. 36. lábjegyzet.

³⁴⁸ Simon 2010, 460–461. 4. táblázat

azonban a pénzveréshez nem volt elegendő rendelkezésre álló ezüst. A budai verdét üzemeltető Thurzó Elek a hiányt, a rézpénzek átverésével, valamint további ezüstpénz alapanyagot jelentettek a király által elrendelt egyházi kegytárgyak pénzé verése.³⁴⁹ Az okleveles adatokból kiderül, hogy ekkor az egyházi kegytárgyak felét lefoglalták,³⁵⁰ illetve Szent Gellért és Szent Zoerárd ezüst koporsójából is pénzt vertek.³⁵¹ Az ezüstpénzek hiánya végett a király a hadjárat idejére engedélyezte a magyar rézpénzek (nova moneta), illetve a külföldi pénzek forgalmát is.³⁵² A király intézkedéseiből egyértelműen érzékelhetőek a pánikszerű megalapozatlan megoldások.

5.3.1. Az aprópénzverés verde- és mesterjegyeinek vázlata az okleveles adatok tükrében

1516–1526 között

Az aprópénzverés központja 1516–1522 között is Körmöcbánya volt. Elenyésző mennyiségben 1522-ben Budán (**B – A**) is vernek denárt.³⁵³ II. Lajos uralkodása alatt a kamara élére 1517–1520 között György, Elek és ifjabb János kerülhetett.³⁵⁴ A pénzekre 1516–1520 között továbbra is a **G** mesterjegy került.³⁵⁵ 1519-től Elek megerősödésével számolhatunk, mesterjegyével egészen 1522-ig ismerünk vereteket. Az ifjak közül 1521-ben György meghal,³⁵⁶ Elek ezzel egyidejűleg főkamrás lett, majd 1522-től a kincstartói posztot többször is betöltötte, s két év múlva arról értesülhetünk, hogy főtárnokmester lett.³⁵⁷ Elek pénzekén található mesterjegye a keresztnévének a kezdőbetűje, az **A** (Alexius) lett.³⁵⁸

A körmöci kamara vezető szerepe a nova moneta pénzreform ideje alatt is megmaradt, bár az évek folyamán több kamara (Buda, Kassa, Nagybánya, Visegrád, Boroszló, Nagybánya, Beszterce, Pozsony, Zágráb, Świdnica) is becsatlakozott a pénzverésbe.³⁵⁹ Az 1521. évi pénzreform következtében a mesterjegyek 1521–1525 között eltűnnek a pénzekről, s helyükre a verdehely megjelölése került. A nova moneták jellemzője, hogy a hátlap baloldali mezőjében található verdejegy”L” (Ludovicus) betűje nem a verdehelyre, hanem a kibocsátóra II. Lajosra utal, míg a megszokott mesterjegy helyére, azaz a hátlap jobb oldali mezőjébe került a verdehely megjelölése. A nova moneta denárok további jellemzője, hogy nincs rajtuk körirat. 1521-ben a rézpénzek verdehely megjelölése lehet **”K”** és **”B”** betű is, melyek közül az előbbi

³⁴⁹ Huszár 1941, 184.

³⁵⁰ B. Szabó 2006, 588.

³⁵¹ B. Szabó 2006, 44., 588.

³⁵² Huszár 1941, 185.

³⁵³ Pohl 1982, tabelle 129: 255–5.

³⁵⁴ Gyöngyössy 2003, 301–304., 307.

³⁵⁵ Pohl 1982, tabelle 129: 255–1.

³⁵⁶ Engel 2001, Thurzó (betlenfalvi).

³⁵⁷ Gyöngyössy 2003, 302.

³⁵⁸ Gyöngyössy 2003, 187., Pohl 1982, tabelle 129: 255–2.

³⁵⁹ Pohl 1982, tabelle 134–138.

Körmöcbányára, az utóbbi Budára utal. A pénzreformot követően a legutolsó antiqua moneta denárokat 1522-ben Budán, **A – B** verdejeggyel, Thurzó Elek kamaraispánsága alatt bocsátották ki.³⁶⁰ A mesterjegy megjelölés csak 1525-től tér vissza újra a pénzekre. Az 1525–1526 között kibocsátott veretek szinte mindegyikét, verdehelytől függetlenül Thurzó Elek kincstartó mesterjegyével fémjelezték.³⁶¹

5.4. Áttekintő a külföldi pénzek magyarországi forgalma kapcsán 1467–1526 között

A késő középkori Magyarország pénzforgalmát nemcsak a magyar pénzek jelentették. A korszakra jellemző külföldi veretek között elsőként kell említeni az aquileiai pátriárkák vereteit, melyek az I. Mátyás denárt is tartalmazó éremleletekben, bár kis mennyiségben, de rendre megtalálhatóak.³⁶² A külföldi pénzek behozatalára és az országon belüli forgalmára vonatkozó tiltás már a Mátyás-korban sem új keletű, sőt az egyenesen Albert (1437–1439) király jogalkotásáig nyúlik vissza.³⁶³ A törvény ismételt megújításáról II. Ulászló 1492-es rendeletének 31. cikkelye rendelkezett.³⁶⁴ A király felségjogát sértette a külföldi pénzek használata, ugyanakkora kereskedelmi kapcsolatok miatt elkerülhetetlen volt, hogy például a határ mentén osztrák pénzek forogjanak. A nyugati határ menti városokban és falvakban olyannyira erőteljes volt az osztrák pénzek jelenléte, hogy például 1495-ben az emberek osztrák valutában fizették az adót.³⁶⁵ Így az sem meglepő, hogy az Erdély egyes részein élők oszmán pénzekkel adóztak.³⁶⁶ A végvidék felmentést kapott e törvény cikkelyének betartása alól, ami a királyi jogalkotás szempontjából bölcs döntésnek tűnhet, ha a külföldi pénzek jelenlétének eshetőségét mérlegeljük.³⁶⁷

II. Ulászló 1507-ben ismét a külföldi pénzek hazai forgalmát tárgyalta (11. cikkely, mely a 10. cikkely kiegészítése).³⁶⁸ Az országgyűlés akarata egyértelmű volt, miszerint külföldi pénzeket tilos behozni és használni. A tervezet szerint, akik a törvény ellen vétenek, azok mind pénzüket, mind összes javaikat elvesztik.³⁶⁹ Ezúttal a törvény szentesítésére nem került sor.³⁷⁰

A külföldi pénzek forgalmára irányuló tiltás, 1514-ben ismét napirendi ponton volt.³⁷¹ A törvény tiltotta a behozatalt és a forgalmat is, ami azok forgalomba történő megjelenését a

³⁶⁰ Denár: Pohl 1982, tabelle 129: 255–5.

³⁶¹ Pohl 1982, tabelle 130–133.

³⁶² Gyöngyössy 2003, 55–56.

³⁶³ Gyöngyössy 2003, 170.

³⁶⁴ Gyöngyössy 2003, 169., Bak 2019, 843., Mikó 2021, 75.

³⁶⁵ Gyöngyössy 2003, 170.

³⁶⁶ Gyöngyössy 2012, 66.

³⁶⁷ Gyöngyössy 2012, 66.

³⁶⁸ CJH I, 701., Mikó 2014, 463., Bak 2019, 1023., Mikó 2021, 13.

³⁶⁹ CJH I, 701., Mikó 2014, 457–458.

³⁷⁰ Gyöngyössy 2012, 68.

³⁷¹ Mikó Gábor megállapításai szerint az országgyűlés 71 cikkelyből álló szövege 1515. január eleje előtt nem keletkezhetett. Mikó 2015, 288.

magyar állatkereskedőkhöz köti (66. cikkely).³⁷² Mindez azt eredményezte, hogy a király megtiltotta az állatkivitelt. A törvény így sem váltotta ki a kívánt eredményt, mivel a magyar állatkereskedők továbbra is külföldön értékesítették a jószágaikat, s így a külföldről hozott ezüstpénz bekerült az ország pénzforgalmába.³⁷³

A Német-római Birodalom 16. század elejét jellemző pénzügyi viszonyok is kezdtek megváltozni, aminek a kiváltó oka, hogy a pénzforgalomban egy új értékpénz, a német batzen jelent meg. Ez a címlet tulajdonképpen egy garasfajt jelöl. Az aquileiai pátriárkák, az osztrák tartományok pénzein és a török oszporákon túl a magyar pénzforgalomban még a cseh weisspfennigek jutottak szerephez. Az osztrák és német batzenek a nyugati országrészek területeinek pénzforgalmában már 1526 előtt is kimutathatók.³⁷⁴

Az 1522. évi budai dekrétum 14. cikkelye arról értesít, hogy amennyiben a király is úgy akarja a cseh és germán, vagy osztrák krajcárok és garasok, a babka (cseh weisspfennig), és a fillér is az ország egész területén mindenütt foroghat.³⁷⁵

Ahhoz képest, hogy az 1525. évi országgyűlés 23. cikkelye már a külföldi pénzeket behozók megégetéséről rendelkezik,³⁷⁶ az 1526. évi rákosi országgyűlés, 37. cikkelye már arról rendelkezett, hogy a külföldi pénzeket a hadjárat ideje alatt szabad használni, ide értendő a babka (cseh weisspfennig), a krajcár (osztrák pénz), illetve a többi idegen pénz is.³⁷⁷

³⁷² CJH I, 737., Gyöngyössy 2012, 69., Bak 2019, 1040.

³⁷³ Gyöngyössy 2012, 69. 187. lábjegyzet

³⁷⁴ Huszár 1969–1970, 57.

³⁷⁵ CJH I, 793.

³⁷⁶ CJH I, 833., Bak 2019, 1145.

³⁷⁷ CJH I, 853., Bak 2019, 1173.

6. A Mohács, Duna utcai és Pécsi közí éremleletek

6.1. A Duna utcai éremleletek története a megtalálástól a feldolgozásig

Mohács belterületéről ez idáig két helyszínről került elő késő középkori éremlelet az egyik a Duna utcából, a másik a Pécsi köz 7. szám alól ismeretes. A két helyszín között légvonalban mérve mintegy 1,5 km-es távolság van. Míg a Duna utcai a mai belvárosban, addig a Pécsi közí a külvárosban található. Az éremgyűttesek bemutatását a Duna utcaival kezdjük, majd a Pécsi közível fogjuk folytatni.

Két éremleletről beszélünk, melyek egymástól kevesebb, mint 6 méterre kerültek elő. Az első 1969. március 6-án, a második 1969. március 11-én látott napvilágot. Az éremgyűttesek előkerüléséről Kiss Attila (6. kép), a Janus Pannonius Múzeum régésze 1969. október 14-én, jelentés formájában tájékoztat:

6. kép: Kiss Attila, előtérben a mohácsi II. számú éremlelet³⁷⁸

„I. lelet: Március 6-án a Kálvin közben épült úttest északi szélén, a Jókai út 25. és 27. sz. ház utcai frontjától 27 m-re, 80 cm mélységben Hasenauer Bálint / Véménd, Munkácsy Mihály u. 313. / egy szürke korsóban tisztítatlan állapotban 11,33 kg ezüst érmet talált. A lelet restaurálás után 10,281 kg súlyú volt, és 19.488 denárt tartalmazott.

II. lelet: Március 11-én a Kálvin közben épült úttest déli szélén a Jókai út 25. és 27. sz. ház utcai frontjától 23 m-re, az előző lelettől 5,5 m-re, az előző lelettel azonos mélységben Leinholcz Gáspár / Székelyszabar, Hunyadi út 5. / egy vörös korsóban tisztítatlan állapot 15,41 kg súlyú ezüst érmet talált. A lelet restaurálás 13,623 kg súlyra csökkent, és 25.997 denárt tartalmazott.”³⁷⁹

Az első éremgyűttes előkerülésének napján, azaz 1969. március 6-án a mohácsi Kálvin közben útépitést végeztek. Ennek első munkafázisa során útalapot ástak, amikor is egy törött nyakú szürke korsóban pénzekre lettek figyelmesek. A munkavégzők értesítették a mohácsi

³⁷⁸ Csongrád Megyei Hírlap, 1969. május 4. 100. szám, 12.

³⁷⁹ Kiss 1969, 1. térképmelléklet

Kanizsai Dorottya Múzeumot. A hír hallatának következtében a pécsi Janus Pannonius Múzeum régésze, Kiss Attila már március 7-én a helyszínre sietett. Ez alkalommal, az általa végzett helyszíni szemle során az éremlelet régészeti környezetére vonatkozóan semmilyen megfigyelést sem tett.³⁸⁰ Néhány nappal később, március 11-én az úttest déli felén végzett földmunkák során, egy újabb korszakban, egy újabb éremlelet került elő. Kiss Attila megfigyelései szerint a két éremlelet azonos mélységből (80 cm), egymás mellől az útfelület északi, illetve déli széléről került elő. A köztük lévő távolságot 5,5 m-re rekonstruálta. Az adatok szerint a találás pontos helyszíne a mai Duna utca nyugati felében (egykori Kálvin köz), a rá merőleges Jókai utcától keletre, mintegy 27 m-re volt. A második korszakról szóló jelentésben Kiss Attila már említést tesz arról, hogy a kiszállás alkalmával néhány középkori kerámiatöredék is előkerült. Jelentésében azt is megjegyzi, hogy az éremlelet előkerülési helye korábban beépített terület volt. Régészeti jelenségeket sajnos a második éremegyüttes helyszíni szemlézése során sem azonosított. Így annak a megválaszolása, hogy az éremleletet előkerülési környezete egybe esett-e a késő középkori Mohács településével ezúttal még nyitva maradt.³⁸¹ Az éremlelet előzetes tényközlő ismertetésére 1970-ben a Régészeti Füzetek hasábjain került sor. Itt olvashatunk az érmek elrejtésének eszközéül szolgáló korszakról, miszerint az I. számú éremlelet burkát egy szürke korsó, a II. számúét pedig egy vörös képezte.³⁸²

A két éremegyüttes az 1969. évi találást követően a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeumba kerültek, ahol 2006-ig az állandó kiállítás részét képezték. Az éremleleteket ezt követően a területileg illetékes régészeti gyűjtőkörrel rendelkező Janus Pannonius Múzeumba vitték, ahol átszámolták az átvett mennyiséget. Mint az 2022-ben tudomásomra jutott, a 2006. évi számolásról született egy múzeumi feljegyzés miszerint az első korsó **18.901**, a második pedig **25.043** denárból áll.³⁸³ A leletegyüttesek feldolgozását 2011-ben Dr. Fabényi Júlia múzeumigazgató által kiadott engedély birtokában terveztem megkezdeni. A kidolgozott munkatervvel, 2012-ben a Nemzeti Kulturális Alap kiírásában a Közgyűjtemények Kollégiuma felhívásában pályázatot nyertünk, ami az első éremlelet feldolgozását támogatta. Ekkor ténylegesen kezdetét vehette, az akkor már 43 éve múzeumban őrzött éremkincs feldolgozása.

A feldolgozást 2013-ban meg is kezdtük. Az I. számú jelzettel ellátott éremleletet csak részleteiben, háromezrenként vizsgálhattuk. Így a részletekben kezelt éremanyagot minden

³⁸⁰ Jelentés a Mohács–Kálvin közben talált XVI. századi kincsletről (1969. március 7.). Janus Pannonius Múzeum Régészeti Adattára: 503/79.

³⁸¹ Jelentés a Mohács–Kálvin közben talált XVI. századi kincsletről (1969. október 14.). Janus Pannonius Múzeum Régészeti Adattára: 503/79.

³⁸² Kiss 1970, 88–89. Az előzetes közlés szerint az I. lelet 19.488 db denárból, míg a II. 25.997 denárból áll.

³⁸³ 2006-ban az éremegyüttesek feldolgozását Újszászi Róbert kezdte volna el, de mivel a szaktárs úr az érmek feldolgozását 5 év eltelte után sem kezdte meg, a múzeum elvette tőle a lehetőséget.

alkalommal szét kellett válogatni. Először előlap szerinti válogatás volt a szempont. Ez általában három, vagy négy csoportot jelentett, attól függően, hogy voltak-e köztük külföldi pénzek. Ezt követően a hátlap mezőjében található verdejegy szerint végeztük el az ismételt csoportosítást. Az ábrázolást már ekkor is figyelemmel kísértük, és olykor ellenőrzés céljából megnéztük az éremhatározó vonatkozó hasábjait, hogy ismert-e az adott éremképpel veret. Mindeközben többször is megdöbbenéssel kommentáltuk, hogy II. Ulászló pénzkibocsátását illetően hatalmas hiányok vannak. Már ekkor sejteni lehetett, hogy ez a munka nemcsak egy általános feldolgozás lesz. Eleinte az éremlelet záródási ideje foglalkoztatott a leginkább. Emiatt a kibocsátók közül elsőként II. Lajos pénzeinek a leltári leírását végeztük el. Az elvégzett feladat meglehetősen könnyen, sablonosan ment, mivel az éremlelet e tekintetben csak ismert és jegyzett pénztípusokat tartalmazta. A leltári nyilvántartásba vett 1078 II. Lajos denár alapján a leletegyüttes záródási idejét 1521-re lehetett meghatározni.³⁸⁴ A II. Ulászló által kibocsátott denárok meghatározását az eddig elkészült éremhatározók segítségével azonban csak felületesen lehetett volna elvégezni, ezért tipokronológiai módszerek segítségével vizsgálni kezdtük az elő- és hátlati ábrázolásokat, valamint a köriratokat is. Az aprólékos munkának köszönhetően a katalogizált vereteken túl több új típust is sikerült meghatározni. Az újonnan felállított fejlődéstörténeti rendszer segítségével a pénzmegújítások periodikáját is sikerült tisztázni. Ennek során, egyes esetekben lehetőségünk nyílt a kibocsátási idő pontosítására is. További fejtörést jelentett, hogy a denárokon azonosítható elő- és hátlati köriratváltozatokkal a kutatás ez idáig egyáltalán nem foglalkozott, pedig tanulmányozásuk messzemenő következtetések levonását vetítik előre. A feldolgozás természetesen a leletegyüttesben található I. Mátyás vereteinek a meghatározására is kiterjedt. Vizsgálatuk során itt is számos eltérő típus meglétét lehetett azonosítani, azonban a feldolgozásra kapott idő (2013–2015) rövidsége miatt ezeket a denárokat ekkor még az Unger féle éremhatározó segítségével igyekeztem meghatározni.³⁸⁵ A feldolgozott I. számú éremlelet számadatainak a tükrében (9.143 denár) furcsálltam a feldolgozott mennyiség teljességét, de a felelős múzeumi munkatársaktól azt a tájékoztatást kaptam, hogy az I-es lelethez kapcsolódóan nincs több érme. Ezt nem firtattam, és valahol örültem is a jó hírnek, mert a feldolgozásra biztosított időkeret ekkor már a végét járta. Az alapadatok birtokában, 2014 novemberétől számos szakmai fórumon és publikációkban értesítettem az érdeklődő szakmabelieket az elvégzett feldolgozás eredményéről.³⁸⁶

³⁸⁴ Nagy 2015, 287–294.

³⁸⁵ Unger 1980. Az I. számú éremleletben található I. Mátyás denárokat a II. számú éremlelet feldolgozását követően ismét kézbe vettem, és az általam kidolgozott éremhatározót alapul véve frissítettem a leltári leírást.

³⁸⁶ Nagy 2015, 287–294., Nagy 2016, 36–37., Konferencia előadások: Nagy 2014, Nagy 2015A, Nagy 2016B, Nagy 2017, Nagy 2017A, Nagy 2018, Nagy 2018A.

2016. február 8-án Dr. Csornay Boldizsár múzeumigazgató és Nagy Erzsébet régészeti osztályvezető engedélyezték számomra az éremleletek feldolgozásának folytatását. A kutatási engedélyben a „*mohácsi I., II. éremegyüttesek, valamint a Janus Pannonius Múzeum régészeti gyűjteményében található hasonló korú (1521/1525-1526 záródású) érem- és kincsleletek feldolgozását*” tűztem ki doktori értekezésem témájául. Az engedély birtokában a mohácsi II. számú éremleletet feldolgozását csak 2017-ben kezdhettük meg, mivel 2016-ban a „*Nagyító alatt a pénz*” című időszaki kiállítás keretében a mohácsi II. éremlelet is bemutatásra került. A kiállítás szakmai kurátora Tóth Zsolt régész volt.³⁸⁷ A kiállítás tématervének és vezetőjének elkészítésében külsős munkatársként részt vettem. A vezetőben található Baranya vármegyei érem- és kincsleletek kataszterszerű bemutatásában, a mohácsi éremleletek is említésre kerültek:

„*Útalapozás közben, egy vörös és egy szürke korsóból nagy mennyiségű ezüst denár került elő. Bár a két korsó egymástól néhány méter távolságra helyezkedett el, egy leletegyüttesként értelmezhető. Az első korsóban 9143, míg a másodikban 25052 denár volt, így a leletegyüttes összesen 34195 denárból áll. Az első korsó tartalma alapján a legkorábbi veretek 1387–1437 között Aquileiában kerültek leverésre. Megoszlásában többnyire I. Mátyás és II. Ulászló vereteket, valamint kisebb mennyiségben II. Lajos denárokat találunk. Az első korsó záró veretét a Körmöci Kamara II. Lajos alatt 1521-ben bocsátotta ki. A második korsó tartalmának feldolgozása – a Janus Pannonius Múzeum Régészeti Osztályán – jelenleg is zajlik.*”³⁸⁸

A feldolgozási folyamatot, a korábbi gyakorlat szerint igyekeztem ütemezni. Akárcsak az I. leletnél, itt is szempont volt, hogy először kibocsátók, majd verdejegy, aztán típusok, majd végül a köriratváltozatok szerint csoportosítsuk az érmekeket. Mivel az érdemi leltározásra csak ezt követően kerülhetett sor. Az I. számú éremlelet „1969.1”, míg a II. számú „1969.2” leltári számon lett nyilvántartásba véve. Minden érme mellé egy leírólap került, melyre a legfőbb adatok feljegyzésre kerültek. Az egyesével csomagolt denárok címkéjén, a nyomtatott leltári szám mellett szerepel az érme tömege, az átmérője, esetenként a lemezzvastagsága, és az éremkép fejlődés alapján kidolgozott éremhatározó referenciaszáma is. A pénzek tömege századgramm pontos digitális mérleggel,³⁸⁹ átmérőjük, lemezzvastagságuk pedig századmilliméter pontos tolómérővel lett meghatározva.³⁹⁰

³⁸⁷ „*Időszaki kiállítás, 2016. március 16 – 2016. május 31.*” Nagy 2019, 101.

³⁸⁸ Nagy 2016, 36. Sajnos a második éremlelet mennyisége, a rendelkezésemre álló számadat birtokában elírásra került. A 2006. évi múzeumi feljegyzések szerint ez pontosan 25.043 denár.

³⁸⁹ A méréseknél három féle mérleget használtunk, melyek márkájuk szerint a következők: 1. Triton T3 digitális érmemérleg, 0,01-500 g. 2. Leuchtturm Libra MINI digitális érmemérleg, 0,01-100g. 3. Leuchtturm Libra 100 digitális érmemérleg, 0,01-100 g. A digitálismérlegek pontossága: +/- 0,03 g.

³⁹⁰ A méréseknél Topex tolómérőt használtunk, mely 150 mm-es mérési tartománnyal rendelkezik és +/- 0,03 mm-es pontossággal képes mérni.

A feldolgozás közepette 2022-ben a Szabad Európa újságírójának szemet szúrt, hogy a 2015-ben megjelent szakcikkemben eltérés mutatkozik a találáskor megadott és a feldolgozott, közölt mennyiség között,³⁹¹ amiből egy drámai hangvétellű újságírói szenzációként eladott, a szakmát és jómagamat lejártni próbáló cikk született. Báthory Róbert álláspontjához ragaszkodott – bár a múzeum vezetése is beszámolt neki arról, hogy ez egy nagy terjedelmű munka, ami jelenleg is feldolgozás tárgyát képezi – cikkét hajthatatlanságától vezérelve a múzeumi megkeresést követően rögvest közölte. Sajnos sem jómagam, sem a múzeum nem kapott időt, hogy állásfoglalásunkat kifejtjük. A tárgy ügyében Dr. Bertók Gábor múzeumi vizsgálatot rendelt el. A belső vizsgálat során megállapításra került, hogy 2006-ban, amikor a pénzek a pécsi múzeum páncélszekrényébe kerültek egyesével megszámlálták, tételesen zacskózták, majd négy dobozegységre bontották őket. A múzeumi feljegyzések szerint az I. lelet „I-es” dobozba 9.038, míg a „II-es” feliratúba 9.863 érme került.³⁹² A II. éremlelet „I-es” dobozába 7.328, míg a „II-es” feliratúba 17.715 ezüstpénzt helyeztek. A dobozokat felcímkézték, és az egyikre I. lelet került, egy másikra csak annyi, hogy II-es, illetve kétször, hogy II. lelet. Ekkor vált világossá, hogy 2015-ben ezért mondták azt a múzeumi dolgozók, hogy az I. lelethez kapcsolódóan nincs több érme, mert a dobozok a feliratuk szerint a II. lelethez tartoztak. A dologban azonban még egy csavar volt, ugyanis a feldolgozás előtt, 2016-ban a „Nagyító alatt a pénz” című kiállítás alkalmával a II. éremegyüttes is bemutatásra került, és vélhetően a három dobozból ekkor lett kettő. A pénzek ettől kezdve csak II. leletként futottak. A 2017. évi feldolgozás kezdetén az összeöntött pénzekkel kezdtük meg, s mint utóbb kiderült a leletanyag szempontjából nézve ez jó döntésnek bizonyult. Az éremleletek raktározása és egységekre történő felosztása végett Dr. Bertók Gábor múzeumigazgató arról tájékoztatott, hogy a szóban forgó másik doboznak az anyaga, mely 2016-ban nem lett kiállítva, vélhetően az I. számú éremlelethez tartozik. A feldolgozást ettől kezdve ezen instrukciók mentén folytattam. Az I. éremlelet kapcsán összesen **18.979**, míg a II. esetén **25.102** denár kapott leltári számot. Az éremlelet összmenyisége tehát **44.081** denár lett, ami 1.404 verettel kevesebb, mint amit Kiss Attila 1969-ben közölt, viszont a 2006-ban született múzeumi adatoknál 137 példánnyal több.

A Janus Pannonius Múzeum a **44.081** denárból álló éremleletet 2023. augusztus 19-én a „*Kincs, ami van!*” időszak kiállításán mutatta be. A kiállításon részt vető látogató egy padlóra

³⁹¹ Nagy 2015, 287. A cikk leadásakor még nem végeztem a leltározással, így azt a számot adtam közre, amit a múzeumi feljegyzés tartalmazott: 9038. A doboz azonban 105 denárral többet tartalmazott. A pontos mennyiséget a 2016-ban megjelent kiállítás vezetőben (Nagy 2016, 36.) közöltem (9.143). Sajnos a második éremlelet összmenyisége, a rendelkezésemre álló téves számadat végett elírásra került.

³⁹² Eszerint az I. számú éremlelet 2006-ban 18.901 denárból, míg a II. számú 25.043 denárból állt, ami összesen 43.944 denár. Ez a mennyiség az 1969. évi számoláshoz képest (45.485 db) 1.541 denárral kevesebb.

helyezett sekély, alig 20 cm magas üvegszekrényben 2x12 méter hosszan egyesével sorba rendezve tekinthette meg a két éremgyűttest.³⁹³

2015-ben, amikor az „*Érem- és kincsleletek Baranya megyében*” című időszak kiállítás anyaggyűjtése kapcsán a Janus Pannonius Múzeum Numizmatikai szakleltárkönyveit átnéztem, szembesültem azzal, hogy a Mohács, Pécsi közből származó éremlelet összetétele és mennyisége is teljes eltér attól, mint amit Gedai István ennek kapcsán 1966-ban leközölt.³⁹⁴ Míg a leletközlés egy 176 db-ból álló 13–14. századi bécsi denárokból álló éremleletet említ, addig az 1979-ben készült leltári leírás egy 414 db-os késő középkori denárból álló éremgyűttest leírását ismerteti.³⁹⁵ Az éremleletről Gedai István közléséből ismerjük, hogy az a Pécsi köz 7. szám alatt, 1966-ban egy családi ház építésénél került elő. Az elrejtés kontextusáról a közlés alapján azt is tudni véljük, hogy a pénzek egy kő alól kerültek elő.³⁹⁶ Az éremlelet összetétele az 1526. évi török pusztításhoz kapcsolható éremleletekével mutat hasonlóságot. Mivel egy teljesen közöletlen éremgyűttestel van dolgunk, mely a Dunai utcaiak összetételével is szoros rokonságot mutat, így indokoltnak láttuk e részben való részletes ismertetését, elemzését elvégezni.

6.2. A Duna utcai éremlelet lelőhelye és kapcsolata a késő középkori mezővárossal

Ahhoz, hogy a Duna utcai éremlelet lelőhelyét vizsgálni tudjuk, bepillantást kell nyernünk a középkori Mohács településtörténetébe.³⁹⁷ Mivel Mohács régészeti feltárásokkal történő kutatótsága nincs túl jó helyzetben, ezért múltját érdemes az okleveles forrásokra és a térképi ábrázolásokra támaszkodva megismerni.³⁹⁸ Az egykori település történeti képe az évszázadok alatt csak lassan fejlődött, a főbb épületek, utak, kapuk, erődítések szerkezete a mai térképeken is rendszert alkotnak. Mohács, a Duna mellett található, aminek középkori része a mai település központi részén található. A település első említését 1133-ból ismerjük,³⁹⁹ azonban az Árpád-korból végtelenül kevés okleveles forrás maradt ránk. A település a 14. században a pécsi

³⁹³ Janus Pannonius Múzeum, „*Kincs, ami van!*” régészeti-numizmatikai kiállítás. A kiállítás 2023. augusztus 19-én nyitott Pécsen, a Csontvári Múzeumban, és még jelenleg (2024. 05. 04.) is megtekinthető. A kiállítás kurátori feladatait Nagy Balázs fogta össze, projektgazda Dr. Bertók Gábor múzeumigazgató, míg ötletgazda Kóhalmi Andrea marketing- és közönségkapcsolati főosztályvezető volt. A gyakorlati megvalósítással kapcsolatos feladatokat Bodor Gábor kiállítás rendező végezte el. Nem utolsó sorban ezúton is köszönetet szeretnék mondani a Janus Pannonius Múzeum régészeti osztályának, munkatársainak, mert az építésbe fektetett áldozatos munkájuk nélkül a kiállítás nem valósulhatott volna meg.

³⁹⁴ Gedai 1966, 93.

³⁹⁵ JPM Numizmatikai Leltárkönyv: 79.11.1 – 79.11.51.

³⁹⁶ Gedai 1966, 93. Sajnos elképzelhető, hogy az előkerülésre vonatkozó beszámoló is téves adatokat tartalmaz, de az éremlelet JPM adattári leírását nem találtuk meg.

³⁹⁷ Az utóbbi időben a mohácsi éremlelet lelőhelyét és annak középkori környezetét is vizsgálták. Pap et al. 2020, 111–151.

³⁹⁸ A település védműi és a török kori palánk egykori helye is azonosításra került. Pánya–König 2020, 143–156.

³⁹⁹ Szita 1976, 49.

püspökség halászfaluja lehetett.⁴⁰⁰ A település folyamatos fejlődése a 15. századtól 1526-ig kimutatható, hiszen az okleveles forrásban 1408-ban civitasként (egyházi), 1435–1475 között oppidumként (mezőváros) jelenik meg.⁴⁰¹ Az 1520-as években a mezőváros a pécsi püspök birtoka volt, gyors fejlődését fekvésének is köszönhetette, hiszen itt találkoztak a Buda–Eszéki és a Dunántúl–Alföldi utak, illetve a település életének szerves részévé vált a folyami kereskedelem is.⁴⁰² A késő középkori település egyik legerősebb épülete az 1521 után épült püspöki udvarház.⁴⁰³ A mohácsi csatavesztést követően Mohács városába benyomult a török, amit feldúltak és felégettek.⁴⁰⁴ A települést, 1541-ben Szulejmán újra elfoglalja, s 1542-re már a Dél-Dunántúlra kiterjedő mohácsi szandzsák székhelye lett.⁴⁰⁵ A településen Evlia Cselebi török utazó is megfordult, amiről 1663-ban a következőket írja:

„Az igen erős Moháds vára. Ezt a palánkát Lajos magyar király építette, utóbb az iszlám sereg lerombolta.”⁴⁰⁶ „A várban mindössze körülbelül ötven deszkatetejű katonaház, Szulejmán khán keramittetejű dsámija, két búzamagtár és hadiszertár van.”⁴⁰⁷ „E kapu fölött egy magas toronyerődítmény van...”⁴⁰⁸

„Miháds városa. Mintegy háromszáz, deszkazindelyes és nádas középszerű ház van benne, csak a pasa palotája, egy fogadó, és egy dsámi van, melyek kerámmal fedettek; van egy medreszéje, egy kolostora és két elemi iskolája. E külváros körülete csupán földtömésű sövény-palánka fal, melyen két kapu van; árkába a Duna folyót folyatták, nagyon megerősített hely ez.”⁴⁰⁹

A településképre vonatkozóan a legkorábbi térképi ábrázolás 1663-ból, a hódoltság idejéből maradt ránk, amit Henrik Ottendorf képes útleírása nyomán ismerhetünk meg **(24. kép)**.⁴¹⁰ A fordított tájolású ábrázoláson jól kivehetőek a város erődítései, vizes árkai, illetve a főbb épületek alaprajzai is. Látható a párkány, amit vélhetően az 1560-as években kezdenek el felépíteni,⁴¹¹ illetve egyéb funkciójú épületek is. A paliszádfallal körülvett település délnyugati felében egy állófalakkal megrajzolt tornyos jellegű nagytömegű épületegyüttes perspektivikus ábrázolása is kivehető, ami kiváltképp jól elkülönül a törökkori épületek tömegétől. Az 1521-

⁴⁰⁰ Erdősi–Lechmann 1974, 97., Pánya–König 2020, 143.

⁴⁰¹ Csánki 1894, 463., Erdősi–Lechmann 1974, 97., Engel 2021, 1BAR123., Fedeles–Sarbak–Sümegei 2009, 75; Pánya–König 2020, 143.

⁴⁰² Vass 1976, 15; Pánya–König 2020, 143.

⁴⁰³ Vass 1976, 16; Pánya–König 2020, 143. A püspöki udvarház felépítése Csulai Mór Fülöp (1521–1526) püspökségéhez köthető.

⁴⁰⁴ Vass 1976, 15.

⁴⁰⁵ Vass 1976, 18.

⁴⁰⁶ Karácson 1904, 190.

⁴⁰⁷ Karácson 1904, 191.

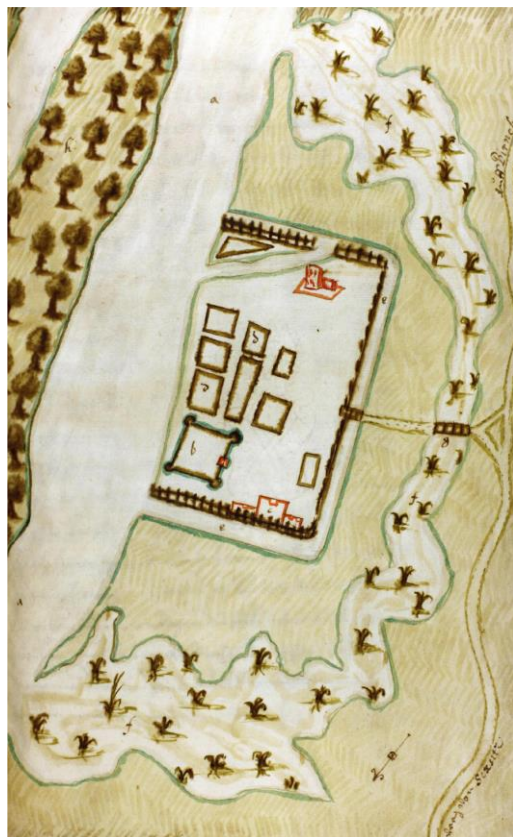
⁴⁰⁸ Karácson 1904, 191.

⁴⁰⁹ Karácson 1904, 191.

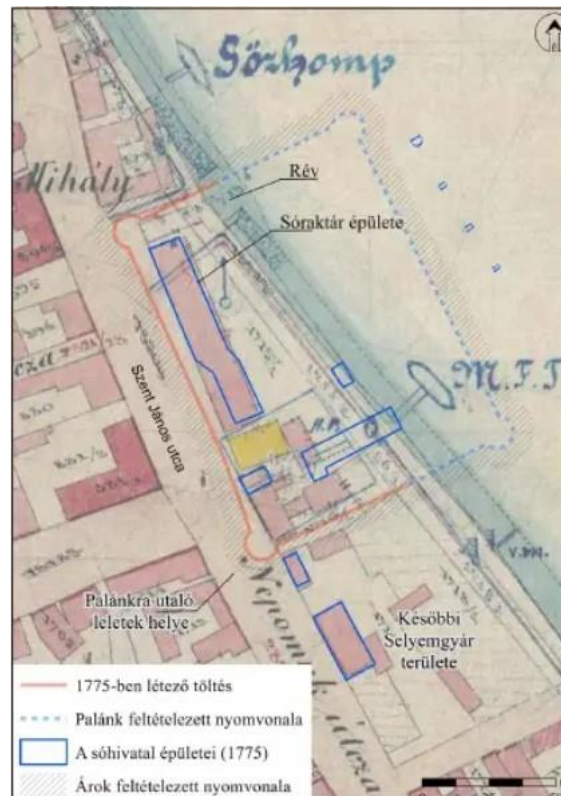
⁴¹⁰ Hermann 1943., Pánya–König 2020, 148, 2. kép.

⁴¹¹ Az építésről 1559. szeptember 17-én határozott a török: Dávid–Fodor 2009, 35; Pánya–König 2020, 144.

ben épült püspöki udvarházzal tudjuk, hogy a palánkvár megépülése előtt Khászim bég ide helyezte a székhelyét.⁴¹² Gáll Csaba véleménye szerint az 1521-ben megépült püspöki udvarház vélhetően pontosan ugyanazon a helyen volt található, mint ahol 1730-ban Berényi Zsigmond, majd utódja Esterházy Pál építette az új barokk stílusú palotát.⁴¹³

7. kép: Henrik Ottendorf rajza 1663-ból⁴¹⁴

8. kép: A palánkvár rajzolata 1775-ben⁴¹⁵

A mohácsi I, II. éremlelet lelőhelye szempontjából adatokkal láthatnak el a fennmaradt térképi ábrázolások. Szintén izgalmas kérdés a térképeken szereplő és a korabeli leírásokban, eseménytörténetben hivatkozott épületek helyének a visszaazonosítási lehetősége. A Cselebi által említett dzsámikat Maximilian Brandstetter, a Mohácsot ábrázoló, 1608-ban készített festményén már ábrázolta (1. kép). A festmény északi nézetű, melyen jól látható a palánkvár három legyező alakú saroktornya, illetve az északi kapu, valamint az ahhoz kapcsolódó torony is. Továbbá azonosítható Szulejmán khán dzsámija a palánkváron belül, az északi kapu mentén, annak tengelyétől északra pedig egy minaret került a képre. A pasa dzsámija egy nagy kupolás épület, ami a palánkvár bejáratával szemben a toronyerőd előtt található. Az északnyugati saroktorony előterében még egy tornyos épület látható, de erre még majd az után vissza fogunk

⁴¹² A püspöki udvarházat a forrás „kis vár”-ként említi: Vass 1976, 16.

⁴¹³ Gáll 1987, 38.

⁴¹⁴ Pánya–König 2020, 148, 2. kép.

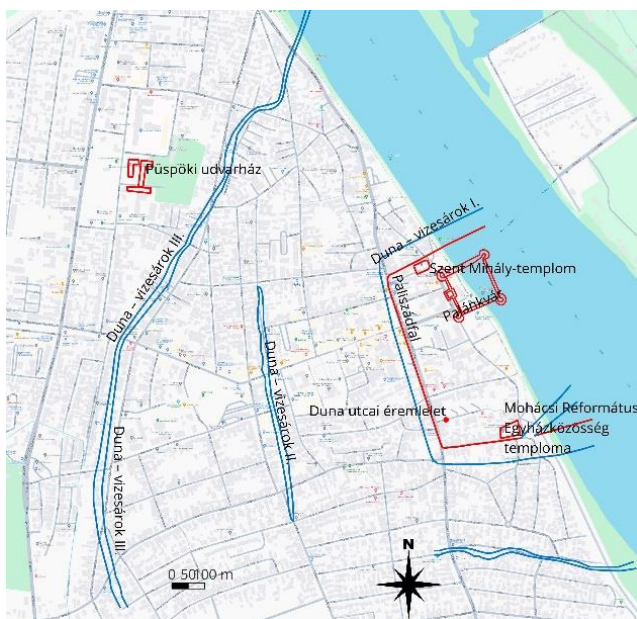
⁴¹⁵ Pánya–König 2020, 150, 6 kép.

térni, hogy a palánkvár helyét azonosítottuk. A palánkvár pontos elhelyezkedése a helytörténeti leírásokban is fennmaradt, ugyanis az 1965 körüli években, a szennyvíz-főcsatorna kiépítési munkálatainál, a Selyemgyár északi részén, a bejáratallal szemben előbukkantak a régi várároknak a maradványai: kihegyezett karók, nedves mészgöröngyök (tapasztás).⁴¹⁶ A török korban a település főerősségét a palánkvár jelentette, aminek a helyét egy 1775-ben készített térkép őrizte meg (8. kép). E térképi ábrázolás georeferálásával, a palánkvárat a mai utcaszerkezetbe illesztve ismerhetjük meg.⁴¹⁷ Az 1663. évi Ottendorf féle rajz pedig segítheti az egykori erődtések és egyéb épületek mai utcaszerkezetéhez képesti rekonstrukcióját. A fentiekben említett Mohácsról készült ábrázolások jelentőségéhez hasonlítható az 1778-as készítésű, a város teljes területét bemutató térkép (9. kép).⁴¹⁸ Ezen minden nevezetes épület hangsúlyosan ábrázolnak, így látható a települést övező egykori védelmi rendszer, a vizes árkok maradványai is. A palisádfallal körülvett város védelmét, Pécs irányában további három vizesárok erősítette. Az árkokat a Duna vizével kötötték össze, így a 18. század végére ezek kiszáradtak, rendeltetésüket elveszítették. A várhoz és a településhez kapcsolódó erődítés védelmi rendszerének megléte Cselebi nyomán az 1526 előtti évekre keltezhető.⁴¹⁹

9. kép: Mohács 1778-ban (MNL OL S11 1118)

Az 1775. évi térképen ábrázolt palánkvár (8. kép) és az azon található jelenleg is álló épületekhez rögzítve, az könnyedén illeszthető a

10. kép: Ottendorf 1663. évi rajza, valamint az 1775., 1778. évi térképek alapján (a szerző szerkesztése)

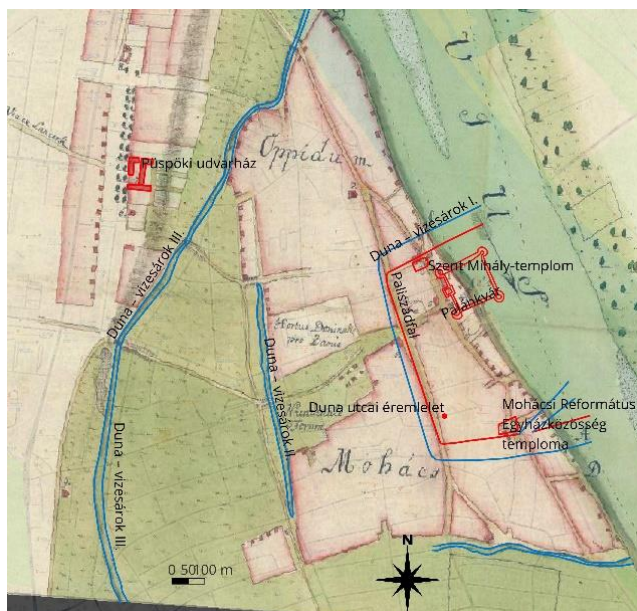
⁴¹⁶ Pesti 1982, 449: 347.

⁴¹⁷ Pánya–König 2020, 150, 7. kép.

⁴¹⁸ Pánya–König 2020, 153, 10. kép., MNL OL S11 1118.

⁴¹⁹ Karácson 1904, 190.

mai térszerkezetbe. Ezt a munkát már Pánya István és König Frigyes is elvégezte.⁴²⁰ A következőkben ehhez a térképhez illesztettük az Ottendorf féle 1663. évi rajzot, ami sajnos kevésbé pontos, de az épületek viszonya végett használható. A rajz térképre illesztése a paliszádfal északnyugati sarkán és a déli felén is torzulást eredményezett. A mai térhasználat azonban megőrizte azokat a jellegzetességeket, amihez a palánkvárat körülvevő városmagot, s így a paliszádfalat is rekonstruálni lehet. Így a paliszádfal nyugaton a Szentháromság u., és a

11. kép: Ottendorf 1663. évi rajza, valamint az 1775., 1778. évi térképek alapján (a szerző szerkesztése)

Jókai Mór u. folytatásában lehetett. Az északi záró fala közvetlenül a mai Szent Mihály-templom északi határán futott. A déli pedig valahol a Kálvin és a Hunyadi utca között záródott (**10. kép**). Brandstetter 1608-ban készült festményén a palánkvár északnyugati felében álló tornyos épület látszólag a mai Szent Mihály-templommal azonos helyen áll. Ottendorf 1663. évi rajzának déli-délnyugati szegletében szintén egy tornyos épület látható, melynek elhelyezkedését alapul véve úgy tűnik,

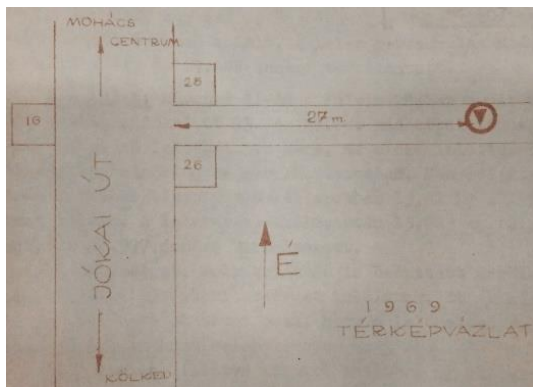
hogy az a napjainkban ismert Mohácsi Református Egyházközség templomának

a helyén áll. Ezen templomok az 1778. évi térképen már a ma ismert helyükön állnak. A két templom közül azonban számunkra csak az utóbbi fontos, mivel ennek az előterében található a Duna utcai kétkorsónyi éremlelet (**11. kép**). Az 1608. évi festményen látszik, hogy ez a terület ekkor még nem volt beépítve és leginkább a hajósok kikötőjéül szolgált, valamint az átutazók esetleg kereskedők számára adott átmeneti táborhelyet. 1663-ra már ennek a területnek a nagy részét beépítették, azonban a Duna utcai éremlelet környezetét még ekkor sem bolygatták. Az Ottendorf rajzon, a paliszádfal délnyugati felében, a mai református templom helyén egy álló épület figyelhető meg, ami a Brandstetter festményre, annak nézete végett nem kerülhetett fel.

A mohácsi éremleletek elhelyezkedéséből fakadó történeti következtetések levonására a „Mohács 1526–2026 – Rekonstrukció és emlékezete” kutatócsoport társvezetője Pap Norbert és csapata is kísérletet tett. Bár tanulmányukban leginkább, ahogy azt a cím is sugallja, a csata helyszínének földrajzi jellemzőit taglalják, ennek során a mohácsi éremleetekkel is

⁴²⁰ Pánya–König 2020, 150. 7. kép

foglalkoztak.⁴²¹ A Mohács, Duna utca éremlelet lelőhelyének térképre illesztését, hibásan végezték el, annak helyéül az 1663. évi térképen látható külső vizes árkot jelölték meg.⁴²² Továbbá rendkívül félrevezető, hogy Pap és csoportja a leletegyüttest kincsleletként írja le, pedig az érmeken kívül, az sohasem tartalmazott más tárgycsoportot (ékszert, vagy egyéb fémtárgyat). A tanulmányban két térképet közölnek a lelőhelyről, az egyik egy google maps térkép kivágat, a másik pedig Ottendorf 1663. évi Mohács városáról készített rajza. A szerzők alighanem a pontos lelőhely ismerete nélkül, a kétkorszonyi éremlelet előkerülési helyéül az egész Duna utcát (egykori Kálvin köz) megjelölték,⁴²³ pedig a Janus Pannonius Múzeum Adattárában található éremleletekről szóló jelentés ennek kapcsán térképet is tartalmaz **(12. kép)**.⁴²⁴ Papék ennek ellenére, az utca Duna felé eső végére helyezték a lelőhelyet. Az erőd egykori palánkjának rekonstrukciója során pedig a korabeli térképi ábrázolásokat (1775., 1778. évi térképek Mohácsról), ami a paliszádfal és a vizes árkok meghatározását segítették volna, fel sem gyűjtötték.⁴²⁵ Mindezek alapján azt kell mondanunk, hogy a Pap Norbert és kutatócsapata

12. kép: A Duna utcai éremlelet lelőhelye (Kiss Attila nyomán, JPM Adattár: 503/79)

által írt tanulmány mohácsi éremgyűtéseket is taglaló része hibásan értelmezett alapokra építkezik, s ez által a vonatkozó következtetések sem lehetnek relevánsak.⁴²⁶

A Duna utcai éremleletről tudni véljük, hogy az a Jókai Mór utca nyugati szélétől mintegy 27 méterre, keletre került elő **(8. kép)**. A ma is ismert Jókai Mór utca kiosztása azonos lehet az egykori nyugati városfal irányával és helyzetével. Az éremlelet

13. kép: Mohács Duna utca építése az 1969-ben készült műholdkép alapján (www.fentrol.hu, a letöltés dátuma: 2024.02.20., a szerző szerkesztése)

lelőhelyéről – az 1663. évi rajzot alapul véve – azt mondhatjuk, hogy az a városfalon belül,

⁴²¹ Pap et al. 2020, 136–139.

⁴²² Pap et al. 2020, 137, 13. ábra.

⁴²³ Pap et al. 2020, 137, 13. ábra.

⁴²⁴ JPM Adattár: 503/79.

⁴²⁵ Pánya–König 2020, 143–156.

⁴²⁶ Pap et al. 2020, 136–139.

annak a délnyugati felében, a nyugati paliszádfaltól talán csak egy teleknyi távolságra, keletre található. Tágabb környezetében csupán egy épületet említhetünk, ami az Ottendorf rajzon és az 1778. évi térképen is látható. Ez egy nagyobb tömegű tornyos, kerítőfallal körülhatárolt építmény. Amennyiben a mohácsi történetírást olvassuk, úgy a városhoz kapcsolódóan 1526 előtt annak két templomát említik.⁴²⁷ Az egyik templomot egyértelműen először Brandstetter 1608-ban ábrázolta, míg a másikat Ottendorf 1663-ban. Az 1591-ben készített adóösszeírások szerint Mohács határában egy üresen álló templomot is találunk.⁴²⁸ Fölker Józseftől, a város történetírójától azt is megtudhatjuk, hogy az egyik templom Szűz Mária, míg a másik Szent Borbála tiszteletére volt felszentelve.⁴²⁹ Vélhetően az egykori Szűz Mária templomot azonosíthatjuk Brandstetter festményén (**1. kép**), amelynek helyén az Ottendorf rajzon egy hármaskiosztású épületegyüttes található (**7. kép**). Ezek alapján sejthetjük, hogy a templomot a hódoltság idején, de még 1663 előtt lebontották, átalakították. Ennek a helyén épült fel a barokk Szent Mihály-templom. Az Ottendorf rajzon ábrázolt tornyos épület a Szent Borbála templommal lehet azonos (**7. kép**), amit a mohácsi csatavesztést követően a törökök felgyújtottak.⁴³⁰ Az írott források arról is tájékoztatnak, hogy a hódoltság idején ezt lebontották, aminek anyagából a sóház épült.⁴³¹ A romos Szent Borbála templom helyén épült újjá a mai református templom.⁴³² A kétkorsónyi éremlelet lelőhelyétől, alig 200 méterre állt az egykori Szent Borbála templom (**11. kép**), ami napjainkban a Mohácsi Református Egyházközség temploma. Az éremlelet szűkebb környezete a 19. századig teljesen üres volt, beépítésére leginkább az 1800-as évek elejétől számolhatunk. A Duna utcai lelőhelyről az előkerülés évében műholdkép készült (**13. kép**).⁴³³ A kép, az utca északi felében található északnyugat-délkelet irányú téglalap alakú épületek építését örökítette meg. Az utca betonozására e kivitelezési munkák kapcsán kerülhetett sor, amikor is 1969. március 6-án és március 11-én a kétkorsónyi éremlelet előkerült (**12. kép**).

A Duna utcai éremlelet lelőhelyének rejtélyét tovább fokozza annak a ténye, hogy a késő középkori mezőváros e területén nem volt álló épület. Úgy tűnik, hogy az elrejtésére egy teljesen üres területen került sor. A csata előtt ez a terület alkalmas lehetett időszakos szállások kialakítására, illetve a Budáról Mohácsra érkező Brodarics által megemlített hajók

⁴²⁷ Fölker 1900, 23.

⁴²⁸ Vass 1977, 42.

⁴²⁹ Fölker 1900, 23.

⁴³⁰ Pesti 1982, 466: 502.

⁴³¹ Fölker 1900, 23.

⁴³² Fölker 1900, 23., Pesti 1982, 466: 502.

⁴³³ A műholdkép jelzete: Mohács, 1969-0071-5814 (készült: 1969. április 21-én).

<https://www.fentrol.hu/hu/legifoto/115627?r=2&s=Moh%C3%A1cs&t=1&t2=1&c=2086599.5:5781629:5>
(letöltés dátuma: 2024. március 24.)

szállítmányainak a kipakolására is.⁴³⁴ E terület hasznosítása még 1608-ban sem változott, mivel a Brandstetter által megfestett képen is azt láthatjuk, hogy a Duna-part mentén cölöpökhöz

14. kép: Az I. számú éremlelet szürke korsója (leltári száma: K.69.6.1., a képet Füzi István készítette)

rögzített hajók horgonyoznak, a parton piaci kofák, illetve a háttérben az átutazók sátrai állnak **(1. kép)**. Az elrejtő személyéhez talán közelebb kerülünk, ha megvizsgáljuk az elrejtés eszközéül szolgáló korsókat, illetve az elrejtett vagyont, s annak összetételét. Az elrejtés eszközéül két korsó szolgált, az I. számú éremlelet érmeit egy szürke polírozott felületű korsó rejtette **(14. kép)**. A régészeti kutatás mindezidáig úgy vélte, hogy ezek csak a hódoltságkorban jelennek meg a Dél-Dunántúlon. Viszont az eddig ismeretes daraboktól ez teljesen elüt. Nyúlánk formája ugyanis egyáltalán nem hasonlít a balkáni korsónak nevezett típushoz. A jellegzetes

technikával készített balkáni szürke korsók készítési központja a 17. században már biztosan Mohácson volt. E korsók ekkor érték el a fénykorukat, mondhatni "divatosak" lettek, melyek előállítását vélhetően már ekkor is a sokác keramikusok végezték.⁴³⁵ A II. számú éremlelet vörös korsója az eddig ismeretes párhuzamok alapján (Buda, Ete) a 16. század 2. felére lenne keltezhető **(15. kép)**.⁴³⁶ Azonban a két korsó készítési ideje, a két éremlelet záródási idejénél nem lehet későbbi, vagyis az 1526 előtti években kellett készülniük. Mindezek tükrében megállapítható, hogy a szürke korsóban vélhetően egy helyi terméket kell látnunk, aminek a mohácsi megjelenését, készítését a törökök elől menekülő balkáni népesség

15. kép: A II. számú éremlelet vörös korsója (leltári száma: K.69.6.2., a képet Füzi István készítette)

⁴³⁴ Kardos 1983, 41.

⁴³⁵ Kolláth 2017, 307–324. Itt szeretnék köszönetet mondani Dr. Kolláth Ágnesnek PhD, amiért a kerámiák meghatározása kapcsán a segítségemre volt.

⁴³⁶ Kolláth 2012, 193; Kolláth 2019, 293–295, 582/1.

letelepedésével lehet összefüggésbe hozni.⁴³⁷ Mivel mind a két korszó a szájánál törött, s közülük az egyik biztosan helyi gyártmány, ezért azokat helyben, az itt állomásozó, csatára készülő főúr tölthette meg zsoldpénzzel. Szintén szem előtt tartandó szempont, hogy a pénzek összetétele homogén, mely címletben a katonák járandóságait szokták megfizetni.⁴³⁸ Az okleveles adatok egybehangzósága alapján azonban a katonák sátrai nem a városon belül, hanem azon kívül a várostól két-háromezer lépésre, délre állhattak.⁴³⁹ A szállásterületet Antonio Giovanni da Burgio pápai nagykövet szintén Mohács mellettinek írta le.⁴⁴⁰ Mindezek alapján a kétkorszónyi éremletről leginkább azt feltételezhetjük, hogy az zsoldfizetés részét képezhette.

6.3. A mohácsi I. éremlelet numizmatikai elemzése

Ahogy azt az érem- és kincsleletek leletkataszter szerű bemutatásánál látni fogjuk az 1526. évi eseményekhez köthető leletegyüttesek összetételét, az esetek többségében I. Mátyás (1458–1490) 1467 utáni, II. Ulászló (1490–1516), II. Lajos (1516–1526), és esetleg néhány idegen (olasz, esetleg osztrák) pénz jellemzi. Következőekben az éremlelet összetételét több szempont szerint is elemezni fogjuk. Az összetétel időbeli szemléltetésére több módszer is van. Az egyik, hogy a teljes mennyiséget, pénztörténeti korszakok szerint oszlop diagram segítségével elemezzük. Azonban a korszakok szerinti kimutatásnál élesebb képet kapunk az éremanyag időbeli megoszlásáról, ha az ismereteinkhez mérten a kibocsátási évet, éveket vesszük alapul. További lehetőség az éremanyag verdehely szerinti megoszlásának vizsgálata, ami alapján kimutatható, hogy egy adott pénztörténeti korszakon belül melyik verde milyen arányban bocsátott ki pénzeket. A módszertani elemzés során levont eredmények összessége más leletegyüttesekre vonatkoztatva is általános érvényűek lesznek. Mielőtt azonban belekezdenénk az elemzésbe, egy fontos részletre szeretnék rávilágítani, miként a leletegyüttesek záródási ideje nem mindig esik egybe az elrejtés idejével. Az ugyanis előfordulhat, hogy a záródás néhány évvel korábban következik be, mint maga az elrejtés. Illetve arra is ismerünk példát, hogy vélhetően a tehetősebb réteghez tartozó emberek megválogatják, hogy mely pénz típusokat teszik félre. Ez a folyamat egy mesterséges összetételt eredményezhet, ami a valós pénzforgalmi adatoktól eltérő lehet.⁴⁴¹ Az általunk elemzett leletegyüttesek esetén figyelembe

⁴³⁷ Juhász 2020, 7.

⁴³⁸ Nagy 2019, 96.

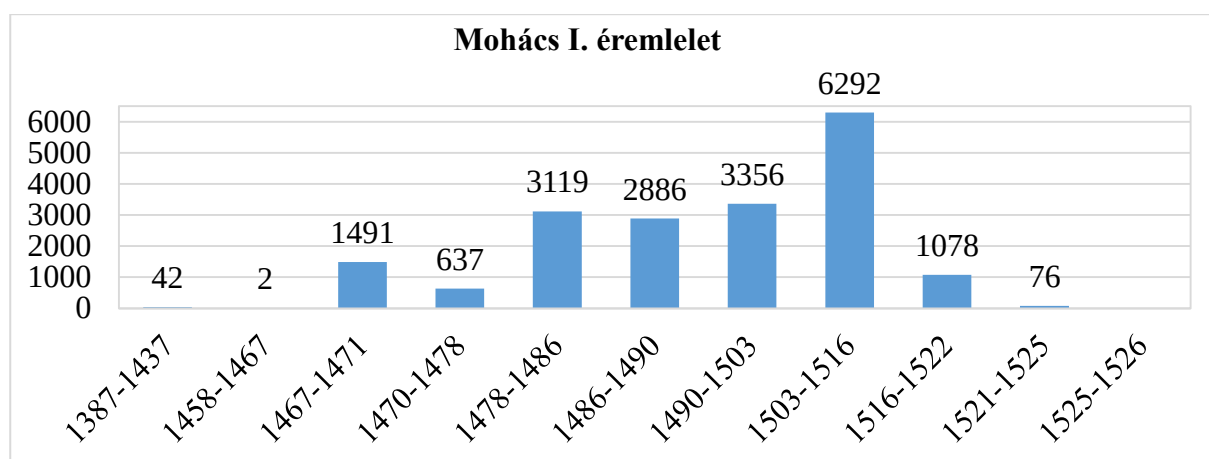
⁴³⁹ Pap et al. 2020, 136.

⁴⁴⁰ Pap et al. 2020, 136.

⁴⁴¹ Ez a folyamat kimutatható a tatárjáráskori érem- és kincsleletekben, melyekben elsősorban friesachi denárokat (ezek a mai Ausztria, Szlovénia, és Észak-Olaszország területein egységes pénzláb szerint készültek) találunk. A Magyar Királyság területein elsősorban, – a magyar pénzzel ellentétben – az értékállóságuk miatt váltak keresetté. A tatárjáráskori friesachi denárok alapján meghatározott záródási idő gyakran jó pár évtizeddel korábbi, mint maga a történeti esemény bekövetkezte. A jelenség mögött az értékálló pénzek teaurálása állhat. Nagy 2015C, 279–280.

kell vennünk, hogy az összetételükre a nova moneta pénzreform nagy hatást gyakorolt.⁴⁴² A numizmatikai elemzés során kitérünk a denárok kibocsátók szerinti tömegadataira is, amiktől azt várjuk, hogy általuk meg tudjuk határozni az ezüstpénzek átlagos tömegét, valamint a pénzlábat is.

A mohácsi I. számú éremlelet 18.979 ezüst denárból áll. Megoszlásában Zsigmond (1387–1437) denár (1 db), I. Mátyás (1458–1490) denár (8133 db), II. Ulászló (1490–1516) denár (9648 db), II. Lajos (1516–1526) denár (1078 db), Újlaki Miklós (1471–1477) denár (3 db), aquileiai denár (41 db), valamint ismeretlen kibocsátóktól (kb. 1521–1525) is vannak hamis denárok (75 db).

2. ábra: Az I. számú éremlelet pénztörténeti korszakok szerinti megoszlása (a szerző szerkesztése)

Az éremlelet elenyésző mennyiségben, de tartalmaz 1467 előtti vereteket is, ami a teljes anyag viszonylatában 0,23%-ot tesz ki. A legkorábbi denárok az aquileiai pátriárkák pénzkibocsátásából származnak, melyek az 1387 és az 1420 közötti időszakot fedik le. Az első magyar denár Zsigmond király uralkodásához köthető, illetve I. Mátyás 1464. évi koronázása idején vert denárok is találhatók a leletegyüttesben. Azonban az éremanyag legjava az 1467. évi és az 1521. évi pénzreform ideje között oszlik meg (**2. ábra**).

Az I. Mátyás denárok a teljes éremlelet mintegy 43 %-át teszik ki. A Mátyás király uralkodását lefedő pénztörténeti korszakok felosztását összefoglalóan a következő monetáris változtatások tették indokolttá. A pénzreform első periódusa négy évet tesz ki, ebből az

⁴⁴² Bár az I. és a II. éremlelet az állami veretek alapján 1521-ben záródik, teljesen egyértelmű, hogy az elrejtése és a földben maradása is az 1526. évi eseményekhez köthető. Ennek magyarázatául a pénzreform negatív hatásait, az 1526. évi eseményekhez köthető kincshorizont, kiemelten az érdi fegyveres ellenálláshoz köthető erszénylelet összetételét kell látnunk. Általános jelenség, hogy az állami veretek alapján az 1520-as évek első két évében záródó éremleletek összetételét, – melyek földben maradása a mohácsi vészhez, vagy az ahhoz kapcsolódó eseményekhez köthető – némiképp egy mesterséges válogatás eredményezte. Mindennek további bizonyítéka, az érdi erszénylelet értelmezésében, valamint a leletekben található hamis ezüst denárok jelenlétében rejlik, amit a vonatkozó fejezetnél fogunk tárgyalni. Ez utóbbiak időszerezését egyébként az 1521–1525 között kialakult monetáris válság, valamint az antiqua moneta hiánya teremtette meg.

időszakból a teljes mennyiség mintegy 8%-a származik. A korszak felsőhatára a nagybányai ezüstpénzverés kapcsán megkérdőjelezhető lenne, mivel Gyöngyössy Márton szerint az legkésőbb 1477-ig tartott.⁴⁴³ Ennek kapcsán kell megjegyezni, hogy az 1470-ben kibocsátott aranyforintok előlapi ábrázolása egyes ezüstpénzek (garas, denár) Szűz Mária képével megegyezik, amit véleményünk szerint legkésőbb 1471-ig biztosan vernek. Az 1471 utáni nagybányai ezüstpénz kibocsátás lehetőségét a szóban forgó denár típus mennyiségi adatait alapul véve még vizsgálni fogjuk.

A második pénztörténeti korszak nyolc éven át, 1470-től 1478-ig tartott, aminek a határait elsősorban a körmöci kamara elő- és hátlapi éremkép megújítása adja. Ugyanis 1470-től az előlap címerképének negyedik mezőjét a besztercei oroszlán alakja váltja fel. Testhelyzete eltérő a korábbiakban megszokottól, az oroszlánt mondhatni hanyatt dőlve ábrázolták, de a lábára helyezett korona az összes ezüstsímleten jól kivehető. A hátlapon látható Szűz Mária ábrázolás kifinomultabb, kecsesebb lett. Továbbá az sem mellékes, hogy ezzel egyidejűleg jelennek meg az első Szűz Máriát ábrázoló aranyforintok is. E korszak végének a terméke a feltételezhetően Boroszlón kibocsátott S – W, illetve S – V verdejegyű denárok is. Az éremlelet Mátyás-kori éremanyagát ez idő tájt, a visszaesés jellemezi, és a teljes anyagnak csupán a 3%-át teszi ki. Talán pont emiatt került sor arra, hogy 1478-ban az összes kamara élére Nagylucsei Orbán kincstartó került.⁴⁴⁴ Célja vélhetően az egységes ezüstpénzverés megteremtése, valamint a pénzkibocsátás növekedési pályára állítása lehetett. Az 1478 és 1486 közötti időszakról elmondhatjuk, hogy a Nagylucsei féle pénzmegújítás elérte a célját, és a verdék kibocsátási intenzitása is helyre állt. Ebben az időszakban a körmöci mellett a nagybányai kamara ismét bekapcsolódik a pénzkibocsátásba. Érdekes, hogy míg Körmöcbányán csak az aranyforintokra és a denárok hátlapjára került fel Nagyboldogasszony alakja, addig Nagybányán az összes címlap hátlapi ábrázolása egységes lett. A harmadik pénztörténeti korszak érméinek száma, a teljes leletegyüttes 16%-át teszi ki. 1486-ban az összes címlapra kiterjedően ismételt megújították a pénzek ábrázolását. Ez a Mátyás-kori pénzkibocsátás negyedik, és egyben az utolsó periódusa. Legfőbb jellemzője, hogy az ezüstpénz kibocsátás üzletágát a körmöci kamara uralta. A pénzkibocsátás intenzitása mondhatni, az előző korszakhoz képest csak 1%-al marad el, viszont ezt a mennyiséget fele annyi idő alatt verik le. A pénzkibocsátás egészen 1490-ig, I. Mátyás király haláláig a körmöci kamara csúcsra járatásának idején a legjobb irányba haladt.

II. Ulászló király 1490-ben minden változtatás nélkül folytatta a Mátyás-kori pénzverést. Az első periódusa tizenhárom éven át 1490-től 1503-ig tartott. Az ekkor vert denárok a teljes mennyiség mintegy 18%-át teszik ki. A pénzverésben 1503-tól jelentős változtatásokat

⁴⁴³ Gyöngyössy 2003, 105.

⁴⁴⁴ Gyöngyössy 2003, 281–282.

hajtottak végre, ugyanis ekkortól számolhatunk az évszámok megjelenésével. Ez II. Ulászló király második pénzverési periódusa, amikor időszakosan a nagybányai és a felsőbányai kamara is bekapcsolódik az ezüstpénz kibocsátásba, azonban a vezető szerepet ekkor is a körmöci kamara töltötte be. Ez az időszak szintén tizenhárom évig tartott, így nagyon jó összehasonlítási alapot ad, az előző periódusnak. E korszak denárjai az éremleletben a leginkább reprezentáltabbak, melyek a teljes mennyiség 33%-át teszik ki.

II. Ulászlót, II. Lajos követte a trónon. A pénzkibocsátáson 1521-ig semmit sem változtatott. Ez egyben a mohácsi I. számú éremleletnek az utolsó évszamos verete. Ennek az időszaknak a termékei a teljes időszaknak mintegy 6%-át teszik ki. A legkésőbbi vereteknek a hamisítványokat tartjuk, azonban erről még külön fejezetben kívánunk beszélni. A hamis denárok a teljes mennyiség 0,4%-át teszik ki.

A verdehely szerinti megoszlást pénztörténeti korszakok szerint érdemes elemezni. Az eredményekből következtetni lehet, hogy mely verdék, milyen intenzitással bocsátottak ki pénzt. Továbbá az egyes pénztörténeti korszakok verdehely szerinti megoszlása árulkodhat a verdék pénzkibocsátási intenzitásáról is. Az I. Mátyás által kibocsátott veretek között több verde termékét is azonosítottuk. A leletgyűttesben a körmöci kamara veretei a leginkább reprezentáltak, ami a Mátyás-kori éremanyag 88%-a. Az 1464-ben kibocsátott denárok kivétel nélkül a körmöci kamarából származnak. Az 1467–1471 között veretek verdehely szerinti összetételéből kitűnik (**3. ábra**), hogy a körmöci és nagybányai verdének is meghatározó pénzkibocsátási szerep jutott.⁴⁴⁵ Ebben az időszakban több verde anyaga is megtalálható, melyek mindegyike nagyjából hasonló, 3–4%-os arányban képviseltek. Ezek alapján azt is megállapíthatjuk, hogy a kassai, a nagyszebeni, a budai verde nagyjából azonos mértékű kibocsátási szerepkörrel bírtak.

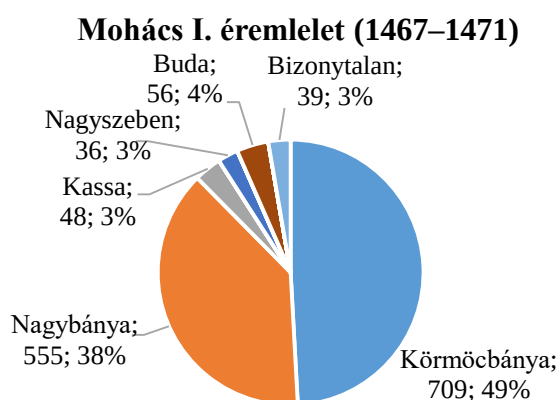
Az 1470–1478 közötti években az aprópénzek 92%-a a körmöci kamarából származik (**4. ábra**). A verdehely szerinti megoszlás alapján kijelenthető, hogy Körmöcbánya az ezüstpénzverés tekintetében a Magyar Királyság főpénzverdéjévé nőtte ki magát. Szintén e korszak verdehelyei között említjük a Bosnyák Királyságot (1471–1477), bár pénzkibocsátási tevékenysége kevésbé volt jelentős. Ehhez hasonlítható a feltételezhetően boroszlói verdéből származó **S – W** és **S – W** verdejegyű vereteknek a pénzforgalomban betöltött szerepe.⁴⁴⁶ E verdék működési tevékenységéből származó denárok mennyisége 1% körül mozog. A körmöcbányai kamara működése mellett még néhány évig számolhatunk a nagybányai ezüstpénz kibocsátással is, azonban itt ekkor már leginkább csak aranyforintot vernek.

⁴⁴⁵ Gyöngyössy 2003, 63–68.

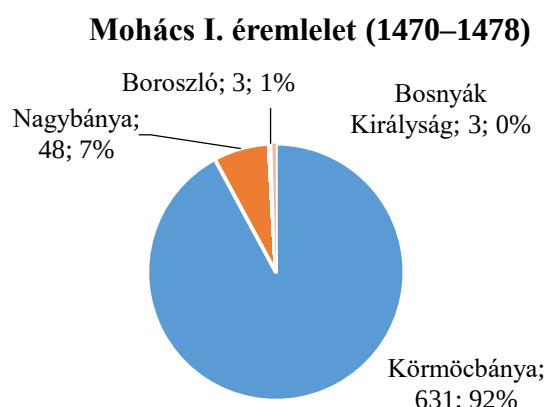
⁴⁴⁶ A denárok hátlapján Szűz Mária fátyolban látható.

Az 1478 és 1486 közötti pénztörténeti korszakban a körmöci mellett a nagybányai verdéből származó ezüstpénzek is megtalálhatóak (5. ábra). A verde működésének a hatékonysága ekkor is jóval gyengébb, mint a körmöcié, azonban a korszak végéig, 1485-ig kimutatható.

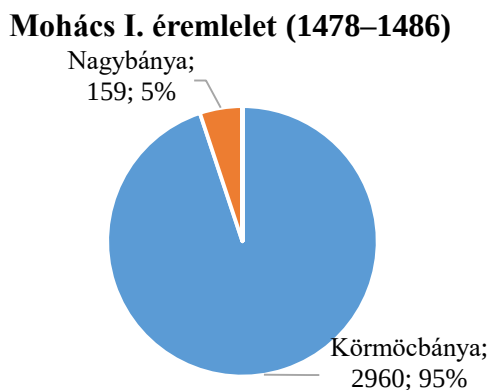
A Mátyás-kori pénzverés utolsó periódusa 1486–1490 közé tehető (6. ábra). Az ezüstpénzverésben a vezető szerep ekkor is a körmöci kamaráé volt, ami elérte a 99%-os többséget. A körmöci verde ekkor négy év alatt veri le azt a mennyiséget, amit annak előtte nyolc évbe telt. Azonban ezzel egyidejűleg 1485–1490 között a bécsi verde működését feltételezzük, és ehhez kötjük az S – W és S – W verdejeggyel ellátott típusokat, melyek hátlapján már Nagyboldogasszony alakja látható. A körmöci kamara ezüstpénz kibocsátása mellett azonban a bécsi eltörpült.

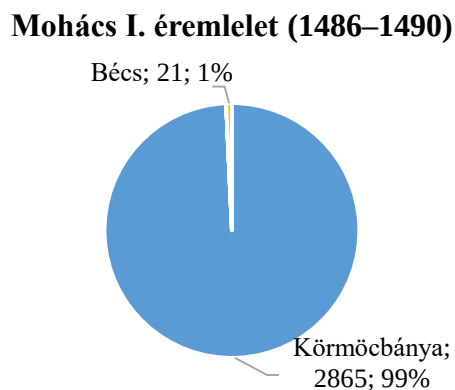
3. ábra: verdehely szerinti megoszlás 1467–1471 (a szerző szerkesztése)

4. ábra: verdehely szerinti megoszlás 1470–1478 (a szerző szerkesztése)

5. ábra: verdehely szerinti megoszlás 1478–1486 (a szerző szerkesztése)

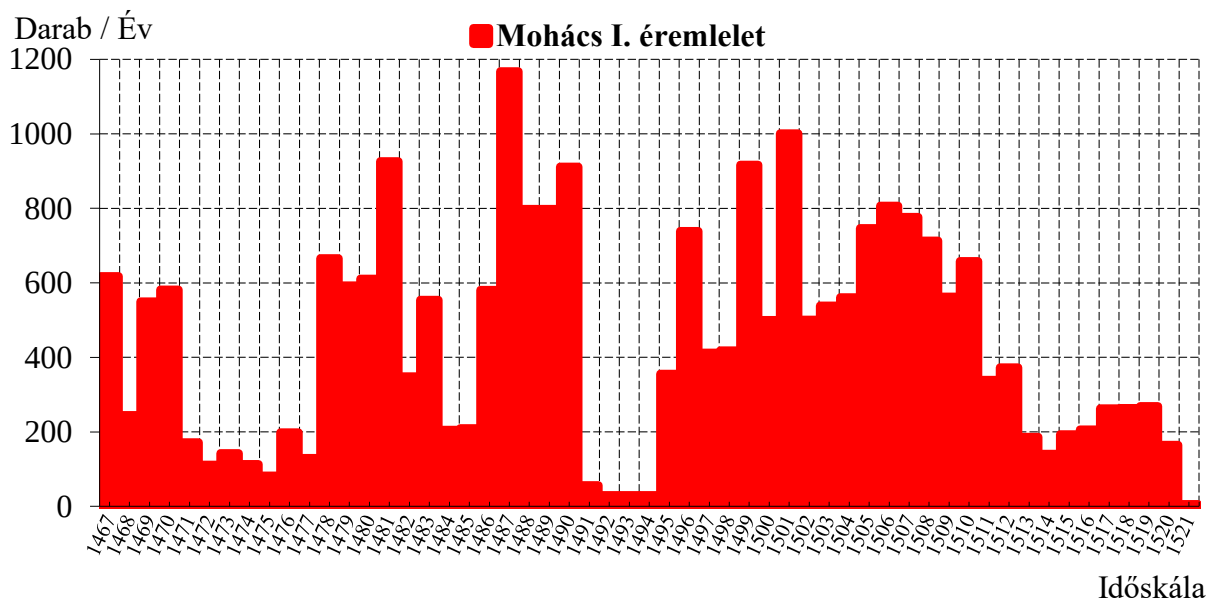

6. ábra: verdehely szerinti megoszlás 1486–1490 (a szerző szerkesztése)

A II. Ulászló által kibocsátott évszám nélküli veretek verdehely szerinti összetételét kizárólag a körmöci veretek jellemzik, és az évszamosak között is mindösszesen egy nagybányai veret található. A II. Lajos által kibocsátott veretek összetétele teljesen homogén, mindegyike a körmöci kamarából származik.

A pénztörténeti korszakok szerinti megoszlásnál (2. ábra) pontosabb képet vázolhatunk az éremlelet időbeli összetételéről, ha azt tükse-diagram segítségével évekre bontva elemezzük ki

(7. ábra). Azonban fontos megjegyezni, hogy az éremanyag évszám nélküli és évszámos vereteket is tartalmaz. Ez utóbbival, sokkal könnyebb dolgunk van, hiszen az adott évből származó mennyiséget csak a diagramra kell vetíteni. Ezzel szemben az évszám nélküli veret e fajta diagramra vetítése már nehezkesebb. A kibocsátási időt egyrészt a kamaraispánok okleveles említései, másrészt a típus fejlődés alapján lehet meghatározni. S, mint az látszik egy-egy típust azonos ábrázolással akár éveken keresztül is vernek. A több éven át kibocsátott típusok, a kibocsátási év és az előforduló darabszám arányában szerepelnek a diagramon. A mennyiségi adatok alapján azt kell feltételeznünk, hogy az első évszámos denárokat csak az 1503. év negyedik negyedétől kezdhették verni.⁴⁴⁷ A diagram alapján azt mondhatjuk, hogy II. Ulászló király által kibocsátott évszámos veretek csúcspontja 1506 volt, ehhez képest negatív rekordként jelentkezik az 1514-es év. A pénzügyi nehézségekre esetleg további negatív hatást gyakorolhatott a Dózsa György féle parasztháború. Úgy tűnik, hogy II. Lajos király alatt a pénzkibocsátás mennyisége jóval alul marad a II. Ulászló-korhoz képest, mondhatni, hogy harmadára esik vissza. Mindemellett az 1517–1519 között levert mennyiség állandósulni látszik. A II. Lajos-kori pénzügyi nehézségek jelei az 1517–1520 között kibocsátott mennyiség is megmutatkozik. Mind e mögött azt feltételezhetjük, hogy nem került elég pénz a forgalomba. Az 1521. év a nova moneta pénzreform éve, és egyben az éremlelet záródásáé is, ami miatt a diagramon szereplő ez évi adat a pénzkibocsátás intenzitásának a becslésére nem alkalmas, de talán nem sokat tévedünk azzal a megállítással, ha azt mondjuk, hogy az 1520. évinél biztosan gyengébb volt.

7. ábra: Az 1467 utáni denárok évekre bontott megoszlása (a szerző szerkesztése)

⁴⁴⁷ Az 1503-ban készült évszámmal ellátott denárok mennyisége a többi évszámos verethez képest nagyon csekély. Azt azonban semmiképpen sem tudjuk elképzelni, hogy ebben az évben kevesebb évszámos denár készült volna, mint például 1504-ben.

A pénzmegújítás alatt kibocsátott ezüstpénzek pénzlábát a vonatkozó okleveles adatok hiánya végett nem ismerjük. Az ezüstpénzekre vonatkozó Hans Dernschwam visszaemlékezéséből meríthetünk,⁴⁴⁸ ami szerint azok jó pénzláb szerint készültek: 1 budai márkának megfelelő nyolc lat finomságú ezüsből 416 denárt bocsátottak ki.⁴⁴⁹ Az 1 budai márka tömege 1271–1690 között 245,53779 g,⁴⁵⁰ így ez azt jelenti, hogy egy denár átlagos tömege: 0,59023 g.⁴⁵¹

A gyakorlatban kibocsátott ép denárok tömege a 0,24 és a 0,89 g között ingadozott.⁴⁵² Átlagos tömeg meghatározásához azonban csak a leletegyüttes azon hányada használható, mely épnek mondható. A töredezett, megnyírt, lyukas példányok nem használhatóak ilyesfajta becslésre.

Az 1467–1471 közötti időszakból 1357 denárral számolhatunk, melyek állapotuk szerint, viszonylagos pontossággal alkalmasak az átlagos tömeg meghatározására. A legkisebb tömegű denár 0,25, míg a legnagyobb 0,73 g-nak bizonyult. Az 1357 denár teljes tömege 657,96 g, aminek az átlaga: 0,4848 g. Ez az adat jó 0,1 g-mal marad el a budai márkaként meghatározott tömegtől. A denárok átlagos átmérője 15,76 mm, míg a lemezzvastagságuk 12 mért adat alapján: 0,36 mm.⁴⁵³

Az 1470–1478 közötti pénztörténeti korszakból 575 denár az, mely állapota alapján alkalmas az átlagos tömeg viszonylagos pontossággal bíró meghatározására. A legkisebb tömegű denár 0,26, míg a legnagyobb 0,8 g volt. A korszakból származó vereteknek az össztömege 282,53 g, aminek az átlaga: 0,4913 g. A mért adatok leginkább az előző korszak adatit tükrözik. Az érmek átlagos átmérője 15,88 mm, míg a lemezzvastagságuk 4 mért adat alapján: 0,27 mm.

Az 1478–1486 közötti időszak denárjai közül 2868 volt olyan állapotú, melyek alapján az átlagtömeg megbecsülhető. A korszakból származó denárok össztömege 1469,54 g, melyek átlaga: 0,5112 g. Ez az adat már csak 0,08 g-mal marad el a budai márka alapján meghatározható átlagtól. Mind közül a legkisebb tömegű denár 0,22, míg a legnagyobb 0,89 g volt. A denárok átlagos átmérője 15,85 mm, míg lemezzvastagságuk 45 mért adat alapján: 0,4 mm.

Az 1486–1490 között kibocsátott denárok közül, 2382 tömegadata alkalmas az átlagos tömeg megbecsléséhez. A denárok össztömege 1252,4 g, melyek átlagolt tömege: 0,5257 g. Ez adat már csak 0,07 g-mal marad el a budai márka alapján meghatározott 1 denár tömegétől. A denárok közül a legkisebb tömegű 0,29, míg a legnagyobb 0,83 g volt. A denárok átlagos

⁴⁴⁸ Gyöngyössy 2003, 57. 158. lábjegyzet, Gyöngyössy 2003, 57–58.

⁴⁴⁹ Gyöngyössy 2003, 56.

⁴⁵⁰ Hóman 1916, 122.

⁴⁵¹ Gyöngyössy 2003, 56.

⁴⁵² Az általam mért denárok tömegadata 0,02 g pontosnak mondható.

⁴⁵³ Az általam mért denárok átmérője és lemezzvastagsága 0,05 mm pontosnak mondható.

átmérője némileg kisebb, csak 15,33 mm, a lemezzvastagságuk pedig 73 mért adat alapján: 0,38 mm.

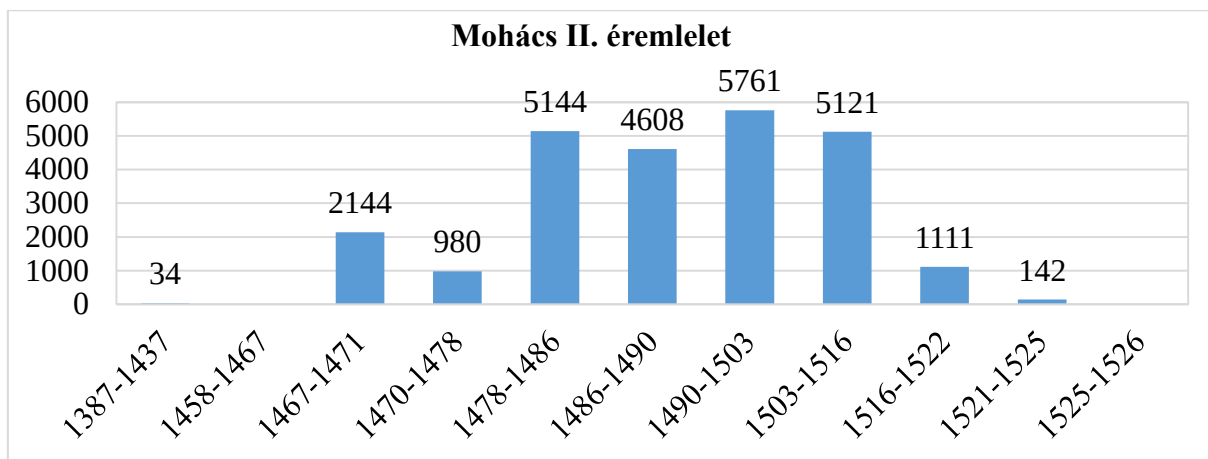
II. Ulászló első pénztörténeti korszakában kibocsátott denárok közül összesen 3258 denár tömegadata volt alkalmas az átlagtömeg megbecslésére. A denárok össztömege 1813,13 g, melyek átlagtömege: 0,5241 g. Ez az átlagolt tömegadat szinte teljesen megegyezik az I. Mátyás utolsó periódusában mérttel, így a budai márka 1 denárra vetített tömegétől ez is 0,07 g-mal marad el. A denárok közül a legkisebb tömegű 0,25, míg a legnagyobb 0,85 g volt. Átlagos átmérőjük 15,53 mm, amihez 148 mért adat alapján megközelítőleg 0,46 mm-es lemezzvastagság társult.

A II. Ulászló évszamos veretei közül 6242 denár tömege volt alkalmas az átlagtömeg megbecslésére. A denárok össztömege 3389,09 g, melyek átlagolt tömege: 0,5429 g. A mért adatok alapján azt mondhatjuk, hogy ez már csak kb. 0,05 g-mal marad el a budai márka 1 denárra eső tömegétől. A tömegadatok alapján a legkisebb tömegű denár 0,24, míg a legnagyobb 0,89 g volt. A mért átmérők azonban további csökkenést mutatnak, mert ebben az időszakban az átlag 15,19 mm, amihez 131 mért adat alapján 0,46 mm-es lemezzvastagság társul.

A II. Lajos által kibocsátott veretek mindegyik alkalmas volt az átlagtömeg megbecslésére, melyek össztömege: 599,52 g. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy a denárok átlagtömege 0,5561 grammnak felel meg. Ez már csak 0,04 g-mal marad el a budai mára 1 denárra vonatkozó átlagától. A korszakból származó legkisebb tömeggel rendelkező denár 0,43, míg a legnagyobb 0,7 g tömegűnek bizonyult. Az eddig megfigyelhető tömegek ingadozása e korszakban volt a legkisebb. A denárok átlagos átmérőjét 15,74 mm-ben határozhatjuk meg.

6.4. A II. számú éremlelet numizmatikai elemzése

A mohácsi II. számú éremlelet 25.102 ezüst denárból áll. Megoszlásában I. Mátyás (1458–1490) denár (12.876 db), II. Ulászló (1490–1516) denár (10.882 db), II. Lajos (1516–1526) denár (1111 db), Újlaki Miklós (1471–1477) denár (4 db), aquileiai denár (34 db), valamint ismeretlen kibocsátótól (kb. 1521–1525) is vannak hamis denárok (142 db). Továbbá 53 denárt állapotuk végett nem sikerült kibocsátóhoz kötni. A legkorábbi denárok az aquileiai pátriárkák pénzkibocsátásából származnak, melyek az 1387 és az 1420 közötti időszakot fedik le. Az éremegyüttes első magyar denárját az 1467. évi pénzreformot követően bocsátották ki. Az éremanyag legjava akárcsak az I. számú éremlelet esetén, a II. számúnál is az 1467. és az 1521. évi pénzreform között oszlik meg (**8. ábra**).

8. ábra: A II. számú éremlelet pénztörténeti korszakok szerinti megoszlása (a szerző szerkesztése)

Az I. Mátyás denárok a teljes éremanyag 51%-át teszik ki. A pénztörténeti korszakok időhatárainak meghatározását az I. számú éremlelet elemzésénél már említett szempontok indokolják. Az első pénztörténeti korszakból a denárok 8,5%-a származik, mely mennyiség az I. számú leletegyütteshez képest, csak 0,5%-os többletet mutat. A második korszaknál, ahogy az I. számú éremlelet esetén az megfigyelhető volt (**2. ábra**), úgy itt is egy erős visszaesés tapasztalható. E korszak vereteinek a mennyisége alig éri el a teljes mennyiség 4%-át. Az 1478. év a pénzverés ágazatának a rendbetételével zajlott, ami a Mátyás-kori pénzverés egyik legsikeresebb időszakának tekinthető. Az 1478–1486 között vert éremanyag, a teljes mennyiség 20%-a. Az I. számú éremlethez képest, itt egy 4%-os többlet mennyiség figyelhető meg (**2. ábra**). Az utolsó Mátyás-kori pénztörténeti korszakhoz tartozó éremanyag a II. számú éremleletben, az I. számúhoz képest csökkenést mutat. Az korszakban levert pénzek mennyisége így is kiemelkedő, ami a teljes éremanyag kicsit több mint 18%-a.

II. Ulászló király évszám nélküli és évszámos vereteinek a száma nagyon hasonló képet mutat, bár az évszámmal ellátottak mennyisége némileg alul marad. Ennek az időszaknak a megoszlása az I. számú éremlelet esetén pont fordítottan alakult, mivel a két időszak megoszlásában ott az évszámos veretek olyannyira dominálnak, hogy azok száma majdnem a duplája az évszám nélküliekének. Ehhez képest a II. számú leletben az évszám nélküli veretek a teljes mennyiség 23%-át teszik ki, az I. számú éremlethez képest ez 5%-al több. Az évszámos veretek megoszlása a teljes mennyiséghez képest 20%, ez az időszak az I. számú éremlethez képest 13%-al alulreprezentált.

A II. Lajos király által kibocsátott veretek 1516–1521 közötti mennyisége a teljes leletegyüttes mintegy 4,5%-a. E korszak százalékos megoszlásban mindösszesen 1,5%-al marad alul az I. számú éremlethez képest. A hamis veretek száma a II. számú éremleletben mintegy 0,6%, így ezek 0,2%-al jobban képviselték az I. számú leletegyütteshez viszonyítva.

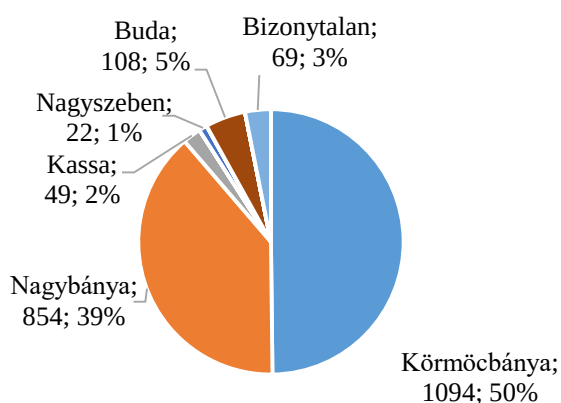
A verdehely szerinti megoszlást a II. számú éremlelet esetén is pénztörténeti korszakok szerint fogjuk elemezni, illetve az eredményeket pedig összehasonlítjuk az I. számú leletegyüttes anyagával. A II. számú leletben a körmői kamara veretei a leginkább reprezentáltak, ami a Mátyás-kori éremanyag 89%-át adja. Ez a megoszlási minta mondhatni az I. számú éremleletre is jellemző. Az első pénztörténeti korszak (1467–1471) verdehely szerinti megoszlásáról a következő megállapításokat tehetjük (**9. ábra**): a pénzek megoszlásában mindkét leletnél szinte azonos arányban találhatók meg a körmői és a nagybányai kamara veretei. A kassai és a nagyszebeni verde arányai az I. számúhoz képest kissé alulreprezentáltak, viszont a budai verdehely megoszlására ennek pont a fordítottja jellemző (**3. ábra**).

Az 1470–1478 között vert érmek mintegy 100%, ami a körmői kamarából származik. A nagybányai kamara vereteinek a száma az I. számúhoz képest alulreprezentáltak (**10. ábra**).

A következő korszak (1478–1486) verdehely szerinti összetétele százalékos arányban teljesen megegyezik az I. számú éremlelet megoszlásával. Ennek az időszak a veretei 95%-ban a körmői kamarából származnak, míg 5%-uk a nagybányaiból (**11. ábra**).

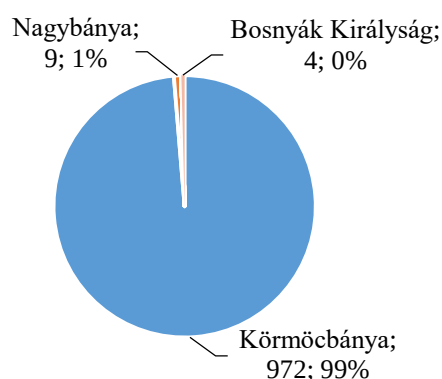
Az utolsó pénztörténeti korszak 1486-tól Mátyás király haláláig tart. Ez a körmői pénzkibocsátásnak a legintenzívebb időszaka, mivel a rendelkezésre álló négy év alatt sikerült kibocsátani megközelítőleg azt a mennyiséget, amihez az előző korszakban nyolc évre volt szükség. A II. számú éremlelet megoszlásában a körmői mellett a bécsi kamara veretei is jelen vannak, melyek az I. számú éremegyütteshez viszonyítva egy 1%-al magasabban képviseltek a (**12. ábra**).

Mohács II. éremlelet (1467–1471)

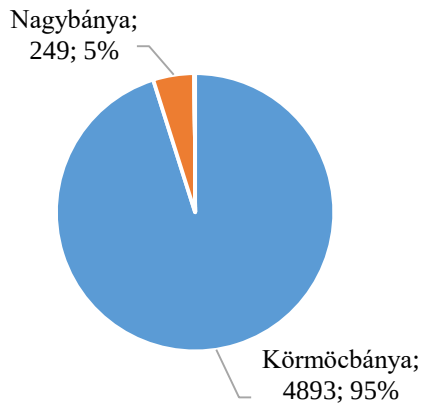
9. ábra: verdehely szerinti megoszlás 1467–1471 (a szerző szerkesztése)

Mohács II. éremlelet (1470–1478)

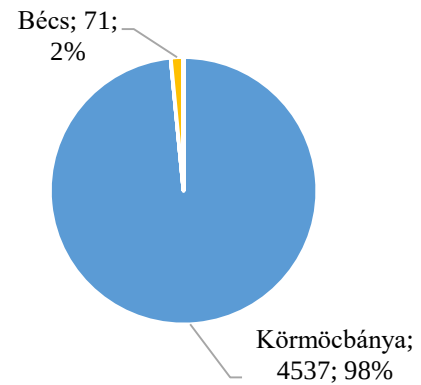
10. ábra: verdehely szerinti megoszlás 1470–1478 (a szerző szerkesztése)

Mohács II. éremlelet (1478–1486)

11. ábra: verdehely szerinti megoszlás
1478–1486 (a szerző szerkesztése)

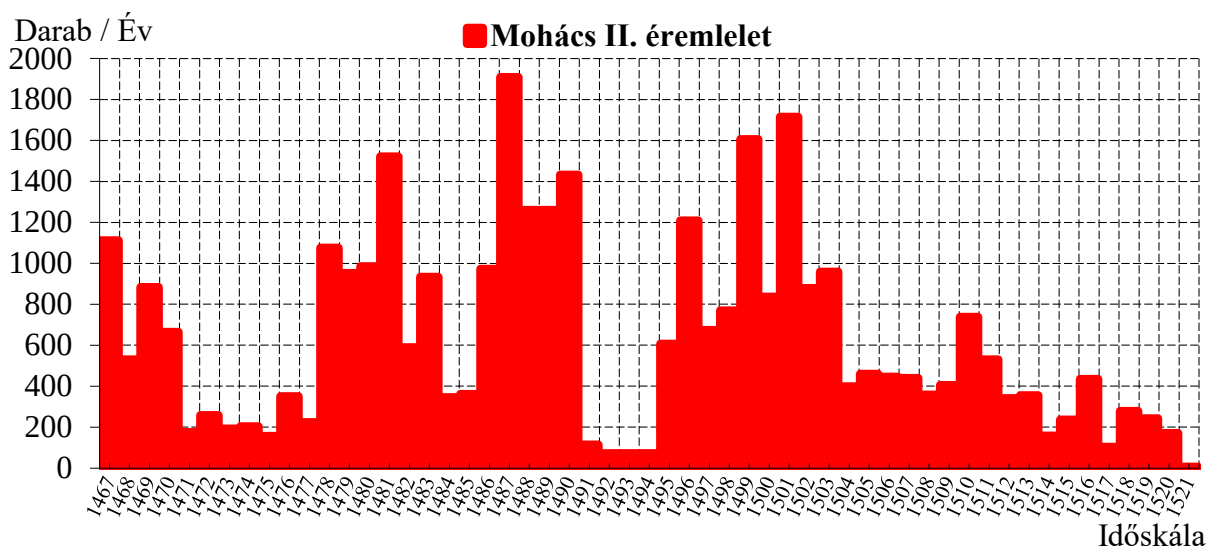
Mohács II. éremlelet (1486–1490)

12. ábra: verdehely szerinti megoszlás
1486–1490 (a szerző szerkesztése)

A II. Ulászló által kibocsátott évszám nélküli veretek kivétel nélkül a körmöci kamara termékei. Bár 1503-tól számolhatjuk az évszamos veretek idejét, azonban Nagybányán még az ezt követő években is évszám nélkül verik a denárokat. Ezeknek a vereteknek 10 példánya található meg a II. számú éremleletben. Az évszamos veretek legnagyobb része a II. lelet esetén is a körmöci kamarából származik, valamint mindösszesen 4 db denár az, ami 1508-ban Felsőbányán készült. A II. Lajos által kibocsátott denárok mindegyike a körmöci kamara terméke.

Az éremlelet időbeli összetételének megoszlásában 1467–1503 között szembetűnően nagy a hasonlóság (7. ábra, 13. ábra), sőt mondhatni a tüskediagramon megfigyelhető megoszlás kisebb eltérések mellett is, arányaiban nagyon hasonló. A II. lelet évszamos denárainak a megoszlása (1503–1516) viszont teljesen eltérő képet mutat. Ennek ellenére az 1514. évi visszaesés mindkét lelet esetén megmutatkozik, ebben az évben a kibocsátott denárok mennyisége a legalacsonyabb. A II. Lajos denárok megoszlása sem annyira homogén, mint ahogy azt az I. számú éremlelet esetén megfigyelhettük. Az 1517-es év egy meredek visszaesést produkál, míg az ezt követő éveket, egészen 1520-ig a lassú, de folyamatos csökkenés jellemzi. Az 1521. év veretei ugyan itt is megmutatkoznak, de azok mennyisége nem alkalmas következtetések levonására.

13. ábra: Az 1467 utáni denárok évekre bontott megoszlása (a szerző szerkesztése)

A következőkben nézzük meg, hogy a kibocsátott denárok tömege miként alakul a II. számú éremleletben. Általánosságban elmondható, hogy a legkisebb tömegű denár 0,21, míg a legnagyobb 0,9 g volt.⁴⁵⁴ Átlagos tömeg meghatározásához ahogy az I. számú éremgyűttesnél, úgy itt is csak a leletegyüttes épnek mondhatók példányait vettük alapul.

Az 1467–1471 közötti időszakból 1910 denár tömegadatával tudunk számolni, melyek állapotuk szerint, viszonylagos pontossággal alkalmasak az átlagos tömeg meghatározására. Az 1910 denár teljes tömege 929,4 g, aminek az átlagtömege: 0,4865 g. Ez az adat jó 0,1 g-mal elmarad a budai márkaként meghatározott tömegtől (0,59023 g). A legkisebb tömegű denár 0,21, míg a legnagyobb 0,9 g-nak bizonyult. A denárok átlagos átmérője 15,84 mm, míg a lemezzvastagságuk 37 mért adat alapján: 0,35 mm.⁴⁵⁵

Az 1470–1478 közötti korszak denárjai közül, 848 tömegadat volt alkalmas arra, hogy az átlagtömeget megbecsüljük. Az érmek 422,06 g össztömeggel bírtak, melyek átlagtömege 0,49 g volt. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy a denárok e korszakban 0,09 g-mal maradnak el az 1 denár budai márka szerinti átlagtömegétől. A mérések alapján a legkisebb tömegű denár 0,25 g, míg a legnagyobb 0,79 g volt. A denárok átlagos átmérője 15,87 mm, amihez 20 mért adat alapján 0,28 mm-es lemezzvastagság társul.

Az 1478–1486 közötti pénzanyagból összesen 4656 denár tömegadatát tudtuk számításba venni. Az ezüstpénzek 2370,04 g össztömeggel rendelkeznek, melyek átlagtömege 0,51 g-ban határozható meg. A denárok átlagtömege ezek alapján 0,08 g-mal marad el a törvényesen meghatározott tömegtől. A mértadatok szerint 0,21 g-os a legkisebb tömegű denár, míg a legnagyobb 0,98 g-os volt. A denárok átlagolt átmérője: 15,84 mm. Lemezzvastagságukat 94 mért adat alapján 0,37 mm-re határozhatjuk meg.

⁴⁵⁴ Az általam mért denárok tömegadata 0,02 g pontosnak mondható.

⁴⁵⁵ Az általam mért denárok átmérője és lemezzvastagsága 0,05 mm pontosnak mondható.

I. Mátyás utolsó pénzkibocsátási periódusából 3921 érme volt alkalmas az átlagos tömeg meghatározására, melyek össztömege 2040,84 g. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy a denárok átlagtömege 0,52 g. A mértadatok szerint a denárok átlagtömege 0,07 g-mal marad el a budai márka szerint meghatározott tömegtől. Az elvégzett mérések szerint a legkisebb tömeggel rendelkező denár 0,22 g volt, míg a legnagyobb 0,82 g-os. Az átlagolt átmérőjük e korszakra vonatkoztatva 15,33 mm, amihez 78 mért adat alapján 0,4 mm-es lemezvastagság társul.

II. Ulászló évszám nélküli pénzei közül 5460 denár tömegadatával tudunk számolni, melynek össztömege 2979,1 g. Ez alapján az 1 denárra eső átlagtömeg 0,54 g, ami csak 0,05 g-mal marad el a budai márka szerint meghatározott tömegtől. A denárok tömege a 0,22 és a 0,98 g között oszlik meg. Átmérőjük általában 15,57 mm, amihez 103 mért adat alapján 0,4 mm-es lemezvastagság társul.

II. Ulászlónál maradva, az évszamos pénzek közül összesen 5020 denár tömegadatát tudtuk alapul venni, hogy megbecsüljük a denárok átlagtömegét. Az 5020 denár össztömege 2868,31 g, ami 0,57 g-os átlagtömeget jelent. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy ez esetben az átlagtömeg csak 0,02 g-mal marad el a törvényes értéktől. A veretek tömege 0,2 és 0,9 g között ingadozik. Átmérőjük általában 15,17 mm, amihez 92 mérés alapján átlagosan 0,44 mm-es lemezvastagság társul.

A II. Lajos által kibocsátott denárok közül 1108 tömege bizonyult alkalmasnak a denárok átlagtömegének a meghatározására. A denárok össztömege 646,46 g, ami alapján az 1 denár átlagos tömege 0,58 g. Ez a tömegadat mindösszesen csak 0,01 g-mal marad el a törvényszerinti tömegtől. A veretek tömege 0,4 és 0,72 g között oszlik meg. Átmérőjük átlagosan 15,69 mm, amihez 22 mért adat alapján 0,4 mm-es lemezvastagság társul.

A denárok paramétereit ismerve az I. és a II. számú éremegyüttes kapcsán is szinte teljesen azonos megállapításokat tehetünk. Mivel az teljességgel bizonyos, hogy a denárok Mátyás-, Ulászló- és Lajos-kori pénzlába megegyezett, így az ekkor tapasztalható tömegbeli eltérések leginkább az érmek használatból eredő kopásaira vezethető vissza. Ezt azért is állíthatjuk, mert a kibocsátók szerint vizsgált denárok átlagos tömege II. Lajos koráig fokozatos emelkedik. A Mátyás-kori denárok 1526-ig, legkevesebb 36 évet töltöttek el a pénzforgalomban, ami átlagosan 0,1 g-os kopást eredményezett. A II. Ulászló koriak pénzhasználatból eredő kopottsága 0,02–0,07 g átlagos tömegvesztést eredményezett. II. Ulászló évszamos vereteinél valamiféle készítés technikai változást figyelhetünk meg, mivel a denárok átlagos átmérőjének a csökkenése a mértadatok alapján egyértelműen kimutatható. Az évszámnélküli veretekhez képest, az évszamos veretek 3 mm-es átmérő csökkenésével számolhatunk, ami mindenképpen radikális változást jelent. A denárok átmérője a II. Lajos által kibocsátott denárok esetében ismét visszatér az átlagosnak tekinthető 15,50 mm fölé.

6.5. Az I. és a II. éremlelet egykori tulajdonosa

Az elrejtés viszonylagos, 5,5m-es közelsége miatt azt feltételezzük, hogy a kétkorsónyi éremnek egykoron egy tulajdonosa lehetett. Elrejtésükre a várost kerítő, a Dunával párhuzamosan futó nyugati paliszádfal mentén került sor. Összetétele mondhatni, hogy nem a mindennapi pénzforgalmat tükrözi, mivel számos címlet hiányzik belőle. Ilyen mennyiségű éremnél elvárható lett volna az aranyforintok, a garasok, valamint az obulusok jelenléte is. Az éremlelet azonban 44.081 antiqua denárból áll, ami megközelítőleg 441 aranyforinttal egyenértékű. 1523-ban az országgyűlés arról rendelkezett, hogy „*a régi pénzeke senki a maga számára becserélni... ne merészelje*”.⁴⁵⁶ Vagyis a forgalomból a régi pénzek összegyűjtése, teaurálása valós aggályokra adott okot, ami már 1523-ban ellenreakciókat, s egyértelmű tiltást váltott ki. Az okleveles források tanúsága szerint 1525 után a katonák csak antiqua monétában fogadták el bérüket.⁴⁵⁷ Mindezek olvasata alapján a legvalószínűbb, ha azt feltételezzük, hogy ez a mennyiség a Mohácson állomásozó katonák fizetésére összeállított, nova monétákat nem tartalmazó válogatott pénzkészlet volt.⁴⁵⁸ Itt kell megemlítenünk II. Lajos 1522. évi (budai) decretum (IV.), XXIII. törvénycikkelyét, ami a következőket mondja: „*a közös és országos pénztárból kell arra a hadjáratra csapatokat fogadni (minthogy a közjó forog fönn); nehogy azonban úgy lássék, mintha a báró urakat és azt a tíz személyt, a kik a közönséges decretum tartalma szerint önmagukra szoktak hadcsapatokat tartani, csapataiktól megfosztanák vagy a háború viselését abban hagyták volna, a kincstárnok részükre, ha táborba szállni akarnak, magából a nyilvános és közpénztárból vagy kincsből nemcsak a tartani szokott hadcsapataikra, hanem többnek ujonnan való felfogadására is szolgáltatasson ki pénzeket.*”⁴⁵⁹

A két korsó közül ugyanis a szürke valószínűsíthetően már Mohácson készült, helyi termék, a bennük tárolt zsoldpénz kifizetésére már nem került sor.⁴⁶⁰ Vélhetően nem bocsátkozunk túl nagy találgatásokba, ha a páratlan mennyiségű mohácsi pénzkészletről azt feltételezzük, hogy az valamelyik katonai parancsnoknak a zsoldpénze volt.⁴⁶¹ A pénzt a város beépítetlen délnyugati felében korsókba helyezték, s a középkori Szent Borbála templomtól északnyugatra a települést erősítő fala mentén elrejtették.

⁴⁵⁶ CJH I, 817. 31. cikkely., Bak 2019, 1135: 28.

⁴⁵⁷ Nagy 2019, 96., „...aki elfogadná a zsoldot ebben a rossz pénzben, és jót nem lehet szerezni...” B. Szabó 2006, 34. „...tízezer forintot jó érmeben küldjenek a már említett kalocsai érsek úrnak...” B. Szabó 2006, 73.

⁴⁵⁸ A királyi sereg összetétele: B. Szabó 2015. A záródási idő meghatározásának okfejtését lásd az ezüst hamisítványokról szóló **6.8. fejezetben**.

⁴⁵⁹ CJH I, 797.

⁴⁶⁰ A 16. századi zsoldfizetéssel kapcsolatos példák: Kubinyi 1981., Kenyeres 2022, 241. 19. lábjegyzet

⁴⁶¹ A magyarországi városok zsoldos-állítása kapcsán: Szokola 2016, 122–141., A zsoldosok ellátásáról 1526 nyarán, Eperjes város példáján: Kéray 1931, 137.

6.6. Éremleret a mohácsi Pécsi köz 7. szám alól

Az előzetes közlés szerint az éremleret a mohácsi Pécs köz 7. szám alatt végzett házépítés során került elő, és 176 db középkori bécsi denárt tartalmaz.⁴⁶² Az éremleretet a Janus Pannonius Múzeum Numizmatikai leltárkönyve tartja nyilván,⁴⁶³ melyből az olvasó számára rögtön kiderül, hogy a publikációban és a nyilvántartásban olvasható pénzek között eltérés van. Az előzetes beszámoló során ugyanis a szerző téves leletadatot közölt. A közlés arra hivatkozik, hogy 1966-ban a mohácsi Pécsi köz 7.-ben végzett házépítés során egy éremleret került elő. Ezek az adatok a leltárkönyvi leírásból és az éremleretet tartalmazó papírtasakokon is feltűnnek.

35. kép: Mohács, Pécsi köz 7. szám (piros ponttal jelölve), az 1965 áprilisában készült műholdkép alapján (www.fentrol.hu, a letöltés dátuma: 2024.02.20., a szerző szerkesztése)

Amennyiben megnézzük a műholdképes felvételeket a lelőhelyről, úgy az 1965-ben készült képen látható, hogy a lelőhelyként megjelölt Pécs köz 7. már ekkor is be volt építve (**35. kép**). Így a felvétel alapján az éremleret legfeljebb a családi ház bővítésekor, vagy egy melléképület építése során kerülhetett elő.

Amennyiben a korabeli térképeket vesszük alapul, hogy a lelőhelyről további adatokat szerezzünk, úgy a következő megállapításokra juthatunk. Az éremleret Mohács külvárosi részén, a Dunával párhuzamosan futó római hadiút és a Pécssett összekötő országutak délnyugati szegletében került elő.⁴⁶⁴ Az éremleretről Pap Norbert kutatócsoportjának az a véleménye, hogy ezen a területen katonai csapatok állomásozhattak a csatát megelőzően.⁴⁶⁵ Azonban Brodarics leírásából kiderül, hogy nem valószínű, hogy az éremleret előkerülésének helyén katonák állomásoztak volna, mivel a királyi tábor elhelyezkedéséről a következőket olvashatjuk: „A hely, ahol a had felsorakozott, Mohácstól egy, az ott folyó Dunától fél mérföldre volt. Ezen a helyen – mint imént írtuk – nagy és széles mezőség húzódott, melyet erdő, cserjés, víz, domb sehol sem szakított meg, mindössze balra, az említett hely és a Duna között volt egy mocsaras és iszapos víz, sűrű náddal benőve, ahol később sokan odavesztek.”⁴⁶⁶ Továbbá Paolo Giovio 1531-ben írt krónikája szerint a táborozó katonáktól balra, egy nyíllövésnyire folyt a Duna.⁴⁶⁷

⁴⁶² Nagy 2016, 35–36., Gedai 1966, 93.

⁴⁶³ Janus Pannonius Múzeum Numizmatikai Leltárkönyv: 79.11.1–51.

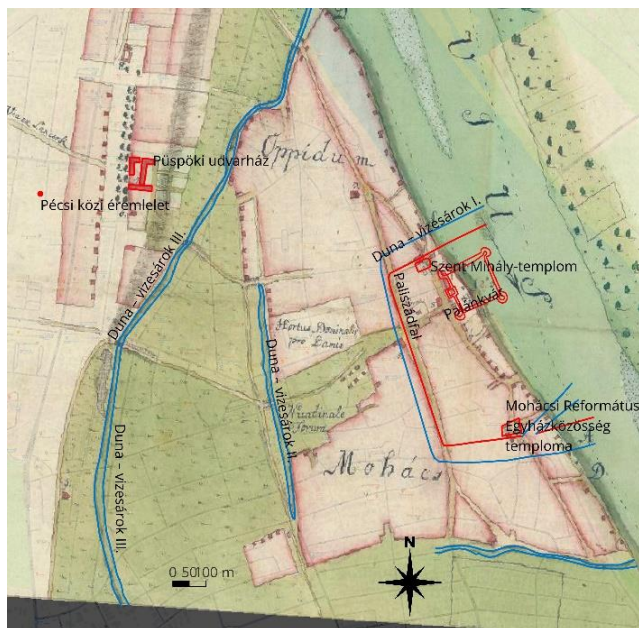
⁴⁶⁴ Pap et al. 2020, 137.

⁴⁶⁵ Pap et al. 2020, 137.

⁴⁶⁶ Brodarics 1977, 319.

⁴⁶⁷ B. Szabó 2006, 159.

Az éremlelet közvetlen közelében találjuk meg a pécsi püspök, Csulai Móré Fülöp (1476/1477–1526) házát,⁴⁶⁸ ahol II. Lajos már egyszer 1521-ben is megszállt,⁴⁶⁹ s így tett 1526. augusztus 24-én is, amikor a püspöki udvarházban haditanácsot tartottak.⁴⁷⁰ Az éremlelet az udvarháztól alig 250 m-re, nyugatra került elő (36. kép). Erre a területre 1768–1769-ben a földesúr (Klimó György pécsi püspök) katolikus németeket telepített annak érdekében, hogy munkaerőt gyarapítsa.⁴⁷¹ A város e területének kiterjedése hasonló lehetett az 1521 utáni években is, ahol a via militaris és a pécsi út kereszteződésében az utakra merőlegesen, hosszúkás telkeken házak állhattak. A csatavesztést követően, 1526. szeptember 3-án a török Mohács városát is feldúlta, felégette.⁴⁷² „Miután a várost – melyben egy palota is volt – felgyújtották, megindult a

36. kép: Ottendorf 1663. évi rajza, valamint az 1775., 1778. évi térképek alapján (a szerző szerkesztése)

összetételével mutat hasonlóságot (2. ábra), mivel itt is a denárok többsége II. Ulászló (185 db) pénzkibocsátásából származik. Ettől csekélyebb mennyiségben vannak jelen az I. Mátyás 1467 után vert ezüstpénzei (172 db), s a legcsekélyebb mértékben képviselték a II. Lajoshoz köthetők (54 db), illetve II. Antal és II. Lajos aquileiai pátriárka veretei (1–1 db). További egy denár ezüsből készült hamisítványát is tartalmazza az éremegyüttes, amit az 1521–1525 közötti évekre kelteztünk.

hadserég...”.⁴⁷³ Az okleveles adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a lelőhely területén a török kétszer is átment. Egyszer, amikor Mohácsot feldúlta, s másodszorra, amikor a török had Buda irányába tovább vonult. Így az éremlelet földben maradására a fenti időpontban zajló esemény adhat magyarázatot.

A Pécsi köz éremlelet 414 denárt tartalmaz, s mint azt a következő fejezetben látni fogjuk, összetételében az 1526. évi lelethorizontra jellemző vereteket találjuk meg. A denárok kibocsátók szerinti megoszlása, a mohácsi I. számú

⁴⁶⁸ Csulai Móré Fülöp (1476/77–1526) pécsi püspök (1489–1526) életútját, utóbb Fedeles Tamás foglalta össze: Fedeles 2007, 35–84., Engel 2001, Móré (csulai).

⁴⁶⁹ Fölker 1900, 18.

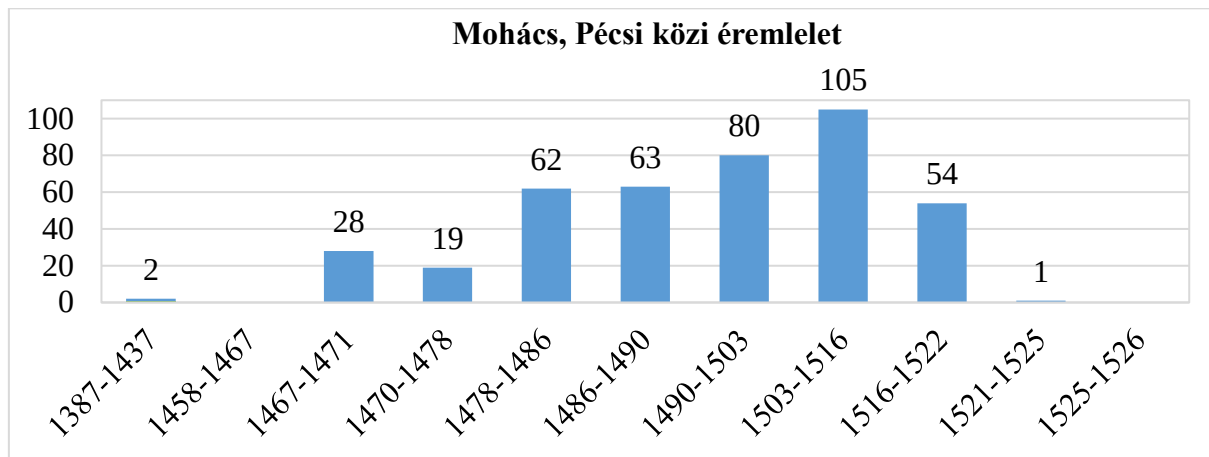
⁴⁷⁰ Varga 2022, 63.

⁴⁷¹ Gáll 1987, 31.

⁴⁷² Vass 1976, 15., „Antonio Giovanni da Burgio pápai követ levele Jacopo Sadoletto pápai titkárnak. Pozsony, 1526. szeptember 5.” B. Szabó 2006, 94., B. Szabó 2006, 197.

⁴⁷³ B. Szabó 2006, 197.

A legkorábbi denárok az aquileiai pátriárkák pénzkibocsátásából származnak, melyek az 1402–1420 közötti időszakból származnak. A legkorábbi magyar denárok I. Mátyás 1467. évi pénzreformjának az idejét keltezik. Az éremlelet homogén összetételű, csak denárok alkotják, s zöme az 1467–1520 közötti években készült, hasonlóképpen, ahogy azt a Duna utcai éremlelet esetén is megfigyelhettük (22. ábra).

22. ábra: A Mohács, Pécsi közti éremlelet pénztörténeti korszakok szerinti megoszlása (a szerző szerkesztése)

Az I. Mátyás denárok az éremlelet 41,5 %-át teszik ki. Az első pénztörténeti korszakból a denárok mintegy 7%-a származik. E korszak érmeinek száma arányaiban a Duna utcaival egyezik (2., 8. ábra). A második korszakot visszaesés jellemzi, amiről ezek után megállapítható, hogy általános, visszatérő jelenséggel van dolgunk. Ennek okául a denárok kibocsátásának a gyengülését jelölhetjük meg. Láthatólag az is általános jelenség, hogy Nagylucsei 1478. évi kamaraispánságát követően helyre áll a denár kibocsátás, sőt az első korszakhoz képest meg is duplázódik a levert ezüstök mennyisége. Az utolsó korszakban kibocsátott denárok mennyisége, mondhatni az előzőekben leverttel azonos.

A II. Ulászló denárok a teljes leletanyag 44,5 %-át teszik ki. Az évszám nélküli és az évszamos veretek kora a Duna utcai és e leletegyüttes megoszlásában is más-más arányban oszlik meg. Bár a Pécsi közből származó éremlelet e korszakának összetétele is leginkább az I. számú éremleltre hasonlít. A denárok 19 %-a II. Ulászló első pénztörténeti korszakából, míg a másodikból 25%-a származik.

II. Lajos 1516–1522 közötti antikva moneta pénzverési idejéből, arányaiban a denároknak szokatlanul magas, 13 %-a származik.

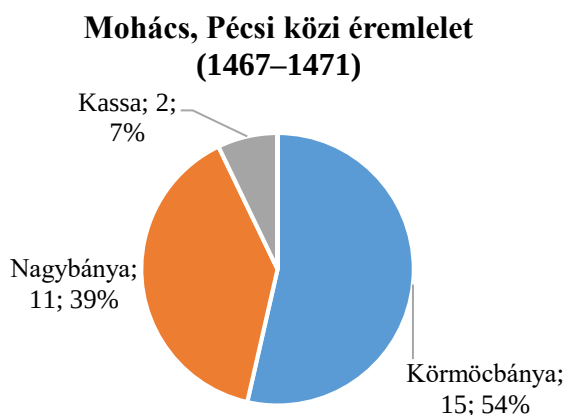
A verdehely szerinti megoszlást, ahogy azt korábban is tettük, a következőkben is pénztörténeti korszakok szerint fogjuk elemezni. Az első pénztörténeti korszak verdehely szerinti megoszlása, a körmöci és a nagybányai veretek arányait alapul véve, a Duna utcaival azonosnak mondható. A kisebb verdék termékei, mint Buda, Nagyszeben, nem képviseltek e leletben, viszont a kassai verde denárjai jelen vannak. Amennyiben a megoszlás általánosságát

feltételezzük, ami az éremleletek többségére jellemző lehet, akkor a Dunai utcai éremlelet alapján azt mondhatnánk, hogy a Pécsi közti összetételében inkább a budai veretek előfordulása lett volna várható, mintsem a kassaiaké (23. ábra).

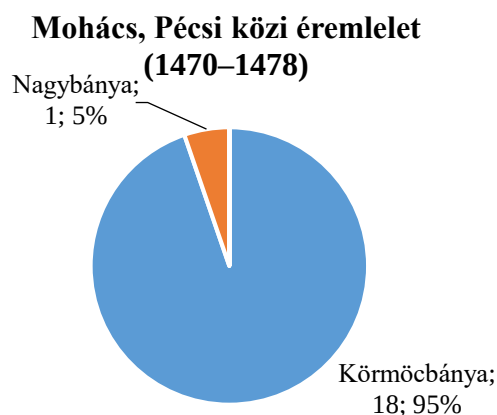
A következő korszak (1470–1478) verdehely szerint megoszlására általánosságban is a körmőci veretek dominanciája a jellemző. A nagymennyiségű körmőci veret mellett azért a nagybányaiak is elő szoktak fordulni, ahogy az a Pécsi közti éremlelet esetén is megfigyelhető. Bár a korszakhoz viszonyított aránya általában is 7 % alatt marad (24. ábra).

Az 1478–1486 közötti denárok megoszlásában elsősorban a körmőcieket találjuk meg, és általában jellemző még a nagybányaiak 5–10 %-os jelenléte is (25. ábra).

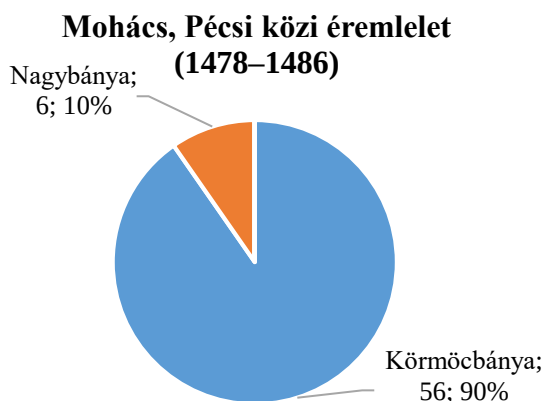
Az utolsó időszak egyben a körmőci kamara ezüstpénzverésének a fénykora is, így nem is meglepő, hogy a denárok túlnyomó többsége Körmőcbányán készült (26. ábra). A rendelkezésre álló négy év alatt leverték azt a mennyiséget, amit az előző korszakban 8 év alatt sikerült. A Pécsi közti éremlelet ekkori denárjai között még a bécsi kamara vereteit is megtaláljuk, melyek a leletanyag 3 %-át teszik ki. Ez az alacsony arányú előfordulás az éremleletek összetételére általánosságban jellemző volt.

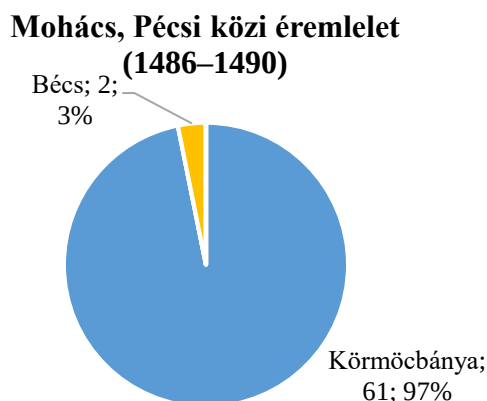
23. ábra: verdehely szerinti megoszlás
1467–1471 (a szerző szerkesztése)

24. ábra: verdehely szerinti megoszlás
1470–1478 (a szerző szerkesztése)

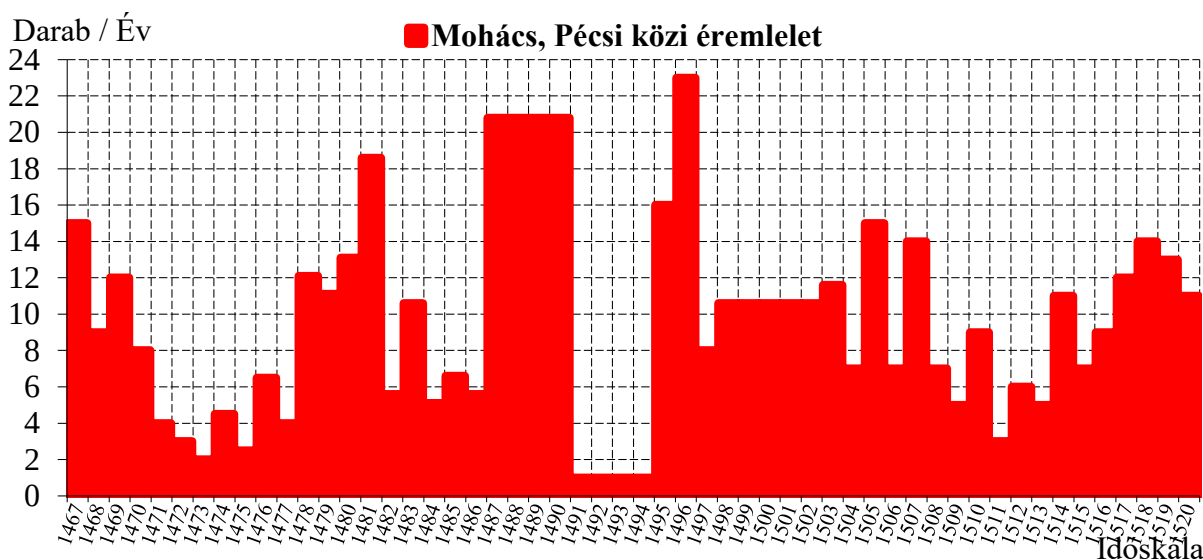
25. ábra: verdehely szerinti megoszlás
1478–1486 (a szerző szerkesztése)

26. ábra: verdehely szerinti megoszlás
1486–1490 (a szerző szerkesztése)

A II. Ulászló által kibocsátott évszám nélküli és évszamos veretek kivétel nélkül a körmöci kamra terméke, és ugyanez a verdehely szerinti megoszlás jellemzi a II. Lajos denárokat is.

Az éremlelet időbeli összetételének alakulása 1467–1494 között a Duna utcai éremleletekkel szinte azonos. A Mátyás-kori csúcspont a Pécsi közti éremlelet esetén is az 1487–1490 közötti időszakra esik. Az 1490–1494 közötti évek denár verését egy nagyon erőteljes visszaesés jellemzi, melynek negatív pénzügyi hatásait vélhetően a jól megalapozott Mátyás-kori pénzkibocsátás elfedte. Az éremlelet összetételének csúcspontja II. Ulászló uralkodása idején figyelhető meg, mely az 1496. évre esik. Ezt követően az évszám nélküli veretek visszaesése, illetve állandósulása figyelhető meg. Az évszamos veretek csúcspontja 1505-re esik, s a legkevésbé reprezentáltak az 1511-ben vert denárok. 1511–1516 között a denárok mennyiségében kisebb visszaesések mellett is folyamatos növekedés mutatkozik. Ez a tendencia a II. Lajos uralkodása alatt kibocsátott veretek esetén is megfigyelhető, méghozzá oly mértékben, hogy az 1518-ban kibocsátott veretek mennyisége az 1505-ös Ulászló-kori csúccsal vetekszik. Az éremlelet záróéve 1520, viszont az ez évből származó denárok mennyisége ahhoz képest meglehetősen magasnak tűnik.

27. ábra: Az 1467 utáni denárok évekre bontott megoszlása (a szerző szerkesztése)

6.7. A Mohács, Pécsi köz 7. szám alól előkerült éremlelet egykori tulajdonosa

Ahogy azt már a fentiekben is említettük, az éremlelet a külváros frekventált helyén a püspöki udvarház, az Eszék–Buda és Pécssett összekötő utak szomszédságában került elő. A késő középkor folyamán az udvarház közelében élt ember vélhetően a püspökséghez kapcsolódó feladatokat, illetve munkákat végezhetett. Az okleveles adatokból az is megállapítható, hogy a mezőváros lélekszáma 1522-re meghaladta az 1600 főt, s az itt élő jobbágyi társadalom elsősorban a halászatból erősödött meg.⁴⁷⁴ Az éremlelet összetételét kizárólag antikva monéták

⁴⁷⁴ Szita 1976A, 51.

alkotják. A lelet furcsaságát a II. Lajos korából származók kiemelkedése adja. Okkal feltételezhetjük, hogy ez a 414 denár többszöri bérből, kifizetésből származhat, ami a helyi kereskedelemre jellemző pénzekből tevődött össze. Az éremlelet 1520. évi korai záródását, akárcsak a Duna utcaiakét, az 1521. évi nova moneta pénzreform negatív hatásaival kívánjuk magyarázni, amit a következő alfejezetben, a hamis pénzverés kapcsán ki is fogunk fejteni.

6.8. Tipológiai és kronológiai vizsgálatok az 1467–1521 között kibocsátott denárokon

Már az I. számú éremlelet kapcsán felfigyeltünk arra, hogy az éremhatározók nem a teljesség igényével tartalmazzák a létező denár típusokat. Ezért indokoltnak láttuk az 1467–1503 közötti időszakban vert denárok teljes körű felülvizsgálatát elvégezni. A következőkben ismertetni fogjuk a mohácsi I., II. számú éremleletben található denár típusokat, kiemelve az ismeretleneket. Egyes típusok kapcsán vizsgálni fogjuk a kibocsátási időt, s azt is, hogy a felmerült újabb típusok tükrében az eddig ismertek pontosítása, vagy finomítása indokolt-e.

6.8.1. I. Mátyás denárok

I. Mátyás vereteinek a feldolgozását alapvetően a Pohl Artúr féle éremhatározó, valamint a Gyöngyössy Márton által írt értekezésben foglaltak szerint készítettem el.⁴⁷⁵ A következőkben az általuk felállított időbeli sorrendet követve elemezzük ki a mohácsi éremleletek összetételében található denár típusokat. A mohácsi éremleletek feldolgozása révén, az eddig ismertnél, egy sokkal részletgazdagabb kép tárul elénk. A dolgozatom egyik igazán jelentős novuma a numizmatika szemszögéből, hogy az újabb típusok megfigyelésével, és leírásával mindentekintben pontosabb képet alkothattunk a korszak pénzveréséről.

6.8.1.1. Uralkodói reprezentáció a címerábrázolások alapján (1458/1467–1490)

A denár előlapi éremképének értelmezéséhez fontos adalékul szolgálnak a heraldikai és a szfragisztikai emlékek. Az okleveleken fennmaradt pecsétek, a király pecsétváltozatairól, politikai pályafutásáról árulkodnak. Vizsgálatával megismerhető, hogy a király mikor, milyen uralkodói címeket tüntetett fel. Az 1467-es pénzreformot követő második évben, 1469. május 3-án I. Mátyást Csehország királyává koronázták, amit Olmützben a cseh katolikus rendek hajtottak végre.⁴⁷⁶ Ezt a politikai sikert a király minden bizonnyal feltüntette az uralkodói reprezentációjában. Tehát a következőkben a királyi címben megjelent oroszlánábrázolásokat fogjuk összevetni, értelmezni. Bár a királyi pecséthasználat módosulásai is tetten érhetőek, az ércpénzekon megjelent címerábrázolásokat könnyebben, és talán gyorsabban is tudták

⁴⁷⁵ Pohl 1982., Gyöngyössy 2003.

⁴⁷⁶ Solymosi 1983, 290., Csukovits et al. 2023, 531.

változtatni egy esetleges királyi cím megszerzése, vagy elvesztése esetén. Mindezek fényében a következőkben át fogjuk tekinteni az I. Mátyás 1458–1490 között vert pénzeinek címereit, valamint az okleveleket hitelesítő pecsétteken található ábrázolásokat is. A király pecsétjeit elsőként Kumorovitz L. Bernát gyűjtötte össze, amit az 1932-ben és 1937-ben megjelent tanulmányaiból ismerhetünk meg.⁴⁷⁷ I. Mátyás pecsétjei közül a király első (1458–1463) (16. kép),⁴⁷⁸ második titkos pecsétjét (1464–1490),⁴⁷⁹ valamint a kettős pecsétjét (1463–1490) érdemes vizsgálni (17–18. kép).⁴⁸⁰ A felség- vagy

16. kép: I. Mátyás első magyar királyi titkos pecsétje (Hungaricana, Diplomataikai levéltár. Oklevelek. DL: 15220)

kettőspeccsét elő- és hátlapján is a Hunyadi-család címere, a besztercei grófi címet szimbolizáló mellső bal mancsában koronát tartó oroszlán jobbra lépő alakja látható.⁴⁸¹ Ehhez képest az 1458–1463 között használt titkos pecsét 4. mezője egy ettől eltérő oroszlánt ábrázol. Érdekessége, hogy a korona nem a mancsában, hanem a fején van. Ezt az ábrázolást

17. kép: I. Mátyás első magyar királyi kettős felségpeccsétjének előlapja (1464. évi átírás) (Hungaricana, Diplomataikai levéltár. Oklevelek. DL: 15222)

18. kép: I. Mátyás első magyar királyi kettős felségpeccsétjének hátlapja (1464. évi átírás) (Hungaricana, Diplomataikai levéltár. Oklevelek. DL: 15222)

⁴⁷⁷ Kumorovitz 1932, 5–19., Kumorovitz 1937, 110–111.

⁴⁷⁸ DL: 15220., Kumorovitz 1932, 7., 22–26. jegyzet., Rác 2008, 243. 4. 19. sz.

⁴⁷⁹ A pecsét koszorújában található címerek, valamint sorrendjük megegyezik a kettőspeccsét hátlapjának ábrázolásával, így ennek a szemléltetése indokolatlan. EFK Mlt 35-2-2. Wehli 2000A, 63.

⁴⁸⁰ DL: 15222. (1464. évi átírás). A besztercei oroszlánról, mint a Hunyadi családi címerének történetéről: Bándi 1991, 61. A kettőspeccsét már 1463-ban elkészült, amit a DL: 15855 oklevél kelteztel („...Anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tercio. ...”).

⁴⁸¹ A felségpeccsét hátlapjának ábrázolásával teljesen megegyezik a király második magyar királyi titkos pecsétje (1464–1490), így azt képpel nem hivatkoztuk. DL: 19608. Rác 2008, 243. 4.20. sz.

19. kép: Ferences Misecönyv, 1469 (Biblioteca Apostolica Vaticana)

Kumorovitz hibás ábrázolásként értékeli, és azt mondja, hogy a pecsétkészítő tervezésének az eredménye.

A szerző azt is megemlíti, hogy az ábrázolást a kutatók közül többen is tévesen hozták összefüggésbe a cseh oroszlánnal.⁴⁸²

A címerállat meghatározásában, a címerképről fennmaradt színezett ábrázolások segítenek. I. Mátyás király trónkárpitján és a „*Chronica Hungarorum*” első oldalán is megtaláljuk ezt az címerképet. A közös

jellemzőjük a fehér pajzsban aranykoronát tartó vörös (besztercei) oroszlán. A Vatikáni Apostoli Könyvtárban található 1469-ben kiadott Ferences Misecönyv ábrázolásán Mátyás király, imádkozás

közben látható. A kép középpontjába a király, míg a jobb alsó felébe a címere került. A pajzs formája kerek talpú, négyelt, melynek szív-pajzsába a Hunyadi-család címere, a csőrében gyűrűt tartó holló került. A pajzs negyedik mezőjében a besztercei oroszlán látható, amit szabály szerint a mancsában koronát tartva ábrázolnak.⁴⁸³ Bár a szív-pajzs, a korona felét kitakarja,

20. kép: I. Mátyás trónkárpitjának központi címer eleme 1470-ből (DKA-003669)

21. kép: I. Mátyás és Beatrix királyné címerkoszorúja 1488-ból (Thuróczy 1488.)

⁴⁸² Kumorovitz 1932, 16.

⁴⁸³ Az adományról szóló oklevél megjelent a Magyar Nemzeti Levéltár fordításában (szerző nélkül): „...egy fehér mezőben felemelkedő, szétterpesztett lábú, nyitott szájú, a tombolóhoz és a támadóhoz hasonló, és az egyik mellső lábán, mint kézzel arany koronát tartó, vagy mintegy odaadó, vörös színű egész oroszlánt;...” DL: 24762., https://mnl.gov.hu/bal/menusor/hasznalat/nap_tippje/_dokumentuma/v_laszlo_kiraly_hunyadi_janost_orokos_besztercei_groffa_teszi_es_cimeret_kiboviti.html (letöltés dátuma: 2024.02.28.)

annak alakja így is felismerhető (**19. kép**).⁴⁸⁴ Ennek az ábrázolásnak egy későbbi változata a király trónkárpitján is megjelenik (**20. kép**),⁴⁸⁵ aminek a pontos párhuzamául a koronázásig használt titkos pecsét szolgál (**16. kép**).⁴⁸⁶ A negyedik mező címerképéről Bertényi Iván a következőképpen szól: „...4. mezőben ágaskodó oroszlán (mancsában nem látható korona a szív pajzs alatt, így is valószínű, hogy a Hunyadi-család „besztercei” oroszlánja).”⁴⁸⁷ Az ábrázolás magyarázatául szolgálhat, ha azt feltételezzük, hogy a meseterek, a 4. mezőbe hely hiánya miatt nem tudták rendesen, szabály szerint elhelyezni a besztercei oroszlán teljes alakját. A módosult ábrázolást, egyértelműen a négyelt pajzs szív pajzsa eredményezte. A forgalomban levő pénzekben háromféle oroszlánábrázolás fedezhető fel (**22–24. kép**), melyek leginkább a Thuróczy-krónika címerkoszorújában láthatókhöz hasonlítanak (**21. kép**).⁴⁸⁸

22. kép: Besztercei oroszlán rajza az 1467-től kibocsátott denár 4. mezőjéből⁴⁸⁹

23. kép: Besztercei oroszlán rajza az 1470-től kibocsátott denár 4. mezőjéből⁴⁹⁰

24. kép: Cseh oroszlán rajza az 1486-tól kibocsátott denár 4. mezőjéből⁴⁹¹

A címergyűrű tetején a cseh oroszlán látható, tőle balra a családi címer, a mancsában koronát tartó „besztercei” oroszlán kapott helyet, míg „a kilencedik pajzs ezüsttel és kékkel kilencszer vágott mezejére helyezett vörös (feltehetően luxemburgi) oroszlán a címergyűrű lezáró eleme.”⁴⁹² Mielőtt I. Mátyás pénzeinek (1467–1471) címertani értelmezésébe belekezdenénk, tekintsük át Hunyadi János (1446–1452) (az apa) pénzverésének oroszlánábrázolásait.

⁴⁸⁴ Szovák 2008, 394.

⁴⁸⁵ Mátyás király trónkárpitja: DKA-003669

⁴⁸⁶ DL: 15220.

⁴⁸⁷ Bertényi 2008, 80.

⁴⁸⁸ Thuróczy 1488, első lap (Bibliotheca Corvina Virtualis: fllv folio), Csapodi 1964, 10–11., Bertényi 1995, 1058. 7 ábra.

⁴⁸⁹ A címerábrázolás megtalálható az 1466–1471 között kibocsátott aranyforintokon (Lengyel 2013, 112: 36/2., 120: 36/21., 124: 36/25., 126: 36/31.), a denárokon (Lengyel 2020, 162–164., Pohl 1982, tabelle 112–113.), valamint az obulusokon (Lengyel 2020, 164., Pohl 1982, tabelle 113–114.) is. Az 1470–1485 között vert nagybányai denárokon (Pohl 1982, tabelle 113., 117–118.) és obulusokon (Pohl 1982, 114.) is. A rajz a szerző szerkesztése.

⁴⁹⁰ A címerábrázolás megtalálható az 1470–1485 között kibocsátott garasokon (Pohl 1982, tabelle 99–101.), a körmöci denárokon (Pohl 1982, tabelle 114–115.) és obulusokon (Pohl 1982, tabelle 115–116.). A rajz a szerző szerkesztése.

⁴⁹¹ A címerábrázolás megtalálható az 1458–1470 között kibocsátott aranyforintokon (Lengyel 2013, 112: 36/1., 114: 36/3 – 120: 36/20., 122: 36/22 – 123: 36/24B., 124: 36/25A – 126: 36/30A., 128: 36/31A – 130: 38/2.), denárokon (Pohl 1982, tabelle 118, 119.), valamint obulusokon (Pohl 1982, tabelle 119.) is. A rajz a szerző szerkesztése.

⁴⁹² Bertényi 1995, 1059.

Kormányzósága alatt csak egy olyan aranyforintot bocsátott ki, aminek a második mezőjében egy balra lépő támadóállású fején koronát viselő kétfarkú cseh oroszlán látható (25. kép).⁴⁹³

25. kép: Hunyadi János (1446–1452) aranyforint előlapja⁴⁹⁴

A denárokon és az obulusokon azonban kétféle oroszlán látható, az egyik megegyezik az aranyforint oroszlánábrázolásával,⁴⁹⁵ míg a másik csak annyiban tér el, hogy a címerállat fején nincs korona. Lengyel András a Hunyadi Jánosnál megjelenő oroszlánokat következetesen beszterceinek írja le.⁴⁹⁶ Azonban az V. László (1440/1453–1457) féle besztercei grófi címeradomány későbbi (1453. február 1.), mint az aranyforint, vagy a denárok kibocsátási ideje.⁴⁹⁷ Mindezek alapján e kétfarkú oroszlán kizárásos alapon csak a cseh oroszlánnal lehet azonos. Zsigmond (1387–1437) 1409. október 18-án kelt oklevele szerint I. Mátyás atyját megajándékozta Hunyad helységével.⁴⁹⁸ Ennek vélhetően vérszerinti rokonsági kapcsolat lehetett az indítéka, legalábbis a történetírók közül Bonfini és Thuróczy megfogalmazása szerint feltételezni lehet, hogy Zsigmond király fattyú fiát kellene Hunyadi Jánosban látni.

Bonfini: „Állítják, hogy (Zsigmond) az atyai név hírére Jánost még mint serdülő ifjút a havasontúli vidékekről Erdélybe hozta, a Hunyadi jószágokkal, melyek Erdélynek Oláhország mellett fekvő legszélsőbb részén fekszenek, az ügyek sikeres végzése miatt megadományozta.”

„Thuróczi János az ő Magyar krónikájában azt mondja, hogy Hunyadi nemes és előkelő havasontúli családból született, (nobili et claro transalpinæ gentis de gremio natus) kit, mint mondják, Zsigmond király hozott a hazába és ajándékozott meg Hunyad várával.”⁴⁹⁹

⁴⁹³ Lengyel 2013, 100: 25. Itt szeretném megköszönni Lengyel Andrásnak, a Pannonia Terra Numizmatikának, hogy a 25–26. képek felhasználását engedélyezte számomra.

⁴⁹⁴ Lengyel 2013, 100: 25. A kép felhasználásához a szerző hozzájárult.

⁴⁹⁵ Réthy 1907, 23. Vö. Lengyel 2022, 104–105: 30/16.

⁴⁹⁶ Lengyel 2013, 100., Lengyel 2022, 96–105.

⁴⁹⁷ Lengyel 2013, 100., Lengyel 2022, 96–105. Vö. Bertényi 1995, 1058. 7. ábra, címergyűrű második kerekialpú pajzsa., A címeradományozásról részletesen: Bertényi 1988, 56.

⁴⁹⁸ Forster 1915, 165.

⁴⁹⁹ Forster 1915, 154.; A származáslegendáról részletesen: Jung 2006, 26–51., I. Mátyás apai nagyanyjának története: Gyöngyössy 2014, 15–16.

26. kép: I. Mátyás (1458–1490) aranyforint előlapja⁵⁰⁰

Hunyadi János Zsigmond királytól vélt származását e legenda ellenére sem gondolhatjuk valósnak.⁵⁰¹ Így bár Zsigmond király a Luxemburgi-ház leszármazottja, s címei közt megtaláljuk a Cseh Királyságot is, a cseh oroszlán Hunyadi pénzein történő megjelenésére egyszerűbb magyarázatot kell találnunk. Hunyadi János pénzein a cseh oroszlán megjelenése sokkal inkább V. László király nevében végzett kormányzóságára utal, s Albert király utódjaként formált igényt a cseh trónra. Azt azonban magyarázni, hogy Hunyadi pénzein egyidejűleg miért jelenik meg koronával és korona nélkül a cseh oroszlán, jelenleg nem tudjuk. Az oroszlánábrázolások Hunyadi János fia, I. Mátyás pénzein is visszaköszönnek. Amennyiben szemrevételezzük az 1458–1470 között kibocsátott címeres aranyforintok előlapi ábrázolását, úgy a negyedik mezőben kétféle oroszlánábrázolást különböztethetünk meg. A két címerváltozatban közös, hogy egy balra lépő, támadóállású, fején koronát viselő oroszlánt látunk. Eltérés csupán a farkak számában található. A leggyakrabban kettő, míg az egyfarkú oroszlán csupán négy típuson fordul elő.⁵⁰² A garasokon, denárokon és az obulusokon 1458–1471 között kétféle oroszlánábrázolást különíthetünk el. Az 1464. évi vereteken a beszercei oroszlán látható, míg az 1466-ban vereteken,⁵⁰³ ahogy a pénzreform után kibocsátottakon is a negyedik mezőben, egy balra lépő támadóállású, fején koronát viselő, egyfarkú oroszlán van. Az I. Mátyás aranyforintokon (1458–1470) látható cseh oroszlán megjelenítését a Hunyadi János aranyforintjának címerábrázolására vezethetjük vissza (**26. kép**). I. Mátyás csak komoly hadviselés folytán tudta elérni, hogy a cseh katolikus rendek Olmützben, 1469. május 3-án királlyá koronázzák.⁵⁰⁴ A kérdés az, hogy vajon milyen királyi címet jelképez az egyfarkú oroszlán? Ez a fajta ábrázolásmód, az aranyforintokon, a denárokon és az obulusokon is egyidejűleg 1466-ban jelenik meg először, azonban a titkos pecséten már jóval korábban 1458–

⁵⁰⁰ Lengyel 2013, 114: 36/4A. A kép felhasználásához a Lengyel András hozzájárult.

⁵⁰¹ Pálosfalvi 2009, 17., Engel 2001, Hunyadi (Corvin).

⁵⁰² Lengyel 2013, 112: 36/2., 120: 36/21., 124: 36/25. és 126: 36/31.

⁵⁰³ Lengyel 2020, 162–165.

⁵⁰⁴ Solymosi 1983, 290., Kalous 2011, 160., Csukovits et al. 2023, 531.

1463 között feltűnik.⁵⁰⁵ Ennek az ábrázolásnak egy formája jelenik meg 1486-ban I. Mátyás második cseh királyi titkos pecsétjének címerkoszorújában. Ugyanis balról jobbra a második címer kilencszer vágott kerekaltalpu pajzsában egy jobbra lépő, ágaskodó, fején koronát viselő, egyfarkú oroszlán került **(27. kép).**⁵⁰⁶ Kumorovitz ezt a Hunyadi-család oroszlánjával

azonosította. Mint már említettük a Thuróczy-Krónika címerkoszorújának kilencedik kerekaltalpu pajzsában pontosan ez az oroszlán jelenik meg, ami kapcsán Bertényi felveti a luxemburgi oroszlánnal történő azonosítás lehetőségét.⁵⁰⁷ Mivel a luxemburgi oroszlán legkorábbi ábrázolására csak 1486-ból van példánk, így a pénzekén történő megjelenése és azonosítása, ez előtt nem

27. kép: I. Mátyás második cseh királyi titkos pecsétje 1486-ból (Hungaricana, Diplomataikai levéltár. Oklevelek. DL: 19109)

bizonyítható. Továbbá a király 1458–1463 között használt titkos pecsétjén, a pajzs

negyedik mezejében nincsenek pólyák, és mivel ennek a címerábrázolásnak a színezet változatát is ismerjük, így a luxemburgi oroszlánnal történő esetleges azonosítást teljességgel elvethetjük. Kumorovitz ezt a Hunyadi-család oroszlánjával azonosítja,⁵⁰⁸ ez esetben Bándi,⁵⁰⁹ Rácz,⁵¹⁰ illetve Wehli meghatározása pontosabb, aki beszterceinek írja le.⁵¹¹ Összességében elmondható, hogy a Mátyásnál megjelenő oroszlános címerelemek olvasatához elengedhetetlen a kontextus ismerete, illetve az egyéb emlékeken felbukkanó azonos ábrázatú színezett címerpajzsok párhuzamként történő használata. A pénzekén található oroszlánalakok meghatározása a fenti tényezők összességének olvasata nélkül téves azonosításhoz vezethet.

⁵⁰⁵ Lengyel 2020, 162–165. Vö. DL: 15220., Kumorovitz 1932, 7. 1. ábra.

⁵⁰⁶ DL: 19109., Kumorovitz 1932, 11., 9. ábra., Rácz 2008, 244., 4.22.

⁵⁰⁷ Kumorovitz 1932, 11. Vö. Bertényi 1995, 1059.

⁵⁰⁸ Kumorovitz 1932, 7., 1. ábra., DL: 15220.

⁵⁰⁹ Bándi 1991, 61., DL: 15220.

⁵¹⁰ Rácz 2008, 243. 4.19.

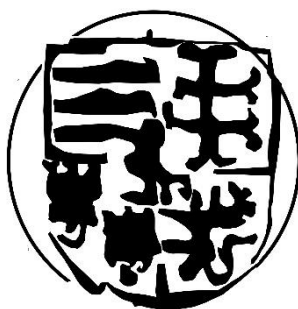
⁵¹¹ Wehli 2000, 62.

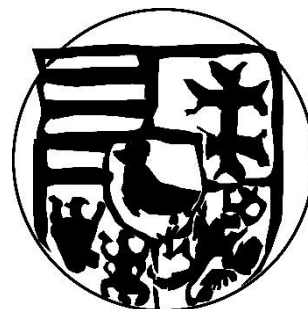
28. kép: Denár, obulus előlapja, 1464-ből⁵¹²

29. kép: Denár, obulus előlapja 1466-ban⁵¹³

30. kép: Denár, obulus előlapja 1467–1470/1471, 1478–1485 között⁵¹⁴

31. kép: Denár, obulus előlapja 1470–1486 között⁵¹⁵

32. kép: Denár, obulus előlapja 1486–1490 között⁵¹⁶

1458–1471 között kibocsátott pénzekben megjelenő háromféle oroszlánalak azonosítását fogjuk megkísérelni (22–24. kép). Az első és időben a legkorábbi az 1458-ban kibocsátott aranyforint, aminek az előlapján egy négyelt kerekaltalpu pajzs található. Számunkra a negyedik mező az, ami a legérdekesebb, mivel itt a cseh oroszlán alakja kapott helyet. Az oroszlán balra lépő, támadóállású, fején koronát visel és két egymásba fűződő farokkal lett ábrázolva. Az aranyforintok esetén azonban kétféle oroszlánábrázolást azonosíthatunk, melyek csak a

⁵¹² Lengyel 2020, 152–154. Egy denár rajzolata alapján, a szerző szerkesztése.

⁵¹³ Lengyel 2020, 162–164. Egy denár rajzolata alapján, a szerző szerkesztése.

⁵¹⁴ Pohl 1982, tabelle 112–114. Egy denár rajzolata alapján, a szerző szerkesztése.

⁵¹⁵ Pohl 1982, tabelle 114–116. Egy denár rajzolata alapján, a szerző szerkesztése.

⁵¹⁶ Pohl 1982, tabelle 118–119. Egy denár rajzolata alapján, a szerző szerkesztése.

farkak számában mutatnak eltérést. Tehát a negyedik mezőben éppúgy jelen van a cseh oroszlán (24. kép), mint a beszercei (22. kép). Utóbbiak megjelenése sokkalta ritkább, és kizárólag a budai, valamint egyes nagybányai, és nagyszebeni vereteken fordul elő. A felsorolt verdehelyek közül a legkorábbiakat, 1466-ban a budai verde bocsátotta ki. A mancsában korona nélkül ábrázolt beszercei oroszlánt még érdekesebbé teszi annak a ténye, hogy az évben, amikor Mátyást királlyá koronázták egy új éremképű denár, s egy obulus is kibocsátásra került. Az ezüstpénzek előlapján egy hasított kerek talpú pajzs látható, melynek 2. mezőjében egy balra lépő, fején koronát viselő, mancsában koronát tartó beszercei oroszlán képe látható (28. kép).⁵¹⁷ Ez alapján biztosan állíthatjuk, hogy a pénzek terén 1464-től kezdve perdöntő bizonyítékkal rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy az éremművész és a pecsétkészítő (1463-tól) is birtokában volt ama tudásnak,⁵¹⁸ hogy az oroszlánábrázolások által megjelenítendő királyi címek között számottevő különbség van. Ettől kezdve a kérdés leginkább az, hogy egyes éremábrázolások esetén mégis miért hiányzik a beszercei oroszlán mancsában a korona. Véleményünk szerint a készítőnek talán pont a király parancsára nem állt szándékában egyértelműen ábrázolni ezt a címerképi elemet. A színezés nélküli pajzsokban található egyfarkú, fején koronát viselő, mancsában korona nélküli oroszlános címerképek önmagukban történő értelmezése a korabeli művelt ember számára is nehézségeket jelenthetett, amit a királyi pecséteken 1486 után megjelenő luxemburgi oroszlán alakja csak tovább fokozott. Némileg érdekes, hogy ennek az uralkodói címernek a jelenléte, a visegrádi királyi palotában feltárt régészeti leletanyagban nem mutatható ki.⁵¹⁹ Mint már említettük I. Mátyás 1458-tól az aranyforintokon a cseh oroszlán alakját lehet azonosítani, használatára az apjától Hunyadi Jánostól szerzett jogosultságot. Hunyadi János kormányzó aranyforintjára először 1447–1452 között került fel a cseh oroszlán (25. kép).⁵²⁰ Mindezek tükrében megállapíthatjuk, hogy a beszercei grófi cím legkorábbi pénzekén való megjelenését I. Mátyáshoz köthetjük. Az egyfarkú, mancsában korona nélkül ábrázolt beszercei oroszlán alakja, a négyelt címerpajzsok megjelenésével áll összefüggésben (29–30. kép). E címernek a pénzekén látható legkorábbi példáját az 1466. évi denárok és obulus képezik, melynek alakja az 1467–1470 között vert denáron és obuluson is tovább él. Ekkortájt néhány egyidejűleg kibocsátott aranyforint (negyedik mező), valamint a denárok és obulusok (második mező) kizárólag ezt az ábrázolási formát hordozzák.⁵²¹ Az 1467. évi pénzreform rendelkezett arról, hogy nemcsak

⁵¹⁷ Lengyel 2020, 152–155.

⁵¹⁸ A beszercei oroszlán alakja a király felségpecsétjének elő- és hátlapján már 1463-ban megjelenik: DL: 15855. A felségpecsétről egy 1464. évi átiraton még jobb állapotban is maradt fenn pecsét, mely a beszercei oroszlán azonosítását teszi egyértelművé: DL: 15222.

⁵¹⁹ Buzás Gergely (régész, művészettörténész, a MNM Visegrádi Mátyás Király Múzeuma igazgatója), szíves szóbeli tájékoztatása alapján.

⁵²⁰ Lengyel 2013, 100–101.

⁵²¹ Lengyel 2013, 112: 36/2., 120: 36/21., 124: 36/25. és 126: 36/31. Vö. Lengyel 2020, 162–165.

denárt és obulust, hanem garast is verni kell. Ez azért is nagyon szerencsés, mert ettől kezdve 1470-ig az előlapi éremképek egyszerre négy címleten keresztül vizsgálhatók. Ahogy már az aranyforintok kapcsán említettük, ezen a címleten egyszerre találkozhatunk a beszercei és a cseh oroszlánnal is, míg a kibocsátott garasokra – I. Mátyás uralkodásának teljes ideje alatt – csak a beszercei oroszlán alakja került.⁵²² Bár a denárok és az obulusok címerábrázolása önmagukban egységes képet mutat, a többi címlettől eltérnek. Megállapítható, hogy az előlapjukon található oroszlánábrázolások egyidejűleg változnak. A beszercei oroszlán alakja ezekről a címletekről 1486-ban végleg eltűnik, amit a cseh oroszlánnal váltottak föl.

Az I. Mátyás által kibocsátott denárokon 1467–1490 között alapvetően három éremképi megújítással számolhatunk. A Magyar Királyság területén veretett denárok előlapi ábrázolásáról általánosságban elmondható, hogy heraldikai reprezentációjuk a király viselt címeivel összhangban voltak. Az 1467–1471 között kibocsátott denárokon megjelenő címerábrázolás gyakorta félreértésre adhatott okot, mivel annak szívpajzsa a negyedik mezőben található beszercei oroszlán mancsában tartott koronát kitakarja. Ez alapján a szemlélő csak egy balra lépő, támadó testhelyzetű egyfarkú oroszlánt lát. Ennek értelmezése azonban egyáltalán nem egyértelmű. Megjegyzendő, hogy e pénzverési időszaknak az összképet az is furcsán befolyásolja, hogy miután 1469-ben I. Mátyást a cseh rendek megválasztják királyuknak,⁵²³ az ezüstpénzek címerábrázolásaiban ez egyáltalán nem jelenik meg. E királyi címtől I. Mátyást, 1471-ben a cseh rendek és közvetve Jagelló Ulászló megfosztotta.⁵²⁴ Már ez előtt egy évvel változáson megy végbe a körmöci denárok címerábrázolása. 1470-től ugyanis a körmöci kamara a kibocsátott veretekre már a heraldikailag helyes beszercei oroszlán alakját helyezte, mely ábrázolási mód ettől kezdve minden ezüścímletre kiterjedt. Bár 1478-ban I. Mátyás és Jagelló Ulászló a cseh király cím kapcsán megegyezik,⁵²⁵ annak ratifikálására csak 1479 nyarán került sor.⁵²⁶ Ettől kezdve mindkét uralkodó viseli a királyi címet,⁵²⁷ viszont az ezüstpénzek címerábrázolása ezt nem követi. Az 1478-ban bekövetkezett éremképi változtatások Nagylucsei Orbán kincstartó hathatós munkájának az eredménye. Míg az 1478–1486 között kibocsátott ezüstpénzek címerképe Körmöcbányán változatlan marad, addig nagybányán még mindig a "hibás", elnagyolt címerábrázolással készülnek a denárok és az obulusok is. A harmadik címerváltoztatást Schaider Péter körmöci kamaraispán működése alatt hajtották végre. Ettől kezdve az ezüstpénzek negyedik mezőjébe, az 1486–1487 között

⁵²² Pohl 1982, tabelle 100–101.

⁵²³ Solymosi 1983, 290., Csukovits et al. 2023, 531.

⁵²⁴ Solymosi 1983, 292., Csukovits et al. 2023, 537.

⁵²⁵ Solymosi 1983, 303., Csukovits et al. 2023, 559.

⁵²⁶ Novák 2014, 29., Csukovits et al. 2023, 561.

⁵²⁷ Solymosi 1983, 303.

kibocsátott garas kivételével, minden esetben a cseh királyi címet jelölő kétfarkú oroszlán került.

2021-ben az MTA megrendezésében, a Veretek és leletek című konferencián Körmendi Tamás az ELTE BTK, Történelem Segédtudományai Tanszékének vezetőjétől hallhattunk egy előadást „*I. Mátyás király heraldikai reprezentációja a pénzein*” címmel. Előadásának egyik konklúziója az volt, hogy az aranyforintok címerábrázolásában rejlő reprezentációs értékét I. Mátyás nemigen használta ki.⁵²⁸ Bár véleményünk szerint önmagában az aranyforintokról ilyesfajta kritikai észrevétellel élni indokolatlan. Az ezüstpénzek címerképének áttekintését követően azt mondhatjuk, hogy ugyan Körmendinek igaza lehet abban, hogy az uralkodó nem az általa időszerűen viselt címek szerint változtatta az érmek címerábrázolását. A magyar pénzkibocsátás összes címletet alapul véve úgy tűnik, hogy a Magyar Királyság területén kibocsátott ezüstveretek címerképe nem volt teljes összhangban a király által aktuálisan viselt címekkel.

6.8.1.2. *Ábrázolások, verdejegyek, köriratok 1467–1471 között*

Az elő- és a hátlapi ábrázolások megújításának okai közt elsősorban a pénzhamisítás elleni küzdelmet jelölhetjük meg. Az ábrázolások mellett hasonló célt szolgálhattak a köriratváltozatok is, azonban ezeknek más célja is lehetett. Többek között a pénzverést ellenőrzött keretek közé szoríthatta, ami megakadályozhatta a visszaélések elkövetését. A körirat változatok emissziókat jelölhetnek,⁵²⁹ amivel a különböző időszakokban levert pénzmennyiségeket különíthették el. Amennyiben a köriratváltozatokat egy típuson belül vizsgáljuk, úgy arra lehetünk figyelmesek, hogy az elő- és a hátlapi köriratok nem keverednek, rendszerezettek és szabályt követnek. Tendencia, hogy egyfajta előlapi körirathoz csak bizonyos hátlapi köriratok társulnak. A körirat ebben a korszakban gótikus majuszkulából áll.⁵³⁰

1467–1471 között a mohácsi leletegyüttesben az éremábrázolás alapján 13 főtypust és 15 altípust lehet elkülöníteni. Ez összesen 28 különböző éremképet jelent, amihez 24 köriratváltozat kapcsolódik. Altípusként határoztuk meg azokat, amikor például az előlapon a Hunyadi család címere, a holló faágon áll, illetve azt is, ha az szívpajzsban, vagy anélkül ábrázolták. A hátlap esetén a leggyakrabban a glória megléte indokolja a változatok megkülönböztetését, ami Szűz Mária, vagy a gyermek Jézus feje felett is előfordulhat.

⁵²⁸ „Körmendi Tamás (ELTE BTK, Történelem Segédtudományai Tanszék): *Mátyás király heraldikai reprezentációja a pénzein*.” <https://tti.abtk.hu/lendulet/kozepkorigazdasagtortenet/hirek/3011-> (letöltés dátuma: 2021. november 8.)

⁵²⁹ Az emissziós jegyek kapcsán: Torbágyi–Tóth 2011, 423.

⁵³⁰ Gyöngyössi 2003, 56.

Az első denár, amit vizsgálunk, az a **K – S** (címerpajzs).⁵³¹ Ezt a verdejegyet a numizmatikai kutatás Kanstorfer János kamaraispánságához köti. Azonban egy 1467. január 4-én kelt okleveles adat szerint a kezdetekben ezt a címet Stadler Lőrincsel közösen viselte,⁵³² s így az 1467. évi pénzmegújítást követő legkorábbi veretek kibocsátása is a kettőjük működésével hozható összefüggésbe (**függelék: 5.1.1.8**). A verde főtípusául azt a példányt jelöltük meg, amely létezése a kutatás számára is ismert volt, s a leletegyüttesben is a leginkább reprezentált. A szóban forgó verdejegy az 5. típus, melynek két ez idáig ismeretlen altípusát is sikerült azonosítani: 5.1. és az 5.2. (**függelék: 5.1.1.4.**). A fő és az altípus (5.1.) között annyi a különbség, hogy előbbi esetén a Hunyadi család címere szív pajzs nélkül, míg utóbbi esetén szív pajzsban van. S míg a fő típus összesen három különböző köriratváltozattal létezik, addig az 5.1. altípus csak eggyel. Azonban ez az egy köriratváltozat a fő típuson is megtalálható. Az előlapon: „+**MONATHIE•R•VNGAR(I)E(•)**”, a hátlapon „**PATRO(N)(A) V(N)GAR(I)E(•)**” olvasható. A fő típus esetén csak az előlapi körirat az állandó, de a hátlapi köriratban háromfajta rövidítési változat különíthető el (**függelék: 5.1.1.6.**). Az 5.2. altípust szándékosan hagytuk a végére, mivel 1467-ben ez a legkésőbbi veret, amit még a **K – S** (címerpajzs) verdejeggyel kibocsátanak. A hátlap ábrázolásában megjelenő Szűz Mária ruhaalja már hasonlít az úgynevezett körmöci jellegzetességnek nevezetteknek.⁵³³ Viszont, ami ennél lényegesebb, hogy az ezen olvasható köriratváltozat már a következő **K – K / S** (címerpajzs) verdejeggyel rendelkező denárok kibocsátási idejének a kezdetét idézi. Az előlapi köriratban itt olvasható először rövidítés nélkül kiírva a „**MONETA**” (pénz) szó. Tehát az 5.2. altípus a **K – S** (címerpajzs) verdejegy sorzáró típusa volt. A körmöci kara ezt következően a **K – K / S** (címerpajzs) verdejegyű veretet bocsátotta ki,⁵³⁴ melyeket véleményünk szerint 1467–1469 között vernek (**függelék: 5.1.1.8**). Egy 1467. november 21-én kelt okleveles adat szerint, ekkoriban Kanstorfer egymaga a körmöci kamara ispánja, s a források 1468-ban és 1469-ben is ebben a beosztásban említik.⁵³⁵ A denárnak csak egy típusa ismert, aminek az ábrázolása megegyezik az 5.1. altípussal. Ez a 7. típusként nyilvántartott denár, amihez összesen tizenhárom köriratváltozat tartozik, amelyek közül a 12.a már az előző típusról ismert. Így a 7. típust, ezzel a körirattal vélhetően az elsők között bocsátották ki. Ezen kívül még tizenkettő köriratváltozat ismeretes e típus kapcsán. Érdekességük, hogy minden előlapi körirathoz csak két hátlapi tartozik. Véleményünk szerint a két éven keresztül vert **K – K / S** (címerpajzs) verdejegyű denár köriratát nagyjából 2,5 havonta (10 hetente) cserélhették le.

⁵³¹ Pohl 1982, tabelle 112: 216–9.

⁵³² Gyöngyössy 2003, 265., Horváth–Huszár 1955–1956, 30.

⁵³³ Gyöngyössy 2003, 90–91.

⁵³⁴ Pohl 1982, tabelle 112: 216–8.

⁵³⁵ Gyöngyössy 2003, 265., Horváth–Huszár 1955–1956, 30.

Körmöcön ezt követően a **K** – **✠** (kettőskereszt) verdejegy került a pénzekre.⁵³⁶ A kettőskereszt, az újabb kutatások szerint a Bebek család címereként tekinthető.⁵³⁷ Azonban a Bebek család kapcsán fontos kihangsúlyozni, hogy kamaraispánsági működükre okleveles adattal nem rendelkezünk, így a heraldikai párhuzam nem teljesen bizonyító erejű.⁵³⁸ Sőt azt is tudni véljük, hogy Bebek Pál valamikor 1469. november 7-e előtt meghal, s feltételezhetjük, hogy az általa megkezdett pénzverést rokona Bebek György folytatathatta. A denárokat ezzel a jeggyel 1469–1470 között verhették (**függelék: 5.1.1.8**). Az előlapi ábrázolásnál azt láthatjuk, hogy ábrázolása az 5. típust követi, mert a Hunyadi holló a szív pajzs helyén, anélkül áll, illetve a körirat is ismét a rövidített **✠** betűvel kezdődik. Szűz Mária alakját finomították, fátyla és ruhája elődeinél részletgazdagabb. A képtáblák közt ez a 6. típus, mely mindösszesen egyetlen egy körirattal (12. c) létezik, ami szintén az 5. típust idézi. Továbbá egy altípust (6.1.) sikerült még megfigyelni, de ez már a szakirodalom számára is ismert volt. Az eltérés az altípus esetén csak annyi, hogy Szűz Máriát feje felett glóriával ábrázolták. Ahogy azt Gyöngyössy Márton is írja, ez lehetett **K** – **✠** (kettőskereszt) verdejegy sorzáró típusa, amit 1470-ben bocsátottak ki.⁵³⁹ Ebből a típusból egyébként rendkívül kevés példány ismeretes, de azoknak a körirata mind megegyezik a főtípus köriratával. Mindezen körülmények egy olyan kamaraispán személyét körvonalazzák, aki nem volt jártas a pénzverésben, mivel az általa kibocsátott példányok egy éven keresztül pontosan ugyanúgy néztek ki. Emiatt a pénzverés ellenőrizhetetlen, követhetetlen maradt. A köriratok, vagy az ábrázolások időszakonkénti váltása a pénzzé vert ezüst mennyiségét ellenőrizhető keretek közé szorították. Mint majd látni fogjuk, bizonyos változtatások arra is utalnak, hogy egyes típusokat egyidejűleg egymással párhuzamosan több officina is kibocsátott. Véleményünk szerint erre utalhat, ha egy típusnak egy időszakon belül a többihez képest kiugróan magas a mennyisége, valamint az is, ha a feltüntetett verdejegy legalább két változata azonosítható.

Ebben az időszakban a másik jelentősebb emisszióval rendelkező verde a nagybányai volt. A kibocsátott példányok Kovács István kamaraispán működéséhez, és a nagybányai polgárokhoz köthető.⁵⁴⁰ Kovács István működését követően, még 1467-ben számolnunk kell az **✠** – **✠** (bányászkalapács és ék) kollektív jeggyel ellátott példányok megjelenésével. Nagybányán még egy további verdejegy is feltűnik a denárokon, ami az **✠** – **✠**. A numizmatikai kutatás ezt a verdejegyet szintén a kollektív jegyek közé sorolta.⁵⁴¹

⁵³⁶ Pohl 1982, tabelle 112: 216–10.

⁵³⁷ Gyöngyössy 2003, 249., Soós 1998, 278. 61. lábjegyzet

⁵³⁸ Gyöngyössy 2003, 249.

⁵³⁹ Gyöngyössy 2003, 90., Pohl 1982, tabelle 113: 217.

⁵⁴⁰ Gyöngyössy 2003, 105.

⁵⁴¹ Gyöngyössy 2003, 105.

Kovács István a nagybányai pénzeket is a **✠** (patkón kereszt) mesterjeggyel látta el. Ezzel a mesterjeggyel két főtypust és két altípust sikerült megkülönböztetni. Ez idáig az általunk is megfigyelt 9. típus létezését ugyan jegyzi az éremhatározó,⁵⁴² de ennek van egy altípusa is. A kettő közti különbség annyi, hogy a Hunyadi család címerét a főtypus esetén nem veszi körül a szív pajzs, míg az altípuson azzal együtt látható. Továbbá ezzel a mesterjeggyel létezik egy olyan hátlapos ábrázolás is, melyen a Szűz Máriát fátyol nélkül, meglehetősen elnagyoltan ábrázolták. Ez a képtáblán a 9.2. típusszám alatt található, és akárcsak a 9. típusnak, úgy ennek is létezik egy altípusa, melyen a Hunyadi család címerét szív pajzsban ábrázolták. Ezekre azért tekintünk altípusként, mert kisebb példányszámban képviseltek, mint a szív pajzs nélkül kibocsátottak. Érdekességük, hogy a négy különböző típus egyazon 5.a köriratváltozattal lett kibocsátva (előlapon: **✠•M̃ACHIE•R•h̃VNGARIA**, hátlapon: **PATRO(N)(A) V(N)GAR(I)E(•)**), változatukat nem találtuk meg. A kibocsátott négy különböző típus, és a kamaraispán nagybányai működési idejének rövideje miatt (**függelék: 5.1.1.8**), itt vélhetően egymással párhuzamosan működő officinákat kell feltételeznünk. A nagybányai verdében ezt követően az **✠** – **✠** (bányászkalapács és ék) kollektív jegy került fel a denárokra. Az általunk azonosított denárok között öt főtypust és hat altípust tudunk megkülönböztetni. Ehhez képest a képtáblában szereplő 8. típus volt az egyedüli, amit az éremhatározó is idéz.⁵⁴³ A főtypushoz kapcsolódóan három köriratváltozat volt elkülöníthető (**függelék: 5.1.1.6.: 5. a, 5. c, 7. a**). A főtypus kapcsán további négy új altípust is megfigyeltünk, melyek mindegyike az 5. a köriratváltozatot hordozza. Az altípusok között megfigyelhető, hogy a Hunyadi család címerét szív pajzsban, vagy annak helyén ábrázolták. A holló ábrázolása két altípus esetén is előfordul, hogy faágon áll. Továbbá gyakorta helyeztek a fátyollal ábrázolt Szűz Mária feje fölé glóriát. Ezzel a Szűz Mária ábrázolással véleményünk szerint 1469-ig bocsátották ki a denárokat. 1469 után a Szűz Mária ábrázolása egy egyszerűbb változatot követ, amit Kovács István kamaraispán nagybányai működése alatt is megfigyelhettünk az általunk 9.2., és 9.3. nyilvántartási számon jegyzett példányok esetében. A két ábrázolás nem teljesen azonos, de a közös bennük, hogy Szűz Mária feje fölül hiányzik a fátyol, alakja elnagyolt. Ezeket a denárokat 1469–1470 közé kelteztük. Az első fátyol nélküli denárok közül a főtypust a képtáblán szereplő 8.4. típus jelenti. Ehhez kapcsolódóan négy köriratváltozatot (**függelék: 5.1.1.6.: 5. a, 5. b 5. c, 6.b**) sikerült megfigyelnünk. Az altípusa a 8.4.1., melyen a különbség annyi, hogy a hátlapon a Jézus gyermek feje felett glória van. Közös jellemzőjük, hogy az előlapon a Hunyadi holló szív pajzsban van, és lépő helyzetben ábrázolják. A 8.5. típus előlapján a Hunyadi hollója a szív pajzs helyén, faágon áll, míg a hátlapon Szűz Mária fátyol nélkül látható. Ehhez

⁵⁴² Pohl 1982, tabelle 113: 216–14.

⁵⁴³ Pohl 1982, tabelle 113: 216–13.

kapcsolódóan két köriratváltozat is létezik (**függelék: 5.1.1.6.: 5. a, 12. a**). A 8.5.-nek egy változata a 8.6. típus, melyen a Hunyadi hollót szív pajzsban ábrázolják. A 8.7. típus előlapja megegyezik a 8.5. típussal, azonban a hátapon a Szűz Mária ábrázolása tovább egyszerűsödött, ugyanis ezen a denáron haj nélkül jelenítették meg, azonban feje felett és a Jézus gyermek feje felett is glória van. Ennek a típusnak egy változata a 8.7.1., amikor csak a Jézus gyermek feje fölött van glória. Ez a típus összesen két köriratváltozattal fordult elő (**függelék: 5.1.1.6.: 5. a, 5. b**). Az **℞ – ℞** verdejegyű denárok csak csekély számban fordultak elő a mohácsi éremleletekben, így e példány kapcsán csak rövid kibocsátási idővel számolhatunk. Ez a típus a szakirodalomból ismert, mely csak az 5.a köriratváltozattal ismeretes. A hátlap ábrázolása az 1469–1470 között kibocsátott **℞ – ✠** (bányászkalapács és ék) verdejegyű denárokat (**függelék: 5.1.1.5.: 8.7., 8.7.1.**) idézi, így a verési idejét 1470-re határoztuk meg (**függelék: 5.1.1.8**).⁵⁴⁴ Az **℞ – ✠** (bányászkalapács és ék) verdejeggyel megjelenő utolsó sorozat kibocsátásának meghatározása során nagyon egyszerű a dolgunk, hiszen a képtáblában található 8.3. típus hátlap Szűz Mária ábrázolása megegyezik az 1470-től kibocsátott Szűz Máriát ábrázoló aranyforintokéval. Ennek a denárnak a kibocsátását biztosan az 1470 utáni évekre határozhatjuk meg. E típusra jellemző, hogy Szűz Mária, akárcsak az aranyforintokon, itt is fejét kissé balra biccentve tartja, jobbában a gyermek Jézus található, s két oldalt a trónszék karfája is látszik. A mohácsi leletben azonosított mennyiség alapján ezt a típust 1470–1471 közé határoztuk meg (**függelék: 5.1.1.8**). Bár Göngyössy Márton elképzelhetőnek tartja, hogy az **℞ – ✠** (bányászkalapács és ék) verdejegyű ezüstpénzeket 1477-ig is verték.⁵⁴⁵ Ennek azonban ellentmond az, hogy a fentiekben ismertetett típusokon kívül nincs más ezüstveret, s így az 1472–1477 közé eső időszakot nem tudjuk újabb típusú denárokkal kimutatni.

A következőkben ehhez a pénztörténeti korszakhoz kapcsolódóan még a kassai, a budai és a nagyszebeni kamara kibocsátásából származó denárokról kell beszélni, melyek egymáshoz viszonyítva nagyon hasonló mennyiségben képviseltek a mohácsi éremleletben. A kassai kamara 1467-ben Kovács István kamaraispánsága alatt **℞ – ✠** (liliom) kollektív verdejeggyel kibocsátott ezüstpénzekkel kezdte meg a működését. Majd Kovács István működését Neziger János (1467–1469) követte (**függelék: 5.1.1.8**).⁵⁴⁶ A verde működéséhez kapcsolódóan ez idáig egy denár típusról volt ismeretünk,⁵⁴⁷ azonban a mohácsi éremgyűttesben még egy változatot sikerült azonosítani, mely tulajdonképpen altípusként írható le. Mindkét típus elő- és hátlap ábrázolása egyértelmű, és jól kidolgozott. A Hunyadi család címere mindig szív pajzsban van, s faágon áll. A negyedik mezőben, a beszercei oroszlán lábán, mintha még a koronát is

⁵⁴⁴ Pohl 1982, tabelle 113: 216–2.

⁵⁴⁵ Gyöngyössy 2003, 105.

⁵⁴⁶ Gyöngyössy 2003, 84–85, 282–283.

⁵⁴⁷ Pohl 1982, tabelle 112: 216–6.

igyekeztek volna megjeleníteni. A két eltérő kassai típus közt (**függelék: 5.1.1.2.**) egyébként annyi a különbség, hogy a hátlapon, az altípus esetén Szűz Mária és a karjában tartott gyermek Jézus feje felett is glória van. Mivel mindkét változat megközelítőleg azonos darabszámmal képviselt, ami miatt a denárok finomkeltezése nem végezhető el. 1467–1469 között a denárokon mindvégig egységesen egy köriratváltozat jelenik meg, ami az 1.d (**függelék: 5.1.1.6.**) besorolást kapta (előlapon: **Ṣ•ṢṘTHIḘ•R•ḥVNGAR(I)Ḙ(•)**, hátlapon: **ṢṘTRO(N)(Ṙ)ḥVNGAR(•)**). A kassai denárok jellegzetessége, hogy a hátlapi köriratban Patrona helyett mindvégig hibásan ”Matrona” olvasható.⁵⁴⁸

Kovács István 1467. évi működését Budán fejezte be, ahol az első ezüstpénzeit **B – Ṡ** (patkón kereszt) verdejeggyel bocsátotta ki. A mohácsi éremleletben ezzel a verdejeggyel egy típust sikerült azonosítani,⁵⁴⁹ melyet három köriratváltozattal (5. a, 5. b, 5. c) bocsátottak ki. E típus kibocsátási idejét a numizmatikai kutatás 1467–1468 közé helyezte.⁵⁵⁰ Kovács István működése alatt vert ezüstpénzeket **B – S** verdejeggyel is ismerjük. Ehhez kapcsolódóan egy típus ismeretes,⁵⁵¹ viszont a köriratok igen változatosak, melyekből összesen nyolc fajtát sikerült megfigyelnünk. Mivel Kovács István az okleveles adatok alapján 1468 márciusában a dési és a széki sókamarák ispánja,⁵⁵² ezért a budai verde működése is nagyjából ezzel egyidejűleg állhatott le. Ezt alapul véve a **B – S** verdejegyű denárok leverése a **B – Ṡ** (patkón kereszt) verdejegyűekkel nagyjából egyidejűleg meg kellett kezdődjön (**függelék: 5.1.1.8.**). Tehát Budán 1468-ban, véleményünk szerint párhuzamosan két kibocsátóműhely (officina) működésével is számolnunk kell.

1470-ben a nagyszebeni verde is ezüstpénzverésbe kezdett (**függelék: 5.1.1.8.**).⁵⁵³ Nagyszebenben a pénzverés mondhatni Altemberger Tamás polgármester, és kamaraispán nevével fűződött egybe.⁵⁵⁴ A denárok jellemzője, hogy az előlapon a Hunyadi család címerét a szív pajzs helyén, anélkül ábrázolták. A hátlapi ábrázolás bár kidolgozottnak mondható, azonban az 1470-ben végbement éremképi pénzreform utáni veretekhez képest jóval gyengébb kivitelű. Altemberger Tamás mesterjegye a **T** betű,⁵⁵⁵ így a nagyszebeni denárookra a **ḥ – T** verdejegy került. Ezzel a verdejeggyel csak egy típust találtunk a mohácsi éremleletben,⁵⁵⁶ viszont ehhez kapcsolódóan két (5. a, 5. b) köriratváltozatot is sikerült megfigyelni.

⁵⁴⁸ Gyöngyössi 2003, 86.

⁵⁴⁹ Pohl 1982, tabelle 112: 216–5.

⁵⁵⁰ Gyöngyössi 2003, 83.

⁵⁵¹ Pohl 1982, tabelle 112: 216–4.

⁵⁵² Gyöngyössi 2003, 268.

⁵⁵³ Gyöngyössi 2003, 114.

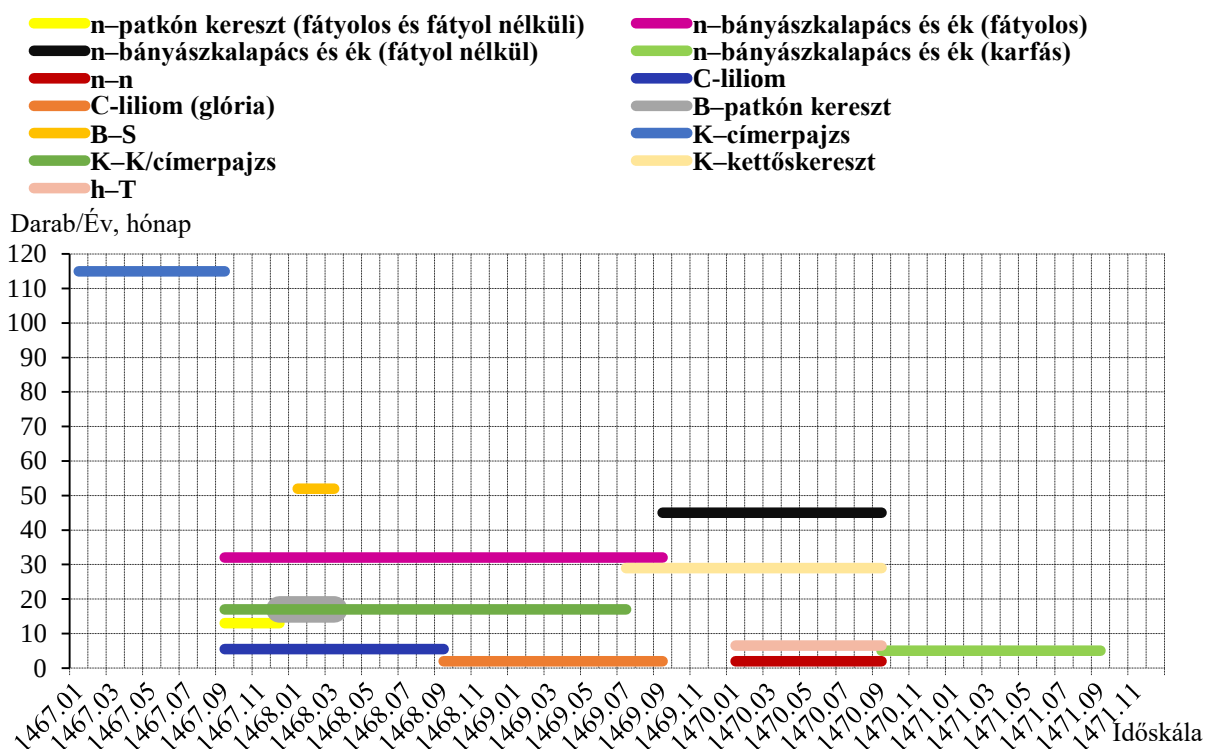
⁵⁵⁴ Gyöngyössi 2003, 114, 244–246.

⁵⁵⁵ Gyöngyössi 2003, 244.

⁵⁵⁶ Pohl 1982, tabelle 112: 216–7.

A denárokon található köriratváltozatok az 1467–1469 között kibocsátott nagybányaiakat utánozzák.

Annak érdekében, hogy meg tudjuk becsülni azt, hogy az egyes verdejegyek kibocsátása mennyire volt erőteljes, a verési idő tükrében kell ábrázolni a mohácsi leletben található denárok mennyiségét (14. ábra). Ezáltal lehetőségünk lesz összehasonlítani az egyes verdehelyek és verdejegyek kibocsátásának az erősségét, nagyságát.⁵⁵⁷ Az így kapott adatok az 1526. évi pénzforgalmat fogják jellemezni. Az 1467–1471 közötti időszakban a legerőteljesebb pénzverést 1467-ben a körmöci kamara érte el, a **K – S** (címerpajzs) verdejegy esetén. A második legintenzívebb kibocsátást a budai kamara 1468. évi **B – S** verdejegyű denárjai jelentenek. Ezt követi a nagybányai kamara kibocsátásából származó **N – X** (bányászkalapács és ék) azon denárjai, melyek hátlapján a Szűz Mária fátyol nélkül látható (1468–1469). Ettől némileg kevésbé erőteljes kibocsátással rendelkezett ugyanennek a verdejegynek a fátyolos típusa (1467–1469). A korszakban közepes erősségű kibocsátással számolhatunk a **K – K** (kettőskereszt), **K – K / S** (címerpajzs), a **B – T** (patkón kereszt) és az **N – T** (patkón kereszt) verdejegyű denárok esetében. Alacsony erősségű kibocsátással rendelkeznek a kassai **C – L** (liliom), a nagyszebeni **H – T** verdejegyű, valamint a nagybányai **N – X** (bányászkalapács és ék) ”karfás” típusú denár is. A leggyengébb kibocsátással az **N – N** verdejegyű nagybányai denárok rendelkeznek.

14. ábra: Az 1467–1471 között kibocsátott denárok megoszlása a verdejegyek tükrében a mohácsi éremlelet alapján (a szerző szerkesztése)

⁵⁵⁷ Torbágyi–Tóth 2011, 429.

6.8.1.3. Ábrázolások, verdejegyek, köriratok 1470–1478 között

Mint a következőkben látni fogjuk már e korszakban a körmői verde a magyar ezüstpénzverés központjává kezdi kinőni magát.⁵⁵⁸ A körmői veretek esetén, az elő- és a hátlapi ábrázolások tekintetében is radikális változtatások következtek be. Az előlapon található négyelt címerpajzs negyedik mezejében a besztercei oroszlán lábára rákerül a korona. A hátlapi ábrázolásban egy kidolgozottabb, kifinomultabb fátyolban lévő Szűz Mária ábrázolását láthatjuk, s a gyermek Jézus feje fölé a körmői veretek esetében glória került. Ettől kezdve az aranyforinton, a garason és a denáron is azonos a Szűz Mária alakja. Az 1470–1478 közötti időszakban hét fő típust és három altípust bocsátottak ki. A denárokhoz kapcsolódóan huszonnyolc köriratváltozatot figyeltünk meg. Ahogy az előző korszakban is előfordult, itt is két körirattípussal számolhatunk. Az egyik az, amikor az előlapi köriratban a moneta szót egy ”m” betűvel rövidítik: +**MONETA**•**MATHIE**•**R**•**HUNGAR**(I)E(•). A másik változat esetén a moneta szót kiírva találjuk: +**MONETA**•**MATHIE**•**R**•**HUNGAR**(I)E(•). Ez utóbbi körirat az, ami e korszak jelentős részét (1470–1476) meghatározta. A verdejegyek feloldása kapcsán Pohl Artúr és Gyöngyössy Márton nézeteit kívánom erősíteni. A következőkben szó lesz a **K** – **Æ**, **K** – **Æ** (kis méretű ”A” betű), **K** – **G**, **K** – **G**, **K** – **P**, **K** – **V**, **K** – **P** / **V**, **S** – **W** és az **S** – **W** (Boroszló) verdejegyű, valamint a Bosznia által kibocsátott denárokról is. Ez idő tájt az okleveles adatok arról tesznek említést, hogy Mühlstein Vid 1470-ben, 1473-ban, 1474-ben körmői kamaraispán.⁵⁵⁹ Mivel a rendelkezésünk álló adatok erre az időszakra vonatkozóan rendkívül szűkszavúak, így leginkább az éremképek időbeli fejlődése és a köriratok változásának megfigyelésével tudjuk a denárok kibocsátási idejét meghatározni. A keltezés kapcsán többféle elképzelés is napvilágot látott. V. Székely György a kunfehértói éremlelet feldolgozása kapcsán igyekezett e korszak veretét új megközelítésbe helyezni.⁵⁶⁰ Az általa vázolt elképzeléseket, azonban Gyöngyössy Márton megalapozott tényekre hivatkozva cáfolta.⁵⁶¹ A keltezési kérdésekben magam részéről Gyöngyössy mellett foglalnék állást, s a következőkben az általa is követett keltezési soron keresztül ismertetjük az általunk tett megfigyeléseket.

Az éremképi reformot követően a körmői kamara elsőként **K** – **Æ** verdejeggyel bocsátott ki denárt (függelék: 5.1.2.1.: 3. típus). Ekkoriban a pénzverésért felelős személy Langsfelder Ágoston lehetett.⁵⁶² A köriratváltozatok tanúságai alapján az 5.a és a 12.a lehetettek azok a fajták, melyekkel az első denárok kibocsátásra kerültek. Ezek még a régi, rövidített ”**MON**” betűs változatot követik, amit az előző korszak végén vert **K** – **✠** (kettőskereszt) verdejegyű

⁵⁵⁸ Gyöngyössy 2003, 90.

⁵⁵⁹ Gyöngyössy 2003, 279., Horváth–Huszár 1955–1956, 30.

⁵⁶⁰ V. Székely 1999, 371.

⁵⁶¹ Gyöngyössy 2003, 91.

⁵⁶² Gyöngyössy 2003, 90.

denároknál megfigyelhettünk. Ezt követően a **K – A** verdejegyű denárokat további nyolc, a korszakot is jellemző **MONETA**-s köriratváltozattal látták el. Ennek a verdejegynek azonban van egy eddig ismeretlen típusa is, amin a mesterjegy, vagyis az **A** betű szemmel láthatóan kisebb a megszokottól. Az eltérés azonban nemcsak a mesterjegyben rejlik, mivel a Szűz Mária ruhaaljának kialakítása is eltér. Míg baloldalán csapott, addig jobb oldalán visszahajló. A típushoz tartozó köriratok azonban a főtípuson olvashatókkal egyezik. Ehhez kapcsolódóan csak négy köriratváltozatot sikerült megfigyelnünk. Véleményünk szerint **K – A** verdejegyű denárokat a sokféle köriratváltozat, illetve az altípus létezése végett két éven keresztül 1470–1472 között bocsáthatták ki (**függelék: 5.1.2.6.**). Az altípus verésére 1472-ben kerülhetett sor, melyek a verdejegy utolsó tagjaként készülhetett (**függelék: 5.1.2.1.: 3.5. típus**). A körmőci kamarában, ezt követően verhették le a **K – G** verdejegyű denárokat. Pohl Artúr és Gyöngyössy Márton is a **K – G** (unciális betűforma) verdejegy mögött Kanstorfer János működését feltételezi.⁵⁶³ Ezzel a verdejeggyel hat köriratváltozat ismert (**függelék: 5.1.2.1.: 4. típus**), melyek a korszak sajátosságait mutatják. Ennek a típusnak az altípusaként írható le a **K – G** (kapitális betűforma) verdejegyű denár (**függelék: 5.1.2.1.: 4.1. típus**). Ehhez kapcsolódóan ugyanis csak négy köriratváltozatot sikerült megfigyelni. Azonban míg az unciális betűformával csak denár és obulus ismert, addig a kapitális minden létező címleten előfordul. Keltezési javaslatunk az, hogy az unciális mesterjeggyel ellátott denárokat és obulusokat 1472–1473 között (**függelék: 5.1.2.6.**), míg a kapitálissal rendelkezőt 1473–1474 között verik (**függelék: 5.1.2.6.**). Egyébként megjegyzendő, hogy a kapitális mesterjeggyel rendelkező denárok kibocsátási erőssége jóval alul marad az unciálisakhoz képest. Időben továbbhaladva a következő denárokat **K – P** verdejeggyel látták el (**függelék: 5.1.2.1.: 5. típus**). Ezek hátlapja ábrázolása teljesen megegyezik a **K – G** (**függelék: 5.1.2.1.: 4.1 típus**) verdejegyűekkel. A denárhoz kapcsolódóan tizenkettő köriratváltozatot sikerült megfigyelni. A **P** mesterjegy mögött azt feltételezhetjük, hogy a pénzverésért felelős személy Peck Pál volt.⁵⁶⁴ Ezzel a verdejeggyel szintén minden címletet vertek, így kibocsátási idejét 1474–1476 közé határozhatjuk meg (**függelék: 5.1.2.6.**). Időben ez után következhetnek a **K – V** verdejeggyel ellátott példányok. Kibocsátásukat a numizmatikai kutatás Mühlstein Vidhez köti. A verdejegy kapcsán két típus különíthető el az egyik **K – P** verdejegyű denárok folytatása (**függelék: 5.1.2.1.: 2.1. típus**), míg a másik a következő pénztörténeti korszakba fog átvezetni (**függelék: 5.1.2.1.: 2. típus**). Míg az előbbi Szűz Mária ábrázolása és a köriratok típusa is megegyezik a korszakra jellemzőkkel, addig az utóbbin már szerves eltérések mutatkoznak. A **MONETA** köriratkezdéssel tíz változatot tudtunk dokumentálni. A két **K – V** verdejegyű

⁵⁶³ Pohl 1982, Tabelle 114: 219–3., Gyöngyössy 2003, 91.

⁵⁶⁴ Gyöngyössy 2003, 90.

denár közül, e típus erőteljesebb kibocsátási mennyiséggel rendelkezik, így a verési idejét a 1476–1477 közé határoztuk meg (**függelék: 5.1.2.1.: 2.1. típus, 5.1.2.6.**). A másik típus körirata kizárólag rövidítéssel kezdődik: **℞•** (**függelék: 5.1.2.1.: 2. típus**). További jellemzője, hogy Szűz Mária ruhának az aljáról eltűnik a megszokott kétoldalas szimmetrikus visszahajtás. E típus kapcsán hét köriratváltozatot tudtunk leírni, melyek kibocsátási idejét 1477-re határoztuk meg. A korszakhoz kapcsolódó utolsó körmöci denárookra a **℞ – P / V** verdejegy került. A **P / V** mesterjegyes denár hátlapi ábrázolása szinte teljesen megegyezik a **℞ – V** verdejegyűekével (**függelék: 5.1.2.1.: 2. típus**). E denárhoz kapcsolódóan négy köriratváltozatot sikerült azonosítani, melyek mindegyike az 1477-ben kibocsátott **V** mesterjegyes példányok folytatásaként tudható be. A **℞ – P / V** verdejegy mögött vélhetően Peck Pál és Mühlstein Vid közös működését feltételezhetjük. A Szűz Máriás hátlappal ábrázolt denárok kibocsátásával minden bizonnyal még az 1477. év utolsó negyedévében számolnunk kell (**függelék: 5.1.2.6.**).

A veretkép alapján szintén e pénzkibocsátási korszakhoz tartozik az **S – V**, és az **S – W** (Boroszló) verdejegyű denár. Ezeknek a hátlapi ábrázolásán ugyanis Szűz Máriát fátyolban láthatjuk (**függelék: 5.1.2.2.: 6., 7. típus**). A denárok rendkívül alacsony kibocsátási erősséggel rendelkeznek. A pénzeket Pohl Artúr boroszlói veretűnek írta le, s a jegy kapcsán hozott feloldási javaslata a Stephanus – Wratislavia volt.⁵⁶⁵ Mindezt az általa is ismert, (**függelék: 5.1.2.2.: 7. típusra**) építette. Ennek az előlapján a köriratot, hat óránál egy címerpajzs szakítja meg, amiben egy ágaskodó egyszarvú látható. A pénzekre került mesterjegy és a családi címer alapján, e vereteket a numizmatikai kutatás egyhangúan Szapolyai István pénzkibocsátásával hozza összefüggésbe.⁵⁶⁶ Ezekkel a kérdéskörökkel V. Székely György is foglalkozott, mivel innen egy olyan denár is ismeretes, aminek az előlapja megegyezik a fentiekben már hivatkozott **7. típussal**, viszont hátlapjuk a bécsi verdehelyűeknek tulajdoníthatókkal azonos (**függelék: 5.1.4.2.: 7., 8. típus**).⁵⁶⁷ V. Székely tanulmányában ezeket a denárokat hibridveretként értelmezte. S a boroszlói pénzverést igazoló okleveles adat hiányában, e denárok verését inkább a bécsi verde működésének prototípusaival azonosította.⁵⁶⁸ Mielőtt azonban tárgyi bizonyítékok hiányában teljesen leírnánk az **S – V**, és az **S – W** verdejegyű denárok boroszlói kibocsátását, nézzük át, hogy mégis mik lehetnek azok, amik a létezése mellett szólhatnak.

1: 1478 után a denárookra egységesen Nagyboldogasszony került. 2: A **S – V**, és az **S – W** verdejegyű denárok körirata gótikus majuszkulákból áll, amit 1486-ban a reneszánsz kapitális váltott fel. 3: A denárokon a 4. mezőben a cseh oroszlán látható, melynek hasonlóan jól

⁵⁶⁵ Gyöngyössy 2003, 136.

⁵⁶⁶ Gyöngyössy 2003, 296.

⁵⁶⁷ V. Székely 1999, 374., 386., 396.

⁵⁶⁸ V. Székely 1999, 374.

kidolgozott ábrázolata I. Mátyás sziléziai ezüstpénzeiről köszön vissza.⁵⁶⁹ Az oroszán ábrázolására nagy hangsúly fektettek, azonban legfőbb jellemzője, hogy alakja nyúlánk, a feje alatt a nyaki rész bundája "S" alakban vonalazva kidolgozott. 4: A szív-pajzsban ábrázolt Hunyadi holló ábrázata szintén I. Mátyás király sziléziai pénzverésének éremképét idézi. A hollót ugyanis lépő helyzetben, faágon állva, a csőrében nagyhangsúlyt kapó gyűrűvel ábrázolták, ahogy azt a sziléziai garasoknál is láthatjuk. 5: A kettőskereszt alakja teljes eltér a magyar denárokon megszokottól, mivel az első keresztszárak mindenesetben rövidebbek a másodikonál. 6: A hátlapi ábrázoláson Szűz Mária térdén a gyermek Jézus áll, aminek a képe az 1478–1483 között kibocsátott **K – P / V, K – V / A, K – P** verdejegyű denárokat idézi. A két ábrázolás közt csak annyi a különbség, hogy a boroszlóinak gondolt denáron a Jézus gyermek Szűz Mária jobbjaiban van, míg az 1478 utáni vereteken, már Nagyboldogasszony alakja látható, akinek a kised a baljába került át. Amennyiben az ábrázoláson túl összehasonlítjuk a köriratban található betűket is összehasonlítjuk a körmöciekkel, úgy azt mondhatjuk, hogy a boroszlóiak mindegyike a megtalálható a körmöci 1477–1486 között vert példányokon. Ezek alapján véleményünk szerint Szapolyai István számára az első verőtöveket nagyvalószínűséggel Körmöcbányán készíthették el.

Gyöngyössy Márton véleménye szerint az **S – W**, és az **S – W** verdejegyű denárok stiláris sajátosságai az 1470–1480 közötti pénzkibocsátást idézik. Gyöngyössy azt is megemlíti, hogy semmiféle bizonyíték nincs arra vonatkozóan, hogy Sziléziában Szapolyai István főkapitány magyar mintára denárt veretett volna.⁵⁷⁰ Azonban annak a lehetőségét, hogy Szapolyai István a magyar hatóságok által megszervezve Boroszlóban is pénzverést folytathatott, nem veti el. Véleménye szerint, amennyiben létezett a boroszlói pénzverés, úgy az a magyar katonaság zsolddal való fizetése miatt jöhetett létre.⁵⁷¹

Az **S – W**, és az **S – W** verdejegyű denárok között a legkorábbi változat a **5.1.2.2.: 6. típus (függelék)**, ami a kunfehértói leletben is előfordult. Ennek a denárnak az érdekessége, hogy a többivel ellentétben ezt a Szapolyai család címere nélkül, I. Mátyás nevével bocsátották ki. Körirata alapján a korszakban vert körmöci denárok sorába, legkorábban 1477-től fér be. S hátlapi ábrázolása is leginkább ezeknek (**függelék: 5.1.2.1.: 1., 2. típus**) az átdolgozásából születhetett meg. Véleményünk szerint a boroszlói verdehely megléte, a meglévő hibrid veretek ellenére sem zárható ki. Hiszen, ahogy azt Gyöngyössy is említette ez a verde a magyar katonák fizetésének az utánpótlása végett jöhetett létre.⁵⁷² Amennyiben megnézzük még egyszer a kunfehértói hibridveretet, úgy megállapíthatjuk, hogy azok a boroszlói előlappal, valamint az

⁵⁶⁹ Pohl 1982, tabelle 119: 227., tabelle 120: 228–234.

⁵⁷⁰ Gyöngyössy 2003, 136.

⁵⁷¹ Gyöngyössy 2003, 299.

⁵⁷² Gyöngyössy 2003, 299.

új bécsi hátlappal készültek. Továbbá olyan hibridveretről is van tudomásunk, aminek az előlapja bécsi, de a hátlapja boroszlói.⁵⁷³ Szapolyai István pénzverése esetén ez még mindig nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy Boroszlóban magyar veretképző denárok készültek, mivel arra is gondolhatnánk, hogy a boroszlói verdében 1477–1478-ban készült denárok (**függelék: 5.1.2.2.: 7. típus, 5.1.2.6.**) még használható verőtöveit áttelepítették Bécsbe. Így már Bécsben, a verde kiépülésének kezdetén születhettek azok a hibrid veretek, melyeket V. Székely is azonosított, s melyeket a bécsiek prototípusaként határozott meg.⁵⁷⁴ A boroszlói pénzverés létezését, a fentiekben adott összefoglalás ellenére sem alátámasztani, sem elvetni nem lehet.

Újlaki Miklós bosnyák király (1471–1476) által kibocsátott denárokat is e résznél kell tárgyaljuk, mivel a pénzveréséhez kapcsolódóan hét denárt is sikerült azonosítanunk (**függelék: 5.1.2.3.**). Az azonosított típusok között említhetünk négy **S – B** verdejegyűt (M.1969.1.538, 641, M.1969.2.12726, 12753), egy **R – [B** (M.1969.1.673) verdejegyűt, egy **Ń / -** verdejegyűt (M.1969.2.12954), valamint egy **Ń – R** verdejegyűt (M.1969.2.12971) is.

Stílusán alapon ezek mindegyikét Újlaki magyar mintára vert denárjaként azonosíthatjuk. Az **S – B** verdejegyűekre jellemző, hogy a központozásban általában ”✱”-ek vannak, míg a hátlapon Szűz Mária keble felett három pont található.⁵⁷⁵ A verdejegy kialakulása kapcsán Gyöngyössy Márton azt írja, hogy a budai kamara megszűnését követően a szakemberek átálltak Újlaki Miklóshoz, s így készülhettek a legkorábbi magyar mintájú veretek.⁵⁷⁶ A boszniai magyar veretek kibocsátási erőssége nagyon alacsony volt.

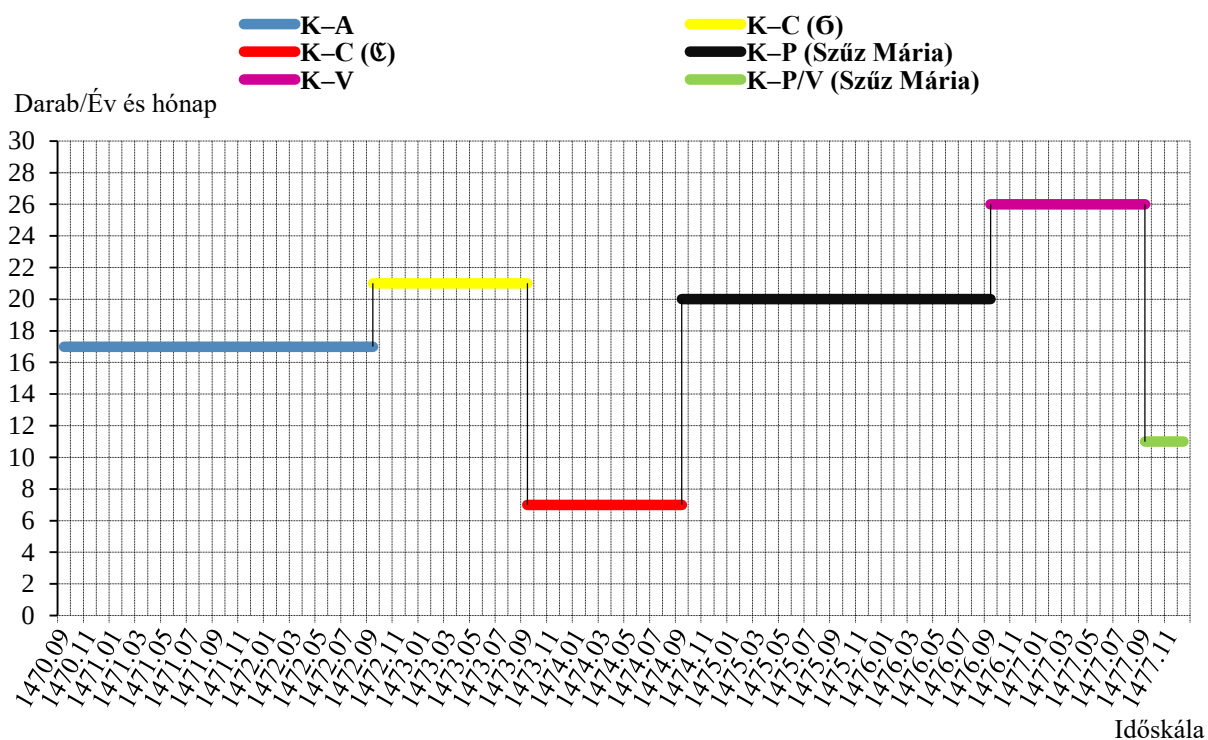
A korszakot elsősorban a körmöci kamara denárjainak képe alapján tudjuk megítélni (**15. ábra**). Azonban az már látszik, hogy az előző korszak pénzveréséhez képest minden verdejegy esetén jóval gyengébb kibocsátási erősséggel számolhatunk. Mondhatni, hogy az 1470–1478 közötti időszak kibocsátása az előző korszak közepes erősséggel rendelkező denárjaihoz hasonlítható. A legintenzívebb emisszióba a **K – V** verdejegyű denárok tartoznak, míg az összes többi valamivel ez alatt van. A **K – Ń** nyitó verdejegy után a kibocsátás a **K – G** verdejegyűek esetén kissé erősödik. Érdekes, hogy pont egy olyan verdejegynél (**K – G**) figyelhető meg a denár verés jelentős gyengülése, amiből teljes címletsorozat készült. A **K – P** verdejegyű denárok kibocsátása már a kezdeti szint feletti kibocsátási intenzitással bír. A **P / V** mesterjegyű Szűz Máriás denárok verési erőssége e tekintetben kevésbé becsülhető meg, mivel azokat csak az 1477. év utolsó hónapjaiban készülhettek.

⁵⁷³ <https://pro.coinarchives.com/w/lotviewer.php?LotID=5376354&AucID=6086&Lot=496>

⁵⁷⁴ V. Székely 1999, 374.

⁵⁷⁵ Gyöngyössy 1998, 12.

⁵⁷⁶ Gyöngyössy 1998, 15.

15. ábra: Az 1470–1478 között kibocsátott denárok megoszlása a verdejegyek viszonylatában a mohácsi éremleletek alapján (a szerzős szerkesztése)

6.8.1.4. Köriratok és hátlap ábrázolások 1478–1486

A korszakhoz kapcsolódóan említenünk kell a körmöci és a nagybányai kamara denárjait is. A 1478–1486 között tizenkettő főtípust és három altípust sikerült megfigyelnünk, melyeken negyvenkettő köriratváltozatot azonosítottunk (**függelék: 5.1.3.1.: 3.1. – 3.4.1., 5.3.1.3.2.**). Körmöcbányán ez idő tájt négy verdejegyet használtak: **K – P / V**, **K – V / A**, **K – P**, **K – P / *** (sugaras rozetta). A veretek meglehetősen nagy változáson mentek végbe, ami Nagylucsei Orbán kincstartó hathatós munkájának az eredménye, aki az 1478. évben az összes só- és bányakamara ispánja.⁵⁷⁷ Ahogy az előző korszak denár kibocsátásában láthattuk a pénzverés ágazatának ténylegesen megújításra volt szüksége. Bár a mesterjegyek alapján úgy tűnik, hogy Peck Pál és Mühlstein Vid működési ideje egybeesett Nagylucsei Orbán kinevezésével a denárok **P / V** jeggyel való kibocsátása Körmöcbányán és Nagybányán működése alatt is feltételezhető.⁵⁷⁸ A **V / A** mesterjegy mögött Mühlstein Vid és Langsfelder Ágoston közös működését láthatjuk, míg a **P** mesterjegyek esetén Peck Pál kamaraispánt nevezhetjük meg. Körmöcbányán az éremképi reform után, 1478-tól az aranyforintok előlapján, s a denárok hátlapján azonos Nagyboldogasszony ábrázolás látható. Felettébb érdekes, hogy az ezüstpénzek

⁵⁷⁷ Gyöngyössi 2003, 92., 281.

⁵⁷⁸ Gyöngyössi 2003, 93., 282.

közül a garast és az obulust nem érintette az éremképi pénzreform. Ábrázolásukon az előző korszak Szűz Máriája maradt.⁵⁷⁹

Ahogy azt Gyöngyössy Márton is írja, vélhetően a **K – P / V** verdejegyű denárok lehettek a korszak nyitó veretei.⁵⁸⁰ Azonban az általa felállított korrenddel teljes egészében nem tudunk egyetérteni. Véleménye szerint a **K – V / A** és a **K – P / *** (sugaras rozetta) sorzáró típus lehetett, melyeket a **K – P** a **K – P / V** verdejegyű denárok előztek meg.⁵⁸¹

Gyöngyössy álláspontjával, miszerint a **K – P / *** (sugaras rozetta) sorzáró típus lehetett, egyetértünk. A korszakból származó korábbi kibocsátású denárok hátlapi ábrázolásihoz képest a **K – P / *** (sugaras rozetta) lépő Jézus gyermek alakja jobban átgondolt, mint az a **K – P** és a **K – V / A** verdejegyű denárok esetén látható. A sorzáró típuson a Jézus gyermek a jobb lábára támaszkodik, és a ballal lép (függelék: 5.1.3.1.: 3.2.), míg a másik két verdejegy esetén a bal lábán áll, és a jobbal lép (függelék: 5.1.3.1.: 3.1., 3.1.1., 3.4., 3.4.1. típus). Ezt az apró változtatást az aranyforintok előlapja esetén is tetten érhetjük, ha a fenti típusokat összehasonlítjuk.⁵⁸² A **K – P** és a **K – V / A** verdejegyű denárok korrendjét vizsgálva azonban Gyöngyössy megállapításaitól eltérő eredményre jutottunk.⁵⁸³ Véleményünket az aranyforintok éremképének stiláris fejlődésének megfigyelésével kívánjuk indokolni. A korrend további meghatározásához ugyanis az aranyforintok hátlapi Szent László ábrázolása nyújtott támpontot. Nagylucsei Orbán, valamint Mühlstein Vid és Langsfelder Ágoston közös működéséből származó aranyforintok kibocsátását követően megfigyelhető, hogy Szent László feje folyamatosan balra csúszik.⁵⁸⁴ Ezen részlet alapján a veretek korrendje egyértelműen meghatározható. A fentiekben vázolt megfigyelések alapján véleményünk szerint a **K – P / V** verdejegyű denár kibocsátásával 1478-ban számolhatunk (függelék: 5.1.3.5.). Az általam meghatározott denárok között tíz eltérő köriratváltozatot figyeltünk meg. Ezt követően a **K – V / A** verdejegyűek kibocsátása következhetett, s mivel az általuk képviselt mennyiség igencsak magas, kibocsátásukat 1478–1481 közé helyeztük (függelék: 5.1.3.5.). Ennek a denárnak két főtípusa van. Az egyik a Jézus gyermeket lépő helyzetben ábrázolja (függelék: 5.1.3.1.: 3.4.), míg a másik ülőben (függelék: 5.1.3.1.: 3.4.2.). Előbbi típusnak egy altípusát is sikerült

⁵⁷⁹ Pohl 1982, tabelle 101: 197–5., tabelle 115: 220–6., tabelle 116: 220–7., tabelle 116: 220–9.

⁵⁸⁰ Gyöngyössy 2003, 93.

⁵⁸¹ Gyöngyössy 2003, 93.

⁵⁸² **K – V / A**: Lengyel 2013, 152: 48/1–48/1B., **K – P**: Lengyel 2013, 152: 48/3, 48/3A., **K – P / ***: Lengyel 2013, 154: 48/4., 48/4A.

⁵⁸³ Gyöngyössy 2003, 93.

⁵⁸⁴ Lengyel 2013, 152: 48/1. Nagylucsei Orbán 1478. évi működése alatt vert aranyforint., Lengyel 2013, 152: 48/1B. Mühlstein Vid és Langsfelder Ágoston működése alatt vert aranyforint., Lengyel 2013, 152: 48/1A. Mühlstein Vid és Langsfelder Ágoston működése alatt vert aranyforint., Lengyel 2013, 152: 48/1. Mühlstein Vid és Langsfelder Ágoston működése alatt vert aranyforint., Lengyel 2013, 152: 48/3. Peck Pál működése alatt vert aranyforint., Lengyel 2013, 152: 48/3A. Peck Pál működése alatt vert aranyforint., Lengyel 2013, 152: 48/4. Peck Pál működése alatt vert aranyforint.

megfigyelni, mely annyiban tér el a Jézust állva ábrázolótól, hogy ezen a gyermek feje felett glória van (**függelék: 5.1.3.1.: 3.4.1.**). Az álló ábrázolásos fő típus kapcsán tizenhét, az ülő esetén három, míg az altípusnak kilenc köriratváltozatát sikerült azonosítani. A **K – P** jeggyel ellátottak véleményünk szerint 1481–1483 között készülhettek (**függelék: 5.1.3.5.**). A denároknak, akárcsak a **K – V / M** verdejeggyűnek két fő- és egy altípusát sikerült megfigyelni. Az álló Jézus alakos fő típus esetén huszonhét (**függelék: 5.1.3.1.: 3.1.**), az ülőnél hármat (**függelék: 5.1.3.1.: 3.1.2.**), míg a glóriás esetén (**függelék: 5.1.3.1.: 3.1.1.**) huszonkettő köriratváltozatot azonosítottunk. A sorzáró verdejeggyű **K – P / *** (sugaras rozetta) kibocsátására 1483–1486 között kerülhetett sor. A denár harminchárom eltérő köriratváltozattal létezik (**függelék: 5.1.3.5.**).

Ahogy a fentiekben már írtuk e korszakban Nagybányán is folytattak ezüstpénzverést. Az általunk vizsgált denárok kapcsán említünk kell az **N – P / V**, az **N – X** (bányászkalapács és ék), az **N – C**, az **N – T**, az **N – I** (két kígyó) és az **N – *** (három zarándokkagyló) verdejeggyűket (**függelék: 5.1.3.2.: 6–11 típus**). A mesterjegyek kapcsán, Nagybányán is említünk kell Peck Pál és Mühlstein Vid közös működését, valamint feltűnnek a nagybányai polgárok kollektív jegyei (**N – X**, **N – C**) is.⁵⁸⁵ Az **T** és a ***** (három zarándokkagyló) mesterjegy mögött Jung Albert működésével számolhatunk, míg a **I** (két kígyó) Osztopáni Zöld Istvánra utal.⁵⁸⁶ A nagybányai veretek éremképi reformja, Nagylucsei Orbán működésének köszönhetően 1478-ban az összes kibocsátott címleten egységesen végbement. Nagybányán ez idő tájt aranyforintot, denárt és obulust vertek. A körmöci éremképi reformmal szemben, itt az összes címlet, így az ezüstpénzek hátlapján ábrázolására Nagyboldogasszony került. 1478-ban vélhetően Peck Pál és Mühlstein Vid ezüstpénz kibocsátásával is számolnunk kell, bár ezt semmilyen okleveles adat sem bizonyítja (**függelék: 5.1.3.5.**).⁵⁸⁷ A denárok vonatkozásában, **N – P / V** verdejegy kapcsán két köriratváltozatot sikerült azonosítanunk. Gyöngyössi Márton által a nagybányai ezüstpénzverés kapcsán felállított korrend véleményünk szerint helytálló, így a következőkben csak kisebb korrekciós javaslattal élünk. Gyöngyössi az **N – X** (bányászkalapács és ék), illetve az **N – C** verdejeggyű ezüstpénzek verését 1480–1482 közé helyezte, s kibocsátásukat Göbel Tamás kamaraispánságával hozta összefüggésbe.⁵⁸⁸ Az okleveles adatok alapján Göbel Tamás többször is (1476, 1479, 1480) betöltötte a kamaraispáni tisztséget.⁵⁸⁹ Az okleveles adatok alapján véleményünk szerint az **N – X** (bányászkalapács és ék) verdejeggyű denárok verése talán már az 1478. év utolsó hónapjaiban megkezdődhetett,

⁵⁸⁵ Gyöngyössi 2003, 108.

⁵⁸⁶ Gyöngyössi 2003, 108–109.

⁵⁸⁷ Gyöngyössi 2003, 106–107.

⁵⁸⁸ Gyöngyössi 2003, 108, 256–257.

⁵⁸⁹ Gyöngyössi 2003, 257.

amivel legfeljebb 1480 őszeig számolhatunk. A **X** mesterjegyű denárok esetén egy fő és egy altípust sikerült azonosítani. A két típus közt a különbség, hogy míg az egyik esetén a Hunyadi család címere a szívpajzs helyén, pajzs nélkül áll, addig a másikon szívpajzsban található. A főtípuson kilenc köriratváltozatot, az altípuson pedig kettőt figyeltünk meg. Időben ezt követték az **Ń** – **Č** verdejegyű denárok, amiket véleményünk szerint 1480–1481 között vertek (**függelék: 5.1.3.5.**). A denár a mohácsi leletben hat köriratváltozattal képviselt. A sor, még a 80-as évek első felében (1481–1482) az **Ń** – **Ṛ** verdejegyű denárok kibocsátásával folytatódhatott (**függelék: 5.1.3.5.**),⁵⁹⁰ mely kapcsán csak egy köriratváltozatot tudtunk dokumentálni. Ezt követően Félegyházi János lehetett a nagybányai kamaraispán, akinek a mesterjegyével (**IO**) ezüstpénzek nem készültek. Azt nem tudjuk kizárni, hogy ekkor (1482–1483) kollektívjeggyel ne készült volna ezüstpénz, viszont azt tudjuk, hogy a későbbiekben elzárták, bebörtönözték a nagybányai kohók tönkretétele miatt.⁵⁹¹ Nagybányán az ezüstpénzverés 1483. május 24-én már biztosan újraindult, hiszen Osztopáni Zöld István működésének idejét okleveles adat keltezi.⁵⁹² További okleveles adatok szólnak arról, hogy Osztopáni 1484-ben és 1485 szeptemberében is nagybányai kamaraispán.⁵⁹³ Így Gyöngyössy Mártonnal egyetértve kézenfekvő, hogy az **Ń** – **Ṛ** (két kígyó) verdejegyű denárok kibocsátását Osztopáni kamaraispán működésével hozzuk összefüggésbe (**függelék: 5.1.3.5.**).⁵⁹⁴ A denár kapcsán öt köriratváltozatot sikerült megfigyelnünk. Végezetül az **Ń** – **Ṛ** (három zarándokkagyló) verdejegyű denárok kibocsátásával zárul a nagybányai ezüstpénzverés (**függelék: 5.1.3.5.**).⁵⁹⁵ Ekkor a kamaraispán Jung Albert lehetett, akinek az egyik mesterjegye a **Ṛ** (három zarándokkagyló) volt.⁵⁹⁶ E denár esetén mindösszesen egy köriratváltozatot tudtunk megfigyelni.

A következőkben a denárok kibocsátásának erősségét fogjuk összehasonlítani (**16. ábra**). Míg Körmöcbányán ez alatt az időszak alatt négy, addig nagybányán hat verdejeggyel bocsátottak ki denárt. A körmöci és nagybányai denárok kibocsátásának az intenzitása a mennyiségi adatok alapján jelentősen eltért. Körmöcbányán a verde működési intenzitása ismét elérte a pénzreform évében is megfigyelhető legerősebb szintet (120 db / hónap). Ennek kapcsán a **K** – **V** / **Ṛ** verdejegyű denárok említhetők, melyek három éven keresztül tartó kibocsátás mellett is a legerőteljesebb verési dinamikával számolhatunk. Mivel ezzel a verdejeggyel két főtípus is ismert véleményünk szerint úgy érhatték el ezt a magas kibocsátási

⁵⁹⁰ Gyöngyössy 2003, 108.

⁵⁹¹ Gyöngyössy 2003, 253.

⁵⁹² Gyöngyössy 2003, 285. 166. lábjegyzet

⁵⁹³ Gyöngyössy 2003, 285. 166. lábjegyzet

⁵⁹⁴ Gyöngyössy 2003, 108.

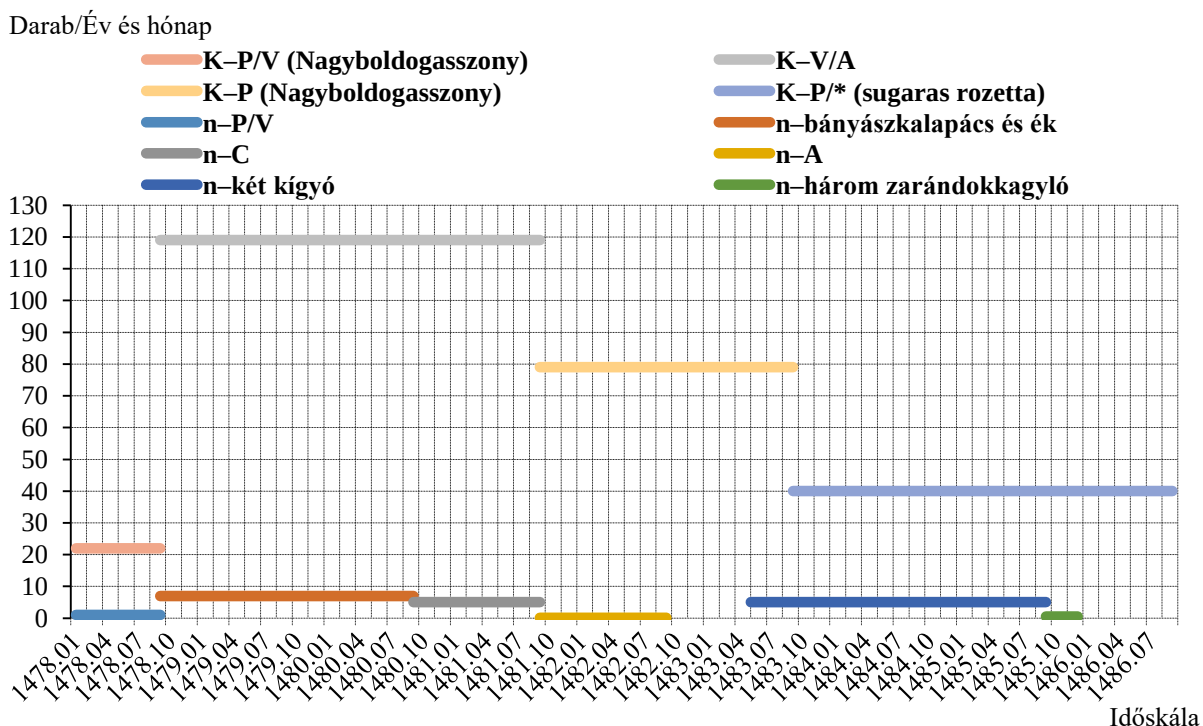
⁵⁹⁵ Gyöngyössy 2003, 109.

⁵⁹⁶ Gyöngyössy 2003, 261.

intenzitást, hogy egyidejűleg legalább két officina működött. Az egyik az álló alakos Jézussal, míg a másik az ülő alakossal bocsátotta ki a denárokat. Kettő közül a nagyobb számú kibocsátást az álló alakkal ábrázolók érték el, s ezen ábrázolás kapcsán ismerünk aranyforintot is. Mivel a **K – P** verdejegyű denárok főtípusainak és altípusainak a száma is teljesen megegyezik a **K – V / A**-val, méghozzá olyannyira, hogy még a típusbéli eltérések is teljesen egyeznek.

A sornytó **K – P / V** verdejegy, az 1477. évi kibocsátáshoz képest (**16. ábra**) erősödést mutatnak, de így is csak a közepes szintű kibocsátással rendelkező denárok közé sorolható. A **K – V / A** verdejegyű denárok csúcspontja után, a kibocsátás erősségének folyamatos gyengülése figyelhető meg, amit a **K – P** és a **K – P / *** (sugaras rozetta) verdejegyű denárok eredményeztek. A **K – P / *** (sugaras rozetta) 40 db / hónapos szintjével csak közepes erősségű kibocsátással rendelkezett.

A nagybányai verde ezüstpénz kibocsátása kapcsán megállapítható, hogy annak erőssége az 1467. évi pénzreform kori szintjétől gyengébb. A legerősebb kibocsátással az **Ń – X** (bányászkalapács és ék) verdejegyű denárok rendelkeznek. S ettől kezdve a nagybányai kamara kibocsátásának az intenzitását a folyamatos gyengülés jellemezte. Az 1482–1483 között bekövetkezett leállás után, 1483-tól ismét helyreállni látszott az ezüstpénzek verés erőssége. Az I. Mátyás alatt működő nagybányai kamara ezüstpénz kibocsátásának az utolsó verete az **Ń – *** (három zarándokkagyló) verdejegyű denár, ami 1485. év végén nagyon kis példányszámban kerülhetett ki a forgalomba.

16. ábra: Az 1478–1486 között kibocsátott denárok megoszlása a verdejegyek viszonylatában a mohácsi éremleletek alapján (a szerzős szerkesztése)

6.8.1.5. *Ábrázolások, verdejegyek, köriratok 1486–1490 között*

Az ezüstpénzverés központja ismét a körmöci kamara lesz. E korszak denárjai kapcsán hét főtypust, illetve tíz altípust, valamint összesen tizenegy köriratváltozatot sikerült azonosítanunk. A korszak nyitóvereteivel a kunfehértói éremleletben is találkozunk. Az éremleletet feldolgozó V. Székely György ezeket a denárokat átmeneti típusként, hibrid veretként könyvelte el.⁵⁹⁷ Ez azonban téves megközelítés, mivel szóban forgó denár előlapjának 4. mezőjében már az 1486 utáni veretekre jellemző cseh oroszlán került,⁵⁹⁸ s nem az 1486 előttieken látható beszercei. Bár ezen veretek előlapja a gótikus körirat alapján ténylegesen az előző korszak vereteinek képére hasonlít, egyezésről mégsem beszélhetünk. A mohácsi éremleletben, a kunfehértói denárhoz hasonló nyitóveretből kettő típust is sikerült megfigyelni (**függelék: 5.1.3.1.: 5., 5.1.**). Az egyik egy főtípus, míg a másik egy altípusként értelmezhető. A főtípus és az altípus között annyi különbség figyelhető meg, hogy míg az előbbi hátlapján glória nélkül ábrázolják a Jézus gyermeket, addig az utóbbin glóriával. Közös jellemzőjük, hogy az előlap az előző korszak kibocsátásával mutat rokonságot, viszont a hátlap veretképe már az 1486 után vert **R – P / ✱** (sugaras rozetta) verdejegyű denárokkal azonos. Az előlapi körirat gótikus majuszkulákból áll, míg a hátlap reneszánsz kapitális betűkből tevődik össze. Ezeket a denárokat 1486-ban Schaider Péter körmöcbányai kamaraispán legkorábbi tervezeteinek, prototípusainak tekinthetjük. A főtípuson három, míg altípuson négy köriratváltozatot sikerült megfigyelnünk. A korszakhoz kapcsolódóan ténylegesen említenünk kell egy hibrid veretet, melynek hátlapja az előző veretképpel készült, viszont előlapja az 1486-ban kibocsátottakkal egyezik meg. Tehát az előlapi köriratban reneszánsz kapitálisokból, a hátlap viszont gótikus majuszkulákból áll. A denár előlapja a **5.1.4.1.: 4. típus**ával azonos, míg a hátlapja a **5.1.3.1.: 3.2. típus**sall egyezik meg. Így annak további bizonyítására, hogy az előző korszak kapcsán mi lehetett a záróveret nincs szükség,⁵⁹⁹ mert ez esetben tárgyi bizonyítékkal rendelkezünk (**függelék: 5.1.3.1.: 4.1. típus**). A **R – P / ✱** (sugaras rozetta) verdejeggyl ellátott denár három különböző köriratváltozattal is létezik (**függelék: 5.1.3.3.: 12. b–d**). Ahogy az előző kettő típust, úgy ezt is Schaider Péter körmöcbányai kamaraispán működéséhez kötjük. Az okleveles adatok alapján, Schaider Péter 1486 augusztusában már biztosan Körmöcbányán kamaraispán,⁶⁰⁰ így a fentiekben említett három denár típust a működésének első hónapjaira keltezhetjük (**függelék: 5.1.4.5.**).

Schaider első letisztult veretképi denárjai még 1486-ban kibocsátásra kerülhettek. Általa a pénzek ismételten éremképi reformon mentek keresztül, de a kamaraispán működése során nem

⁵⁹⁷ V. Székely 1999, 372., 385., 396. I. tábla: 6/1a.

⁵⁹⁸ V. Székely 1999, 396. I. tábla: 6/1a.

⁵⁹⁹ Gyöngyössy 2003, 93. 284. lábjegyzet

⁶⁰⁰ Gyöngyössy 2003, 292. 187. lábjegyzet

ez az egyetlen változtatás. A denár kibocsátásra jellemző az eddig megszokott köriratváltozatok eltűnése. 1486–1490 között teljesen nélkülözik a pénzverés e fajta rendszerhez kötését, rendszerezettségét. A körmöci denárokon zömében kettő köriratváltozat szokott felbukkanni, s a második változat létezését rendszerint a hátlapi körirat egy betűben való rövidülése adja. A legkorábbi denárok verdejegye megegyezik az előző korszak verdejegyével, ami nem más, mint a **K – P / ✱** (sugaras rozetta). Ezt az előző korszakból áthozott jegyet egy cikluson keresztül, 1486–1487 között használhatta a kamaraispán (**függelék: 5.1.4.5.**). Ezzel a verdejeggyel a denárok egy főtypusát és három altípusát sikerült megfigyelnünk. Az altípusok esetén az eltérés minden esetben a hátlapi Nagyboldogasszony ábrázolásban van. A főtypus hátlapján (**függelék: 5.1.4.1.: 4. típus**) Nagyboldogasszony és a gyermek Jézus feje felett is glória van. Azon altípusoknál, mikor csak a gyermek Jézus feje felett van a glória, két változatot is meg kell különböztetni. Az egyik mondhatni szokványos ábrázolású (**függelék: 5.1.4.1.: 4.1. típus**), míg a másik esetén a glória hármassugarú dicsfénnel társul (**függelék: 5.1.4.1.: 4.2. típus**). A harmadik altípusnál a hátlapi ábrázolás glória nélküli (**függelék: 5.1.4.1.: 4.3. típus**).

1487-től a denárok hátlapi ábrázolásában újabb éremképi változás megy végbe. Ezzel egyidejűleg új verdejegy a **K – P / ✱** (karéjos rozetta) került a pénzekre, valamint Nagyboldogasszony alakja vékonyabb, karcsúbb lett (**függelék: 5.1.4.1.: 2. típus, 5.1.4.5.**). Ezzel a jeggyel két főtypust lehet azonosítani (**függelék: 5.1.4.1.: 2. típus, 3. típus**). A két főtypus hátlapja megegyezik, az előlapon azonban az egyik esetén a kerekaltalpu pajzs két oldalán a mezőben egy-egy szimmetrikusan elhelyezett pont van. A pontok nélküli és pontokkal jelölt főtypus is további két-két altípussal rendelkezik, melyek különbözőségét a glória aktuális megléte adja. A két különböző főtypus egyidejű verését joggal feltételezhetjük, melyek egymással párhuzamosan működő officinák meglétére utalhatnak. Úgy tűnik, hogy Schaidner Péter működése alatt a pénzverőmunkások ellenőrzésének lehetőségét nem a köriratváltozatok meglétében látta, mint ahogy azt 1486 előtt tapasztaltuk, hanem a típusok ábrázolás béli különbségében. Az 1487–1490 között kibocsátott **K – P / ✱** (karéjos rozetta) verdejegyű denároknak hibás verdejegyűnek tartott változatait is azonosítottuk. Ezek a típusok a kunfehértói éremleletben is előfordultak, melyekről V. Székely azt írta, hogy a hátlapi ábrázolásuk azonos a **K – P / ✱** (karéjos rozetta) verdejegyű denárokéval, azonban a karéjos rozetta véletlen lemaradt a verőtőről (**függelék: 5.1.4.1.: 5. típus, 5.1. típus**). A hibás verdejegyű típusok előlapi ábrázolása a fentiekben már leírt főtypusokkal megegyezik (**függelék: 5.1.4.1.: 2. típus, 3. típus**). Schaidner Péter sorzáró vereteiként kell említenünk a **5.1.4.1.: 2.3.1. típust**, valamint a **2.3. típust** is. A hátlapi éremképet ismét finomították. A változtatások leginkább Nagyboldogasszony ruhájának nyakvonalában és a ruhaaljánában érhetők tetten. A denárra került verdejegy a **K – O / P / ✱** (karéjos rozetta). Az említett két

típus közti eltérés az előlap ábrázolásában fedezhető fel. Az egyik a kerekaltalpu pajs két oldalán szimmetrikusan elhelyezett pontok vannak, míg a másikon vonalkörök. Ezek véleményünk szerint az 1489. évben készülhettek. Ez a verdejegy egyébként más címletről nem ismert. A szóban forgó **2.3.** típus vonalkörös előlapi ábrázolása lesz az, ami a Steck Gáspár mesterjegyével kibocsátott denárokon is megjelenik. Steck ekkor még nem volt kamaraispán, de a verdejegyek alapján biztosra vehetjük, hogy Schaidner bizalmasaként, bekapcsolódott a körmőci pénzverésbe.⁶⁰¹ Steck mesterjegye $\text{C} \cdot \text{t}$ (C-t vonás metsz), 1490-ben már biztosan rákerült az aranyforintokra, a denárookra és az obulusokra is (**függelék: 5.1.4.5.**).⁶⁰² Azonban az I. Mátyás király alatt kibocsátott denáron és obuluson is kétféle mesterjegy figyelhető meg. Az egyik a $\bullet / \text{C} \cdot \text{t}$ (C-t vonás metsz) (**függelék: 5.1.4.1.: 6. típus**), a másik pedig pont nélkül jelenik meg (**függelék: 5.1.4.1.: 6.1. típus**). Mivel mindkét mesterjegy fellelhető a denáron és az obuluson is, így a $\bullet / \text{C} \cdot \text{t}$ (C-t vonás metsz) létrejötte nem egy véletlen hiba, hanem a szándékos tervezés eredménye.⁶⁰³ A két különböző mesterjeggyel ellátott ezüstpénzeket vélhetően egyidejűleg 1489. év végétől I. Mátyás király haláláig verték.

E korszak pénzkibocsátásához további két típus, az **S – W**, és az **S – V** verdejegyű denár is köthető (**függelék: 5.1.4.2.: 7, 8. típus**). Pohl Artúr a verdejegyek feloldására a következő javaslatot tette: Stephanus – Wienna.⁶⁰⁴ Mivel a bécsi magyar mintájú pénzverésről okleveles adatok is szólnak, ezért ezt teljes mértékben bizonyítottnak vehetjük.⁶⁰⁵ Az ezüstpénzek kibocsátójaként csak úgy, mint a boroszlóiak esetében, itt is Szapolyai István említhető. A veretek előlapi köriratában nem olvasható I. Mátyás király neve, azonban az uralkodó kerekaltalpu pajzsa, illetve az ez alatt elhelyezett Szapolyai család címere egyértelművé teszi a kibocsátó személyét. A hátlapon Nagyboldogasszony ülő alakja látható, jobbában a gyermek Jézussal, és fejük felett glóriával. S a jellegzetességük, hogy a gyermek Jézus lábának kidolgozására külön hangsúlyt fektettek (**33. kép**). Az egyértelműen kijelenthető, hogy bécsi denárok előlapja a boroszlói denárok előlapi ábrázolásának a módosításából, finomításából jött létre. Az előlap 2. mezőjében eltérés mutatkozik a kereszt szárainak kialakításában. Míg a boroszlói kettőskereszt szára sima, addig a bécsieké mankós.

33–34. kép: balra a bécsi (**S – W**), jobbra a mintaképként használt vízszintesen tükrözött körmőci denár képe (a szerző rajzai)

⁶⁰¹ Gyöngyössi 2003, 95.

⁶⁰² Gyöngyössi 2003, 95., 296.

⁶⁰³ Az obulusról Szigeti Tibor, a „Középkori magyar érmék kedvelői” Facebook csoportban közölt képet 2020. április 29-én. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3245431452142336&set=pcb.3101035526601756> (letöltés dátuma: 2024.02.20.)

⁶⁰⁴ Gyöngyössi 2003, 158.

⁶⁰⁵ Gyöngyössi 2003, 159.

S megjegyzendő, hogy ezzel nem kívánjuk azt feltételezni, hogy a boroszlóinak gondolt denárok Bécsben készültek volna. Véleményünk szerint a bécsi denárok hátlapi ábrázolásának az elkészítéséhez, az 1483–1486 között vert körmöci **K – P / ✱** (sugaras rozetta) verdejegyű denár szolgálhatott mintaképül. Amennyiben ennek a hátlapját vízszintesen tükrözzük, úgy a bécsi denár 90%-ban azonos képe köszön vissza a szemlélőre (**34. kép**). Mindez a bécsi denárok éremképére ugyan elfogadható magyarázatnak tűnik, de a sajátos betűstílusa teljesen eltér a körmöciekétől. A denárokon látható reneszánsz kapitális betűk és gótikus majuszkulák (E betű),⁶⁰⁶ ekkor még teljesen idegenek a magyar ezüstpénzverésben. Így ezek körmöci mintákról nem származhattak. Bár az **”T”** betű formáját megtaláljuk a nagybányai aranyforintokon, ilyen **”E”** betű a körmöci ezüstpénzekben legkorábban 1501–1503 között jelenik meg. Visszatérve a bécsi denár előlapjára, azt pontosan ugyanúgy jellemezhetjük, mint a boroszlóit. Előlap éremképük aprólékos kidolgozottsága, véleményünk szerint I. Mátyás király sziléziai garasaival mutat rokonságot. Itt elsősorban a garas 2. mezőjében található cseh oroszlánra, és a szívpajzsban található Hunyadi hollóra gondolunk.⁶⁰⁷ Ez a fajta kidolgozottság ez idő tájt egy magyar veretre sem volt jellemző. Mindezt összegezve elképzelhetőnek tartjuk annak a lehetőségét, hogy Szapolyai István, a boroszlói, és körmöci pénzverdékben dolgozó munkások közül néhányat bécsi verdébe vitt, akik az új éremkép kialakítását, illetve a verőtövek folyamatos készítését biztosították számára. Gyöngyössi Márton kutatási eredményei szerint a bécsi pénzveréssel 1485–1490 között számolhatunk (**függelék: 5.1.4.5.**).⁶⁰⁸ Az általam megfigyelt **S – W** verdejegyű denárok tekintetében hat különböző köriratváltozat volt megfigyelhető, míg az **S – W** esetén csak négy. A köriratváltozatok vélhetően ez esetben is emissziókat jelölnek.

A bécsi denárok kibocsátási erőssége a gyengék közé sorolható. Azonban az 1487–1490 közötti **P / ✱** (karéjos rozetta) mesterjegyű körmöci denárok kibocsátásának az erőssége, 1467. évi fennállása óta a legintenzívebbnek mondható (**17. ábra**). Schaidner Péter kamaraispán körmöci számadásai az 1486–1491 közötti időszakról adnak tájékoztatást. Az 1486–1489 között kitermelt ezüst mennyisége az 1488. és az 1490. év eredményeitől eltekintve arányban van a levert pénzek mennyiségével.⁶⁰⁹ Az 1488. évi ezüstermelés viszonylatában visszaesés figyelhető meg, ez azonban nem volt hatással a denár verésre. Az 1490. évben a pénzkibocsátás a visszaesése figyelhető meg, ami egyáltalán nem volt érzékelhető az ezüst kitermelése esetén.

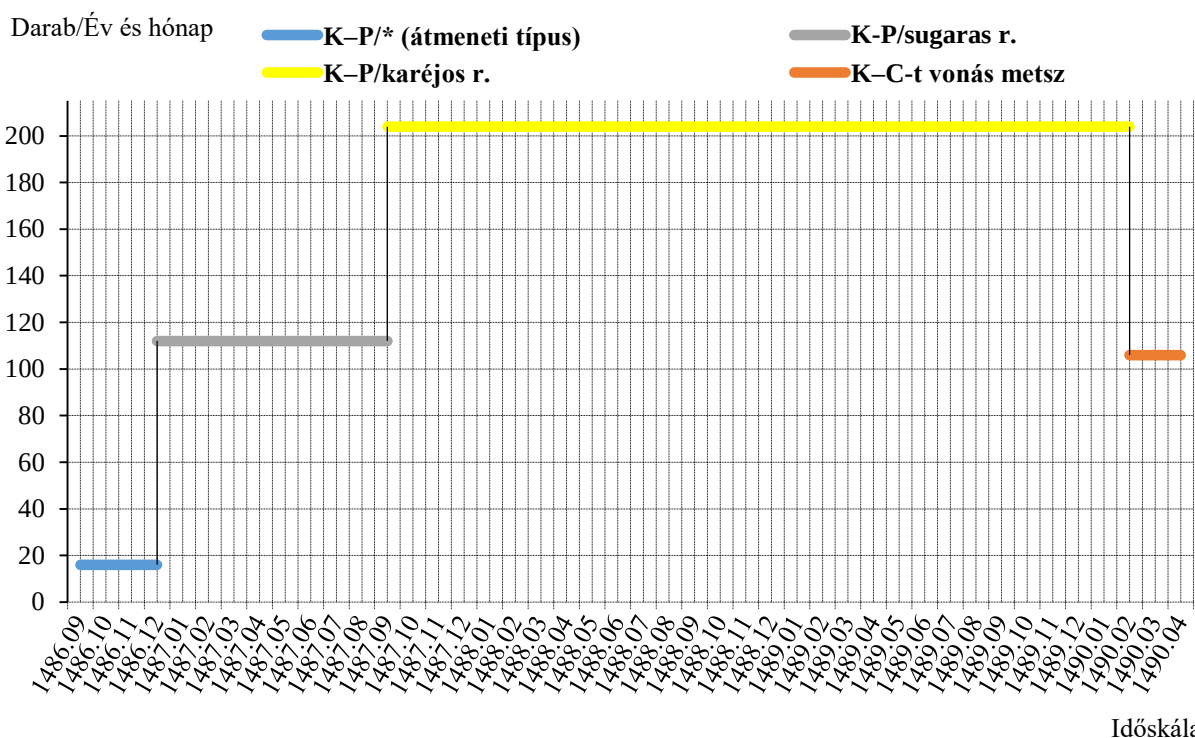
⁶⁰⁶ Kubinyi 2001, 138.

⁶⁰⁷ Pohl 1982, tabelle 120: 228, 229, 231, 232.

⁶⁰⁸ Gyöngyössi 2003, 299.

⁶⁰⁹ 1486: 5919,98 márka; 1487: 13163,74 márka; 1488: 7085,32 márka; 1489: 15320,98 márka; 1490: 15459,67 márka; 1491: 16416,09.: Hatvani II. 49–50., Nr. 171.

Összességében elmondható, hogy az 1487–1489 közötti évek a körmöci kamara Mátyás-kori működésének a csúcsát jelentették.

17. ábra: Az 1486–1490 között kibocsátott denárok megoszlása a verdejegyek viszonylatában a mohácsi éremleletek alapján (a szerző szerkesztése)

6.8.2. II. Ulászló denárok

Ahogy az I. Mátyás-kori denárok meghatározásánál, úgy a II. Ulászló-kori denárok kapcsán is indokoltnak láttuk az eddigi éremtani ismereteinket a mohácsi éremlelet alapján új megvilágításba helyezni. Az újbóli katalógusba rendezés során célunk volt, hogy az általunk felállított új rendszer újabb típusok előkerülése esetén bárki számára bővíthető legyen. II. Ulászló a pénzügyigazgatás pénzverési ágazatát királlyá koronázása után sem változtatta meg. Uralkodása alatt a kibocsátott veretek két korszakát érdemes megkülönböztetni, az egyik az évszám nélküli veretek kora, a másik pedig az évszamosaké. Azonban az évszám nélkülieket is érdemes két részletben 1490–1497 között, majd 1498–1503 között tárgyalni. Az első időszakból több kamaraispánról is tudjuk, hogy működési ideje egy év időtartamra szólt. Ezen esetben lehetőségünk nyílt a pénzkibocsátást részletekig menően rekonstruálni. Az egyidejűleg alkalmazott különböző mesterjegyekhez officínákat, műhelyeket rendelhetünk, míg a köriratváltozatok, ahogy azt I. Mátyás denárjai esetén is emissziók megkülönböztetésére szolgálhatott. A típusfejlődés kidolgozása szempontjából a legnagyobb kihívást a Thurzó János kamaraispánsága alatt vert évszám nélküli denárok jelentették. Ezeknek 1498–1503 között rengetek típusa jelent meg, s ami ennek a néhány évnek a pénzverését tovább színesíti, hogy a

denárokon rendkívül sokféle köriratváltozat jelenik meg. Mindez alapján úgy tűnik, hogy ez idő tájt Körmöcbányán egy nagyon jól felügyelt részletekig megtervezett pénzkibocsátási intézménnyel van dolgunk.

6.8.2.1. Uralkodói reprezentáció a címerábrázolások alapján (1490–1516)

II. Ulászlót 1471-ben cseh királlyá koronázták,⁶¹⁰ és mivel Mátyás halálát követően 1490-ben a magyar királyi címet is megszerezte, a magyar pénzeken található uralkodói reprezentációjában már ekkor megjelenik a cseh oroszlán. II. Ulászló uralkodói reprezentációját a pénzverésen és a királyi pecséteken keresztül vizsgálva néhány kérdés rögtön megfogalmazódhat a szemlélőben. A pénzek oldaláról közelítve, többek között ilyen a szív-pajzsban található címerállat váltakozásának kérdése. Az itt található lengyel sas ugyanis alig félév alatt cseh oroszlánná, majd a Thurzók működésének kezdetén ismét a Jagelló címer került a pénzeken található címerek szív-pajzsába. Szintén érdekes kérdés, hogy II. Ulászló garasain és a nagyobb értékű aranyain mit keres a Hunyadi család beszercei grófi címe. A következőkben a királyi pecséthasználatot párhuzamul hozva elsősorban ezekre a kérdésekre fogunk válaszokat keresni.

II. Ulászló titkos pecsétjét először egy 1490. június 7-i keltezésű oklevélen találjuk meg.

35. kép: II. Ulászló magyar királyi titkos pecsétje (Hungaricana, Diplomatikai levéltár. Oklevelek. DL: 19974)

A kerek talpú négyelt pajzs szív-pajzsában a Jagelló sast láthatjuk, továbbá a címer 1–4. mezőjében a magyar vágások, a 2–3. mezőben pedig a cseh oroszlán kapott helyet **(35. kép)**.⁶¹¹ Az uralkodó kettős pecsétje egy 1493. évi átiraton maradt fenn.⁶¹² A kettős pecsét előlapjának középpontjában trónoló uralkodó lábai alatt látható címerpajzsban a lengyel sas jelenik meg. A hátlap középpontjában egy kerek talpú négyelt pajzs található, melynek mezőjében található ábrázolások megegyeznek a fentiekben hivatkozott titkos pecséten láthatókkal. A kettős pecsét hátlapi címerábrázolásának az érdekessége, hogy a lengyel sas nem kapott helyet rajta. A címerkoszorúban azonban

⁶¹⁰ Bánlaky 1937, 140., Csukovits et al 2023, 537.

⁶¹¹ DL: 19655, DL: 19691, DL: 19679, DL: 19811, DL: 19974, DL: 19867.

⁶¹² DL: 19968, DL: 21342.

36. kép: II. Ulászló magyar királyi kettős pecsétje (Hungaricana, Diplomatikai levéltár. Oklevelek. DL: 19968)

kétféle sas ábrázolás is található, melyek közül balról jobbra olvasva 6. a sziléziai sas, 8. a morva sas (36. kép). A vizsgálatba továbbá bevontuk a magyar király bírói pecsétjét,⁶¹³ gyűrűs pecsétjeit,⁶¹⁴ a cseh királyi titkos pecsétet,⁶¹⁵ valamint a kisebb királyi titkos pecsétet is.⁶¹⁶ II. Ulászló pecsétes emlékeit végignézve azt mondhatjuk, hogy a cseh királyi címet megjelenítő oroszlán sosem szerepelt a szív pajzsban. Érthető módon hasonló eredményre jutottunk a beszercei oroszlán kapcsán is, ugyanis II. Ulászló a beszercei grófi címet sosem birtokolta. A grófi cím megtalálható a garasokon (1496–1497, 1501–1503),⁶¹⁷ egy ötszörös aranyforinton (1498–1503),⁶¹⁸ egy aranyveretű guldineren (1497),⁶¹⁹ egy aranyveretű garason (1498–1503),⁶²⁰ és egy ezüstveretű guldineren (1499) is.⁶²¹ Úgy tűnik, hogy csak a kis példányszámban készülő veretekre került rá a beszercei oroszlán alakja, mivel a nagymennyiségben készülő forgalmi pénzekben egyáltalán nem szerepel.

Amennyiben végigvesszük II. Ulászló pénzverését, úgy azt mondhatjuk, hogy az egyidejűleg használt címerek az eltérő címletek (aranyforint, denár, obulus) mellett is azonosságot mutatnak. Így tehát 1490–1491 között az éremképek szív pajzsára címlettől függetlenül a

⁶¹³ DL: 11994, DL: 1944, DL: 20319, DL: 20848.

⁶¹⁴ DL: 24771, DL: 21692

⁶¹⁵ DL: 19679, DL: 19700; DL: 20319.

⁶¹⁶ DL: 23115

⁶¹⁷ Pohl 1982, tabelle 121: 235–236.

⁶¹⁸ Unger 1997, 184: 584.

⁶¹⁹ Lengyel 2013, 162, 56/1499.

⁶²⁰ Lengyel 2013, 166, 60.

⁶²¹ Unger 1997, 197: 626.

37. kép: II. Ulászló magyar királyi bírói pecsétje (Hungaricana, Diplomatikai levéltár. Oklevelek. DL: 20319)

Jagelló sas került. Ez az éremképi címerábrázolás egyébként teljesen megegyezik a királyi bírói pecsétjén láthatóval (**37. kép**). Megjegyzendő, hogy az aranyforintokon Mátyás 1470. évi éremképi reformja óta nincs címer, így II. Ulászló alatt a címerállat mindig az előlapi köriratban a Nagyboldogasszony lába alatt pajzsban, vagy a nélkül foglal helyet.⁶²² A pénzekon a lengyel sast ezt követően, azaz 1491–1497 között a cseh oroszlán váltotta fel. A hibásnak tekinthető szív pajzsi ábrázolás helyére 1498–1516 között végérvényesen a Jagelló sas került.

A két emléktárgy összehasonlítása alapján megállapítható, hogy a pecséteken található heraldikai reprezentációt az éremverés nagyvonalban követi. A pecsétes emlékek címerképi ábrázolásaiban sok visszatérő azonosság fedezhető fel, ezektől azonban az éremképi címerábrázolásokon található uralkodói reprezentáció, a bírói pecsétet leszámítva teljesen eltér.

6.8.2.2. Az évszám nélküli denárok rendszerezése (1490–1497)

Az ezüstpénzverés fellegvára továbbra is a körmöci kamara maradt. II. Ulászló uralkodásának kezdetén a Körmöcbánya kamaraispánja továbbra is Schaidner Péter volt. Bár a tényleges munkát bizalmasa, Steck Gáspár végezte.⁶²³ A működése alatt kibocsátott ércpénzek verdejegye továbbra is a **K – Φ** (C-t vonás metsz) maradt, ahogy az korábban is megfigyelhető volt. Az Ulászló-kori denárok éremképe szinte teljesen azonos maradt az I. Mátyás uralkodásának a végén kibocsátottakkal. A köriratban II. Ulászló nevét reneszánsz kapitálisok alkotják (**M•WLADISLAI•R•VNGARIE**). Az előlapi ábrázolásban látható kerek talpú pajzs címer elemei az I. Mátyás 1486–1490 között kibocsátottakkal azonosan, viszont a szív pajzsba a Hunyadi holló helyére a Jagelló sas került. A **K – Φ** (C-t vonás metsz) verdejeggyel kibocsátott denárok között ez lehetett az első, amit II. Ulászló alatt – Pohl Artúrral egyetértve – 1490–1491 között vertek (**függelék: 5.2.1.1.: 5.2. / 2. típus, 5.2.1.4.**).⁶²⁴ E típusnak azonban további altípusát ismerhettük meg, mely eltérését a hát lapon elhelyezett glóriák adják. A fő típuson ugyanis a Nagyboldogasszony és a gyermek Jézus feje felett is dicsfény van, viszont az altípuson nincs (**függelék: 5.2.1.1.: 5.3. / 2. típus**). Schaidner Péter kamaraispáni működésére

⁶²² Lengyel 2013, 168, 63/1., 174, 68/1.

⁶²³ Gyöngyössi 2003, 185, 295–296.

⁶²⁴ Pohl 1982, tabelle 121: 237.

vonatkozóan a legkésőbbi adat 1493. október 24-én kelt.⁶²⁵ Steck Gáspár valószínűleg ezt követően még az 1494. évben a körmöci kamara élére kerülhetett, bár az okleveles adatok kamaraispánként először csak az 1495. évben említik.⁶²⁶ A **R** – **Ɔ** (C-t vonás metsz) verdejegyű denárok további egy típusa ismert, melynek előlapján, a szív pajzsra nem a Jagelló család címere, hanem a cseh oroszlán került. E típus verési idejét 1491–1495 közé keltezhetjük (függelék: 5.2.1.1.: 4.2. / 2. típus, 5.2.1.4.). A Steck mesterjeggyel ellátott denárokon köriratváltozat nem volt megfigyelhető. Ezt követően vélhetően még 1495-ben Hellebrand András és Körnidel Ferenc személyében új kamaraispánja lett a körmöci kamarának. A munkásságukról szóló okleveles említés 1496. április 24-én kelt.⁶²⁷ Az általuk vert denárokon háromféle mesterjegy figyelhető meg, amiből kettő már korábban is ismert volt a numizmatikai kutatás számára. Az egyik, mely kisebb emissziót képviselt, az **M** / **AF**, a másik az **M** / **AF** / **B** mesterjegy, melynek további két típusát különböztethetjük meg. Az egyik esetén a mesterjegy **B** betűjének mérete nagy, a másik változaton pedig szemmel láthatóan kicsi. Az előbbi ábrázolásában teljesen megegyezik a Steck Gáspár által 1491–1495 között kibocsátott denárokkal. Mind a két féle **B** betűvel jegyzett denárhoz további három-három típus sorolható, melyek jellemzői azonosak. A két féle verdejegy megjelenése mögött, vélhetően két officina egyidejű működése feltételezhető. Az ábrázolásokat mindkét officinában egyidejűleg cserélhették, mivel tudjuk, hogy a kamaraispánok működési ideje csak egy évre szólhatott.⁶²⁸ A típusok közti különbséget az eltérő verdejegyek mellett, minden esetben az előlapi mezőben található jegyek (⁰ – ⁰, • – •, jel nélkül) változatai jelentették. A 4.2. / 5. denár négy, míg a 4.5.1. / 1. típus három köriratváltozattal létezik, ezek képviselik a legerőteljesebb emissziót. A többi típus kapcsán csak egy köriratváltozat volt megfigyelhető (4.2.1. / 5. típus, 4.2.2. / 5. típus, 4.5. / 5. típus, 4.5.2. / 5. típus). A denárok kibocsátási idejét Pohl Artúr alapján 1495–1496 közé határoztuk meg (függelék: 5.2.1.4.).⁶²⁹ Az okleveles adatok szerint 1497-ben két új kamaraispán Röscl Erasmus és Ryzmejl István közösen vezetik a körmöci kamarát.⁶³⁰ Hellebrand András és Körnidel Ferenc kamaraispáni működésére a legkésőbbi adat 1496. április 24-ből származik, s Röscl és Ryzmejl közös működéséről 1497. január 12-én kelt oklevélből értesülünk.⁶³¹ Bár a váltás pontos ideje az okleveles adatokból nem derül ki, feltételezzük, hogy arra még 1496 őszen sor kerülhetett. Az általuk használt mesterjegy az **S** / **Ɔ** volt (Stephanus / Erasmus). Az 1496-ban kibocsátott első **R** – **S** / **Ɔ** verdejeggyű denárok

⁶²⁵ Horváth–Huszár 1955–1956, 30., Gyöngyössy 2003, 292. 187. lábjegyzet

⁶²⁶ Gyöngyössy 2003, 295. 199. lábjegyzet

⁶²⁷ Gyöngyössy 2003, 260., 269.

⁶²⁸ Gyöngyössy 2003, 260. 61. lábjegyzet

⁶²⁹ Pohl 1982, tabelle 121: 238–2., 238–3.

⁶³⁰ Gyöngyössy 2003, 290–291.

⁶³¹ Gyöngyössy 2003, 260., 269. Vö. Gyöngyössy 2003, 290–291.

éremképe teljesen megegyezik a **M / AF / B** jegyűekével (**függelék: 5.2.1.1.: 4.2. / 3., 4.4.2. / 3., 4.3.1. / 3. típus**). A **K – S / Ɔ** verdejegyű denárok esetén a mesterjegyben nem lehetett eltérést felfedezni, azonban e jeggyel rendkívül sok, összesen tíz típust lehetett azonosítani, melyek egy műhelyhez való kapcsolásukat, a rendelkezésre álló egy éves verési idő végett teljesen elvethetjük. Ez esetben nagyon úgy tűnik, hogy az officinákat az előlapi ábrázolással lehet rekonstruálni, melyeket a hátlapi ábrázolás köt össze. Egy adott hátlapi ábrázolással ugyanis három féle előlapi ábrázolás jelenik meg ($^{\circ} - ^{\circ}$, $\bullet - \bullet$, jel nélkül). Vélhetően a következőkben felsorolt denárok egyidejű kibocsátásával kell számolnunk: **5.2.1.1.: 4.2. / 3., 4.4.2. / 3., 4.3.1. / 3. típus (függelék)**. Az előlapi mezőben elhelyezett jegyekkel újabb három főtypus (**függelék: 5.2.1.1.: 4.2.1. / 3., 4.4.1. / 3., 4.3. / 3. típus**) és a jel nélküliek kapcsán egy altípus (**függelék: 5.2.1.1.: 4.1. / 3. típus**) is megjelenik. E típusok hátlapi éremképi reformja során Nagyboldogasszony felsőruházatának "V" alakban történő vonalazása eltűnik, s az új ábrázata vállban sokkal karcsúbbá válik. A három officina utolsó sorzáró típusai közt említhetjük a **4.2.2. / 3.**, a **4.4. / 3.**, és a **4.1.1. / 3.** típust. Egyben ezek lesznek azok a hátlapi ábrázolások, amivel majd 1498-ban Thurzó János legkorábbi denárjain találkozunk. Véleményünk szerint Rösel és Ryzmegl kamaraispánok körmöci működése legkésőbb 1497 őszén érhetett véget (**függelék: 5.2.1.4.**), ugyanis a működésükre utaló legkésőbbi adat 1497. július 21-én kelt.⁶³² Ezt követően egy új verdejegy, a **K – T** került a denárra. A **T** mesterjegyet a numizmatikai kutatás Tengler Mátyással, és Thurzó Jánossal is összekötötte.⁶³³ Kettejük közül, azonban a legvalószínűbb, hogy a **T** mesterjegy Tengler Mátyás tartozott. Tengler Mátyás az okleveles adatok szerint 1498. szeptember 21-én, Körmöcbányán kamaraispán volt.⁶³⁴ A **K – T** verdejegyű denárok ábrázolása a **K – S / Ɔ** verdejegyűek közül a **4.3. / 3.** típusával azonos. Tengler Mátyás kamaraispánsága alatt mindösszesen egy denár típust bocsátottak ki, s azt is nagyon csekély mennyiségben. A denár kibocsátási idejét mindösszesen 1497 ősztől 1497. év végéig feltételezzük (**függelék: 5.2.1.4.**). Thurzó János körmöci kamaraispán működéséről a legkorábbi okleveles adat 1498. január 1-én kelt, s ettől számítottan egészen 1507-ig szinte minden évben említik, mint Körmöcbánya kamaraispánját.⁶³⁵ A működése alatt kibocsátott denárok éremképei nem követik az 1498 előttiét, így annak a lehetőségét stiláris alapon is teljességgel kizárhatjuk, hogy a **K – T** verdejegyű denárokat esetleg Thurzó János kamaraispánjához kössük.

A következőkben az évszám nélküli denárookra vonatkozóan, az előfordulási mennyiség és a verési idő tükrében, a kibocsátások intenzitását fogjuk megvizsgálni. Az előforduló mennyiség

⁶³² Gyöngyössi 2003, 290. 182. lábjegyzet

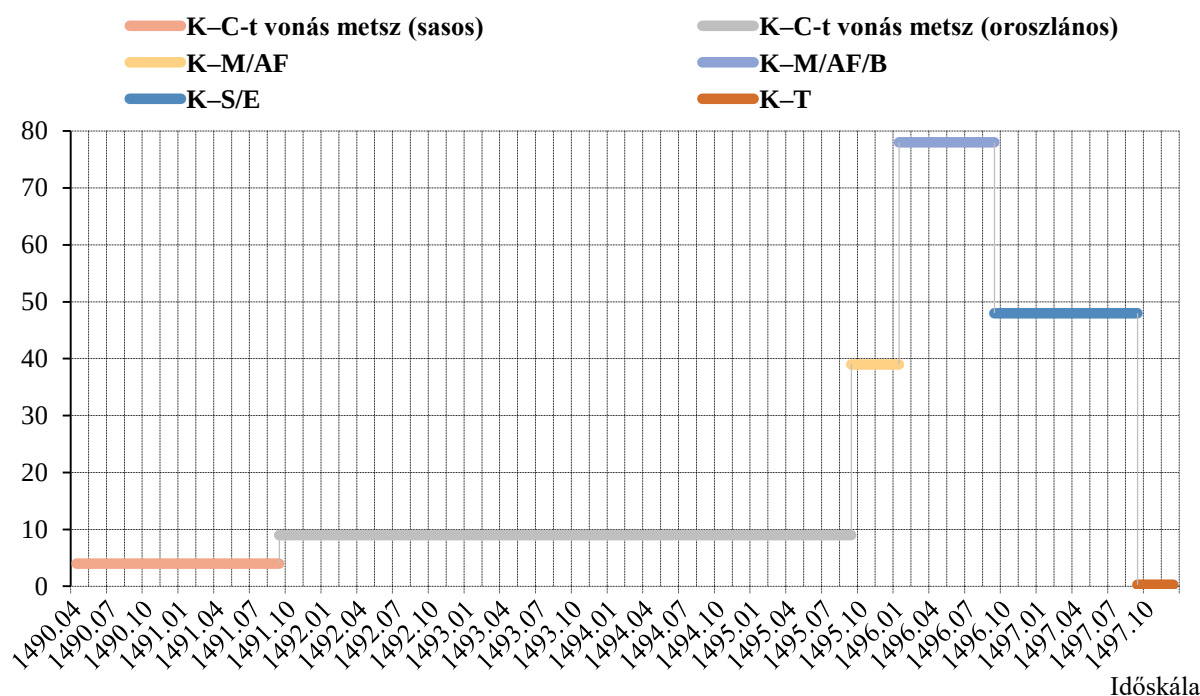
⁶³³ Pohl 1982, tabelle 122: 238–5.

⁶³⁴ Gyöngyössi 2003, 301. 218. lábjegyzet

⁶³⁵ Gyöngyössi 2003, 305. 226. lábjegyzet

alapján a **K – €** (C-t vonás metsz) verdejegyű denár kibocsátásának az erőssége nem volt jelentős, ami azért is érdekes, mert Schaidler 1486–1491 közötti kimutatásai szerint, az ezüsttermelés éppen ekkor 1490-ben és 1491-ben érte el a csúcst.⁶³⁶ A legmagasabb előfordulási viszonyszáma is 10 darab / hónapot alig éri el. Ehhez képest 1495 ősztől, az év végéig a **K – M / AF** verdejegyű denárok esetén már a kibocsátás intenzitásának az erősödésével számolhatunk. S a korszak csúcspontját az 1496-ban kibocsátott **K – M / AF / B** verdejegyű veretek jelentik. Ekkor ugyanis a kibocsátott mennyiség havi lebontásban majdnem eléri a 80 db / hónapos átlagot. Ehhez képest a **K – S / €** verdejegyűek esetén, amiket 1496–1497 között egy éven át vernek, kisebb visszaeséssel számolhatunk. A legalacsonyabb intenzitású kibocsátással a **K – T** verdejegyű denárok rendelkeznek, ami vélhetően a kibocsátási idő rövidegének tudható be.

Darab/Év és hónap

18. ábra: Az 1490–1497 között kibocsátott denárok megoszlása a verdejegyek viszonylatában a mohácsi éremleletek alapján (a szerző szerkesztése)

⁶³⁶ Hatvani II. 50. Nr. 171.

6.8.2.3. Az évszám nélküli denárok rendszerezése (1498–1503)

Az évszám nélküli denárok verése szempontjából, ez az öt év a legérdekesebb és egyben a legizgalmasabb időszak is. Az okleveles adatok alapján Thurzó János 1498-ban, 1499-ben, 1501-ben, 1503-ban, 1504-ben, 1505-ben, 1506-ban és 1507-ben körmöci kamaraispán.⁶³⁷

Életútjából kirajzolódik, hogy igyekezett mindazt elsajátítani, ami a nemesfémtermeléssel összefüggésbe hozható elemi tudás volt. Sikerét az ismereteire helyezett újításainak, ötleteinek köszönhetette. Fiai segítségével és a Fuggerekkel összefogva 1495-ben bérbe vették a Besztercebánya környezetében lévő bányákat. Thurzó János és fia, György 1498. január 1-jétől, Körmöcbányán kamaraispánok.⁶³⁸ A Fugger – Thurzó bérleti szerződést, II. Ulászló által 1498. március 9-én hivatalosan is megerősítést nyert.⁶³⁹ A következő évben, 1499. április 29-én Esztergomban, a Thurzó és a Fugger család újabb négy évre hosszabbítottak szerződést.⁶⁴⁰

Ahogy azt látjuk a pénzverés intézménye ekkor meglehetősen nagyiramú termelésbe fogott. Mindez abban mutatkozik meg, hogy Thurzó János kamaraispánsága alatt az évszám nélküli vereteknek rendkívül sok típusát és köriratváltozatát figyelhetjük meg, ami hatékony és jól ellenőrzött denár kibocsátást feltételez. Itt kell megemlítenem, hogy az 1498–1503 közötti évszám nélküli veretek rendszerezési lehetőségeivel több kutató is foglalkozott.⁶⁴¹ Azonban ezek a munkák sokkal kisebb mennyiségű denár vizsgálatából próbálták a korszak pénzveréséről tudnivalókat összefoglalni. A tanulmányok legfőbb hiányossága abból ered, hogy nem állt a szerzők rendelkezése olyan mennyiségű pénzérme, amiből egy részletekig terjedő ismeretanyag születhetett volna. Így a tanulmányok rendkívül sok félreértelmezést, illetve olykor olyan részletekre irányuló elemzést tartalmaznak, aminek tudományos haszna nincs. Itt kell említenünk Lakos János elképzelését, miszerint II. Ulászló évszám nélküli denárjainak időrendjét a szívpajzsban található címerállat alakváltozása határozza meg.⁶⁴² Bár véleményét azzal is kiegészíti, hogy a korrend kapcsán a hátlapi ábrázolás is meghatározó.⁶⁴³ Az előlapi éremkép leginkább a hátlapokhoz készült, így a címerállat kapcsán megfigyelhető alakváltozások alapján korrendet meghatározni szükségtelen.

Az 1498–1503 közötti évszám nélküli veretek kibocsátását három részletben érdemes vizsgálni. Az elsőbe az 1498–1499 között vert típusok tartoznak, a másodikba az 1499–1501 közöttiek, és az utolsóba az 1501 és 1503 között kibocsátottak tartoznak.

⁶³⁷ Gyöngyössi 2003, 305. 226. lábjegyzet

⁶³⁸ Gyöngyössi 2003, 305., Izsó 2020, 61.

⁶³⁹ Izsó 2020, 47.

⁶⁴⁰ Izsó 2020, 63.

⁶⁴¹ Réthy 1907., Lakos 1960, 26., Lakos 1972, 5–27., Pohl 1972., Huszár 1979., Pohl, 1982., Unger 1997., Domoki 2003, 13–19., Toma 2013, 117–138., Görög 2014, 19–21.

⁶⁴² Domoki 2003, 13., Lakos 1959–1960, 25–26.

⁶⁴³ Domoki 2003, 13., Lakos 1959–1960, 25–26.

A Thurzók az első évben (1498–1499) négy főtypust és négy altípust összesen kilenc köriratváltozattal bocsátottak ki. Az első **R – h** verdejeggyel kibocsátott denár (függelék: 5.2.2.: 4.1. típus), a **R – S / E** verdejegyűek közül a 5.2.1.: 4.2.2. / 3. és a 5.2.1.: 4.4. / 3. típusal azonos. A 4.1. típus lehetett a legelső veret, ami 1498 elején készült egy korábban kidolgozott éremképpel. Ennek egy altípusa is ismert, amelynek hátlapján a Nagyboldogasszony és a gyermek Jézus feje felett is glória van (függelék: 5.2.2.: 4.2. típus). Ezt követően az előlapi szív pajzs oroszlán ábrázolásának helyére a lengyel sas került (függelék: 5.2.2.: 5.2. típus), s a főtypust ennek a szív pajzs nélküli változata adja (függelék: 5.2.2.: 5.1. típus). Stílus alapon ezt követhette a 5.2.2.: 1.1. típus, aminek a körirata gótikus majuszkulák és reneszánsz kapitálisok keveredéséből áll. Ennek további két altípusát is sikerült megfigyelni, melyek közül az egyik esetében a gyermek Jézus feje felett egy talán ötágú csillag azonosítható (függelék: 5.2.2.: 1.1. típus). A másik ábrázoláson Nagyboldogasszony és a Jézus gyermek feje felett is glória van (függelék: 5.2.2.: 1.3. típus). A sorzáró típus, amit 1499-ben bocsáthattak az az 5.2.2.: 1.4. típus. Először itt figyelhető meg a hátlapi éremkép megújítása. Bár a módosítás annyiban ki is merült, hogy Nagyboldogasszony fejét balra fordítva, háromnegyed profilból ábrázolták.

Thurzó János következő pénzverési időszakát 2 évben, 1499–1501 között érdemes vizsgálni. Ebben az időszakban két officina egyidejű működésével is számolnunk kell. Az egyik jegye a **R – h**, a másiké **R – H** lett. Előbbi verdejeggyel két főtypust, három altípust és nyolc köriratváltozatot sikerült azonosítanunk. Amennyiben megnézzük a létező típusokat, úgy azt látjuk, hogy mind a két műhely azonos éremképi ábrázolással készíti a denárokat. Utóbbihoz kapcsolódóan kettő főtypus, kettő altípus, valamint tizenegy különböző körirat sorolható. A denárok hátlapi ábrázolása bár megújításon ment keresztül, az előző időszak sorzáró típusát idézik. Jellemzőjük, hogy Nagyboldogasszony alsóruházatának kialakítása széles és egyenes leesésű. A **R – h** verdejegyű példányok kétféle körirattal, de azonos ábrázolással léteznek. Az egyik körirat gótikus majuszkulákból, a másik reneszánsz kapitálisokból áll. Így ezek kibocsátására vélhetően egyidejűleg kerülhetett sor (függelék: 5.2.2.: 6.1. típus, 2.1. típus). A két altípus ábrázolása is teljesen megegyezik, a Jagelló sas szív pajzsba került, viszont itt is két köriratfajta azonosítható (függelék: 5.2.2.: 2.3. típus, 6.2. típus). A 2.1. típusnak létezik egy olyan altípusa is, melyen Nagyboldogasszony feje felett glória van (függelék: 5.2.2.: 2.2.). A másik officina **R – H** verdejegyű példányai megegyező ábrázolással készültek a **R – h** jegyű példányokkal. S mondhatjuk, hogy a kibocsátás felépítésében is ugyanaz a logika ismétlődik, mint ami az előző officinánál megfigyelhető volt. Azaz, hogy két különböző köriratfajta is azonos ábrázolással létezik. A **R – H** verdejegyhez kapcsolódó egyik főtypus körirata gótikus majuszkulából (függelék: 5.2.2.: 2.1./1. típus), míg a másik reneszánsz kapitálisból áll

(függelék: 5.2.2.: 6.1./1. típus). A 2.1./1. típusnak egy altípusa is létezik, melyen Nagyboldogasszonyt és a gyermek Jézust is glóriával ábrázolták. A 6.1./1. típusnak altípusa is létezik, amin a Jagelló sást szív pajzsban ábrázolják (függelék: 5.2.2.: 6.2./1. típus).

A következő két évben (1501–1503), a Thurzó János mesterjeggyével ellátott denárok hátlapi éremképe tízszer esik át éremképi reformon. Ebből a két évből tizenegy fő típust és három altípust sikerült megfigyelni. A denárokon ekkor is két féle officina jegyet lehet azonosítani: **R – h**, **R – H**. A gótikus majuszkulából álló körirattal, s **R – h** verdejeggyel csak egy típus ismert, és az is mindösszesen két körirattal létezik. A hátlapi ábrázolás jellemzője, hogy Nagyboldogasszony ruhájának az alsó kialakítása "V" alakú (függelék: 5.2.2.1.: 3.1. típus). Ennek a kibocsátási idejét 1501 körülre határoztuk meg, mely ez egyben ezen időszak nyitóverete is lehetett. Ettől kezdve a körmöci denárok köriratát a reneszánsz kapitálisok jellemzik. A két officina működésére 1501–1503 között jellemző, hogy a köriratok egységesülnek, viszont megfigyelhető, hogy egyes hátlapi ábrázolásokat csak bizonyos műhelyek vertek. A **R – h** verdejegynek két olyan típusa is van, amit azonos ábrázolással, mind a két mesterjeggyel (**h**, **H**) vertek (függelék: 5.2.2.1.: 7.1. – 7.1./1. típus, valamint a 7.3. – 7.3./1. típus) és hét olyan, ami csak ezzel az egy jeggyel készült (függelék: 5.2.2.1.: 7.2., 7.4., 7.5., 7.6., 7.7., 7.7.1., 7.8. típus). Ehhez képest a **R – H** verdejegynek négy olyan típusa létezik, amit csak ez a műhely ver (függelék: 5.2.2.1.: 7.4./1., 7.7./1., 7.7.1./1., 7.9./1. típus). A legnagyobb emisszióval egyébként az a fentiekben említett két-két típus rendelkezik, melyeket egyidejűleg, azonos ábrázolással mind a két műhelyben vertek.

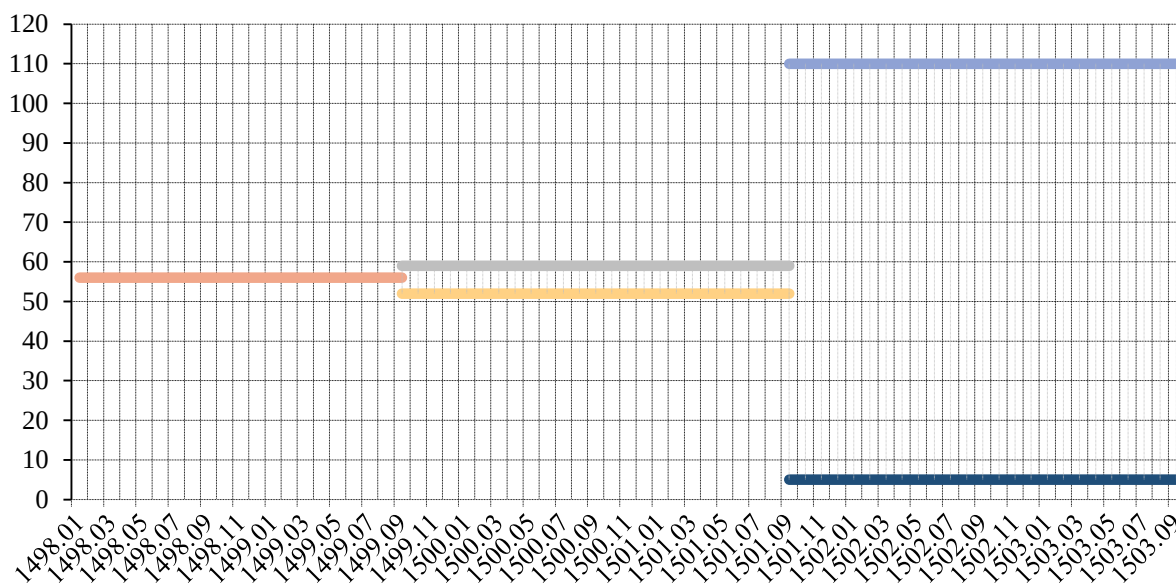
Felettébb érdekes, hogy mind a két műhelyhez kapcsolhatók olyan denárok, melyek hátlapi ábrázolása azonos az aranyforintokéval. Műhelyekhez kapcsolódóan ezeknek összesen két-két típusát sikerült megfigyelnem (függelék: 5.2.2.1.: 7.7., 7.7.1, 7.7. / 1., 7.7.1. / 1. típus). Jellemzőjük, hogy a Nagyboldogasszony két oldalán a mezőben egy trónszék karfája, díspárnabojt, vagy esetleg bogáncsvirág tűnik föl.

A két officina megjelenése 1499-től ténylegesen kézzel fogható, a kettő műhely egyenkénti termelése azonos az első egy évben levert mennyiséggel. Így a körmöci denárok kibocsátásának az intenzitását 1499–1501 között igazolhatóan megduplázták. Az 1501–1503 közötti kibocsátás már érdekes alakul, mivel a kibocsátás intenzitása megmaradt, viszont úgy tűnik, hogy 1501-től a **R – h** verdejegyű denárokat kibocsátó műhely visszaesés nélkül egyesült a másik officinával. Az 1499–1503 közötti időszakról összességében azt mondhatjuk, hogy a denár verés intenzitásának az erősségét két műhely párhuzamos működtetésével sikerült megdupláznia. A kibocsátott denárok viszonyszáma 110 db / hónap volt, amit körmöci viszonylatban a kamaraispánok közül korábban már mások is elértek. Először 1467 Kanstorfer János, majd 1478–1481 között Mühlstein Vid és Langsfelder Ágoston, illetve utóbb 1487-ben

Schaider Péter. Bár Hellebrand András és Körnidel Ferenc 1496. évi denár verése sem sokkal marad el 110 db / hónapos értéktől.

Darab/Év és hónap

— K-h 1498-1499 — K-h 1499-1501 — K-H 1499-1501 — K-h 1501-1503 — K-H 1501-1503

Időskála

19. ábra: Az 1498–1503 között kibocsátott denárok megoszlása a verdejegyek viszonylatában a mohácsi éremleletek alapján (a szerző szerkesztése)

6.8.2.4. Az évszamos denárok kora 1503–1516 között

A körmöci kamarát ez idő tájt is a Thurzók irányították. A korszakhoz kapcsolódóan harminchárom denár típust és tizenöt köriratváltozatot figyeltünk meg. A denárokon továbbra is két verdejegyet találunk, a **K – h** és a **K – H**. E két officina párhuzamos működése 1504-ig mutatható ki. Ezt követően 1505-ig már csak **K – H** verdejeggyel bocsátottak ki denárt. Az 1503–1505 közötti évek, de az 1506. év is a denárok éremképi reformjáról szólt. Az 1503. évből származó denárok mennyisége meglehetősen kicsi, amennyiben azt akár csak az 1504. évi kibocsátás mennyiségével vetjük össze. Ebből kifolyólag elsősorban azt kell feltételezzük, hogy az első évszamos veretek kibocsátására legkorábban 1503 őszén kerülhetett sor. Ezzel az évvel **K – h** verdejeggyel csak egy típus ismert (**függelék: 5.2.4.1.: 8.1. típus**), aminek az előképe teljesen azonos az évszám nélküli denárok közül a **7.3.** típussal. Ehhez kapcsolódóan mindösszesen egy köriratváltozatot tudtunk megfigyelni. Az 1504-ben kibocsátott **K – h** verdejegyű denár éremképe megegyezik az előző évvel, s ehhez is csupán egy körirat kapcsolható. Mindez azt is jelenti, hogy ezek a típusok nagyon kis mennyiségben készülhettek. A gótikus **h** mesterjegyes példányok eltűnésének okaként az merülhet fel, hogy már az 1501–1503 között vert denárok körirata is csak reneszánsz kapitális betűkből tevődött össze.

A gótikus majuszkulák elhagyása végett kerülhetett sor a mesterjegy felszámolására is. Ettől kezdve vélhetően csak egy műhely, de annak a köriratváltozatok tükrében időszakosan 1–7 emissziója létezett. Az 1503-ban készült, **K – H** verdejegyű denárok esetén nyolc típust tudtam megfigyelni. Ezek alapvetően két hátlapi ábrázolási csoport mentén oszlanak meg (1 csoport: **függelék: 5.2.4.1.: 8.1. / 1., 8.1.1. / 1. típus. 2. csoport: 8.2. / 1., 8.2.1. / 1., 8.3. / 1., 8.4. / 1., 8.5. / 1., 8.6. / 1. típus**), és mindkettőről elmondható, hogy az előképük az azonos verdejegyű évszám nélküli denároknál megtalálható (**7.3. / 1., 7.4. / 1. típus**). Az 1503-as évszámmal ellátott denárok között több olyan is található, melyeket az aranyforintokon is megfigyelhetünk. Ilyen például a **8.1.1. / 1.** (1503), vagy a **10.2. / 1.** (1505) típus, aminek a hátlapján a verdejegy alatt a Nagyboldogasszony két oldalán díszítő elemek figyelhetők meg (trónszék karfája, díszpárnabojt, vagy bogáncsvirág). Továbbá itt kell említünk még a **8.2. / 1.** típust is, aminek a hátlapján Nagyboldogasszony széles holdsarlón ül. A következőkben még a **8.6. / 1.** típusú denárra szeretném felhívni a figyelmet, ami egyébként hibás körirattal rendelkezik. Az előlapon „**WLADISLAI ° REX ° VNGARIE • 1503**” körirat olvasható. Ez a hiba a körmöci vereteken később is előfordul, viszont nem a denárokon, hanem az 1506-ban vert arany guldinerekről köszön vissza.⁶⁴⁴ 1505-ben egy új verdejegy is megjelenik a denárokon, ami a **K – G**. A **G** mesterjegy Thurzó György kamaraispán működéséhez köthető. János, és fia György is 1508–1511 között ezüstpénzeket bocsátottak ki,⁶⁴⁵ amit az általam azonosított denárok is megerősítenek. 1507-től a denároknak állandó éremképe lett, és azon 1516-ig semmit sem változtattak. A verdejegyek tekintetében 1512–1516 között Körmöcbányán, már csak **K – G** jeggyel készültek a denárok.

1505–1506 között készült **Ń – Ħ** verdejegyű évszám nélküli nagybányai vereteket is sikerült azonosítanunk, melyeknek három típusát figyeltük meg (**függelék: 5.2.3.1.: 8.1. / 2., 8.2. / 2., 8.3. / 2. típus**). Az **Ħ** mesterjegyű nagybányai denárokat Ambrus Deák kamaraispán működésével hozhatjuk összefüggésbe.⁶⁴⁶ Az okleveles adatok tanúsága szerint 1505. szeptember 12 – 1506. március 2. között Ambrus biztosan nagybányai kamaraispánként tevékenykedett.⁶⁴⁷ Az évszamos veretek között csupán egy nagybányai veretet sikerült azonosítanunk, amit vélhetően 1518-ban, **Ń – E** verdejeggyel bocsátottak ki (**függelék: 5.2.4.3.: 23.1. / 3. típus**). A numizmatikai kutatás e veret létezését már korábban is jegyezte, s annak is felmerült a lehetősége, hogy ez esetben hamisítványról, utánveretről van szó.⁶⁴⁸ Gyöngyössi

⁶⁴⁴ Lengyel 2013, 164: 58/1506.

⁶⁴⁵ K–H verdejegyű denárok: Pohl 1982, tabelle 126: 253–3. K–G verdejegyű denárok: Pohl 1982, tabelle 126: 253–4.

⁶⁴⁶ Gyöngyössi 2003, 197., 246–247., Pohl 1982, tabelle 123: 242–3.

⁶⁴⁷ Gyöngyössi 2003, 246. 12. lábjegyzet

⁶⁴⁸ Szentgáli 1925, 9.

Márton azt írja, hogy ha ezek hivatalos állami veretek voltak, viszont úgy tűnik, hogy nagyon kis példányszámban készültek.⁶⁴⁹

II. Ulászló ideje alatt 1507-től Felsőbányán is elkezdnek denárt verni.⁶⁵⁰ A denárokra kerülő verdejegy az **M** – **M** lett, ami mögött vélhetően Geszti Mihály felsőbányai működését feltételezhetjük. Erre vonatkozóan azonban okleveles adattal nem rendelkezünk.⁶⁵¹ A mohácsi éremleletben 1508. évben kibocsátott felsőbányai denárok két típusát is sikerült megfigyelnünk (**függelék: 5.2.4.2.: 13.1. / 3., 13.1. / 4. típus**). Az egyik egy ismert típus,⁶⁵² míg a változat esetén, az előlapi mezőben, a kerekaltalpu pajzs felett egy Andrásskereszt látható. Elsőként Szentgáli Károly ismertette ezt a verdejegyet, s megjegyezte, hogy nagyon ritkák.⁶⁵³ A denárok tipológiai sajátosságait Kiss Gábor foglalta össze.⁶⁵⁴ Az általunk azonosított denárok verdejegyei az általa hozott a–e. változatok közül az a.-val és a b.-vel azonosak.⁶⁵⁵

Az évszamos veretek kibocsátásának intenzitásával az előző korszakokhoz képest könnyebb dolgunk van, hiszen adott évre vonatkozóan tudunk viszonyítani (**20. ábra**). Az 1503, 1504-ben vert **R** – **h** verdejeggyű denárok meglehetősen gyenge kibocsátással rendelkeztek. Szerepüket a **H** mesterjeggyel ellátott denárok veszik át, melyek kibocsátása 1506-ig meghaladja a 100 db / hónapos mennyiséget. Ez az érték nagyjából 1505–1507 között állandónak mondható. Szintén ennek az időszaknak a kibocsátásába tartoznak az **Ω** – **Α** verdejeggyű denárok, melyek kibocsátási intenzitása meglehetősen alul marad a körmöciekhez képest. 1508-ban egy kisebb visszaesés figyelhető meg, mely után a denárokon a **H** mesterjegy helyét a **G** váltotta fel. A jegy mögött Thurzó György működését azonosíthatjuk. Működése alatt a körmöci verde 1510-ben éri el a fénykorát, pedig a legtöbb köriratváltozattal, emisszióval, az 1504-ben (**függelék: 5.2.4.1.: 9.1./1. típus**) és az 1507-ben (**függelék: 5.2.4.1.: 12.1./1. típus**) vert denárok rendelkeznek. A működése alatt kibocsátott veretek intenzitása majdnem eléri a 120 db / hónapos értéket. Ezt a pénzkibocsátás időszakait figyelve, többször is megközelítette a körmöci kamara. 1510 után, azonban egy folyamatos visszaesés figyelhető meg, ahol a mélypont 1514. évre esett. Érdekes hogy az 1514. évből fennmaradt termelési adatok szerint a kibányászott ezüst össz mennyisége 12252 márka volt,⁶⁵⁶ ami mondhatni alig maradt el Schaider-kori csúcsoktól. Ennek tükrében a denár kibocsátás visszaesése nehezen értelmezhető. A pénzkibocsátás intenzitása ekkor valamivel az 1503. évi alá süllyedt. Bár a kibocsátás erőssége 1515-re növekvő pályára állt, az még 1516-ra sem állt helyre.

⁶⁴⁹ Gyöngyössy 2003, 198.

⁶⁵⁰ Kiss 2001, 5.

⁶⁵¹ Gyöngyössy 2003, 200–201.

⁶⁵² Pohl 1982, tabelle 127: 253–8.

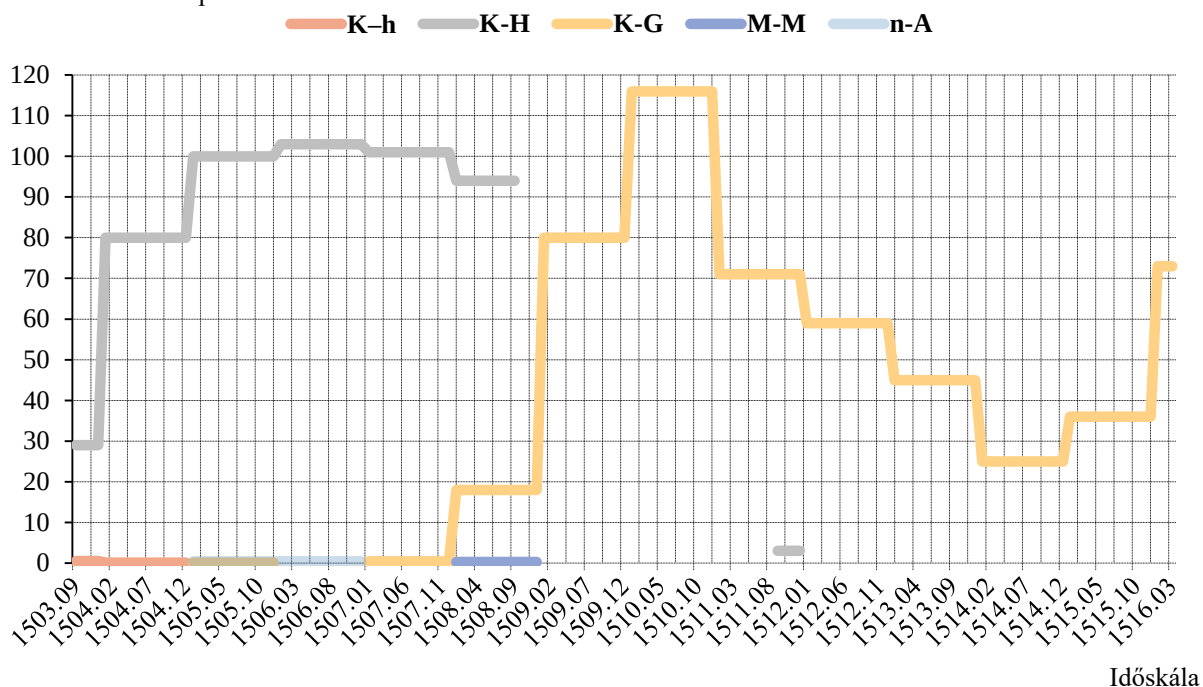
⁶⁵³ Gyöngyössy 2003, 200., Szentgáli 1925, 9.

⁶⁵⁴ Kiss 2001, 5–8.

⁶⁵⁵ Kiss 2001, 6.

⁶⁵⁶ Gyöngyössy 2003, 191.

Darab/Év és hónap

20. ábra: Az 1503–1516 között kibocsátott denárok megoszlása a verdejegyek viszonylatában a mohácsi éremleletek alapján (a szerző szerkesztése)

6.8.3. II. Lajos denárok

II. Lajos, 1516-ban apja után egyaránt megörökölte a magyar és a cseh trónt. A pénzverés rendszerét 1521-ig változatlanul hagyta működni. Az 1516-ra kialakult ezüstpénzek éremképe 1521-ig semmit sem változott, az elő- és hátlapi ábrázolás is változatlan maradt, viszont az előlapi köriratra az obulus kivételével Lajos király neve került.

6.8.3.1. Uralkodói reprezentáció a címerábrázolások alapján (1516–1521)

Az éremanyagot tekintve II. Lajos uralkodása alatt csak három címlet az aranyforint, a garas és az obulus került forgalomba. Az éremképi címerábrázolásaiban kevésbé lehet annyi izgalmat felfedezni, mint azt I. Mátyásnál, vagy II. Ulászlónál megfigyelhettük. Ennek ellenére az érmek

előlapján található címerábrázolásokat össze fogjuk vetni az okleveleken fennmaradt szfragiszitikai emlékanyaggal. A pecsétanyagot tekintve II. Lajostól a királyi titkos, a királyi bírói pecsétet, valamint a gyűrűspecséteket fogjuk a következőkben vizsgálni. A királyi titkos pecsét használatára egy 1516.

38. kép: II. Lajos magyar királyi titkos pecsétje (Hungaricana, Diplomatikai levéltár. Oklevelek. DL: 22844)

december 21-én kiadott oklevél mutat példát **(38. kép)**.⁶⁵⁷ A pecsét címerképe teljesen megegyezik a II. Ulászló királyi titkos pecsét képével, s pontosan ez mondható el a királyi bírói pecsét ábrázolásáról is.⁶⁵⁸ II. Lajosnak kettőspecsétje nem volt.⁶⁵⁹ Ez utóbbi címerképe akárcsak II. Ulászló idején, II. Lajos alatt is megegyezik az ezüstpénzek címerábrázolásával **(39. kép)**. A királyi gyűrűspecséteken a lengyel sas, illetve L (Ludovicus) R (Rex) betűk jelennek meg.⁶⁶⁰ Mindezek alapján elmondható, hogy II. Lajos uralkodása idejére a korábban tapasztalt hibás uralkodói cím ábrázolása eltűnik, az éremképi címerábrázolásokon található uralkodói reprezentáció, azonban a bírói pecsétet leszámítva 1516–1521 között is teljesen eltér.

39. kép: II. Lajos magyar királyi bírói pecsétje (Hungaricana, Diplomatikai levéltár. Oklevelek. DL: 1428)

6.8.3.2. Ábrázolások, verdejegyek, köriratok (1516–1521)

Az 1516–1521 közötti időszakban a mohácsi éremleletben található denárokon két körmöci verdejegy azonosítható, az egyik a **K – G** (függelék: 5.3.1.1.: 22.1./2., 23.1./2., 24.1./2., 25.2./2., 26.1./2. típus), a másik a **K – A** (függelék: 5.3.1.1.: 26.1./3., 27.1./3.). A denárokon 1516–1518 között általában 5 köriratváltozat figyelhető meg, míg 1519-ben hét. 1520-ban a **G** mesterjegyű denároknak három, valamint az **A** jegyűeknek hat köriratváltozatát tudtuk megfigyelni. Ahogy az előző korszak vereteinél, úgy a **G** mesterjegy ez esetben is Thurzó György kamaraispán működésére utal.⁶⁶¹ A **K – A** verdejegyet pedig Thurzó Elek működésével hozhatjuk összefüggésbe.⁶⁶² Az okleveles források tanúsága szerint 1516-ban Thurzó György egy személyben körmöci kamaraispán, majd 1517–1520 között az apa János, és a két fia közösen töltik be kamarai tisztséget.⁶⁶³

Az kibocsátás erőssége az előző korszakhoz képest folyamatos zuhanásban van **(21. ábra)**. 1517-ben a kibocsátás hatékonysága az 1514-es szintet idézi, ami rekord gyenge volt. Ezt követően a kibocsátás bár csökkenő tendenciát mutat, de 1518-ra helyre állt. Ugyan a denár kibocsátás erőssége nem 1519-ben a legintenzívebb, és a veretek legtöbb emissziója is ehhez

⁶⁵⁷ DL: 22844

⁶⁵⁸ DL: 1428 (királyi bírói pecsét)

⁶⁵⁹ Bándi 1993, 108.

⁶⁶⁰ Bándi 1993, 113.

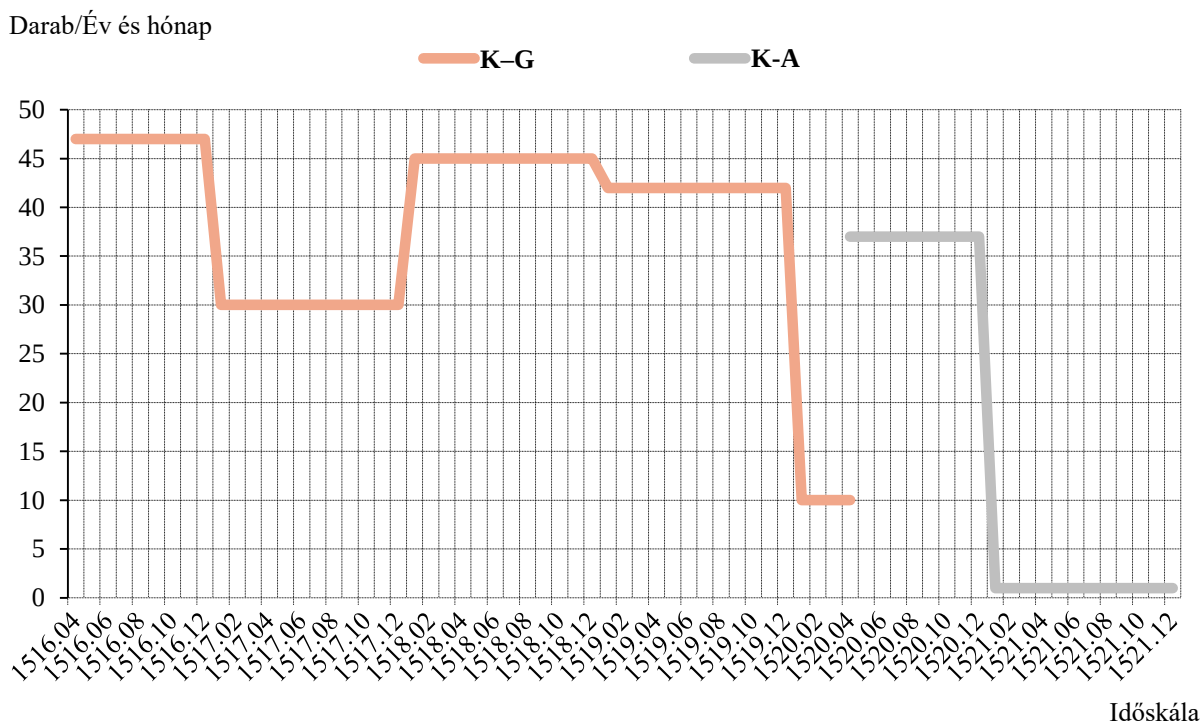
⁶⁶¹ Gyöngyössi 2003, 303–304.

⁶⁶² Gyöngyössi 2003, 301–302.

⁶⁶³ Gyöngyössi 2003, 301. 220. lábjegyzet

az évhez kapcsolható. 1520-ban még értékelhető adattal lát el minket a mohácsi éremlelet, azonban az 1521. évről ez már nem mondható el.

A mohácsi éremleletek (I., II. számú) az évszámos állami veretek alapján 1521-ben záródnak, így összetételüket az 1526. évet jellemző monetáris viszonyok befolyásolták. Vagyis a korábbi záródási időt a nova moneta 1521–1525 között kibocsátott értékét veszített rézpénzeivel, valamint az 1521/2–1526 között begyűrűzött monetáris válsággal magyarázhatjuk. Mind emellett további magyarázatul szolgál az ezüstműből készült hamisveretek vizsgálatából származó eredmények, amit a következő alfejezetben fogunk részletezni.

21. ábra: Az 1503–1516 között kibocsátott denárok megoszlása a verdejegyek viszonylatában a mohácsi éremleletek alapján (a szerző szerkesztése)

6.9. Ezüstműből készült szokatlan hamisítványok

A pénzhamisítás jövedelmező üzletága a késő középkor idején is működött. Az érem- és kincsleletek tanúsága szerint az ezüst hamisítványok mellett, a korszakból elenyésző példányszámban rézből készültek is ismeretesekek. A középkori magyar pénzhamisítás klasszikusának számító, Kahler Frigyesnek műveit ezúttal is érdemes fellapozni,⁶⁶⁴ mivel munkássága a 16. századra is kiterjedt.⁶⁶⁵

A következőkben egyrészt beszélnünk kell denárok rézből készült hamisítványairól, illetve az ezüstműből készületekről is. Az érem- és kincsleletek tanúsága alapján a réz hamisítványok az

⁶⁶⁴ Kahler 1979–1980, 43–50., Kahler 1981–1982, 79–83.

⁶⁶⁵ Kahler 1975–1976, 53–56.

ezüstökhöz képest nagyon ritkák. A Duna utcai éremleletekben mindösszesen három rézből készült hamis denár ismeretes. Azonban a legjelentősebb a hévízgyörki éremlelet (42 db) homogén összetételű réz denárjai, melyek kivétel nélkül II. Lajos antiqua monétáit utánozták. S idesorolandó még a hajósi, valamint az Érsekcsanád–szentgyörgyi II. éremegyüttes egy rézből készült denárja is.⁶⁶⁶ Ahogy azt Kahler érzékelteti a pénzhamisítás a szokásjog szerint leginkább a paraszti társadalomhoz lenne köthető.⁶⁶⁷

A mohácsi három éremegyüttest egybevéve összesen 219 ezüsből készült hamisítványt találunk. Továbbá itt kell említenünk még az érdi és a felsőszentiváni éremegyüttesekben előforduló egy-egy ezüst hamisítványt. Amennyiben a magyar középkori hamispénzek ismerete mellett kijelenthetjük, hogy jelen esetben egyáltalán nem szokványos hamisítványokkal van dolgunk.

A numizmatikai kutatás ez idáig azonban ezeket nem igazán azonosította, illetve nem is fordított rá figyelmet. Mindez talán abból fakadt, hogy ezek a hamisítványok túl jól sikerültek. A késő középkori hamis denárok legfőbb jellemzője, hogy ténylegesen ezüsből vannak, amit az átlagember a pénzhasználat során nagyon nehezen, vagy

40. kép: I. Mátyás denár hamisítványa K–P/karéjos rozetta verdejeggyel, a Mohács, Duna utcai, II. számú éremleletből (Ltsz.: H.1969.2.16, a képet a szerző készítette)

egyáltalán nem tudott kiszűrni. A hamis denárok szemrevételezése során azt látjuk, hogy színük talán egy kicsit halványabb, viszont a paramétereik teljesen megegyezők az állami veretekkel. A hiteles és a hamis veretek közötti eltérés, hogy az elő- és hátlapi köriratokban gyakorta kisebb hibákat vétettek, illetve az ábrázolás is itt-ott felületes, sematikus. Emellett azért ritkábban, de megfigyelhetőek a teljesen egyedi körirattal és éremképpel rendelkező denárok is, melyek csak nagyvonalakban másolják az állami vereteket (**40. kép**). A hamis denárok készítése mögött rendkívüli tapasztalattal, tudással rendelkező közösség, vagy közösségek összehangolt együttműködését kell látnunk. A pénzhamisítás büntetével már korábban is találkozunk, amit a törvények egyre szigorúbban szankcionáltak. Azonban az antikva moneta ezüsből készült hamisítványainak a készítését egy pénzügyi reform is felerősíthette, ami 1521-ben lépett hatályba.⁶⁶⁸ Ugyanis a reformot követő második, harmadik évtől igen komoly pénzügyi gondok kezdtek megmutatkozni. A nova moneta, s így a denár értéke is értéktelenedésnek indult, amit az emberek, és a katonák sem fogadtak el.⁶⁶⁹ A bajt

⁶⁶⁶ Vizsgálendő alapanyagú hamisítványokat tartalmaz a császártöltési, valamint az Orgovány–kargalai éremegyüttes is.

⁶⁶⁷ Kahler 1979–1980, 54–55.

⁶⁶⁸ Gyöngyössi 2017, 607.

⁶⁶⁹ Kenyeres 2021, 272.

fokozta, hogy ezzel a pénzzel külföldi zsoldosokat sem lehetett toborozni.⁶⁷⁰ Mindenki a régi jó minőségű pénzeket kereste, s 1521–1525 között számolhatunk azzal a ténnyel, hogy a hamispénzek ezüstből, az államiak fehér fémbevonattal ellátott rézből készültek. A Duna utcai éremleletek hamisveretű éremképei között megtalálhatóak az 1467–1469 között készült denárok, de a legtöbbjük az 1487–1490 között vert **K – P** / ✱ (sugaras rozetta) verdejegyű denárokat utánozzák (**40. kép**). Egy idő után a denárok hamisítása során arra sem figyeltek,

41. kép: Hamis (előlap: I. Mátyás, hátlap: II. Ulászló), **K – h** verdejegyű denár a Mohács, Duna utcai, II. számú éremleletből (Ltsz.: H.1969.2.37, a képet a szerző készítette)

hogy az elő- és a hátlap összetartozó legyen (**41. kép**). Több hibridveret is azonosítottunk, melynek egyik oldalán Mátyás-kori éremkép, a másikon pedig Ulászló-kori ismerhető fel. Mindez azt is jelzi, hogy ezen denárok készítése idejét legkorábban is Ulászló-korinak kell tekintenünk. Előszeretettel hamisították II. Ulászló évszám nélküli veretei közül a **K – S** / € , a **K – h** és a **K – H** verdejegyű denárokat. Az ezüsthamisítványok az

évszamos veretek között is tetten érhetőek, melyek között leggyakrabban az 1510-es és az 1511-es évszámjelzés tűnik fel. A Duna utcai éremlelet kapcsán említhető legkésőbbi évszamos veretek 1511-es évszámmal készültek. A Pécsi közti éremlelet csupán egy hamis veretet tartalmaz, melyen 1507-es évszámjelzés azonosítható. Meglehetősen furcsa az a körülmény, hogy az 1526. évi kincshorizontban nincs későbbi évszámmal ellátott hamisítvány. Itt kell megjegyezni, hogy a hamis vereteken található évszám a hamisítás idejének meghatározásában nem szolgál adalékkal, hiszen ahogy ez az 1511 évszámjelzetű denárok előlapi körirata is mutatja, hogy a legegyszerűbb szám "P"-es volt, amit akár térkitöltés végett is szívesen használtak, mivel vésete rendkívül egyszerű. Az ezüst denárok ezüst veretekkel történő meghamisítására az 1511 körüli év teljes értelmetlenséget szül. Kinek és miért érte volna meg csekély nyereséggel dolgozva a hűtlenség vétkét kockáztatva pénzt verni?⁶⁷¹ Véleményünk szerint a kérdésben van a válasz is, ami arra utal, hogy a hamisítás időpontja és a vereteken található évszámok között semmilyen összefüggés sem lehet. Ahogy azt a hibridveretek létezése is mutatja, az egyetlen cél a régi éremképű veretek verése volt. S mindezen tézisek legerősebb igazolását az érdi Duna-parton feltárt 1526. évi fegyveres ellenálláshoz kapcsolható fegyverek, s mellettük egy válogatott összetételű antiqua monétákból álló erszénylelet, ami az állami veretek alapján 1521-ben záródik, azonban ebben szintén jelen volt egy 1511-es

⁶⁷⁰ Kenyeres 2021, 271–272.

⁶⁷¹ 1495: CJH I. 566. 4. cikkely., Bak 2019, 891: IV. 1514: CJH I. 721. 33. cikkely., Bak 2019, 1034–1035: XXXIII.

évszámjelzettel készült hamisveret, melynek előlapja a mohácsiakkal megegyező verőtővel készült (**44. kép**).

A mohácsi I. számú éremleletben összesen 76 hamis veret volt (**2. ábra**), míg a II. számúban 142-öt azonosítottunk (**8. ábra**). A Pécsi köziben pedig csak egy példány fordul elő (**22. ábra**). Ezek alapján a hamispénzek 1526. évi pénzforgalmi gyakorisága szempontjából azt kell feltételeznünk, hogy kb. minden 200., 250. állami veretre jutott egy ezüsből készült hamisítvány.

42–43. kép: Azonos verőtővel készült II. Ulászló denár hamisítványai a Mohács, Duna utca I. számú éremleletből (Ltsz.: W.1969.1.4096–4097, a képeket a szerző készítette)

A következőkben külön beszélnünk kell az 1511-es évszámmal ellátott hamis veretekről (**42–43. kép**), melynek az előlapi körirata, **WIAI•HTRS•VNGARI•I•1511•**. Hátlapja a következő köriratváltozatokkal létezik: **•PATROHA••VH•IORIE•** és **•PATROH••VHGARI•**. Ez egy nagytömegben levert típus, mivel ezt a denárt ez idáig már három éremgyűttesben is azonosítottuk.⁶⁷² A megfigyelt denárok alapján megállapítható, hogy az előlapi verőtövet újra vésték, mivel a betűk vonalának a vastagodása is tetten érhető. S az idők folyamán, mint ahogy azt az érdi erszénylelet (**44. kép**) és a nagykátai éremlelet (**45–46. kép**) hamis denárjai is mutatják a hátlapi verőtövet egyszer biztosan lecserélték.⁶⁷³ A nagykátai éremlelet nem tartozik az 1526. évi kincshorizonthoz, záródási ideje 1548-ra tehető.⁶⁷⁴ S ebből kifolyólag kijelenthető, hogy ezek az ezüst hamisítványok olyan jól sikerültek, hogy még a hódoltság korában is forgalomban maradtak. Jó minőségű anyaguk és vésetük miatt hamisságukat az emberek és az adószedők sem vélték felismerni. Az általam megfigyelt hamisítványok között ezek voltak a leginkább kidolgozottak, melyek nagyon gyakorlott pénzverők keze munkája által születhettek. Mindezek tükrében fel kell tennünk a kérdést, hogy honnan volt ez a rengeteg pénzzé verhető nyersezüst. Erre vonatkozóan egy 1524-ben kelt okleveles forrás adhat támpontot:

⁶⁷² Érd – Ófalu–Zátony (1 db), Mohács, Duna utca (2 db), Nagykáta – Alsóegreskáta (2 db). Nagy 2019, 99. 1–5. kép

⁶⁷³ Azonos hátlapi verőtővel készült az érdi és a nagykátai éremgyűttesek denárja, s egy teljesen másikkal a mohácsiban található. Nagy 2019, 99. 1–5. kép

⁶⁷⁴ Gyöngyössi 2003, 334.

„Sehol másutt nem verhettek pénzt, csak ahol a Fuggerek akarják, és sem Budán, sem másutt nem adhat el akárki **ezüstöt** és aranyat, **csak a zsidók** és azok, akik maguknak a Fuggereknek adják el.”⁶⁷⁵

44. kép: Erdőbénye éremlelet (Ltsz.: 2018.8.1.50, a képet a szerző készítette)

45–46. kép: Nagykáta éremlelet (Ltsz.: 68.173.73.9–10, a képeket a szerző készítette)

Az állami pénzek hamisítását már a Mátyás-kori törvénycikkelyekben is tiltották,⁶⁷⁶ s legutóbb 1495-ben II. Ulászló úgy rendelte el, hogy aki ezt a vétséget elköveti, az a hűtlenség bűntettével vádolható. A törvénycikk megfogalmazása Werbőczy István Hármaskönyvébe is bekerült.⁶⁷⁷ 1514-ben már a hamispénzverés fellendüléséről olvashatunk, aminek a legfőbb okát a bűnök elkövetői elleni büntetlenségben látták.⁶⁷⁸

A király, a Thurzók működését 1515 januárjában vizsgálat alá vetette, mivel működésüket megpróbálták beárnyékolni. A sérelmek között fogalmazódott meg az is, hogy „*a kivert pénz rendkívül csekély értékű, különben is meghamisítják.*”⁶⁷⁹ A vádak árnyékából a Thurzók kerültek ki győztesen, azonban az alsó-magyarországi bányavárosokban kialakult lázongás a vizsgálat után sem szűnt meg.⁶⁸⁰

Nem volt ez másként 1523-ban sem, amikor ismét előveszik a magánpénzverés tiltásáról szóló rendelkezést. Az érdekessége, hogy itt nem a pénz meghamisításáról esik szó, mint ahogy azt a korábbi törvények megfogalmazták, hanem a pénzverést tiltják. „*Senki se merjen az*

⁶⁷⁵ Gyöngyössy 2017, 625.

⁶⁷⁶ I. Mátyás 1464. évi decretuma (II.). 26. törvénycikk. CJH I. 355., Bak 2019, 691.

⁶⁷⁷ Gyöngyössy 2012, 66., II. Ulászló 1495. évi decretuma (II.). 4. törvénycikk 4. §. CJH I. 566., A pénzhamisítás Werbőczynél: Tripartitum, pars I. 14., Bak 2019, 891: IV.

⁶⁷⁸ II. Ulászló 1514. évi decretuma (VII.). 33. törvénycikk 1. §. CJH I. 721., Bak 2019, 1034–1035: XXXIII.

⁶⁷⁹ Gyöngyössy 2012, 68.

⁶⁸⁰ Gyöngyössy 2012, 70.

*országban hűtlenség vétke alatt, pénzt verni.*⁶⁸¹ Vajon miért nem a pénzhamisítást emeli ki a törvény, mint ahogy azt annak előtte is tette?

A fentiekben ismertetett forrásokból megmutatkozik, hogy a pénzhamisítás tényével az 1495 utáni évektől egyre sűrűbben kezdtek foglalkozni. Az állami pénzek meghamisítása 1515-ben is megoldatlan feladatként mutatkozott meg. Vélhető azonban, hogy ekkor ezek még csak alaptalan vádak lehettek, amivel csak a Thurzókat szerették volna a király előtt befeketíteni. Mindenesetre a teljes magyar pénzverésben mondhatni, hogy példanélküli az a helyzet, ami ezt a késő középkort jellemzi. Ahogy korábban már említettük a pénzhamisítás egy megélhetési forma volt, ahogy az is, hogy valakik ezüstből kezdtek el pénzt verni. Így a következőkben arra a kérdésekre keressük a választ, hogy mikor és kinek érte meg ezüstalapú hamisvereteket készíteni? Amennyiben azt feltételezzük, hogy az ezüstből készült hamisítványok a II. Ulászló, vagy a II. Lajos kori antiqua monetákkal egyidejűleg készültek, úgy a hamisításból várt haszon elmaradt volna. Véleményünk szerint ezek a különleges hamis ezüst denárok egy olyan időszaknak a termékei kellettek, hogy legyenek, amikor az antiqua monéták iránti pénzforgalmi keresletet megnőtt és a forgalomba levő mennyiség nem tudta kielégíteni keresletet. Ezzel összefüggésben II. Lajos 1523. évi decretumában az áll, hogy az antiqua monétákat nem szabad külföldre vinni.⁶⁸² Az antiqua moneta iránti megnövekedett keresletet 1526 augusztusa előtt a végtelenségig fokozódott, amit három okleveles forrásból vett szövegrész is megerősíteni látszik:

Az első vonatkozó adatról Antonio Giovanni da Burgio leveléből értesülünk, amit a pápai követ 1526. március 27-én Jacopo Sadoletto pápai titkár részére küldött: „...*Távozóban igen kért, hogy 100 gyalogost is szereljek fel neki, ezt már meg is tettem, de nem találok embert, aki elfogadná a zsoldot ebben a rossz pénzben, és jót nem lehet szerezni*...”⁶⁸³

Az alábbiakban másodikként idézett forrásban II. Lajos (1516–1526) a hadikészületek kapcsán, katonai zsold megfizetés gyanánt 10000 arany értékben kölcsönt vesz fel Szerencsés Imrétől. Az idézett oklevél 1526. július 20-án kelt: „...*Ő parancsunknak engedelmeskedni és veszélyben forgó országunkon segíteni akarva úgy rendelkezett, hogy tízezer forintot jó érmében küldjenek a már említett kalocsai érsek úrnak és a naszádosoknak*...”⁶⁸⁴

A harmadik forrás II. Lajos 1526. május 8-án kiadott rákosi dekrétumának 39. cikkelyében olvasható: „*A főpap és báró urak s az országlakosok följánlották, hogy jobbágyaiknak minden kapuja után a legközelebbi szent Márton ünnepére jó pénzben ötven-ötven denárt fognak adni (beszámítva a kamaranyereséget).*”⁶⁸⁵

⁶⁸¹ CJH I, 821, 40. cikkely., Bak 2019, 1135: 35.

⁶⁸² II. Lajos 1523. évi decretuma (V.). 34. törvénycikk. CJH I. 819., Bak 2019, 1130.

⁶⁸³ B. Szabó 2006, 34., Nagy 2019, 96.

⁶⁸⁴ B. Szabó 2006, 73., Nagy 2019, 96.

⁶⁸⁵ CJH I, 853., Bak 2019, 1173. 40.

Véleményünk szerint az okleveles forrásokból megismerhető valós pénzügyi körülmények vezethettek el odáig, hogy a pénzverés minden lépését ismerő, talán egykoron verdei alkalmazottak magán pénzverésbe kezdtek. Mivel az általuk kibocsátott veretek jobb minőséggel bírtak, mint az éppen forgalomban lévő államiak, ezért esetükben a hamisítás vádja talán nem is állta volna meg a helyét. Ezek alapján az a véleményünk, hogy az antiqua moneta hiányával párosult kereslet volt az, ami megteremtette az ezüst antiqua denár hamisításának az időszerűségét. Tehát ezeket a vereteket, kerülve a pénzhamisítás tényét, leginkább a nova moneta pénzkibocsátása idején, 1521/2–1525 között gyárthatták.⁶⁸⁶ A pénzreform sikertelensége, s az antiqua monéták teaurálása, begyűjtése teremtette meg a hamisításra a legalkalmasabb időt. Megjegyzendő, hogy Szlavóniából hamispénzverőket név szerint is ismerünk, akik 1525-ben már hírnévvel rendelkeztek.⁶⁸⁷ Munkásságuk kezdete vélhetően nem egyidejű az okleveles forrás keletkezésének idejével. A pénzverésből származó legnagyobb haszon a hamis antiqua monéták törvényben rögzített árfolyamon történő aranyforintra váltásakor keletkezhetett,⁶⁸⁸ de a haszon megszerzésére ennél azért egyszerűbb megoldás is kínálkozott, ami szimplán csak a nyersezüst denár veréséből származott, pont úgy, ahogy az a királyi pénzverde működése esetén is fennállt.⁶⁸⁹ A fentiekben megfogalmazott gondolatok és az állami kibocsátású antiquák alapján korai záródású (1520/1521) leletegyüttesek létrejötte között szoros összefüggés mutatkozik. Hiszen a kincshorizont alapján kimutatható, hogy az antiqua monétákat a nova monétákkal csak nagyon ritkán teaurálták, viszont az általam vizsgált régi pénzekből (8 lat) álló leletegyüttesekben mindig volt ezüstből készült hamis denár. Így a legkézenfekvőbb, ha ezen éremegyütteseket válogatott pénzkészletként azonosítjuk, a záródási idejüket pedig minden esetben a hamis denárok alapján 1521–1525 közé határozzuk meg.

6.10. Az aquileiai denárok

Az aquileiai pátriárkák pénzkibocsátásából származó denárok, ugyan kis példányszámban, de a késő középkori éremleletekben gyakran képviseltek **(28. ábra)**. A kutatás jelenlegi álláspontja szerint idekerülésüket az 1470-es évektől fellendülő, az aquileiai térséget jellemző szarvasmarha felvevőpiaccal lehet magyarázni.⁶⁹⁰ A mohácsi I. számú éremleletben 41 aquileiai denár található, míg a II. számúban 34. Az első összetételében a legkorábbi denár V. János (1387–1394) aquileiai pátriárka kibocsátásából származik, a legkésőbbiek pedig II.

⁶⁸⁶ Nagy 2019, 98.

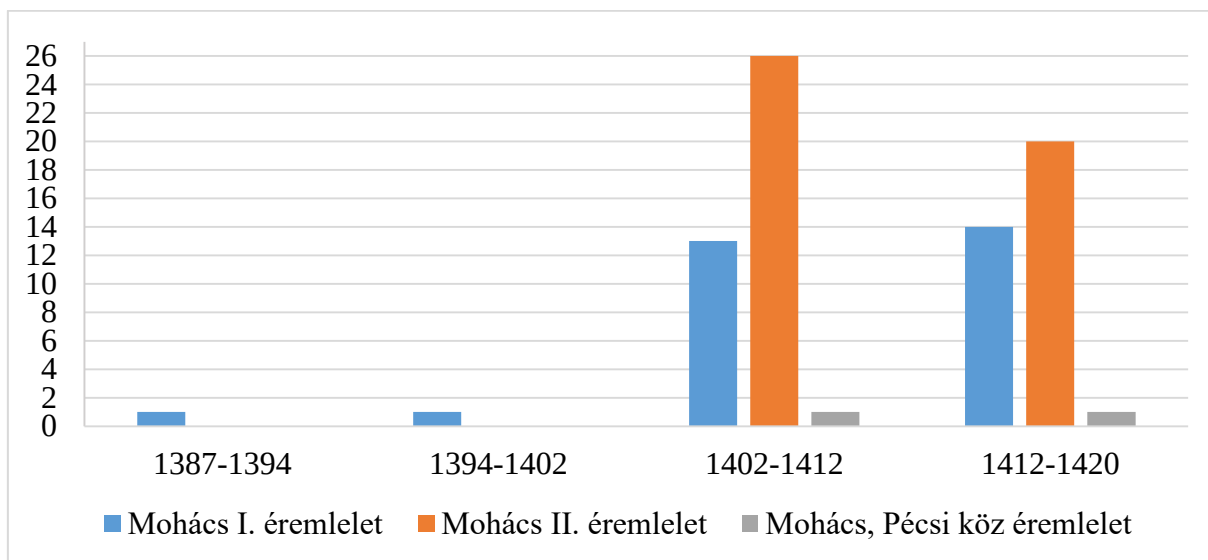
⁶⁸⁷ Simon 2010, 464., DL: 104683

⁶⁸⁸ 100 antiqua moneta = 1 aranyforint. DRH II. 162–168.

⁶⁸⁹ Gyöngyössy 2003, 60.

⁶⁹⁰ Gyöngyössy 2015A, 141.

Lajos (1412–1435) pátriárka idejében, legfeljebb 1420. június 6-ig készültek.⁶⁹¹ A II. számú éremlelet megoszlásában a legkorábbi aquileiai denárok II. Antal (1402–1412) pátriárka idejében készültek, s a legkésőbbieket II. Lajoshoz köthetjük. A Pécsi közti éremleletben két aquileiai denár található, melyek közül az egyiket II. Antal, a másik pedig II. Lajos kibocsátásából származik. Az aquileiai denárok kibocsátók szerinti megoszlásából messzemenő következtetéseket nem érdemes levonni, mivel azok esetenként bő 100 éven át a pénzforgalom részét képezték.

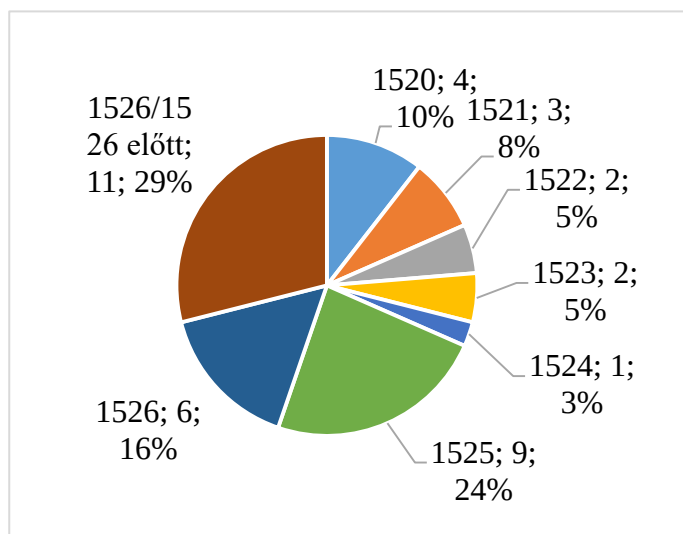

28. ábra: Az aquileiai denárok időbeli megoszlása a mohácsi leletegyüttesek példáján (a szerző szerkesztése)

⁶⁹¹ Gyöngyössy 2004, 139.

7. Az 1526. augusztus 29-e és október 10-e közötti időszak kincshorizontja

Az alapvető feltevésünk szerint numizmatikai kincshorizontról legalább fél tucat leletegyüttes záródási idejének együttállása esetén beszélhetünk,⁶⁹² melyek valamiféle erőszakos pusztítással összefüggésbe hozható eseményhez, vagy eseménysorhoz kapcsolhatók. Egy ilyen leletcsoport összegyűjtése elsősorban szakirodalmi kutatáson, valamint a numizmatikai és a régészeti leltárkönyvek, adattárak tanulmányozásán alapul. Egy háborús időszak esetén sok hasonló záródási idővel rendelkező érem- és kincsleletet lehet azonosítani, melyek összességét kincshorizontnak hívjuk.⁶⁹³ A következőkben az általam vizsgált, 1526. augusztus 29-i csatavesztést követő török pusztításhoz kapcsolódó érem- és kincsleleteket fogjuk ismertetni. E leletcsoport által nyomon követhetjük a török haderő mozgásait, valamint lehetőségünk nyílik az elpusztult területek kiterjedésének a meghatározására is. Az érem- és kincsleletek eseményhez kötését a korabeli okleveles források, követjelentések támaszthatják alá.⁶⁹⁴ Hasonló munka jelent meg az utóbbi években Bárány Attila tollából, aki hadtörténeti adatokra, okleveles forrásokra, követjelentésekre és visszaemlékezésekre alapozva foglalta össze a török haderő Magyar Királyság területén tett 1526. évi hódítását.⁶⁹⁵ A tanulmányban egy térkép is található, mely az eseménytörténeti részben megfogalmazottak értelmezését,

szemléltetését szolgálja.⁶⁹⁶

A tanulmányban szereplő adatokat a kincshorizont ismertetése során mindvégig ütköztetni fogjuk. Azonban előre kell vetítenünk, hogy a jól adatolt török hódításról az okleveles források alapján egy részletesebb képet ismerhetünk meg, mely egyes részeit a következőkben ismertetett régészeti-numizmatikai kincshorizont teheti hitelessé, illetve egészítheti ki.

29. ábra: A kincshorizonthoz kapcsolható érem- és kincsleletek záródási ideje (a szerző szerkesztése)

A kincshorizonthoz tartozó pénzekből álló leletegyüttes legfőbb ismertetője, hogy általában 1467–1520/1 közötti, vagy 1521–1525 közötti veretek alkotják, és a záródási idő csak ritkán keltezi az 1526. évet (**29. ábra**). A kincshorizontot alkotó leletegyüttesek összetételére jellemző, hogy I. Mátyás, II.

⁶⁹² Nagy 2019, 90.

⁶⁹³ Nagy 2019, 90.

⁶⁹⁴ B. Szabó 2006.

⁶⁹⁵ Bárány 2017, 293–317.

⁶⁹⁶ Bárány 2017, 294.

Ulászló, és II. Lajos veretei is jelen vannak, vagy csak utóbbiból állnak. Ezen jellemzők alapján a kincshorizonthoz a Magyar Királyság területéről, jelenleg 38 leletegyüttes sorolható, melyek megoszlásában 35 éremlelet és 3 kincslelet említhető.

Amennyiben az 1526. évi régészeti-numizmatikai kincshorizontot, az okleveles forrásanyag eseménytörténetével vetjük össze, úgy alapvetően két nagyon fontos tényezőt kell kiemelnünk. A követjelentések keltezése, alapján csak tájékoztató jelleggel tudjuk meghatározni, az események időpontját. Ezzel szemben az oszmán források sokszor részletesebb képet adnak a történekről, azonban a keltezésben látszólag hiba csúszott, pontatlan. Példának okáért kell említenünk, hogy a mohácsi vész napját 932. (1526.) zil-kade (augusztus) 20-ra egy szerdai napra tették.⁶⁹⁷ A hibás keltezés abból fakadnak, hogy az eseménytörténet leírása során júniustól novemberig minden hónapot 29 napban adtak meg.⁶⁹⁸ A hibás dátumok ennek ellenére nem vezetnek adatvesztéshez, hiszen az események leírása augusztus 29-e és október 10-e között folyamatos, naplózott.⁶⁹⁹ Tehát ha korrigáljuk a hibás hónapok napjait, akkor a helyes keltezés minden esetben biztosítható.⁷⁰⁰ Ennek figyelembe vétele mellett, leginkább az oszmán forrásokra támaszkodva, a szultáni had vonulását, és a kapcsolódó portyákat tekintve összesen 6 szakaszban fogjuk tárgyalni. Az elsőbe a mohácsi – pécsi térség 7 éremlelete sorolható (**1526. augusztus 29. – szeptember 3.**) (47. kép). A másodikba a Mohács – Buda útirányba eső 5 érem- és 1 kincslelet tartozik (**1526. szeptember 3. – szeptember 10.**) (48. kép). A harmadikba a Székesfehérvár és Esztergom térségéből 3 éremlelet és 1 kincslelet ismeretes (**1526. szeptember 10. – szeptember 19.**) (49. kép). A negyedikbe a pesti oldalra való átkelés és portyák területéről ez idáig 5 éremletről van tudomásunk (**1526. szeptember 19. – szeptember 23.**) (50. kép). Az ötödikbe a kivonuláshoz sorolható 15 érem- és 1 kincslelet a török haderő szisztematikus pusztítását idézi (**1526. szeptember 23. – október 10.**) (51. kép). A török az 1526. évben a Magyar Királyság területén végzett pusztítását az érem- és kincsleletek tükrében október 10-ig, a török haderő Belgrádra érkezéséig érdemes nyomon követni.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ B. Szabó 2006, 196.

⁶⁹⁸ 1526 júniusa 30 napos, 1526 júliusa 31 napos, 1526 augusztusa 31 napos, 1526 szeptembere 30 napos. Az oszmán időszámítás alapelveként mondható, hogy amennyiben új hold idején „*alkonyatkor megpillantották az újhódat, egy hónap 29-én, azonnal megkezdik az új hónapot, bármit is hirdessen is a kalendárium.*” Kropf 1895, 70.

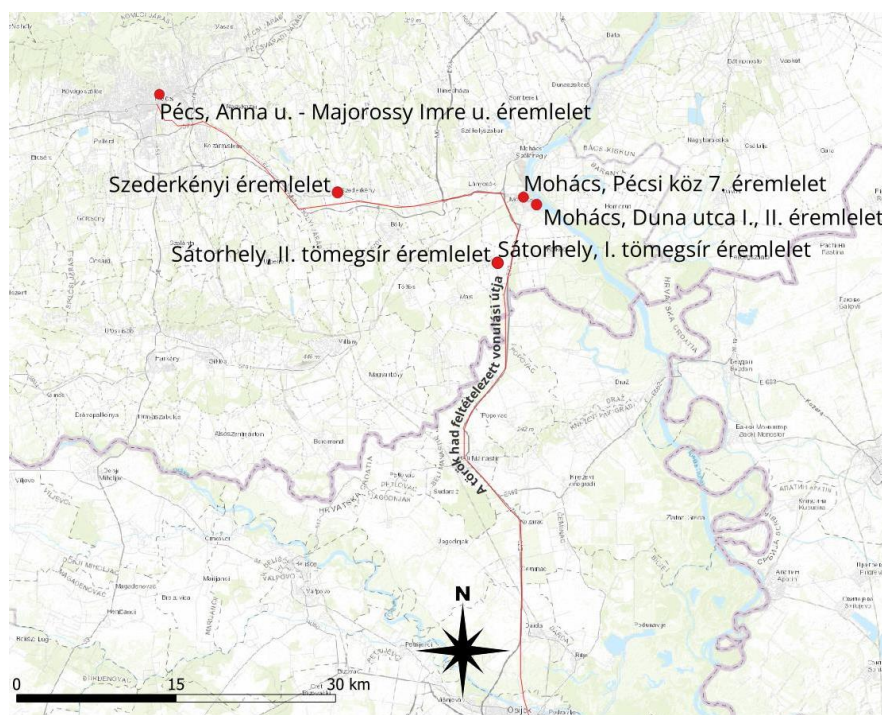
⁶⁹⁹ B. Szabó 2006, 196–200.

⁷⁰⁰ A helyes dátumokat az alábbiakban adjuk, ahol az első helyen a hibás oszmán forrásból vett, a másodikon a helyes dátum szerepel. Az események megadásánál csak a helyes dátumokat szerepeltetjük. 932. *zil-kade* 20. = **1526. augusztus 29.**, 21. = 30., 22. = 31., 23. = **szeptember 1.**, 24. = 02., 25. = 03., 26. = 04., 27. = 05., 28. = 06., 29. = 07., *zil-hidzse* 1. = 08., 02. = 09., 03. = 10., 04. = 11., 05. = 12., 06. = 13., 07. = 14., 08. = 15., 09. = 16., 10. = 17., 11. = 18., 12. = 18., 13. = 19., 14. = 20., 15. = 21., 16. = 22., 17. = 23., 18. = 24., 19. = 25., 20. = 26., 21. = 27., 22. = 28., 23. = 29., 24. = 30., 25. = **október 1.**, 26. = 02., 27. = 03., 28. = 04., 29. = 05., 933. *moharrem* 1. = 06., 02. = 07., 03. = 08., 04. = 09., 05. = 10. A török időszámításról részletesen: Kropf 1895, 67–78., valamint I. Szulejmán 1526. évi naplójában használt számításról: Kropf 1895, 70.

⁷⁰¹ B. Szabó 2006, 200., Bárány 2017, 312.

7.1. Az első szakasz érem- és kincsleletei (1526. augusztus 29. – szeptember 3.)

Az első csoportba sorolható a Mohács, Duna utca I., II., a Mohács, Pécsi köz 7. szám alól

előkerült, a szederkényi, a Pécs, Sörház – Anna utcai, valamint a sátorhelyi I., és II. tömegsír éremlelete (47. kép). Ezen felül talán még a horvátországi Kutjevóban talált éremlelet is idetartozik, bár e településtől 60 km-rel keletebbre volt a törökök felvonulási útja. Záródási ideje

47. kép: A mohácsi csatavesztést követő napokhoz kapcsolható éremleletek (a szerző szerkesztése)

a kincshorizont leletkataszterébe. Antonio Giovanni da Burgio pápai nuncius 1526. szeptember 5-én írt jelentéséből a következőkről értesülünk: „A győzelem után a török Mohácsra ment, hol azelőtt a magyar tábor volt, elpusztította a falut, és kardélre hányta a lakosságot. Azután Pécsre mentek, hol ugyanezt tették, de e város további sorsáról mit sem hallok.”⁷⁰² A Duna utcai éremleletek 1521-ben (**függelék: 4.27.**),⁷⁰³ a Pécsi köz 1520-ban (**függelék: 4.28.**),⁷⁰⁴ a szederkényi 1525-ben,⁷⁰⁵ míg a pécsi szintén 1520-ban záródik.⁷⁰⁶ A felsorolt leletgyűttesek kivétel nélkül a késő középkori Baranya vármegyéből származnak. Az oszmánok csak a csatavesztést követő harmadik napon,⁷⁰⁷ azaz szeptember 1-én indultak portyázni.⁷⁰⁸ Mohács és Pécs között pont félúton található Szederkény, mely a késő középkori Zederken faluval azonos, amit a cikádori apátság birtokolt.⁷⁰⁹ A szederkényi éremgyűttes összetételét sajnos nem ismerjük (**függelék: 4.37.**), azonban a második legnagyobb éremlelet lehetne, mivel több, mint 18.000–24.000 denárból állhatott. Fejes György a múzeum gyarapodási naplójába 9,16 kg

⁷⁰² B. Szabó 2006, 94.

⁷⁰³ Nagy 2015, 287–294., Nagy 2016, 36–38.

⁷⁰⁴ Nagy 2016, 36–38.

⁷⁰⁵ Fejes 1928, 38., Parádi 1963, 210, 212. 7. kép 7., 225. 233 18. kép 1., 244., Nagy 2016, 37–38.

⁷⁰⁶ Fejes 1928, 37–38.

⁷⁰⁷ Bárány 2017, 298.

⁷⁰⁸ B. Szabó 2006, 197., 932. zil-kade 23. = 1526. szeptember 1.

⁷⁰⁹ Csánki 1894, 523., Engel 2021, 1BAR128.

tömegű ezüstpénzt említ,⁷¹⁰ amiről Parádi Nándornál azt olvashatjuk, hogy: „*A múzeumi Gyarapodási Naplóban (15/1925 és 17/1925 sz. alatt) és a leltárkönyvben 12 kg. ezüstpénzt említene*”.⁷¹¹ Az érmekeket egy vörös-barna korsó rejtette,⁷¹² mely nyúlánk, karcsú kialakításában a Duna utcai I. számú éremlelet szürke korsóját idézi (**14. kép**). Feltűnő, hogy a benne levő pénzmennyiség is a Duna utcai éremleletek mennyiségével mutat rokonságot. Ezt a jelenséget véletlen egybeesésnek is tarthatnánk, csak hogy ilyen mennyiségű ezüstpénzt tartalmazó éremgyűttesek ez idáig csak Mohácsról és Szederkényből ismertek. Ezek alapján a legvalószínűbb, ha a szederkényi korsó esetén is azt feltételezzük, hogy az egy banderiátus úr pénze lehetett, mellyel a katonák havi zsoldját fizette volna.⁷¹³

Szederkény után a török Pécsre érkezett.⁷¹⁴ Mivel Pécs városát várfal vette körül, így a török leginkább a külvárosokat pusztíthatta. Melyről az okleveles források a következőképpen emlékeztek meg: „*sokakat lemészároltak, nőket és gyerekeket is*”.⁷¹⁵ A város földesura a pécsi püspök és káptalana volt,⁷¹⁶ várnagya pedig Török Bálint.⁷¹⁷ Az éremlelet a középkori városfal északkeleti, vélhetően külső sarkánál került elő (**függelék: 4.33.**).⁷¹⁸ Mennyiségét tekintve vélhetően egy erszénylelet lehetett, mivel csak 257 ezüstpénzt, címletük szerint denárt és obulust tartalmazott.⁷¹⁹ Az azért az érem- és kincsleletek lelőhelyei is jól tükrözik, hogy a török hadak, a dunántúli portyák közepette a nagyobb erősségeket mindvégig igyekeztek elkerülni.⁷²⁰ Itt említhetjük Ferdinánd, Frangepán Kristóf hadait is, illetve szintén aggodalomra adhatott okot Siklós várában Perényi Péter, és Szigetvárott, valamint Pécsen Török Bálint várnagjának erőssége.⁷²¹

A csatavesztést követő napokban, szeptember 1-én arról értesülünk, hogy a szultán parancsba adja a holttestek összeszedését és egy helyen való eltemetését.⁷²² Szeptember 2. napján Ibrahim fővezére naplója szerint „*...elementek összeszedni a hullákat. 20000 gyalog és 4000 páncélos magyart temettek el.*”⁷²³ A Sátorhely külterületén található tömegsírokra a helyi földműves gazdák figyeltek fel,⁷²⁴ ahol 1960-ban Papp László kijelölte a feltárásainak a helyszínét. Papp

⁷¹⁰ Janus Pannonius Múzeum, Gyarapodási Napló 15/1925, 17/1925.

⁷¹¹ Parádi 1963, 210. 38. lábjegyzet

⁷¹² Parádi 1963, 233. 18. kép: 1.

⁷¹³ A banderiális hadrendszer kialakításáról: Kubinyi 1981, 76–79.

⁷¹⁴ Bárány 2017, 298–299.

⁷¹⁵ Bárány 2017, 298–299.

⁷¹⁶ Csánki 1894, 463–465., Engel 2021, 1BAR2.

⁷¹⁷ Bárány 2017, 311.

⁷¹⁸ A pontos lelőhely (házszám) a publikációból nem derül ki.

⁷¹⁹ Fejes 1928, 37–38.

⁷²⁰ Bárány 2017, 310–311.

⁷²¹ Bárány 2017, 310–311.

⁷²² Papp 1962, 36., B. Szabó 2006, 197., 932. zil-kade 23. = 1526. szeptember 1.

⁷²³ Papp 1962, 36., B. Szabó 2006, 197., 932. zil-kade 24. = 1526. szeptember 2.

⁷²⁴ Papp 1962, 41.

László, Sátorhely pusztarészén két tömegsírt talált, mely felett ma a Mohácsi Nemzeti Emlékhely áll.

A feltárás munkálatai során mindkét tömegsírban egy-egy egybetapadt pénzcsomó is előkerült. Az első erszénylelet, az I. tömegsír feltárása során, a csontok közül, egy méternyi mélységből került elő (**függelék: 4.35.**).⁷²⁵ A nyolc érme szemrevételezését követően a következő kibocsátási éveket jegyezték fel: 1506, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1522, 1523.⁷²⁶

A II. tömegsír feltárása során, annak közepe táján, a sír alján, a csontok közül került elő a második erszénylelet (**függelék: 4.36.**).⁷²⁷ A szerző megállapításai szerint a hét darab garas közül négyen az évszámot is sikerült elolvasni, melyek az 1516., 1520., 1522., és az 1523. évből származtak. Papp László tanulmányában azt is leírja, hogy véleménye szerint mindkettő tömegsírban a magyar sereg katonái nyugszanak.⁷²⁸

A sírokból előkerült két erszénylelet kapcsán Bende Lajos a következőket írja: „*A sírokból előkerült korabeli német pénzek ugyanis nem bizonyítanak semmit, mert azok még évtizedekkel később is forgalomban voltak.*”⁷²⁹

Bende Lajos megállapítása, miszerint az itt talált német pénzek évtizedekkel később is forgalomban voltak helytálló, azonban az erszényleletek homogén összetétele pont azt bizonyítja, hogy az 1526-ban eltemetett magyar hősök között németek is voltak. Papp Lajos az erszényleletekből is következtetve végig azon a véleményem volt, hogy a tömegsírokban külföldi katonák, köztük németek is nyugszanak.⁷³⁰ Véleményünk szerint elképzelése azért is lehet helytálló, mert majd, mint azt látni fogjuk az 1526. évi kincshorizontban nincs még egy olyan leletegyüttes, ami kivétel nélkül német és osztrák batzeneket, félbatzeneket tartalmazna.⁷³¹ Az I. tömegsírban előkerült erszénylelet záródási ideje az 1523. évre határozható meg. A II. tömegsírban előkerült Papp László meghatározásában 1523 szerepel,⁷³² azonban ez téves, mivel a legkésőbbi veret 1525-ben készült. A csatában résztvevő külföldi zsoldosok száma nagyjából 2000 fő lehetett, akik között németek is voltak.⁷³³ A tömegsírokba az a 2000 ember kerülhetett, akiről az oszmán források is beszámolnak. Ők lehettek azok, akik túléltek

⁷²⁵ Az érmek pontos meghatározását első kézből ezúton közöljük: 4.35. fejezet

⁷²⁶ Papp 1962, 41–42.

⁷²⁷ Az érmek pontos meghatározását első kézből ezúton közöljük: 4.36. fejezet

⁷²⁸ Papp 1962, 48–49.

⁷²⁹ Bende 1966, 537.

⁷³⁰ Papp 1962, 49.

⁷³¹ A leletadatok tükrében (**függelék: 4. fejezet**) úgy tűnik, hogy az ország közepén ekkor még kitartott a magyar denár, a pénzforgalom egységes képet mutat. Gyöngyössy 2003, 322–342.

⁷³² Papp 1962, 48.

⁷³³ Bende 1966, 544.

a csatát, és akiket augusztus 31-én lefejeztek.⁷³⁴ A lefejezettek számát tekintve az oszmán források és a régészeti feltárások is egybehangzó eredményt adtak.⁷³⁵

Az első területről előkerült éremleletek korabeli összértéke 628 számítási forint (kb. 62.800 denár). A katonák zsoldfizetése kapcsán a gyulai uradalom 1526. évi számadáskönyvében a következőket olvashatjuk: „...*az ország általános csatája idején 44 lovas számára három hónapon keresztül az egyes lovasoknak három forintot fizettek [összesen] 396 forint.*”⁷³⁶ Tehát a csatatér közeléből előkerült pénzérték kb. 628 zsoldos lovas katona egy havi bérét tette ki. Az 1526. március 27-én kelt okleveles adatból arról értesülünk, hogy a hadba szálláshoz 20.000 aranyra (2.000.000 antiqua denár) volt szükség.⁷³⁷ A pápai követjelentés szerint, ezt a pénzt 1526. április 25-re sikerült is összegyűjteni, amit a kalocsai és bácsi egyházak érsek urának, nevezetesen Tomori Pálnak oda is adtak, hogy azt a katonák közt ossza szét.⁷³⁸ A király, 1526. július 20-án Szerencsés Imrétől további 10.000 arany (1.000.000 antiqua denár) kölcsönt vesz fel a hadikészületek kapcsán, amiből Tomori Pál a dunai naszádosokat is kifizette.⁷³⁹ A zsoldpénzként kifizetett értékek legjava vélhetően még a mohácsi csatatér környezetében lehet elrejtve. Fontos kiemelni, hogy az érem- és kincsleletek lelőhelyeit egyeztetve az okleveles források adataival, azt mondhatjuk, hogy azokat a területről előkerült 7 érem- és kincslelet egybehangzóan hitelesíti.

7.2. A második szakasz érem- és kincsleletei (1526. szeptember 3. – szeptember 10.)

A mohácsi csatamezőt 1526. szeptember 3-án (932. zil-kade 25.) elhagyta a török had, és Buda irányába vette az útját.⁷⁴⁰ Az okleveles forrásanyag arról számol be, hogy a mohácsi csatavesztést követően, „...*a szultán lassan közeledett a Dunán Budához, miközben mindent végigpusztított...*”⁷⁴¹ Az idézett korabeli forrás alapján feltételezhetnénk, hogy a szultán hajón utazva indult Buda irányába, azonban a szeptember 4-i (932. zil-kade 26.) oszmán források szerint a padisah lóháton ment, s portyázási tilalmat rendelt el.⁷⁴² Szeptember 6-án Tolnára, szeptember 10-re Budára érkezett a török haderő,⁷⁴³ Ehhez a szakaszhoz öt éremleletet, és egy kincsleletet lehet kötni **(48. kép)**.

⁷³⁴ B. Szabó 2006, 197.

⁷³⁵ Bertók et al. 2022, 51.

⁷³⁶ Kristó 1967, 68. (Kristó Gyula szerint, Veress Endre az okleveles forrást okkal azonosította a mohácsi ütközetrel.), további példák a 16. századból: Kubinyi 1981.

⁷³⁷ B. Szabó 2006, 33.

⁷³⁸ B. Szabó 2006, 45.

⁷³⁹ B. Szabó 2006, 73.

⁷⁴⁰ B. Szabó 2006, 197.

⁷⁴¹ B. Szabó 2006, 113.

⁷⁴² B. Szabó 2006, 197.

⁷⁴³ B. Szabó 2006, 197–198.

48. kép: A török Buda irányába tart (a szerző szerkesztése)

vonatkozóan utalást találtunk. A térképen Bátaszék és Várdomb között található a Lang híd, ami egyértelműen az egykori Lángfő faluba vezető úttal azonosítható.⁷⁴⁷ E helynév alapján biztosan állítható, hogy a késő középkori Lángfő falu a mai Lajvérpuszta közigazgatási területén feküdt.⁷⁴⁸ Lángfő birtokosa a széki apátság volt.⁷⁴⁹ A Lajvér lelőhelyről előkerült éremegyüttes egy rézfazékban volt elrejtve. Az ezüstpénzek súlya 4 kg volt, ami kb. 8000 denárnak felelhet meg. A leletközlések szerint a kibocsátók szerinti összetétele megegyezik a kincshorizontra jellemzőkkel, és a záró veretek között ez esetben is II. Lajos denárjait említhetjük.⁷⁵⁰

A Bátaszéktől északnyugatra található Bonyhád is elérték a török portyák. A késő középkorban a mai város helyén egy falu állt, melynek neve akkoriban Bohnyán volt. A település vásártartási joggal rendelkezett, melynek földes urai közt a pécsi püspök és köznemesek (Morgaiak, 1500–1507) említhetők.⁷⁵¹ Itt egy vaskorsóban 13 tallért találtak, melyek az 1526. évből származtak (**függelék: 4.7.**).⁷⁵² A tallérverés bölcsője a Német-római Birodalom lett, ahol a 16. század elejétől az egyházi és világi hatalmak tallérverésével számolhatunk.⁷⁵³ Ez a címlet az osztrák tartományokban már az 1530 előtti években jelen van,

Mohácsot elhagyva, az első éremegyüttes Bátaszék-Lajvérpusztán került elő (**függelék: 4.4.**).⁷⁴⁴ A késő középkori Tolna vármegye okleveles forrásai Lajvérpusztát nem említik.⁷⁴⁵ A települést a mai Bátaszék és Várdomb között a Budára vezető út mentén találjuk meg. Elhelyezkedését tekintve a középkori Lángfő Lajvérpusztával lehetett azonos. Bár Engel Pál Lángfőt a keletről határos Alsónyék közigazgatási területével azonosította,⁷⁴⁶ feltevésünket egy 1777-ből fennmaradt térképi ábrázolás is igazolni látszik, mivel azon a középkori település egykori elhelyezkedésére

⁷⁴⁴ Budapesti Hírlap 79. szám (1894. március 20.) 8., Pécsi Közlöny 36. szám (1894. április 1.) 5.

⁷⁴⁵ Csánki 1897.

⁷⁴⁶ Engel 2021, 4TO26.

⁷⁴⁷ PML XV. 6. (PMT) 20.

⁷⁴⁸ Engel Pál Lángfőt Alsónyékkel azonosította: Engel 2021, 4TO26. Vö. PML XV. 6. (PMT) 20., Kutatásai során hasonló következtetésekre jutott K. Németh András is: K. Németh 2015, Lángfő. (kézirat).

⁷⁴⁹ Csánki 1897, 439.

⁷⁵⁰ Budapesti Hírlap 79. szám (1894. március 20.) 8., Pécsi Közlöny 36. szám (1894. április 1.) 5.

⁷⁵¹ Csánki 1897, 419., Engel 2021, 1TO39.

⁷⁵² Pécsi Közlöny 95. szám (1895. augusztus 18.) 4.

⁷⁵³ V. Székely 1999A, 315.

viszont a magyar pénzforgalomban csak az 1530 utáni évektől válnak általánossá a tallérok.⁷⁵⁴ A bonyhádi éremlelet olvasata mindezek tükrében sem cáfolható, mivel tudjuk, hogy a mohácsi csatában német zsoldosok is részt vettek, s a nagyobb címletű pénzek általuk 1526-ban idekerülhetett. Sajnos a lelet kapcsán ennél többet nem tudunk megállapítani, mivel az éremlelet a jelen kutatás számára már elveszett.

A Budára tartó török had pusztítása, a Balaton és a Duna között az okleveles adatok tükrében és az éremleletek vonatkozásában is kézzelfogható.⁷⁵⁵ A pusztításhoz kapcsolódóan két dunántúli település éremleletét említhetjük. Az egyik Nagyszékelyen, a másik pedig Sárosd településen került elő. Mind a két lelőhely kb. 20 km-re található a Dunától. Sárosdot Csánki még a késő középkori Tolna vármegyében található Szent-Miklós településsel azonosítja.⁷⁵⁶ Engel Sárosdot Jászkun területként azonosítja és pusztaként írja le, melynek birtokosa 1517–1537 között Hantosszék volt.⁷⁵⁷ A sárosdi éremlelet a Székesfehérvárra vonuló török had útjába esett, amikor a külvárosi részeket fel is égették (**függelék: 4.34.**).⁷⁵⁸ Bár a sárosdi éremleletet pontos összetételét sajnos nem ismerjük, a két éremlelet összetételében egyaránt jelen vannak az aranyforintok és az ezüstpénzek is. A sárosdi éremlelet rekonstrukcióját a múzeum numizmatikai nyilvántartásában szereplő lelőhely megjelölés nélküli aranyforintok alapján fogjuk megkísérelni. Annyi már előrebecsálható, hogy a gyűjteményben található lelőhely megjelölés nélküli aranyforint között ott vannak azok a kibocsátók, akiket az elsődleges közlés során Marosi Arnold említett.⁷⁵⁹ Ezek alapján azt feltételezhetjük, hogy a sárosdi éremlelet legalább kilenc aranyforintból állhatott. Az aranyak között a legkésőbbi I. Mátyás kibocsátásából származik, míg az ezüstpénzek között II. Lajos denárjai is jelen vannak.⁷⁶⁰ Nagyszékely (Püspökszekely), a késő középkorban Tolna vármegye északi határán feküdt, e helyet az 1469-ből fennmaradt oklevél Zekel településként említi, ahol vásárt tartottak, s aminek birtokosa a pécsi püspök volt.⁷⁶¹ Az itt talált éremlelet összetételét a sárosdihoz képest részletesebben ismerjük, amit tizenkettő aranyforint, illetve egy ezüst garas alkot (**függelék: 4.31.**).⁷⁶² E két Tolna vármegyei éremegyüttes összetételéről elmondható, hogy azokat az 1526. évi kincshorizontra jellemző veretek alkotják.

⁷⁵⁴ V. Székely 1999, 315.

⁷⁵⁵ Bárány 2017, 299.

⁷⁵⁶ Csánki 1897, 349.

⁷⁵⁷ Engel 2021, 2JK7.

⁷⁵⁸ Bárány 2017, 299.

⁷⁵⁹ Marosi 1914, 72., Gyöngyössy 2005, 87.

⁷⁶⁰ Marosi 1914, 72.

⁷⁶¹ Csánki 1897, 450., Engel 2021, 1TO125.

⁷⁶² Gyöngyössy 2005, 85., Gyöngyössy 2008, 121, 138.

Az oszmán források szerint a szultán szeptember 10-én Budára érkezett.⁷⁶³ A török had Budára érkezte előtt, azonban mindenképpen át kellett mennie Érden. Érdet, a késő középkor folyamán néha Pesthez, néha pedig Fejér vármegyéhez sorolták.⁷⁶⁴ Az 1477. évi okleveles forrásokban e helyet Erd-nek hívják,⁷⁶⁵ melynek birtokosa 1519-től Sárkány Ferenc volt.⁷⁶⁶ Erd régészeti kutatása 2018-ban új irányokat nyitott, mivel a leapadt Duna medrében a Ferenczy Múzeumi Centrum önkéntes kutatói, s régészei egy 1744-ben elsüllyedt hajóhoz köthető tárgyi leletekre,⁷⁶⁷ valamint egy késő középkori népi ellenállás nyomaira bukkantak.⁷⁶⁸ Ez utóbbi eseményhez köthetően, elsősorban fegyvereket, illetve egy erszényleletet említhetünk. A fegyverek között az 1526 évi fegyveres ellenállásból származó parasztkardok (4), mesterbélyeges szablya (1), csákányfokos (1), oszmán mesterbélyeges bárd (1), kopja (1), ”T” alakú bárd (1), nyélcsöves bárd (1), lándzsahegy (1), ágyúgolyó (1), vaslövedék (1), ólomlövedékek (9,81–13,49 mm, illetve 16,47–16,53 mm) (14) említhetők.⁷⁶⁹ A Duna-parton megtalált fegyverek keltezését, eseményhez kötését egy 58 ezüst denárból álló erszénylelet is segíti (**függelék: 4.11.**). Az éremlelet összetétele szinte teljesen megegyezik a Mohácsról is ismert korai záródásúakéval. A leletegyüttes jellemzően állami kibocsátású antiqua monétából áll, melyek között a legkésőbbi II. Lajos 1521-ben bocsátotta ki. Az éremleletben az ezüsből készült hamisítványok is jelen vannak, melyeket egyben a záró vereteknek is tekinthetjük. Továbbá egy 1 krajcáros is az erszénylelet részét képezi, ami Zsigmond osztrák herceg 1477–1490 közötti pénzkibocsátásából származik. Ennek az éremleletnek a záródási ideje azonos a mohácsiakéval, s mindehhez egy 1526. évi fegyveres ellenállás is tartozik, ami elsődleges bizonyítékul szolgál a mohácsi éremegyüttesek eseményhez kötését illetően is.

Az olvasóban jogosan merül fel a kérdés, hogy 1526-ban mi történhetett Érdenél, illetve, hogy mit kerestek a feltárt leletek a Duna meder szélében.

Még mielőtt azonban e kérdésekre válaszokat keresnénk, beszélünk kell az úgynevezett ”kölesdi” kincsről is. A kölesdi lelőhely tévesen került be a tudományos köztudatba, mert azokat a kelyheket és poharakat, amiket napjainkban kölesdi kincsként tartunk számon, valójában Érden, Vucsich Illés paraszt a szőlőjében, 1838-ban találták (**függelék: 4.22.**). Vucsich az ezüstitárgyakról azt mondja, hogy minden egyes tartozékán a Sárkány család betűje volt.⁷⁷⁰ A Magyar Nemzeti Múzeumban található hat ezüstitárgy talpán pedig a Sárkány –

⁷⁶³ B. Szabó 2006, 198.

⁷⁶⁴ Csánki 1897, 326., Engel 2021, 1PE89.

⁷⁶⁵ Csánki 1897, 326.

⁷⁶⁶ Gyetvainé et al. 2016, 25.

⁷⁶⁷ Nagy 2022A., Nagy 2023.

⁷⁶⁸ Kovaliczky – Nagy 2020, 169–171.

⁷⁶⁹ A népi ellenállásról részletesen: Kovaliczky – Nagy 2020, 169–170.

⁷⁷⁰ Lehoczki 2016, 173. Itt szeretném megköszönni Lehoczki Zsuzsannának, hogy felhívta a figyelmem az 1838. évi forrásközlésre, ami a kincs valódi előkerülési helyét pontosítja.

Zablath (Sárkány Ambrus országbíró)⁷⁷¹, Zablath (Zablath Zsófia feleség), Korlat (Korlátkövi Péter, II. Lajos udvar- (egyben ajtónállómestere),⁷⁷² 1523-tól főudvarmestere volt)⁷⁷³ nevek karcolatai olvashatók.⁷⁷⁴ A Vucsich által megtalált ezüstkincsek egy része Illésházy István érdi birtokoshoz,⁷⁷⁵ további darabjai pedig Jankovich Miklóshoz kerültek.⁷⁷⁶

Sárkány Ambrus érdi jelenléte már az 1500-as évek elején kimutatható az okleveles források alapján.⁷⁷⁷ Sárkány, pályafutása során Korlátkövi Osváttól megszerezte Lednicze és Hegyesd várát, Almásdot és Becset, majd érdemei révén országbíró lett,⁷⁷⁸ 1520-tól pedig báró, a király tanácsosaként találjuk meg.⁷⁷⁹ Az érdi kincslelet kapcsán a legfontosabb okleveles forrás Ákosházi Sárkány Ambrus 1522. évben írt végrendelete. Ebben elmondja, hogy halála esetén az általa birtokolt ezüstdíjakat, lovakat, lovas felszereléseket, kardokat, négy részre kell szétosztani. Egy részt kapjon belőle az érdi Szent György templom, egyet a feleség, illetve további egyet-egyet a testvérek Ferenc és János között osszanak szét.⁷⁸⁰ Ambrus továbbá azt is megjegyzi, hogy mielőtt a fent említett ezüstöket négy részre osztanák, Sárkány Ferenc és János ajánlja fel Bozkovitz Archibald Morvaország kapitányának, illetve Perrestan János kamarásnak, hogy vegyenek el két jó és nagyobb méretű poharat.⁷⁸¹

II. Lajos 1525. április 24-én megadományozza Sárkány Ambrus birtokost, Berki, Diód, Ében, Jenő és Keszi birtokrészekkel, Tárnok birtokkal, valamint Tétény mezővárossal.⁷⁸²

1526. július 15-én a király körülbelül háromezer katonával távozott el Budáról, az első útja Érdre faluba vitte, ahol Sárkány Ambrus országbíró udvarházához vonultak.⁷⁸³ Itt ugyanis Sárkány Ambrusnak egy négy emelet magas belső udvarral ellátott udvarháza állott,⁷⁸⁴ s mindenki, aki az észak–dél irányú római eredetű limes úton elhaladt, az e birtokot is érintette. A történet érdekessége, hogy az örökösökről, Zablath Zsófiáról, a testvérekről, Ferencről és Jánosról 1526 utáni Érden nem hallunk, az okleveles források hallgatnak róluk. 1540-ben Érdek birtokait Kerecseny Zalay János és Nádasdy Tamás kapta meg a királytól.⁷⁸⁵

⁷⁷¹ Engel 2001, Sárkány (ákosházi).

⁷⁷² Engel 2001, Hontpázmány nem 16. Korlátkövi., Neumann 2007, 58.

⁷⁷³ Neumann 2007, 60.

⁷⁷⁴ Vattai 1960, 243–248., Gerelyes 2002, 125–127.

⁷⁷⁵ Lehoczki 2016, 173.

⁷⁷⁶ Gerelyes 2002, 125–127.

⁷⁷⁷ Gyetvainé et al. 2016, 24.

⁷⁷⁸ Gyetvainé et al. 2016, 24.

⁷⁷⁹ Nagy 1863, 57.

⁷⁸⁰ Füssy 1901, 140.

⁷⁸¹ Füssy 1901, 140.

⁷⁸² Gyetvainé et al. 2016, 25.

⁷⁸³ B. Szabó 2006, 175.

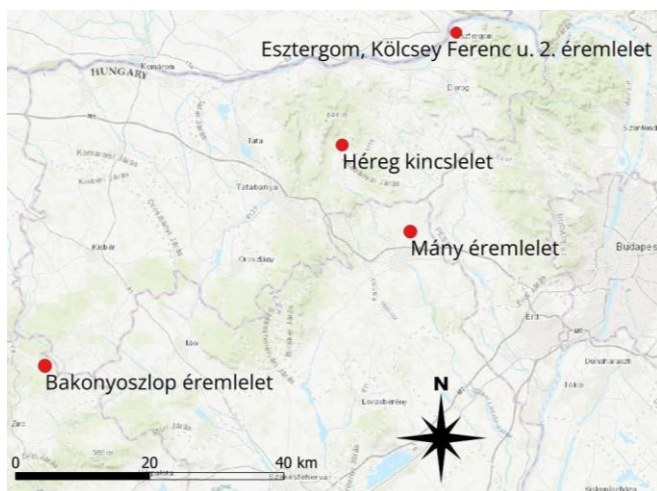
⁷⁸⁴ Gyetvainé et al. 2016, 25. 15. lábjegyzet

⁷⁸⁵ Gyetvainé et al. 2016, 25.

Bár az Ákosházi Sárkány család leszármazottai az írott forrásokban a hódoltság idején is feltűnnek,⁷⁸⁶ az érdi fegyveres ellenállás során vélhetően sokak életüket veszítették. Az esemény nagyjából 1526. szeptember 9-én, vagy 10-én a török Budára érkezésével egy napon történhetett.⁷⁸⁷ A 2018-ban feltárt lelőhely jellemzője, hogy egy magas löszfal alatt egy zátonypadon terül el, mely mélyen benyúlik a mai meder belsejébe. Véleményünk szerint ide, a löszfal és a Duna közé vonulhatott vissza az érdi lakosság egy része, akiket néhány fegyvert fogatásban gyakorlott ember is igyekezett védelmezni. Az ellenállásnak elsősorban magyar áldozatai lehettek, de a tárgyi leletek között megtalált oszmán mesterbélyeges bárd talán arról árulkodik, hogy a támadás a török oldalról is emberáldozattal járt.

7.3. A harmadik szakasz érem- és kincsleletei (1526. szeptember 11. – szeptember 18.)

Antonio Boemo velencei kém jelentése szerint a török szeptember 9-én már Budán lehetett.⁷⁸⁸ Az oszmán források szerint a padisah szeptember 11-én (932. zil-hidzse 4.) végig

49. kép: A török portyái nyugati irányban, valamint a pusztamaróti térségben (a szerző szerkesztése)

járta Budát, és szeptember 15-én a királyi palotában lakomát adott.⁷⁸⁹ A török haderő szeptember 12-én, már Budára érkezésének másnapján hídépítésben fogott.⁷⁹⁰ A törökök Budáról kiindulva nyugati irányba portyáztak,⁷⁹¹ s Esztergom területén is pusztítottak.⁷⁹² Az okleveles forrásokból az is kiderül, hogy a közép-dunántúli területeket (mai: Komárom-Esztergom, Veszprém, Fejér vármegye) is elérték a török csapatok.

S mi több valószínűsíthető, hogy Győrt harminc mérföldre meg is közelítették.⁷⁹³ A legnyugatabbi éremlelet Bakonyozlopról (Veszprém vármegye) került elő, mely Győrtől légvonalban kb. 43 km-re található. Így a korabeli forrást ezúton teljesen hitelesnek vehetjük. Ehhez a szakaszhoz összesen négy

⁷⁸⁶ Gecsényi 2008, 314.

⁷⁸⁷ B. Szabó, 2006, 117.

⁷⁸⁸ B. Szabó, 2006, 117.

⁷⁸⁹ B. Szabó, 2006, 198.

⁷⁹⁰ B. Szabó 2006, 198., Bárány 2017, 310.

⁷⁹¹ Bárány 2017, 306.

⁷⁹² B. Szabó 2006, 118., Bárány 2017, 307.

⁷⁹³ Bárány 2017, 306.

éremleletet tudunk kapcsolni, melyeket a következőkben ismertetjük **(49. kép)**.⁷⁹⁴ A leletegyüttesek elhelyezkedéséből itt is jól látszik, hogy a portyázó seregek bár Székesfehérvár külvárosát csak felégetni tudták,⁷⁹⁵ a főbb erősségeket, mint amilyen Visegrád is volt, nem remélhették bevenni.⁷⁹⁶ Az oszmán források alapján a pesti oldalra vezető híd szeptember 18-ra készült el (932. zil-hidzse 11.), amikor az első török át is keltek rajta.⁷⁹⁷

A török had Esztergom szabad királyi városát is elérte.⁷⁹⁸ A vár, valamint az érsekség védelmét a tatárjárás után, 1255-ben tovább fokozták, a várost sáncokkal és tornyokkal vették körbe.⁷⁹⁹ Az érsekség legjelentősebb késő középkori építkezései kapcsán említhetjük, az ebédlőpalotát, illetve a várhegy Duna felőli oldalán a függőkertet is.⁸⁰⁰ Esztergom várparancsnoka ekkor Orbánc(zi) András volt, ő azonban hátrahagyta a várat, így helyét Nagy Máté foglalta el, aki a vár védelmét sikeresen megszervezte.⁸⁰¹ A küzdelmet siker koronázta, s vezetésével meg tudták tartani a várat. A védelmi harc régészeti maradványira 1896-ban az esztergomi Kölcsey Ferenc utca 2. számú ház udvarán folyt munkálatok közepette bukkantak alatt, ami egyébként az érsekség tulajdonát képezte **(függelék: 4.10.)**. A leletanyagban fegyverek (puskacső, szekerce és ágyúgolyó), és II. Lajos kibocsátásából származó pénzeket találtak, ami vélhetően egy éremlelethez tartoztak. A Duna Magyarországi szakaszának északi részén a török sikertelenül támadta Visegrád, Tata és Komárom várát is.⁸⁰² Ebben a zűrzavaros időben a lakosság legnagyobb része vélhetően a portyák elől menekülve várakba, mentsvárakba költözött.

A népi ellenállások legismertebb példája Kis Mohácsként került be a történelmi emlékezetbe. A csata a Gerecse hegységben, Pusztamarót térségében zajlott le (ma: Nyergesújfalu).⁸⁰³ Az események részletes leírását, utóbb Kádár Tamástól ismerhettük meg.⁸⁰⁴ Brodarics tájékoztatása alapján az esztergomi érsek kastélya Marót falu mellett volt, ahova az emberek visszavonultak, s szekérvárat építettek.⁸⁰⁵ Bár az erődítés nagyon a hegység mélyén, egy eldugott helyen volt, Ibrahim pasa vélhetően az esztergomi ostrom után szeptember 13-án mégis rátalált.⁸⁰⁶ Ezt követően Budáról csapatokat, ágyúkat hoztak, és az erődítést

⁷⁹⁴ Az éremleletek kataszterszerű bemutatása „Az 1526. évi török hódításhoz köthető kincshorizont” című fejezetben olvasható.

⁷⁹⁵ B. Szabó 2006, 117., Bárány 2017, 299.

⁷⁹⁶ Bárány 2017, 307.

⁷⁹⁷ B. Szabó 2006, 198.

⁷⁹⁸ Engel 2021, 1ESZ34.

⁷⁹⁹ Borovszky 1908, 201.

⁸⁰⁰ Borovszky 1908, 100, 338.

⁸⁰¹ Bárány 2017, 307.

⁸⁰² Kovaliczky–Nagy 2020, 169.

⁸⁰³ A régészeti lelőhely mielőbbi roncsolás-mentes kutatását, minthogy a II. mohácsi csataként vonult be a történelembe kiemelten fontosnak tartjuk.

⁸⁰⁴ Kádár 2017., Kovaliczky–Nagy 2020, 172.

⁸⁰⁵ Kardos 1983, 57.

⁸⁰⁶ B. Szabó 2006, 198.

szétrombolták, az embereket pedig egytől egyig megölték.⁸⁰⁷ A maróti sáncot két nap alatt bevették, felőrölték a török hadak.⁸⁰⁸ A Gerecse csúcsától délkeletre fekvő Héreg nevezetű településen az 1880-as években egy kincsleletet találtak. Héreg a 15. században Esztergom vármegyéhez tartozott.⁸⁰⁹ A település 1326-tól az esztergomi érsek tulajdona.⁸¹⁰ Az érseki uradalom Bajót és Héreg községekből szerezte a szükséges munkaerőt.⁸¹¹ A leletegyüttes összetételéről Réthy László leletkatasztere által értesülhetünk (**függelék: 4.19.**).⁸¹² A kincslelet tartalmában, két ezüstgyűrűn túl antikva moneta denárok voltak, melyek között az 1525. és 1526. évet is egy-egy denár képviselt. A kincslelet földben maradását egyértelműen a Marótnál lezajlott csatavesztéssel hozhatjuk összefüggésbe.⁸¹³

A továbbiakban még két éremleletet kell említünk, melyek szintén e terület hadmozdulataival hozhatók összefüggésbe. Az egyik a Zsámbéki-medence nyugati felén Buda és Héreg között Mány településen került elő, a másik pedig a Bakony északnyugati lejtőjéről, Bakonyoszlopról ismeretes. A mai Mány területén két középkori település is feküdt. A terület a késő középkorban Esztergom vármegyéhez tartozott. Ekkor itt két települést is találunk, az egyiket Mánynak,⁸¹⁴ a másikat Őrsnek hívták.⁸¹⁵ A mányi éremlelet pontos előkerülési helye azonban nem ismeretes, így a lelőhelyadatok nélkül az éremegyüttes késő középkori településhez kötése nem lehetséges. Az éremegyüttes részletes összetétele, katasztere nem maradt fenn (**függelék: 4.25.**). A közölt adatok alapján csak azt tudjuk, hogy az 1270 ezüstpénz között, elsősorban II. Ulászló, illetve II. Lajos denárjait, illetve obulusait találták meg.⁸¹⁶ A II. Lajos antiqua denárok és obulusok jelenléte végett az éremleletet az 1526. évi eseményekhez kötöttük.

Bakonyoszlop a késő középkorban Veszprém vármegyéhez tartozott, mely azonos az Ozlop nevezetű településsel, aminek – az 1488. évi adólajstrom szerint – Szapolyai István volt a földesura.⁸¹⁷ Az innen előkerült éremlelet bemutatását első kézből Kálnoki-Gyöngyössy Márton akadémiai doktori értekezéséből ismerhettük meg (**függelék: 4.2.**). A leletegyüttes

⁸⁰⁷ Kardos 1983, 57., Istvánffy 2001, 31., Bárány 2017, 311.

⁸⁰⁸ Bárány 2017, 311.

⁸⁰⁹ Csánki, 1897, 482., Engel 2021, 1ESZ12.

⁸¹⁰ Engel 2021, 1ESZ12.

⁸¹¹ Borovszky 1908, 109.

⁸¹² MNM ÉT 253/1888. A denárok újra határozására nincs lehetőség, mivel az 1046 denárból, csak 55-öt tartott meg a Magyar Nemzeti Múzeum. A fennmaradó 991 db érmét visszaküldték a találónak. A leletkatasztert Réthy László 1888. augusztus 6-án állította össze.

⁸¹³ Kovaliczky – Nagy 2020, 173.

⁸¹⁴ Engel 2021, 4ESZ15.

⁸¹⁵ Engel 2021, 5ESZ15.

⁸¹⁶ Harsányi 1922, 55–56.

⁸¹⁷ Csánki 1897, 245., Engel 2021, 3VP76.

összetétele vegyes, egyaránt vannak benne antiqua és nova monéták, de túlnyomórészt utóbbiak alkotják. Záródási ideje 1525-re határozható meg.⁸¹⁸

Szeptember 20-án arról értesülünk, hogy a török hidat épített Buda és Pest között és átkelt a Dunán.⁸¹⁹ Vélhetően ezzel egyidejűleg indult el a Dunán a szultán 3000 hajója, melyek a hadizsákmányt szállították.⁸²⁰

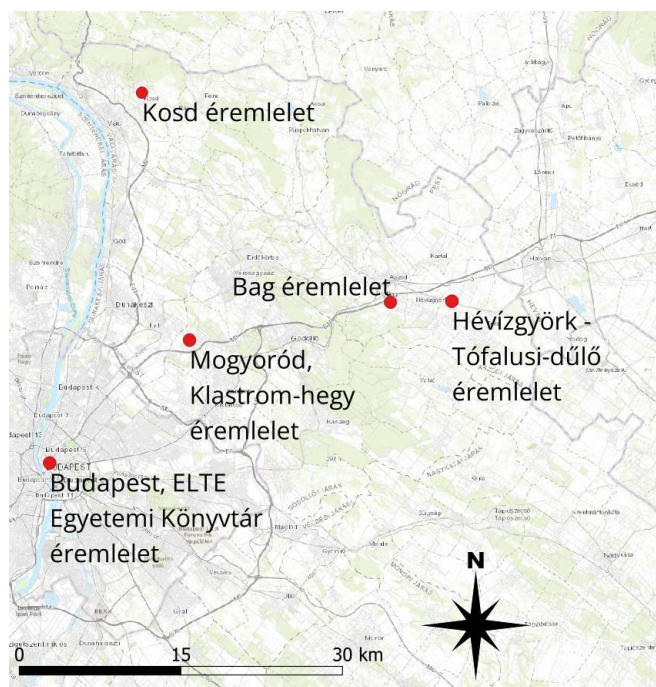
Az okleveles forrásokból megismerhető adatok és a közép-dunántúli (Komárom-Esztergom, Fejér, Veszprém vármegye) földrajzi területről előkerült érem- és kincsleletek együttesen hiteles képet nyújtanak az 1526. évi török portyák által véghezvitt pusztításokról.

7.4. A negyedik szakasz érem- és kincsleletei (1526. szeptember 19. – szeptember 23.)

A török három nap alatt hidat épített Buda és Pest között, majd a katonák átkeltek a Dunán.⁸²¹

Werbőczy István levelében a fentiek kapcsán 1526. szeptember 23-án a következőket írja: „*Tegnapelőtt, alighogy visszaérkeztem a várba, szívem igen nagy keserűségével vettem hírt, hogy a törökök, a kereszténység e legádázabb ellenségei, éppen visszatérésem napján égették porrá a Pesttől Hatvan, Szécsény és Drégely vára vonaláig terjedő területnek és környékének összes helységét, és egyebek közt szentei házamat is feldúlták, és tűz martalékává tették.*”⁸²² A híd 1526. szeptember 18-án készült el (932. zil-hidzse 11.),⁸²³ így az első török csapatok 19-én át is keltek a

pesti oldalra.⁸²⁴ Ezt követően keleti–északkeleti és északi–északnyugati irányba is portyák indultak. Az átkelés azonban szeptember 20-a után gondtalanul és egyre sietősebben zajlott, s ezen a napon a padisah is átkelt.⁸²⁵ Szeptember 22-én (932. zil-hidzse 15.) az oszmán haderő és

50. kép: A török portyái az Ipoly irányába, valamint Hatvan felé (a szerző szerkesztése)

⁸¹⁸ Gyöngyössy 2015A, 141, 222–223., Gyöngyössy 2019, 143, 196.

⁸¹⁹ B. Szabó 2006, 155, 72. jegyzet

⁸²⁰ Bárány 2017, 307.

⁸²¹ B. Szabó, 2006, 113.

⁸²² B. Szabó 2006, 105.

⁸²³ B. Szabó 2006, 198.

⁸²⁴ B. Szabó 2006, 198., Bárány 2017, 310.

⁸²⁵ B. Szabó 2006, 198–199.

lovaik alatt a Budát és Pestet összekötő fahíd három részre törött.⁸²⁶ Ezt követő napra, szeptember 23-ra vonatkozóan a napló nem tartalmaz bejegyzést.⁸²⁷ A török had egy része ezt követően a Pest és Hatvan közötti területekre, valamint az Ipoly völgyébe ment portyázni.⁸²⁸ Az oszmán források kitűnik, hogy a törökök nem töltöttek túl sok időt a Duna pesti oldalán, mivel a szultáni haderő szeptember 24-én (932. zil-hidzse 17.) dél felé indult.⁸²⁹ Így a portyázásokra szeptember 19-e és 23-a között mindösszesen 5 nap maradt.

Az átkelés és a portyák kapcsán összesen öt éremleletet kell megemlítenünk (**50. kép**). Az átkelés tragikus eseményét őrzi az ELTE Egyetemi könyvtáránál talált erszénylelet, mely az alapfalak ásásakor került elő. Budával szemben található a falusias jellegű, folyton terülő Pest (Alt-Oven).⁸³⁰ A várost körülvevő falakat az okleveles források legkorábban 1471-ben jegyzik, s ekkor már országos vásárokat is tartanak itt.⁸³¹ Az itt talált éremegyüttes 59 denárból áll, megoszlásában a kincshorizontra jellemző kibocsátók vereteit figyelhetjük meg (**függelék: 4.8.**). Összetételében, nagyobb mennyiségű antiqua moneta mellett, csak három nova moneta található. A záró veretet, egy 1526-ban kibocsátott denár adja.⁸³²

A Pest és Hatvan közötti terület éremleletei között említhetjük a mogyoródit, a bagit, és a hévízgyörkit is. A Hatvan irányába futó török portya első állomásának régészeti bizonyítéka a mogyoródi éremlelet, mely a Klastrom-hegy 1987. évi régészeti feltárásakor került elő. A település a késő középkori Pest vármegyében található, amit ekkor Monyorodnak neveztek, ahol egykoron Szent László király bencés apátságot alapított.⁸³³ A falu birtokosa 1520 után a váci püspök volt.⁸³⁴ Innen egy 21 obulusból álló erszénylelet ismeretes. A leletegyüttes a középkori monostor falain belül egy omladékrétegből került elő.⁸³⁵ Az összetételében a kincshorizontra jellemző kibocsátók vereteit lehet azonosítani, melyek között a legkésőbbi 1524-ben a pozsonyi kamara bocsátotta ki.

A török portya a mai Bag települést is elérte, mely a késő középkori Pest vármegye területén fekszik, s az okleveles forrásanyag 1467-ben Bak formában őrizte meg a település nevét.⁸³⁶ Régészeti emlékei közé sorolhatjuk az 1871-ben előkerült 22 késő középkori denárt, valamint egy I. Mátyás aranyforintot is. Az éremlelet biztosan töredékes, és a meglévő példányok is vásárlás útján kerültek a Magyar Nemzeti Múzeumba. A leletegyüttes összetételében I. Mátyás,

⁸²⁶ Bárány 2017, 310.

⁸²⁷ B. Szabó 2006, 199.

⁸²⁸ Bárány 2017, 312.

⁸²⁹ B. Szabó 2006, 199., Bárány 2017, 312.

⁸³⁰ Csánki 1890, 22–23., Engel 2021, 1PE28.

⁸³¹ Csánki 1890, 23.

⁸³² Ortway 1876, 130–131.

⁸³³ Csánki 1890, 31., Engel 2021, 1PE18.

⁸³⁴ Engel 2021, 1PE18.

⁸³⁵ Torma 2012, 359, 361.

⁸³⁶ Csánki 1890, 25., Engel 2021, 8PE15.

II. Ulászló és II. Lajos denárok vannak. Sajnos a pontos lelőhely és a záródás ideje sem ismert, viszont az összetétel alapján az elrejtésre az 1526 előtti években kerülhetett sor.

A török had portyájának legkeletibb pontja, ahonnan még éremlelet ismeretes, az a hévízgyörki Tófalusi-dűlő nevezetű nyilvántartott régészeti lelőhely. Hévízgyörk a késő középkorban Pest vármegyéhez tartozott. A mai település a késő középkori Gyerk faluval azonos, mely a Galga vize mellett feküdt.⁸³⁷ Az okleveles forrásanyagban, 1481-ben Kókával együtt említik Gyerket.⁸³⁸ Az éremegyüttes első darabjait a Ferenczy Múzeumi Centrum önkéntes kutatója 2015–2021 között találta meg.⁸³⁹ Az éremlelet régészeti kutatását 2024-ben is folytattuk, mely során egy kb. 20 x 20 méteres területről ez idáig negyvenkettő antiqua moneta mintájára készült hamis veret, illetve egy II. Ulászló 1505. évi körmöci denárja kerül elő. A denárok II. Lajos 1525. évben készült évszamos vereteit utánozzák. Megfigyeléseim szerint az eddig felgyűjtött fehér fémbevonatos réz denárok két verőtővel készültek.⁸⁴⁰

Az Ipoly irányába menő portyázások térségből mindösszesen egy éremleletet tudunk említeni, ami 1927-ben Kosdon került elő.⁸⁴¹ Kosd területe a késő középkorban Nógrád vármegyéhez tartozott, mely neve változatlan volt, s e falut a váci püspök birtokai közt találjuk meg.⁸⁴² Az itt talált éremegyüttest egy kerámiabögre rejtette, amiből húsz-harminc aranyforint került elő, melyet a találó mind eladott. Az aranypénzek II. Ulászló és II. Lajos kibocsátásából származtak, melyek között az 1523-as évszám is előfordult.⁸⁴³

7.5. Az ötödik szakasz érem- és kincsleletei (1526. szeptember 24. – október 10.)

Zárai Jeromos leveléből arról értesülünk, hogy a szultán szeptember 29-én átkelt a Dunán a pesti oldalra,⁸⁴⁴ majd Nándorfehérvár irányába indult.⁸⁴⁵ Az oszmán forrásban megadott dátumok vélhetően a kivonulás esetén is pontosabb adatokkal szolgálnak, mely szerint az oszmán haderő szeptember 24-én kezdte meg kivonulását.⁸⁴⁶ Antonio Boemo velencei követ jelentéséből azt is megtudjuk, hogy a török a Duna mentén, mintegy harminc mérföld széles sávban gyűjtögette a településeket.⁸⁴⁷ Mivel egy olasz, római mérföld a 16. században 1480 m-nek felelt meg,⁸⁴⁸ ezért azt mondhatjuk, hogy a főserég I. Szulejmán vezetésével a Duna mentén

⁸³⁷ Csánki 1890, 28., Engel 2021, 1PE14.

⁸³⁸ Csánki 1890, 28.

⁸³⁹ Az éremleletre Csörgi Zoltán hívta fel a figyelmem, amit ezúton is köszönök neki.

⁸⁴⁰ Az éremegyüttes régészeti feltárását 2025. év tavaszán tervezzük.

⁸⁴¹ Horváth 1935–1936, 77.

⁸⁴² Csánki 1890, 101., 120., Engel 2021, 1NO86.

⁸⁴³ Horváth 1935–1936, 77.

⁸⁴⁴ B. Szabó 2006, 114.

⁸⁴⁵ B. Szabó 2006, 114.

⁸⁴⁶ B. Szabó 2006, 199.

⁸⁴⁷ B. Szabó 2006, 118.

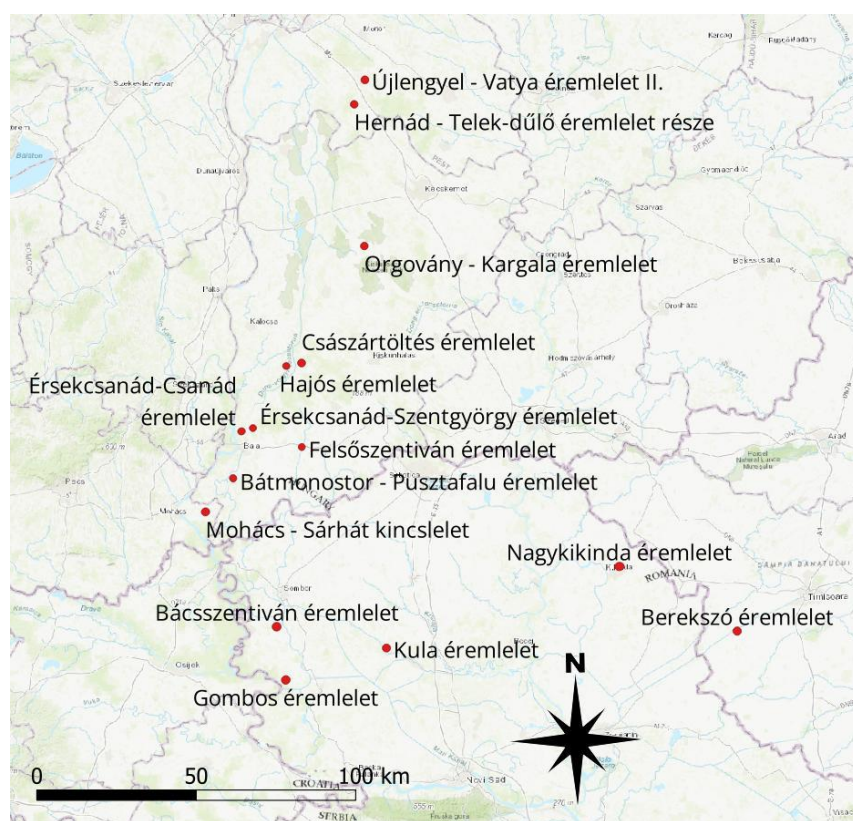
⁸⁴⁸ Bogdán 1978, 33.

kb. 40 km-es szélességben, a homokhátságon keresztül vonult ki az országból. A Duna-Tisza közti homokhátság éremgyűtteseire általánosságban jellemző, hogy elsősorban, vagy inkább kizárólag nova monetákból tevődnek össze. A császártöltési leletegyüttestől délre egy nagyon izgalmas kép fog elélni tárulni, mert majd azt láthatjuk, hogy nagyjából tíz kilométerenként érik egymást az érem- és kincsleletek. Úgy tűnik, hogy I. Szulejmán csapata ezen a területen lelassult, és a katonái szisztematikus fosztogatásba, pusztításba kezdtek. A padisah szeptember 28-án a Gombos alatt található Bács mezővárosát kirabolta, feldúlta, s a város minden részét felgyújtotta.⁸⁴⁹

A török had másik fele pedig Ibrahim pasa vezetésével Kecskemét–Félegyháza–Szeged útvonalon keresztül haladt Nándorfehérvár felé.⁸⁵⁰ Szulejmán és Ibrahim csapata az érem- és

kincsleleteket alapul véve, Kecskemét térségében vállhatott szét.

A homokhátság területéről ez idáig nyolc éremlelet ismert, a Mohácsi-szigetről, Sárhátrol egy kincslelet, illetve az útvonalat a Duna mentén dél felé folytatva további három éremleletről van értesülésünk. Bár az okleveles források Kalocsa kifosztásáról is beszámolnak,⁸⁵¹ ennek tényét a kalocsai érsekség feltárásaiból (2014–2021) származó éremanyagok

51. kép: Az oszmán had kivonulása az országból (a szerző szerkesztése)

nem igazolják.⁸⁵² Érdekes, hogy Ibrahim Szegedig tartó vonulási útjába egyetlen egy éremgyűttes sem esik. Azonban a Szeged alatti területekről az idők folyamán kettő éremlelet

⁸⁴⁹ B. Szabó 2006, 199.

⁸⁵⁰ Fóti-Pánya 2023, 447.

⁸⁵¹ Bárány 2017, 312.

⁸⁵² A Székesegyház régészeti feltárásából származó éremanyagot jómagam 2014–2023 között feldolgoztam, ami nem tartalmaz a kincshorizonttal összefüggésbe hozható adatot.

is előkerült (**51. kép**). Az oszmán haderő végül 1526. október 10-én Nándorfehérvárnál átkelt a Dunán, s elhagyta az országot.⁸⁵³

Utóbb, 2020-ban a Pesttől délre található Újlengyelben egy 7251 érméből álló leletegyüttes került elő, amit a Községi Régészeti Egyesület önkéntes kutatóival karöltve tártunk fel (**függelék: 4.38.**). Az éremegyüttes a középkori Wach birtokhoz tartozó Wathya birtokrészről származik.⁸⁵⁴ Vanya településrészről a legkorábbi térképi ábrázolás 1800-ból ismeretes.⁸⁵⁵ Az éremegyüttesben négy I. Mátyás aranyforint, 7066, a korszakot keltező I. Mátyás, II. Ulászló, és II. Lajos denár, valamint ugyanezekből a kibocsátóktól 180 obulus, és egy római kori ezüst denarius is megtalálható.

Újlengyeltől délnyugatra, Hernád településről két aranypénz került elő (**függelék: 4.18.**). Hernád falu a késő középkori Pest vármegye területén található, nevét az okleveles források Hernad alakban említik.⁸⁵⁶ Az innen származó két aranypénz közül az egyik, V. Ferdinánd és Izabella (1475–1516) kétszeres aranydukátja, a másik pedig I. Szulejmán (1520–1566) altinja. A 2015-ben talált két aranypénz vélhetően egy több darabos éremlelet részét képezhette.⁸⁵⁷

I. Szulejmán vonulási útjába Orgovány is beleesett, a kargalai településrészről egy éremleletet ismerünk (**függelék: 4.32.**). A késő középkori falu 1436–1505 között a halasi székhez tartozott.⁸⁵⁸ Az éremlelet 699 nova denárból tevődik össze, melyek között a legkésőbbi 1525-ben bocsátották ki. Az éremlelet korabeli értéke kb. 2,3 számítási forinttal egyenértékű.

Császártöltés nevezetű falu az írott forrásokban először csak a 18. században jelenik meg.⁸⁵⁹ Az itt talált éremlelet a Nagyszigeti-dűlőből került elő, mely a mai településtől délnyugatra a Duna-völgyi-főcsatorna nyugati felén található (**függelék: 4.9.**). Nehezen eldönthető, hogy e terület közvetlen szomszédságában, vagy azzal azonos helyen található-e Morcs/Murcs késő középkori falu, aminek a helynevét a 18. századi térkép „*Murczy erdő*”-ként őrizte meg.⁸⁶⁰ A leletegyüttes összetétele vegyes, kis példányszámban tartalmazza a régi jó, és nagyban az új rézből készült vereteket. A lelet egészét nézve, annak kb. 10 %-ában találhatóak olyan német és osztrák batzenek, melyek a sátorhelyi tömegsírok feltárásából is ismeretesek. Az éremegyüttes 1525-ben záródik, mely egyértelműen az 1526. évi kincshorizont részét képezi.⁸⁶¹

⁸⁵³ Csiffáry 2004, 195., B. Szabó 2006, 200.

⁸⁵⁴ Csánki 1890, 36., Engel 2021, 17PE26.

⁸⁵⁵ OSZK TK 1056.

⁸⁵⁶ Csánki 1890, 29., Engel 2021, 18PE26.

⁸⁵⁷ Gyöngyössi 2015, 27–28., 58–59.

⁸⁵⁸ Borovszky 1910, 104., Engel 2021, 10JK5.

⁸⁵⁹ Borovszky 1910, 46.

⁸⁶⁰ Engel 2021, 19SO20., Habsburg Birodalom (1869–1887) – Harmadik Katonai Felmérés. Arcanum Térképek.

⁸⁶¹ Huszár 1939–1940, 67.

A legújabb régészeti kutatások Hajós északi területén is új eredményeket hoztak, ugyanis a Bács-Kiskun vármegyei középkori településkutatói program keretében a felszín közelében egy kisebb népi ellenálláshoz tartozó fegyvereket, illetve egy erszényleletet is sikerült azonosítani. A késő középkori Haios, Hayos Kalocsától délkeletre Solt vármegyében található,⁸⁶² mely azonos a mai Hajóssal. Ennek északi szomszédságában helyezkedett el Morcs/Murcs falu,⁸⁶³ melynek nevét a helynév „*Murczi erdő*” formájában őrizte meg.⁸⁶⁴ Az innen előkerülő szórványos régészeti leletanyag egy időszakos megtelepedésre, tanyaszerű szállásra utal. Az eddig előkerült fegyverek között két szablya töredéket, illetve egy bárdot említhetünk. A csatavesztést követő érdei fegyveres ellenállás után ez a második, amit régészeti módszerekkel azonosítani lehetett. Az éremgyűttesben összesen két antiqua denár található, melyek közül az egyik II. Lajos denárjának a fehér fémbevonatos rézből készült hamisítványa, a másik pedig egy II. Ulászló denár (**függelék: 4.17.**). A leletegyüttes zöme nova monetákból tevődik össze, melyek közül a legkésőbbi 1525-ben bocsátották ki.⁸⁶⁵

52. kép: Érsekcsanád–Szentgyörgy I. erszénylelet (Fotó: Szabó Zsolt civil kutató)

Déli irányba továbbhaladva Érsekcsanádról két éremlelet is ismeretes (**függelék: 4.13., 4.14.**). Az Érsekcsanád–Szentgyörgyön talált éremlelet a közelmúlt civil kutatásainak az eredménye. A település a késő középkorban Bodrog vármegyében található, nevét az 1520–1522 közötti tizedjegyzékek Chanadzenthgergh, Zent Gerg, Thythes Zenthgwrg formában őrizték meg, melynek birtokosa a bátmonostori Töttös család volt.⁸⁶⁶ Mind a két éremgyűttest 2017-ben a bajai Türr István Múzeum önkéntes kutatói találták meg.⁸⁶⁷

A lelőhelyről először egy erszény formájában összeoxidálódott éremkupac került elő (**52. kép**). Az érmek ily módon összetapadva zárt kontextust képeznek, s bizonyítékkul szolgálnak az 1526. évi pénzforgalomra vonatkozóan (**függelék: 4.13.**). A 69 denáros éremgyűttes érdekessége, hogy

⁸⁶² Csánki 1897, 330.

⁸⁶³ Engel 2021, 19SO20.

⁸⁶⁴ Habsburg Birodalom (1869–1887) – Harmadik Katonai Felmérés. Arcanum Térképek.

⁸⁶⁵ Csánki 1897, 330., A lelőhely újszerűsége végett, innen a jövőben még további izgalmas leletek előkerülése várható. Ezúton is szeretném megköszönni, Dr. Rosta Szabolcsnak (Kecskeméti Katona József Múzeum, múzeumigazgató) és Dr. Pánya Istvánnak (Kecskeméti Katona József Múzeum, földrajzkutató), hogy az adatokat a rendelkezésemre bocsátották. Továbbá a találóknak, Szabó Zsoltnak és Dömötör Józsefnek, hogy felhívták a figyelmem az újonnan előkerült leletekre.

⁸⁶⁶ Csánki 1894, 209., Engel 2021, 3BDG31.

⁸⁶⁷ Az éremgyűttesteket Szabó Zsolt és Dömötör József a Türr István Múzeummal közösen végzett együttműködés során találták meg.

összetételében 1467 utáni antiqua monéták vannak, de csak 1507-ig, ezen kívül egy 1525. évi nova moneta jelzi a záródás idejét. Az 1508 és 1524 közötti éveket egyetlen egy denár sem keltezi. Ahogy ez az erszénylelet, úgy az 1520/1521-ben záródó nova moneta nélküli éremegyüttesek is a válogatott pénzkészletek létezését igazolják.

A kutatást Érsekcsanád–Szentgyörgyön folytatván, az előző helyszíntől kicsit odébb egy pár négyzetméteres területen ismét egy erszénylelet került elő, mely 62 denárból tevődik össze **(függelék: 4.14.)**. Az éremegyüttes összetételében 58 nova moneta veret, 3 II. Lajos antiqua monétáját utánzó rézalapanyagú denár mellett egy aquileiai denár is található. A záródási időt a legkésőbbi veret alapján az 1525. évre lehet meghatározni.⁸⁶⁸

Érsekcsanád mai közigazgatási területéről előkerült egy harmadik éremlelet is, azonban ez a Csanád helynevű területről származik **(függelék: 4.12.)**. A pénzeket 1869-ben töltés építés közben egy üvegedényben találták, mely maradéktalanul a Magyar Nemzeti Múzeumba jutott.⁸⁶⁹ Az éremlelet egykori előkerülési helyét Dr. Rosta Szabolcs és Pánya István azonosította vissza, mely a mai Érsekcsanádtól nyugatra, a Duna bal partján található.⁸⁷⁰ Az éremegyüttes a Duna védgátjának kiépítése során, a középkori Csanád falu területéről került elő.⁸⁷¹ Csanád Bodrog vármegyében található, birtokosa a kalocsai érsek volt. Engel Pál a középkori Csanád falut Csanádszentgyörgytől délkeletre teszi,⁸⁷² ehhez képest az első katonai felmérés térképén e település elhelyezkedését a mai Érsekcsanádtól nyugatra leginkább a szabályozott Duna medrében találjuk meg.⁸⁷³ Az előzetes közlés alapján a leletegyüttes összetétele az 1526. évi kincshorizontra jellemző vereteket tartalmazza.⁸⁷⁴

A kincshorizont kapcsán említenünk kell az Érsekcsanádtól délkeletre fekvő Felsőszentivánt, mely a késő középkori Bodrog vármegyében Szentiván faluval azonos, melynek birtokosa a kalocsai érsek volt.⁸⁷⁵ Innen a kecskeméti múzeum egyik önkéntes kutatója az utóbbi évek során egy vegyes összetételű antiqua és nova monétákból álló éremegyüttest talált **(függelék: 4.15.)**.⁸⁷⁶ Az éremegyüttes legkésőbbi évszámos veretét 1522-ben bocsátották ki, mely egyben a leletegyüttes záró verete is.

⁸⁶⁸ Itt szeretném megköszönni a Türr István Múzeumnak, hogy éremlelet közlését engedélyezték számomra, valamint a találóknak, hogy felhívták a figyelmem az éremegyüttesre.

⁸⁶⁹ Az éremlelet a Magyar Nemzeti Múzeumban 1013.1869 leltári szám alatt található, mely eredetileg 783 érméből állt.

⁸⁷⁰ Rosta 2020, 1.

⁸⁷¹ Rosta 2020, 1–2.

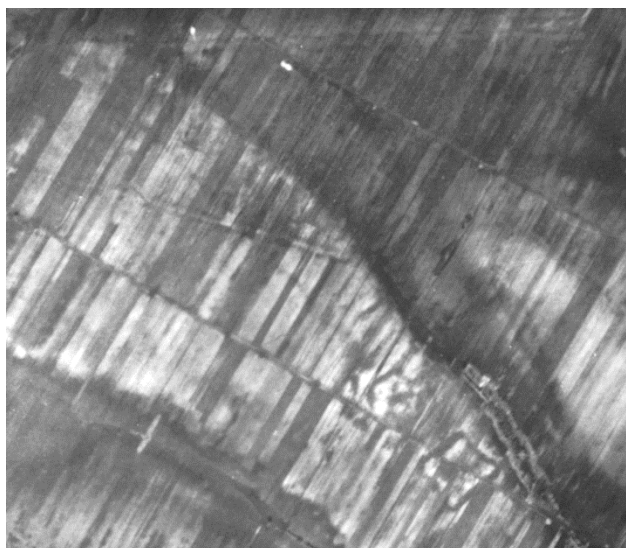
⁸⁷² Engel 2021, 4BDG31.

⁸⁷³ Rosta 2020, 1–5. térképmelléklet.

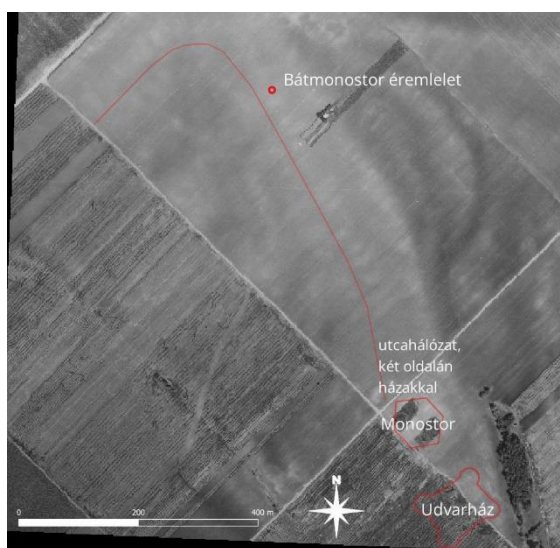
⁸⁷⁴ Römer 1869, 199. Az éremletről 1869 óta nem hallunk, leletkatasztere, publikációja nem ismeretes.

⁸⁷⁵ Csánki 1894, 180., Engel 2021, 1BDG26.

⁸⁷⁶ Az éremleletet Kovács Gábor a Kecskeméti Katona József Múzeum önkéntese találta, mely a Bács-Kiskun vármegyei középkori településkutatási program keretében került elő. Ezúton szeretném megköszönni, Dr. Rosta Szabolcsnak (Kecskeméti Katona József Múzeum, múzeumigazgató) és Dr. Pánya Istvánnak (Kecskeméti Katona József Múzeum, földrajzkutató), hogy az adatokat a rendelkezésemre bocsátották.

53. kép: Bátmonostor mezővárosa (1953 HM HIM Hat. Térképtár)

54. kép: A bátmonostori éremlelet (a térkép a szerző szerkesztése, az 1973. augusztusi műholdkép alapján: www.fentrol.hu, letöltés dátuma: 2024.02.20.)

I. Szulejmán útja Baján is átvezetett, de ehhez kapcsolódóan érem- vagy kincsleletről nincs ismeretünk. A Baja alatti Bátmonostorról azonban ismeretes egy éremlelet, melynek mentő feltárását 2018-ban a Ferenczy Múzeumi Centrum és a Türr István Múzeum szakemberei közösen végezték el. A mai Bátmonostor a késő középkorban Bodrog vármegye Oppidum Bathmonostora településsel azonos, mely a megye egyik meghatározó jelentőségű mezővárosa volt.⁸⁷⁷ A város középkori birtokosa 1468-ig a bátmonostori Töttös család,⁸⁷⁸ a település meghatározó építményei közé sorolható az 1345-ben épült kolostort és egy udvarházat is (**53–54. kép**).⁸⁷⁹ Az okleveles források tanúsága szerint 1468 után a város a Váradiaiak kezébe került.⁸⁸⁰ Az itt feltárt éremgyűttes összetételében egy antiqua és 150 nova moneta volt (**függelék: 4.5.**). Az éremlelet a késő középkori település északnyugat–délkelet irányú utcájának az északkeleti feléből került elő (**53–54. kép**). A műholdkép alapján megfigyelhető, hogy a monostorról kiinduló északnyugat–délkelet irányú utca két oldalán, egymással szemben házak álltak. Az éremgyűttes nova monétái között garasokat (7) és denárokat (143) egyaránt találunk. A legkésőbbi érmet 1525-ben bocsátották ki, ami egyben a kapcsolódó háznak az 1526. évi pusztulását is jelzi.

A szomszédos Szeremle község okleveles adatait, valamint az éremanyagának a feldolgozását is elvégeztük. Az eddig előkerült 669 érme között, késő középkori éremgyűttes nem említhető. A teljes megoszlást alapul véve az elveszített II. Lajos denárok mennyiségében

⁸⁷⁷ Csánki 1894, 189.

⁸⁷⁸ Engel 2021, 1BDG28.

⁸⁷⁹ Csánki 1894, 189.

⁸⁸⁰ Csánki 1894, 189., Engel 2021, 1BDG28.

az I. Mátyás és II. Ulászlóhoz képest háromszoros, négyszeres növekedés mutatkozik, ami a település életében végbement változásokat, a török had 1526. évi pusztítását tükrözheti.⁸⁸¹

A kivonulás során Császártöltéstől a Mohácsi-sziget vonaláig egymást érik az érem- és kincsleletek. Jól érzékelhető, hogy a szultáni haderő ezen a területen szisztematikus pusztítást végzett. Mindemellett pont a középkori Morcs/Murcs faluból előkerült fegyvertöredékek régészeti bizonyítékkal szolgálhatnak arra vonatkozóan, hogy kisebb lokális ellenállások nélkül nem tudta elhagyni a török az országot. Ezt az okleveles források is alátámasztani látszanak.⁸⁸²

Úgy tűnik, hogy a török kivonulás Bátmonostort elhagyva a Mohácsi-szigetet is érintette, ugyanis innen a mai közigazgatás szerinti Sárhátról egy kincslelet került elő **(függelék: 4.29.)**.⁸⁸³ A késő középkorban a Mohácsi-szigetről egyházi (Gerebec, Páli), nemesi birtokok (Lak, Vajas) és falvak (Pongrác, Bab) egyaránt ismeretesek.⁸⁸⁴ A sárhádi kincslelet elhelyezkedését tekintve a gerebeci egyházi birtok központjától délnyugati irányba 4,5 km-re került elő. Az egykori település a helynevekben Grábóczi-pusztá formájában maradt fenn.⁸⁸⁵ A késő középkori birtok Bodrog vármegyéhez tartozott, mely ekkortájt a budai Szt. Zsigmond káptalan tartozékaként szolgált.⁸⁸⁶ A lelőhelyen a korszakhoz kapcsolódóan alig fél tucat kerámiatöredék került elő, melyek csekély számú jelenléte egy ideiglenes tanyaszerű megtelepedésre, szálláshelyre utaltak. A leletegyütteshez egy ezüst fülesgomb, valamint 61 nova denár tartozik. A kincslelet záródási idejét a legkésőbbi veret alapján 1525-re lehetett meghatározni.

Mohács magasságát déli irányba elhagyva, a török elérte a késő középkori Bács vármegyét. Az első éremleletet, ami innen ismeretes, az a mai Bácsszentiván területéről került elő, ami a késő középkorban Csánki szerint Szent-Iván,⁸⁸⁷ Engel szerint Káplán helységgel lehetett azonos.⁸⁸⁸ E település földesura 1487-ben a Szentiványi család volt, a Szentkirályiakkal és Fejésekkel együtt,⁸⁸⁹ 1503-ban viszont már a kalocsai érsek birtokai közt van nyilvántartva.⁸⁹⁰ A település a Duna mentén fekszik, az innen előkerült éremlelet nagy valószínűség szerint kizárólag antiqua denárokból állt, melynek összetételét a kincshorizonra jellemző kibocsátók denárjai jellemzik **(függelék: 4.3.)**. Az éremegyüttes záró veretét sajnos nem ismerjük, de annyi biztos, hogy azt II. Lajos kibocsátásához köthetjük.

⁸⁸¹ Pánya–Mordovin–Nagy 2020, 41–42.

⁸⁸² Bárány 2017, 315.

⁸⁸³ Nagy–Gyöngyössi–Gábor 2019, 169–176.

⁸⁸⁴ Engel 2021.

⁸⁸⁵ Nyilvántartott régészeti lelőhely: Mohács, Szabadföldek 2. (Grábóci-pusztá) 87031 lelőhely nyilvántartási azonosítószám.

⁸⁸⁶ Engel 2021, 1BDG25.

⁸⁸⁷ Csánki 1894, 180.

⁸⁸⁸ Engel 2021, 9BDG1.

⁸⁸⁹ Csánki 1894, 180.

⁸⁹⁰ Engel 2021, 9BDG1.

A törökök vonulásának útját, a Magyar Királyság déli határához közeledve is megtaláljuk. A bácsszentiváni éremegyüttestől délebbre még két éremlelet őrzi a török had pusztításának a nyomait. Az egyik a Duna melletti Gombosról, a másik pedig Kuláról került elő, mind a két település a késő középkori Bács vármegyéhez tartozott. A mai Gombos területén a késő középkorban a Bács vármegyéhez tartozó Fonó mezővárost találjuk meg, melynek 1440–1501 között a Bebek (pelsőci) család volt a birtokosa.⁸⁹¹ A mai Kula területe és neve azonos a középkorival, mely Bács vármegyéhez tartozott.⁸⁹² A gombosi éremegyüttes csekély számú nova denár mellett elsősorban antiquákat tartalmazott (**függelék: 4.16.**).⁸⁹³ A legkésőbbi vereteket (13) 1526-ban bocsátották ki. Ahogy a gombosi, úgy a kulai leletegyüttes összetétele is csak leletjegyzék formájában maradt fenn (**függelék: 4.23.**).⁸⁹⁴ Mind a két éremegyüttesre igaz, hogy a kincshorizontra jellemző példányokból állnak, s a legkésőbbi veretek II. Lajos pénzkibocsátásából származnak. A leletjegyzék bár nem említi, de felépítéséből következtetni lehet arra, hogy az éremleletek elenyésző mennyiségben nova monétákat is tartalmaztak.

Ibrahim pasa vonulási útjából, a Szeged és Nándorfehérvár közötti területről két éremegyüttes is ismert. Az egyik Nagykikindáról, a másik Berekszóról került elő. Itt kell megjegyeznünk, hogy felettébb érdekes annak a ténye, hogy a Kecskemét és Szeged közötti területről egyetlen olyan éremegyüttes sem került elő, ami az 1526. évi kincshorizonthoz sorolható lenne. Bár Szapolyai János hadaival a csatavesztés idején még Szeged vidékén tartózkodott, 1526. október 14-én már Tokajban volt.⁸⁹⁵ Így katonai ellenállásba biztosan nem ütközött a pasa által vezetett oszmán had, viszont úgy tűnik, hogy ennek ellenére sem volt cél a területek pusztítása. Szegedtől számítottan 50 km-re, délkeletre került elő az első éremegyüttes, mely vélhetően a törökhad 1526. évi pusztításához köthető.

Nagykikinda a késő középkorban Temes vármegyéhez tartozott. A települést, 1462-ben az okleveles adatok Kökénd (Kenkend) néven említik. A falu a berekszói Hagymás család birtoka volt.⁸⁹⁶ Az itt talált éremegyüttes többségében régi jó denárból, de elenyésző példányszámban nova monétákat is tartalmazott (**függelék: 4.29.**). A legkésőbbi vereteket 1522-ben bocsátották ki, így az éremlelet záródási idejét is ez évre határozhatjuk meg.⁸⁹⁷

⁸⁹¹ Engel 2021, 1BCS4.

⁸⁹² Engel 2021, 1BCS47.

⁸⁹³ MNM ÉT: 640/1906. A leletjegyzékből kiderül, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum az 1439 denárból álló éremleletből 21 példányt tartott meg, s a maradványt, ahogy az szokás volt, vélhetően visszaküldték a találónak. Így az érme újra határozása már nem lehetséges.

⁸⁹⁴ MNM ÉT: 235/1892. A leletjegyzék szerint az éremegyüttes 58 darabját sikerült megszerezni, és 2091-et visszaküldtek a találónak. Az érme újrahatározása ez esetben sem lehetséges.

⁸⁹⁵ Borovszky 1912, 386., Csiffáry 2004, 195.

⁸⁹⁶ Csánki 1894, 38., 47., Engel 2021, 4TS64.

⁸⁹⁷ Gohl 1906, 140., Tömörkény–Harsányi 1912, 11., Gyöngyössi 2003, 334.

A másik éremlelet, mely szintén Ibrahim vonulási útját jelzi Berekszóról került elő. Berekszó a késő középkorban Temes vármegyében feküdt, melyet 1322–1520 között a Hagymás család birtokolt.⁸⁹⁸ Az éremegyüttes részletes összetételét nem ismerjük, azonban a jelen lévő kibocsátók alapján valószínűsíthetjük (**függelék: 4.6.**),⁸⁹⁹ hogy a záródási ideje összefüggésben áll a török 1526. októberi kivonulásával.

7.6. Az 1526. évi kincshorizont a Dunántúl és az Alföld viszonylatában

A mohácsi éremleletek feldolgozása során párhuzamok után kutatva felgyűjtöttük az összefüggésbe hozható éremegyütteseket. Már a leletgyűjtés legelején úgy tűnt, hogy az 1526. évi eseményekhez köthető kincshorizont képe kezd kirajzolódni. Ennek kapcsán lajstromba gyűjtöttük a leletgyüttesek összetételét, hogy áttekinthetővé váljanak. Így a késő középkori pénztörténet igen jelentős részét sikerült a leletgyüttesek szemszögéből megeleveníteni, és ez által lehetőségünk nyílt a korszak pénzhasználatát, pénzforgalmát régiókra bontva is rekonstruálni. Az éremegyütteseket alapul véve következtetéseket vonhatunk le egy olyan időszakra vonatkozóan, amikor a pillanatnyi fizetőeszköz egy gazdasági válság felé taszította az országot. Elmondhatjuk, hogy az anyagi kultúra részét képező numizmatikai leletgyüttesek segítségével – a tárgyi bizonyítékok oldalán maradván – egy teljesen új nézőpontból értékelhetjük az 1526. évi események sorozatát.⁹⁰⁰ Az általunk érintett kutatási rész jól beleillik egy szélesebb kitekintést nyújtó, a 14–15. századi Magyar Királyság területének regionális különbségeit bemutató elemzésbe.⁹⁰¹ Az elemzés alapját a pápai tizedjegyzék, illetve a korszakból származó egyéb adatok, mint a koldulórendi kolostorok, hetivásárok, valamint a sokadalmak száma képezi.⁹⁰² A szerzők a regionális különbségekből származó eredményeket a 14. századra vonatkozóan szemléltették.⁹⁰³ Így a kutatásból származó végeredmény az általunk vizsgált 16. századra nézve csak annyiban tartalmaz releváns adatokat, hogy e két terület közti regionális különbségek már a 14–15. században is megvoltak.

Amennyiben a Dunántúl és az Alföld viszonylatában kezdjük el vizsgálni, akárcsak a tatárjárás kori érem- és kincsleletek összetételében található éremanyagot, úgy azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a teaurált leletek között bizony eltérések mutatkoznak. Míg az Alföldön jellemzően a nova monétát, addig a Dunántúlon inkább az antiquát teaurálták. A teaurálásban megfigyelhető különbségek nyilván alapvető gazdasági, társadalmi,

⁸⁹⁸ Engel 2021, 1TS46.

⁸⁹⁹ Berkeszi 1907, 10.

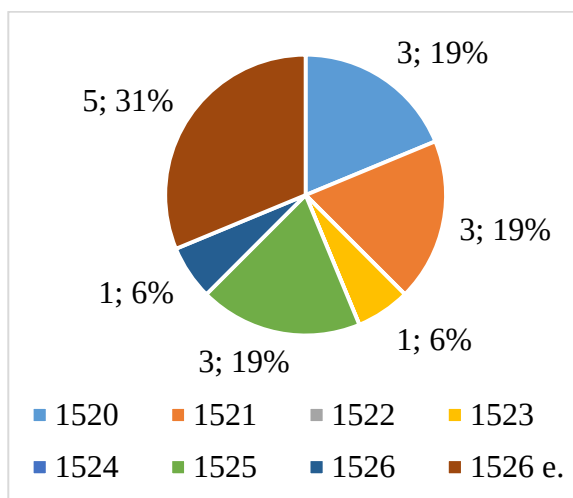
⁹⁰⁰ Nagy 2019, 98.

⁹⁰¹ F. Romhányi et al. 2022., A kutatás folytatásaként a szerzők egy 1500 körüli időszakra kalibrált adatbázis létrehozását tűzték ki célul.

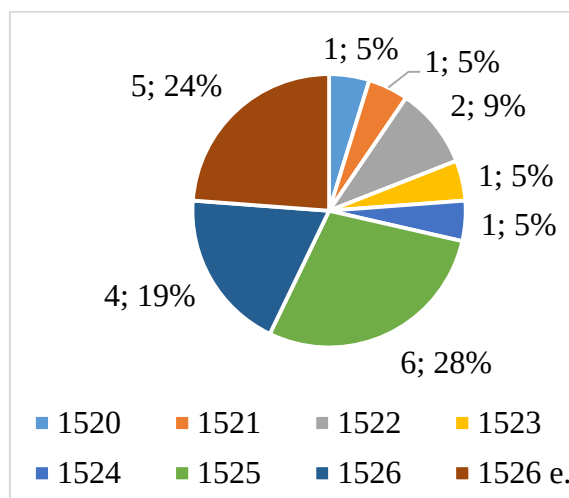
⁹⁰² F. Romhányi et al. 2022, 17., 18–27.

⁹⁰³ F. Romhányi et al. 2022, 46., 7. ábra

településtörténeti eltérésekre vezethetők vissza.⁹⁰⁴ A következőkben, elsősorban az antiqua és nova monéták megoszlásának arányát, valamint a német pénzek jelenlétét a Dunántúl (függelék: 1. fejezet / 1. táblázat) és az Alföld (függelék: 2. fejezet / 1. táblázat) viszonylatában fogjuk vizsgálni. A Dunántúlról ez idáig 16, míg az Alföldről 21 leletegyüttes ismert. A Dunántúl 16 érmeket is tartalmazó leletegyüttesei közül csak 10 összetételét ismerjük olyan részletességgel, hogy abból e földrajzi területre vonatkozóan általános következtetéseket tudjunk levonni. Az Alföld terültéről származó 21 éremegyüttesből 16 összetételét fogjuk tudni vizsgálni. A két földrajzi területről nagyjából azonos mennyiségű leletegyüttes árulkodik az 1526. évi pénzforgalom jellemzőiről. A dunántúli érem- és kincsleletek záródási idejének túlnyomó része az 1520–1521 közötti éveket keltezik (**30. ábra**). Ez a leletegyüttesek közel 40 %-ára igaz. Az 1522–1526 között záródó éremleletek csak 31 %-ban vannak jelen, míg további 31 % esetén nem ismerjük a pontos záródási évet. Ehhez képest az Alföldről előkerült érem- és kincsleletek képe teljesen másként alakul (**31. ábra**). Az 1520–1521 közötti záródási idő, csak a leletegyüttesek 10 %-ára jellemző. Az 1522–1524 között záródók 20 %-os jelenléte mutatható ki, míg a legmagasabb, 47 %-os arányban az 1525–1526 közöttiek vannak jelen. Ezeken kívül további 25 % esetében nem ismerjük a záródás pontos idejét.

30. ábra: Dunántúli kincshorizont záródása (a szerző szerkesztése)

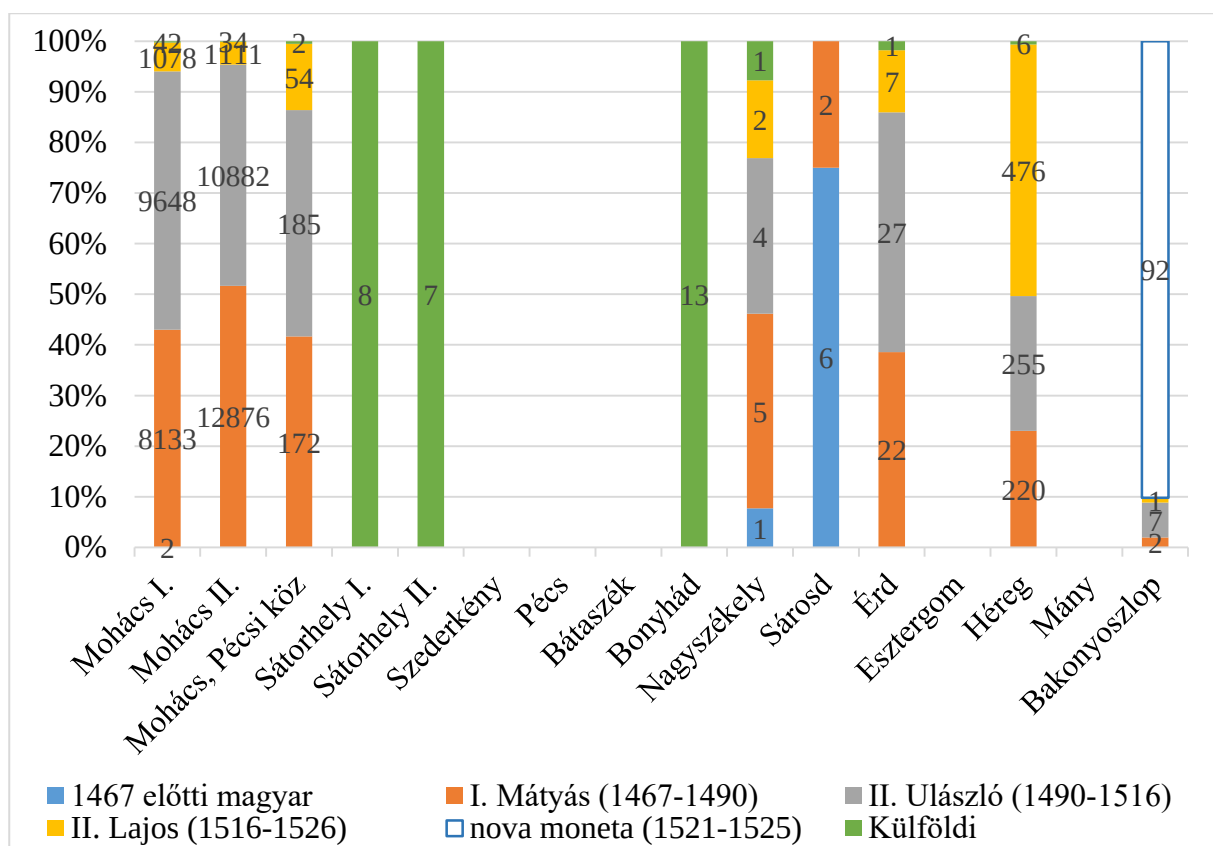

31. ábra: Az alföldi kincshorizont záródása (a szerző szerkesztése)

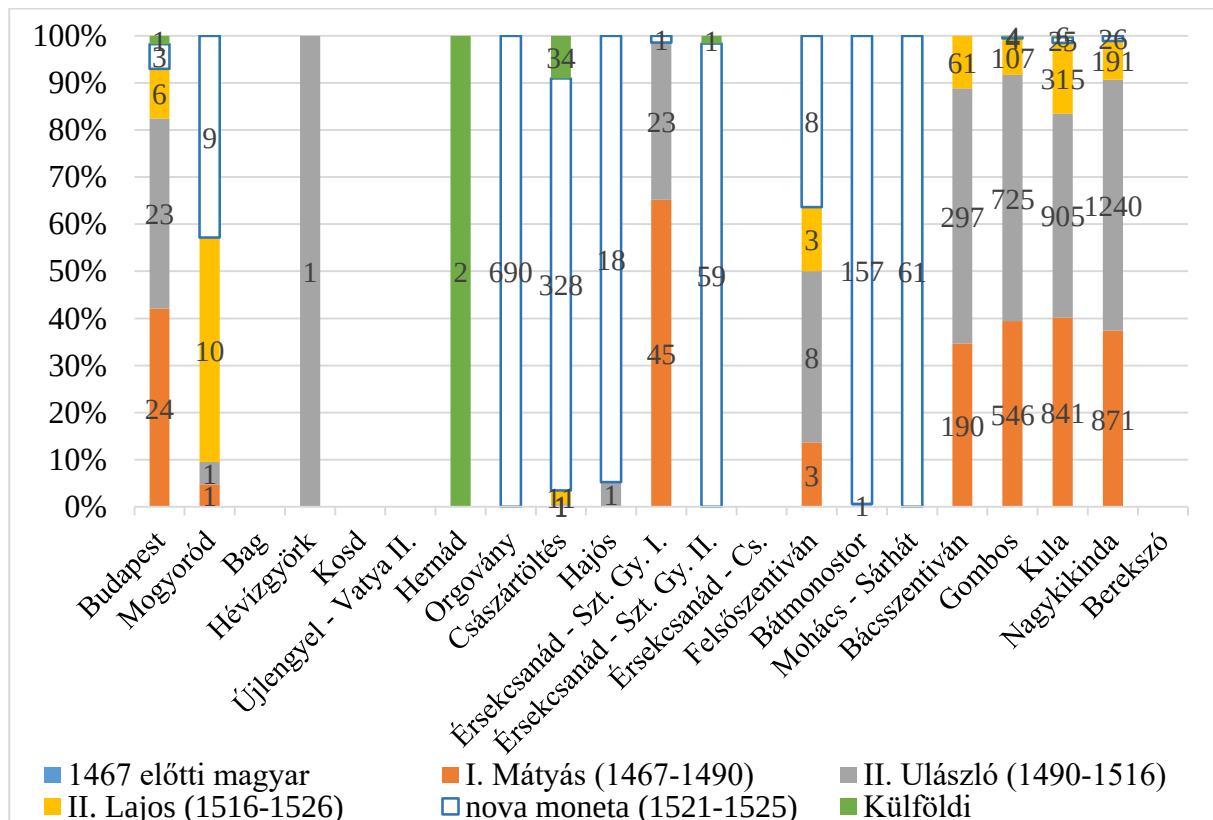
Az 1526. évi dunántúli és alföldi éremegyüttesek a pénzforgalomra vonatkozóan a következő adatokat adják. A két régió érem- és kincsleletei között megfigyelhető eltérés jelentkezik egyrészt a záródási időben, másrészt az éremegyüttesek összetételében is. A dunántúli érem- és kincsleletekre ugyanis egyáltalán nem jellemző a nova moneta denárok jelenléte (**32. ábra**). Mindösszesen egyben, a bakonyoszlopi leletegyüttes összetételében voltak nova moneta

⁹⁰⁴ Szabó 1938., Kubinyi 1986., Az adófizetés kikerülése végett sor került a jobbágytelkek eltitkolására is: C. Tóth 2004., Lakott "deserta" telkek kapcsán: Neumann 2003., A falvakból mezővárosokba költöző parasztság: Pusztai 2010, 115., A költözés törvényi szabályozása: Mikó 2015B, 331.

denárok. Ezek alapján általános érvényű megállapításként mondható, hogy a Dunántúl 1526. évi pénzforgalmát leginkább az antiquák jellemezték. Továbbá az is megállapítható, hogy antiqua monéták mellett két kivételtől eltekintve mindig jelen vannak a külföldi pénzek. Olyan éremegyüttest, ami kivétel nélkül csak külföldi pénzekből tevődik össze a két sátorhelyi tömegsírból előkerülteken kívül csak egyet, a bonyhádi említhetjük. Ahogy a sátorhelyiek, úgy a bonyhádi éremegyüttes külföldi pénzeiből is, zsoldos katonák jelenlétére következtethetünk. Ehhez képest az Alföld pénzforgalma teljesen másként alakul (**33. ábra**). Megfigyelhető, hogy mindösszesen három leletegyüttes kivételével mindegyik tartalmaz nova monétát. Tehát a leggyakrabban vegyes összetétellel bíró leletegyüttesek fordulnak elő, melyekben az antiqua és a nova monéták egyaránt jelen vannak. Leginkább a késő középkori Pest, illetve az egykori Bács és Temes vármegye területeihez tartozó néhány éremegyüttes hordozza azokat a jellemzőket, amiket a Dunántúliak esetén is megfigyelhettünk. Ezen éremegyüttesek összetételére vélhetően a végvárakban szolgáló katonák zsoldfizetése lehetett hatással, mivel ezek csak elenyésző mennyiségben tartalmazzák a rézpénzeket, s a legnagyobb részben, vagy kizárólag a jókból tevődnek össze. Összetételéből fakadóan mindközül az Érsekcsanád–Szentgyörgy I. éremegyüttese mutatja a legérdekesebb képet, hiszen ez egy összekorrodálódott éremkupac, erszényelet volt, s ily módon zárt kontextussal rendelkezett. A leletegyüttesben a nagyszámú antiqua moneta denárok között a legkésőbbi évszamos veret 1507-ben készült, azonban a záródását egy 1525. évben kibocsátott nova moneta denár adja. Fontos megjegyezni, hogy 1508 és 1524 között egyetlen egy veret sincs a zárt kontextussal rendelkező éremegyüttesben. Ennek magyarázatát biztosan nehéz lenne rekonstruálni, de talán nem állunk messze a valóságtól, ha alapjába véve egy válogatott, esetleg kifizetésre előkészített pénzkészletet feltételezünk. Ezek mellett gyakran jellemző a homogén rézpénzekből álló éremegyüttesek jelenléte. Úgy tűnik, hogy az elértéktelenedett pénz az Alföldön utat tört magának. Homogén megjelenésüket vélhetően egy feltörekvő jobbágyréteghez köthetjük. További eltérés a külföldi pénzek esetén is megfigyelhető, mivel az alföldi leletegyüttesek között nem találkozunk homogén összetételű külföldi pénzekből álló éremegyüttesekkel, és előfordulásukat is csak öt esetben lehetett azonosítani. Mindezek alapján megállapítható, hogy alföldi területekre nem igazán jellemző a külföldi pénzek jelenléte.

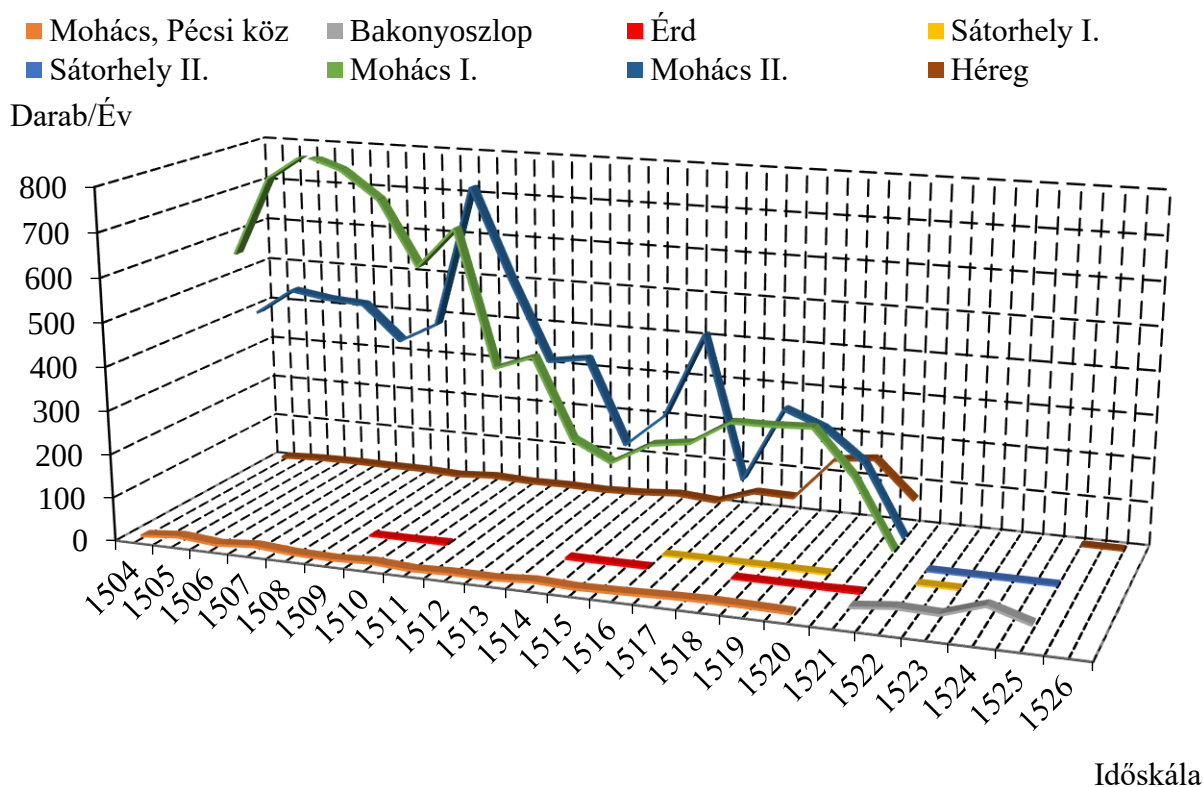
32. ábra: A Dunántúl pénzforgalma az 1526. évi kincshorizont alapján (a szerző szerkesztése)

33. ábra: Az Alföld pénzforgalma az 1526. évi kincshorizont alapján (a szerző szerkesztése)

További képet alkothatunk a kincshorizontról, ha az időbeli összetételét vesszük görcső alá (34–35. ábra). Ezt azonban csak az évszamos pénzek kapcsán tudjuk elvégezni, mivel az évszám nélküliek meghatározásának szintjei között hatalmas eltérések tapasztalhatók. Az évszamos veretek esetén is azzal kell számolnunk, hogy az ezüstmű készült hamis vereteket a kutatók többsége ez idáig egyáltalán nem ismerte fel, s így a legtöbbször besorolták őket az állami veretek közé.

A Dunántúl pénzforgalmára általánosságban jellemző, hogy 1504-től a veretek számában 1521-ig folyamatosan csökkenés figyelhető meg. Bár ez a kisebb példányszámú éremleleteken kevésbé érzékelhető (34. ábra). A leletegyüttesek általános összetételéből teljesen kilóg a két sátorhelyi, valamint a bakonyoszlopi éremlelet. Ez a három éremegyüttes – a Dunántúlt általánosan jellemző pénzforgalmi adatokat alapul véve – összetételében és záródási idejében is testidegen.

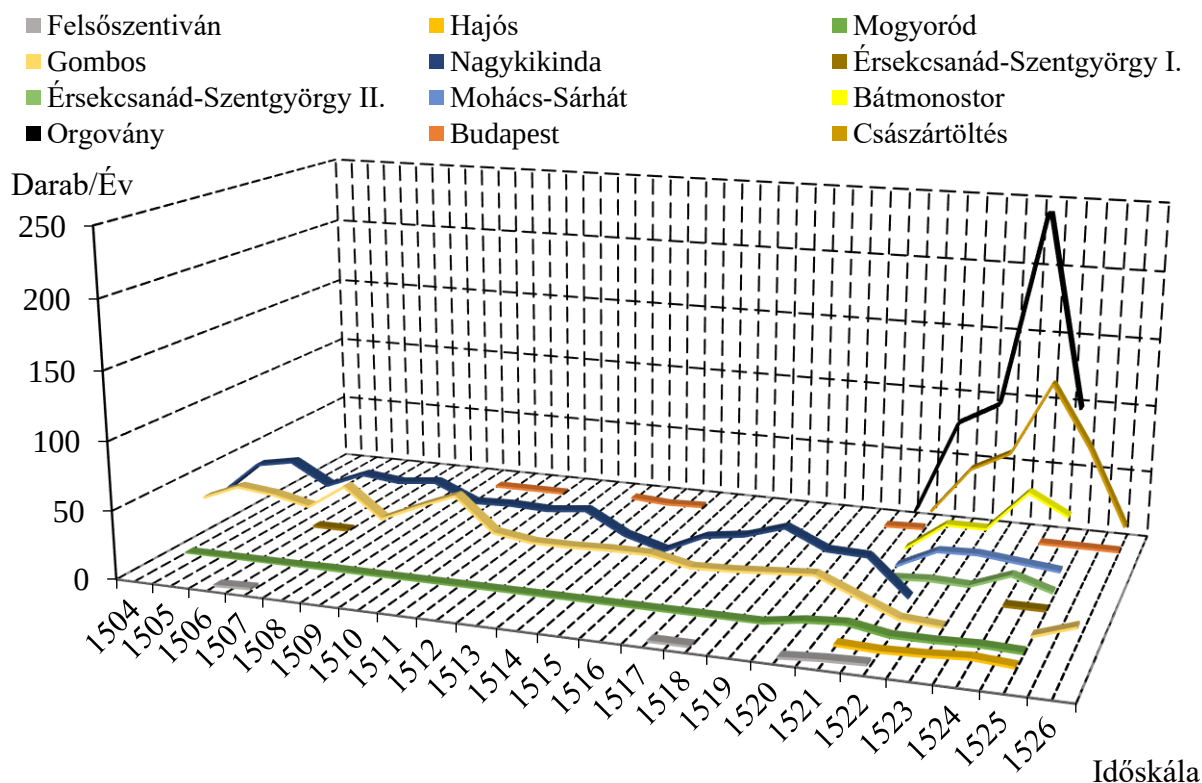

34. ábra: A dunántúli érem- és kincseletek összetétele 1504-től záródásukig (a szerző szerkesztése)⁹⁰⁵

Az Alföld viszonylatában nézve az újdonság, ahogy már azt korábban is említettük, hogy keveseknek volt antiqua novája, és ami volt az is nagyon kis mennyiséget tesz ki (35. ábra). Ez elsősorban az 1504–1521 és az 1525–1526 között években mutatkozhat meg. Míg egyesek sikeresen kerültek az értéktelen rézpénzek teaurálást, addig mások azt is félretették.

⁹⁰⁵ A diagram adatainak részbeni közlésére már sorkerült: Nagy 2019, 97. 2. ábra

A pénzforgalmi adatok alapján a nova monéták kibocsátásának csúcsát az 1524. év adta, amit jelen esetben öt éremegyüttes összetétele is igazol.

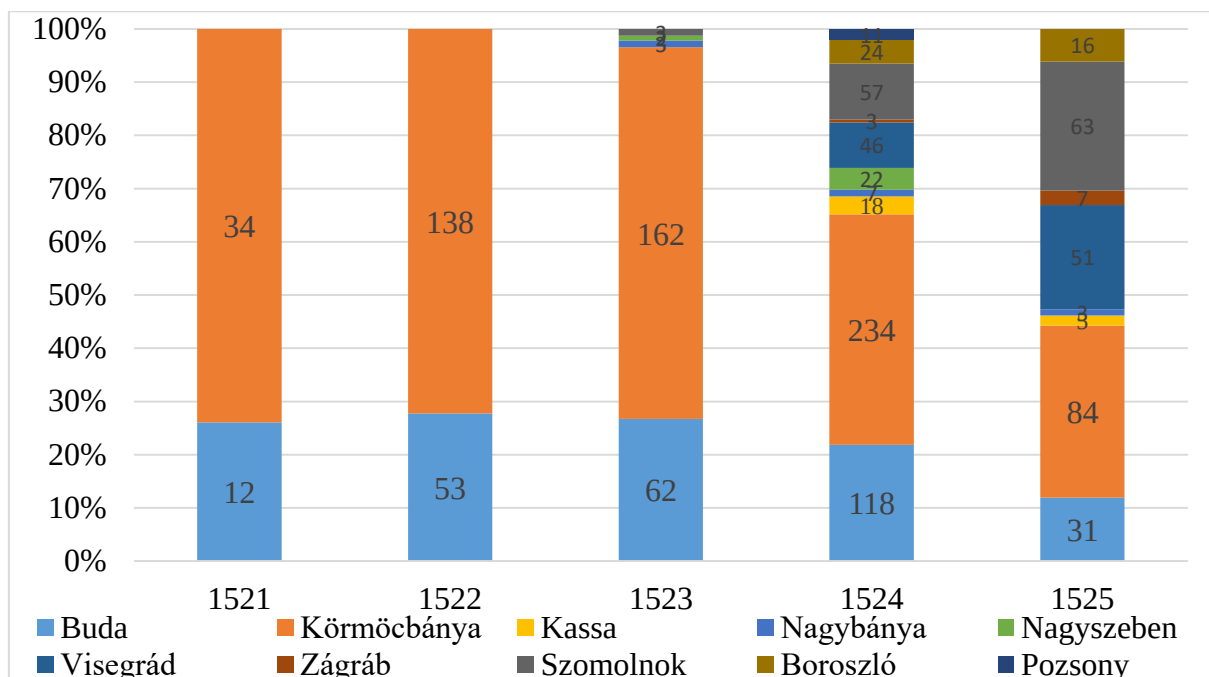

35. ábra: Az alföldi érem- és kincsletek összetétele 1504-től záródásukig (a szerző szerkesztése)⁹⁰⁶

A nova moneta idején a Magyar Királyság egykori működő verdéinek legjavát újraélesztették (36. ábra). Így 1521-től a körmöci pénzverőház mellett további időszakosan működő verdék jöttek létre, hogy ezeket a 4 lat finomságú ezüstnek nevezett rézpénzeket verjék. Az azonos éremképpel kivert különböző címletű pénzeket 1521-ben Budán is verni kezdik. S ez az 1522. évben sem volt másként. A kincshorizont nova moneta veretei alapján a körmöci verde 1521–1522 között mintegy háromszor annyi pénzt bocsátott ki, mint a budi. Ez a megoszlás még az 1523-as évre is érvényes, bár ekkor már ugyan kisebb példányszámban, de a nagybányai, nagyszebeni, szomolnokai verdék is pénzkibocsátásba kezdenek. Az 1524. év a nova moneta kibocsátásának a csúcsa lett. A budai és a körmöci kamara is szinte megduplázta az előző évben levert mennyiséget, s emellett újabb kamarák is becsatlakoztak a pénzverésbe. Itt kell megemlítenünk Pozsonyt, Boroszlót, Zágrábot, Visegrádot, Nagyszebent és Kassát. A felsorolt verdehelyek közül az 1523-ban induló szomolnokai és az 1524-ben bekapcsolódó visegrádi verde működése a többihez képest erőteljesebb pénzkibocsátásba kezdett. E két kamara pénzverésének a lendülete 1525-re még erőteljesebben mutatkozik, viszont a pénzügyi válság

⁹⁰⁶ A diagram adatainak részbeni közlésére már sorkerült: Nagy 2019, 97., 2. ábra

jelei ekkor már kézzel foghatók. A két legnagyobb verde, a körmöci és a budai pénzkibocsátás erőteljes visszaesése figyelhető meg, míg a kisebb kamarák (Visegrád, Szomolnok), többségében erősödő pénzkibocsátását rekonstruálhatjuk.

36. ábra: Az 1526. évi kincshorizont nova monétái, kibocsátási év és verdehely szerint (a szerző szerkesztése)

7.6.1. A kincshorizonthoz kapcsolódó magyar pénzek címletük szerint

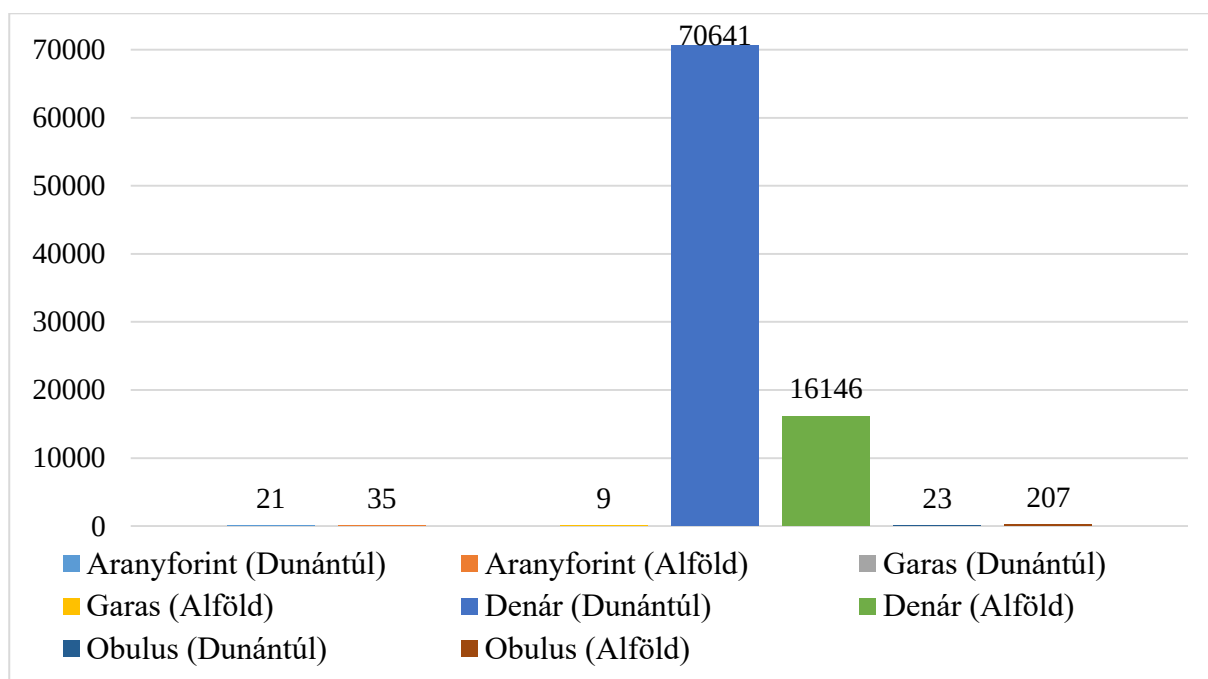
A Dunántúlról származó 16, és az Alföldi 20 éremegyüttes címlet szerinti összetétele mondhatni eltérő képet mutat (**37. ábra**). A Dunántúlról összesen 21 aranyforintot, 70641 denárt, illetve 23 obulust biztosan elkönnyvelhetünk. Az aranyforintok kibocsátói közül a legkorábbiakat I. Károlyhoz (1301–1342) köthetjük. A denárok esetén pedig Zsigmondtól (1387–1437) származnak a legkorábbi veretek. Nagyon érdekes, hogy a Dunántúlról egy éremegyüttes sem tartalmaz garast. Obulus előkerüléséről mindösszesen három leletegyüttes esetén van tudomásunk, azonban ezek közül csak egynek ismerjük a pontos mennyiségét. Az obulusok között a legkorábbiakat I. Mátyás 1467 utáni pénzkibocsátásához köthetjük.

Az Alföldről összesen 35 aranyforint, 9 garas, 16146 denár és 207 obulus származik. Az innen előkerült legkorábbi aranyforintokat I. Mátyás bocsátotta ki. Garas csak két lelőhelyről ismert, azonban ezek közül mindegyik II. Lajos nova monétája. A denárok között a legkorábbiakat szintén I. Mátyáshoz köthetjük. Obulus is csak három leletegyüttesből ismert, akárcsak a Dunántúl esetén, s ezek is I. Mátyás 1467 utáni vereteivel indulnak.

A kincshorizont magyar pénzeinek a megoszlása a következőképpen alakul: 56 aranyforint, 9 nova moneta garas, 85306 antiqua moneta denár, 1481 nova moneta denár, és 221 antiqua

moneta, valamit 9 nova moneta obulus. Az 1526. évi török hódításhoz köthetően, ez idáig mintegy kb. 1000 számítási forintnyi pénzmennyiség került elő.

A teaurált leletegyüttesek magyar pénzeinek címlet szerinti összetételéből nem szabad általános következtetéseket levonni, példának okáért, az hogy valaki csak denárt tett félre, az nem azt jelenti, hogy kispénzű volt. Hiszen a kincshorizonthoz tartozó érem- és kincsleletek kétharmadának pénzmennyisége az 1 és 251 számítási forintnyi érték között mozog. Így az összesen előkerült 35 aranyforint (3500 denár) elenyésző mennyisége a kincshorizontnak. S ahogy a denárok esetén általános érvényű, úgy az aranyforintokra is igaz, hogy az 1526. év pénzforgalmában nem a "naprakész" II. Lajos veretek domináltak. A társadalmi hovatartozás vizsgálata az érem- és kincsleleteknek egy mélyebb szintje, melyre a címletek helyett leginkább a régészeti feltárásokból származó eredmények adhatnak választ, ha általuk ismerjük a korabeli település jellegét (város, falu), illetve az előkerült teaurált leletegyüttes pontos helyét, így szűkebb s egyben tágabb kontextusát is. A gyakorlatban azonban a leletegyüttesek kapcsán megismerhető adatok sajnos korántsem ennyire összetettek.

37. ábra: A kincshorizont pénzeinek címlet szerint megoszlása (a szerző szerkesztése)

7.6.2. A kincshorizonthoz kapcsolódó külföldi pénzek

A kincshorizonthoz kapcsolódóan beszélnünk kell a német, az osztrák, a cseh, az aquileiai, a török, és a spanyol pénzek forgalmáról. Az érem- és kincsleletek között négy olyan leletegyüttes van, melyben német, valamint osztrák veretek (batzenek, félbatzenek) is

találhatóak.⁹⁰⁷ Ennek kapcsán említhető a sátorhelyi I. és II. tömegsír éremleletei,⁹⁰⁸ a császártöltési,⁹⁰⁹ valamint a héregi kincslelet is.⁹¹⁰ Ezek alapján megfigyelhetjük, hogy minden egyes osztrák pénzre kettő német jutott. A sátorhelyi homogén összetételű éremegyüttesek keletkezését külföldi zsoldos katonák jelenlétéhez köthetjük. Ezek párhuzamával a császártöltési éremegyüttes idegen veretei (33 db) említhetők, ahol szokatlanul nagymennyiségben vannak jelen a német és osztrák veretek. Ezek alapján, e leletegyüttes német, osztrák vereteinek a megléte is a mohácsi csatátér külföldi zsoldos katonáinak jelenlétével hozható összefüggésbe. Szintén itt kell említenünk a bonyhádi éremegyüttest, mivel az a megjelent cikkek szerint 13 1526 előtti tallérból állt.⁹¹¹ Az okleveles forrásokban ezzel a címmel legkorábban a 16. század első felében találkozunk,⁹¹² továbbá a számadásjegyzékek is arról tanúskodnak, hogy ez a címlet Sopronban már az 1526. évi pénzforgalomban megjelent.⁹¹³ Véleményünk szerint általánosan elmondható, hogy a kincshorizontban megjelenő német, osztrák pénzeket a külföldi zsoldos katonák hozták magukkal. E megállapítás azonban nem vonatkoztatható a héregi és a mányi éremegyüttesben található német és osztrák batzenek előfordulására. Az itt megjelenő egy-egy példány sokkal inkább a nyugati országreszek közelségének befolyása, a kereskedelem eredményezhetett. Szintén a kereskedelmi kapcsolatokkal hozható összefüggésbe az érdi erszényleletben található tirolai 1 krajcárost.⁹¹⁴ A kincshorizont legkorábbi osztrák veretei között Zsigmond (1477–1490) osztrák főherceg félgarasát és krajcárját említhetjük, míg a legkésőbbieként a salzburgi, karintiai 1520 körüli batzenek veretek említhetők. A magyar király 1492-es dekrétumának XXXI. cikkelye ismételten tiltotta a külföldi pénzek magyarországi forgalmát, amit vélhetően a nyugati irányból érkező Zsigmond osztrák főherceg pénze tett időszerűvé.⁹¹⁵ Ezt a törvényt megismételték 1507-ben,⁹¹⁶ 1514-ben és 1525-ben is.⁹¹⁷ Az 1525-ös törvény XXIII. törvénycikkelye a külföldi pénzek behozóinak megégetéséről beszél.⁹¹⁸ Ehhez képest 1526-ra a szabályok hirtelen 180 fokos fordulatot vettek, mivel a VII. dekrétum XXXVII cikkelye azt mondja, hogy „...a külföldi pénzek a hadjárat tartalma alatt forogjanak.” A törvény említi a cseh babkát, és az osztrák krajcárt is, ami minden más egyéb valutára is kiterjedt.⁹¹⁹

⁹⁰⁷ Egy batzen értéke a gyakorlatban 5–6 magyar denár között volt: Huszár 1975, 50.

⁹⁰⁸ Közöletlen éremleletek, részletes feldolgozásuk jelen dolgozatban kerül ismertetésre.

⁹⁰⁹ Huszár 1939–1940, 67.

⁹¹⁰ MNM ÉT: 253/1888.

⁹¹¹ Pécsi Közlöny 95. szám (1895. augusztus 18.) 4.

⁹¹² Huszár 1975, 18.

⁹¹³ Gyöngyössi 2015, 144.

⁹¹⁴ 1 osztrák krajcár másfél magyar denárral volt egyenértékű: Huszár 1975, 51.

⁹¹⁵ CJH I. 500., Gyöngyössi 2003, 169–170., Bak 2019, 843.

⁹¹⁶ CJH I. 701., Bak 2019, 1023.

⁹¹⁷ 1514: CJH I. 737., Bak 2019, 1040., 1525: CJH I. 833., Bak 2019, 1145.

⁹¹⁸ CJH I. 833., Bak 2019, 1145.

⁹¹⁹ CJH I. 853., Bak 2019, 1164.

Az Oszmán Birodalom pénzeit összesen kettő leletegyüttesben tudtuk kimutatni. Hernádról egy I. Szulejmán altin,⁹²⁰ Gombosról pedig ismeretlen kibocsátótól, négy akcese származik.⁹²¹ A hernádi altin társaságában egy spanyol V. Ferdinánd és Izabella 2 dukátos is előkerült, melyek együttes előfordulásából egy magasabb tisztséget betöltő török katona pénzére következtethetünk. A spanyol pénzek törökökhöz kerülését az Oszmán Birodalom közvetett, vagy közvetlen kereskedelemi kapcsolataival magyarázhatjuk.⁹²²

A kincshorizont kapcsán még a cseh veretek kell említenünk, melyek összesen két éremegyüttesben egy-egy példányban vannak jelen. Császártöltésről és Kuláról is ismert a Jagelló Ulászló (1471–1516) évszám nélküli verete. Utóbbi lelőhelyről egy weisspfennig, míg előbbiről egy garas került elő.⁹²³

A kincshorizont hét éremleletéből került elő aquileiai denár.⁹²⁴ A külföldi pénzek közül ezek képviseltek a legnagyobb mennyiségben, melyek megtalálhatóak a budapesti (1),⁹²⁵ a héregi (4),⁹²⁶ a kulai (5),⁹²⁷ mohácsi I. (42), a mohácsi II. (34), a Mohács, Pécsi közti (2),⁹²⁸ és az Érsekcsanád – szentgyörgyi II. (1) éremegyüttesben. A felsoroltak közül a legtöbb aquileiai denárt a mohácsi I., és II. éremleletek tartalmazzák. A mohácsi I. éremleletben a legkorábbi aquileiai denár V. János (1387–1394) pátriárka pénzkibocsátásából származik (1), de megtalálható I. Antal (1394–1402) (1), II. Antal (1402–1412) (13), valamint II. Lajos (1412–1439) verete (26) is. A mohácsi II. éremleletben II. Antal (14), valamint II. Lajos (20) verete is jelen van. A Mohács, Pécsi közti (1–1), héregi (2–2), kulai (2–3), budapesti (1), az érsekcsanádi (1) éremegyüttesekben szintén II. Antal és II. Lajos pátriárka vereteit találjuk meg. Jelenlétük kapcsán a numizmatikai kutatás a szarvasmarha kereskedelmet említi meg, mivel az Észak-Itália irányába tartó középkori kereskedelmi út Aquileia mentén haladt el.⁹²⁹ Jelenlétük egy másik magyarázattal is kiegészíthető, mely nem zárja ki a kereskedelemmel történő értelmezést. A történelemtudomány egy érdekes adattal egészítheti ki az 1420 körüli évtizedekben záródó aquileiai denárokat tartalmazó éremleletek értelmezését, ami nem más, mint Zsigmond (1387–1437) velencei hadjáratai (1411–1413,⁹³⁰ 1418–1420). Az események sodrából az 1419-ben

⁹²⁰ Gyöngyössy 2015, 27–28, 58–61., Az oszmán altin a velencei zecchinóval azonos pénzláb szerint készült: Gyöngyössy 2015, 27.

⁹²¹ Gohl 1906, 142., A 16. században egy oспora két magyar denár: Gyöngyössy 2004A, 26.

⁹²² Gyöngyössy 2015, 27.

⁹²³ Császártöltés: MNM ÉT. 229/1931., Huszár 1939–1940, 67. Kula: MNM ÉT: 235/1892., Gyöngyössy 2003, 332. Az okleveles források a cseh aprópénzt babka néven emlegetik, s az okleveles források szerint 1 magyar denárért 2 cseh babkát kellett adni: Huszár 1975, 51.

⁹²⁴ Egy aquileiai denár, egy magyar denárral volt egyenértékű: Huszár 1975, 50.

⁹²⁵ Ortway 1876, 130–131.

⁹²⁶ MNM ÉT. 253/1888.

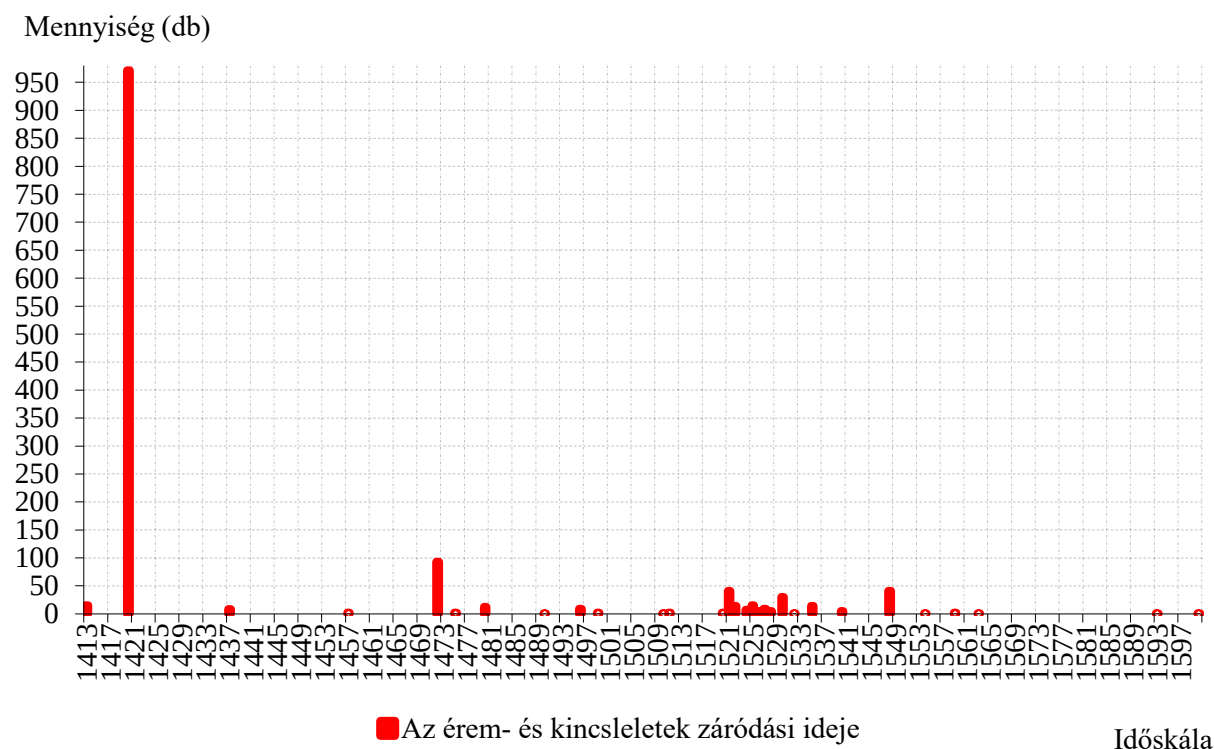
⁹²⁷ MNM ÉT. 235/1892., Gyöngyössy 2003, 332.

⁹²⁸ JPM ÉT. 79.11.1–51., Nagy 2016, 36–38.

⁹²⁹ Gyöngyössy 2006, 280; Gyöngyössy 2008a, 194.

⁹³⁰ Veszprémy 2017, 247–248., 306., Németh 2022, 409.

történetekre érdemes fókuszálni, hiszen Zsigmond király csapataival ekkor hagyja hátra a meghódított aquileiai pátriárkákhöz tartozó erődtímenyeket. Még ugyanebben az évben, II. Lajos pátriárka levelében arra kéri Zsigmond királyt, hogy segítse a hátrahagyott friauli várak megtartásában mivel ezeket a velenceiek sorra kezdték elfoglalni. Az uralkodó az aquileiai pátriárka megsegítése mellett döntött, és 1419. szeptember végén Marczaly Dénes szlavón bán vezetésével csapatokat küldött Friaulba. Hozzá csatlakozott Henrik görzi gróf, illetve néhány szomszédos fejedelem is. Mivel a felmentő sereg kudarcot vallott, Marczaly még 1419. december végén hadaival együtt visszavonult Magyarország területére.⁹³¹ Valószínűsíthetjük, hogy az aquileiai pátriárka aquileiai denárban fizethette a zsoldos katonákat. Az aquileiai eseményekhez elsősorban az 1419 utáni évtizedekben záródó leletegyüttes kapcsolhatóak, melyek az egykori szlavón bánság területéről kerültek elő:⁹³² Vukovár (1420), Verőce (1437), Krapinska Podgora (1457). Viszont a 15. század második felétől záródó leletek aquileiai pénzeinek jelenléte véleményem szerint, elsősorban az olasz területekkel folytatott kereskedelemmel állhat összefüggésbe. Az aquileiai denárok jelenléte a Magyar Királyság pénzforgalmában – az érem- és kincsleletek tükrében – 1413-tól, 1600-ig mutatható ki (38. ábra).

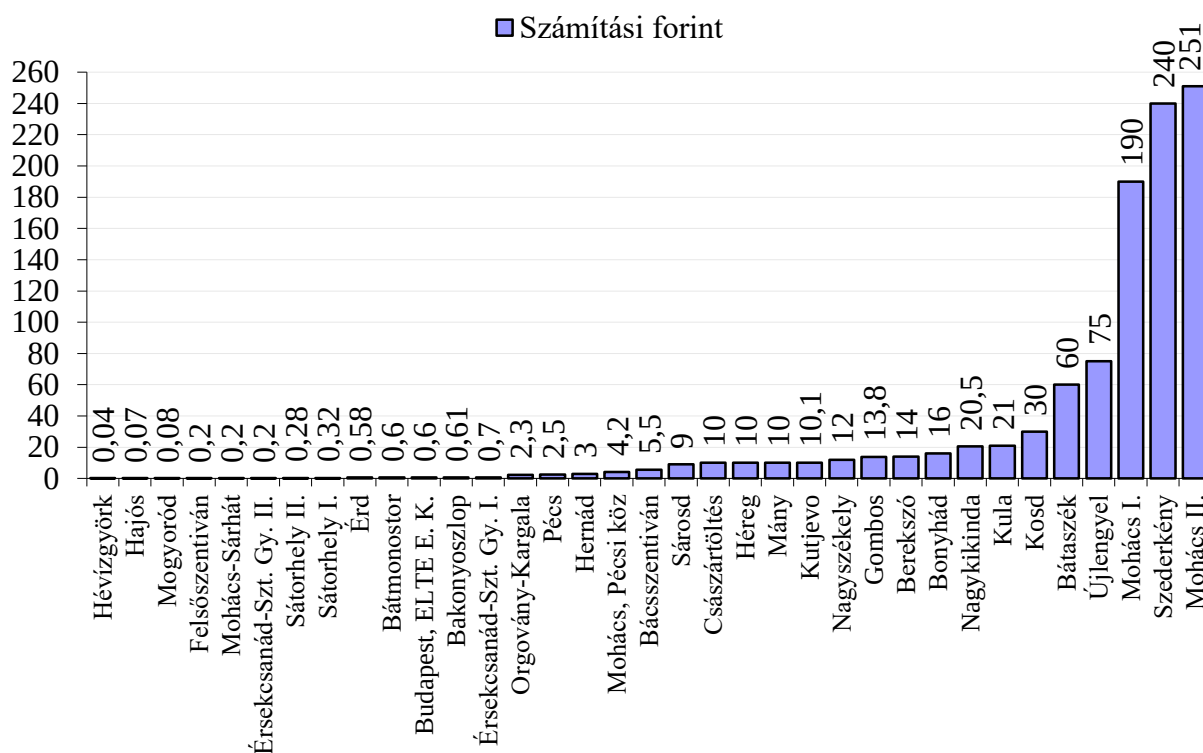
38. ábra: Az aquileiai denárok forgalma a Magyar Királyság területén 1413–1600 között (a szerző szerkesztése)

⁹³¹ Bánlaky 1935, 154., Zsigmond király 1411–1413-as hadjáratának új feldolgozása: E. Kovács 2023.

⁹³² Gyöngyössy 2004, 141–142.

8. Az éremgyűttesek korabeli értéke

Amennyiben az 1526. évi eseményekhez köthető éremleletek korabeli értékét vizsgáljuk, úgy azokat a régészeti és numizmatikai jellegük szerint három csoportban érdemes vizsgálni (39. ábra). Az első csoportba, a legfeljebb 10 számítási forint értékű éremleleteket soroltuk. Az ezekben található pénzmennyisége legtöbbször egy erszénynek megfelelő mennyiségű pénzzel azonos (legfeljebb 1000 darab pénzérme). Ez a pénzérték alapvetően nem teaurálásra szolgált, inkább a mindennapi megélhetésben lehetett szerepe. A másodikba a teaurálásra szolgáló mennyiséget soroltuk, melynek értéke meghaladja a 10 számítási forintnyi értéket. Ez az érem mennyiség a mindennapi szükségleten felül volt. S végül a harmadik csoportba azok kerültek, melyek mennyisége meghaladja a 100 számítási forintnak megfelelő értéket.

39. ábra: A leletegyűttesekben található pénz értéke számítási forintban (a szerző szerkesztése)

Az első csoportba a 10 számítási forint alá eső leletegyűttesek, mennyiségükből is fakadóan, többségében erszényleletek lehettek. Az egykori tulajdonosokról ez alapján meglehetősen nehéz lenne képet alkotni, hiszen az elrejtett készpénzt a mindennapi élet formálta. Bár azon esetekben, amikor az erszénylelet többségében, vagy kizárólagosan csak inflációs nova monétákból tevődik össze, jobbagysorban lévő, szegény embert feltételezhetünk. Idesorolható

a hajósi,⁹³³ a mogyoródi,⁹³⁴ a felsőszentiváni,⁹³⁵ az érsekcsanádi II.,⁹³⁶ valamint a Mohács – sárháti kincsleletet is.⁹³⁷ Ezeket a kis értékű éremegyütteseket egyaránt megtaláljuk a falvak, a városok és a mezővárosok környezetében is.

A második csoportba már azon teaurált pénzmennyiségeket soroltuk, melyek a mindennapi megélhetésen túlmutattak. Ezek a leletegyüttesek a legtöbbször valamiféle kerámia edényekbe rejtve kerülnek elő. Előkerülési környezetük az előző csoporttal teljesen egybeesik. S elsősorban ennek a csoportnak az összetételét gyakorta aranyforintok is jellemzik. Vélhetően a 9 számítási forintnyi sárosdi éremegyüttes,⁹³⁸ is inkább e csoportba sorolandó. Szintén aranyforintot találunk a bagi,⁹³⁹ a nagyszékelyi,⁹⁴⁰ a kosdi,⁹⁴¹ a hernádi és az újlengyeli éremleletekben.⁹⁴² Bár a bagi összetételét pontosan nem ismerjük, és a hernádit is vélhetően több veret alkotta így inkább ebbe a csoportba soroljuk. Az aranyak minden bizonnyal jobb módú társadalmi rétegek tulajdonát képezték. A csoport legértékesebb éremegyüttese Újlengyelből, a késő középkori Vanya birtokról került elő. Az éremlelet a falu templomának a szomszédságában található dombon került elő, mely egykoron a település birtokosának a tulajdona lehetett.

Az utolsó csoportba soroltuk a mohácsi I.,⁹⁴³ II.,⁹⁴⁴ illetve a szederkényi éremegyüttest.⁹⁴⁵ Ezeknek az értéke megközelíti a nemesek tulajdonában lévő pénzvagyont, amit az alábbiakban hozott okleveles forrásokból vett példák is alátámasztanak.

Sárkány Ambrus báró 1522. évi végrendeletéből ismerjük, hogy ő ekkor 2100 aranyforintnyi készpénzről rendelkezett,⁹⁴⁶ ami 2.10.000 denárral volt egyenértékű. A hadba vonuló nemesek végrendeletei többnyire fennmaradtak, de készpénzüket kevésbé említik, annál inkább adósságaikat, kintlévőségüket.⁹⁴⁷ Barlabási Lénárd, aki alvajda volt 1525-ben, 2302 forintját a

⁹³³ Hajós: Közöletlen, az adatokat Dr. Rosta Szabolcs és Dr. Pánya István bocsátotta rendelkezésemre, amit ezúton is köszönök.

⁹³⁴ Torma 2012, 359, 361.

⁹³⁵ Felsőszentiván: Közöletlen, az adatokat Dr. Rosta Szabolcs és Dr. Pánya István bocsátotta rendelkezésemre, amit ezúton is köszönök.

⁹³⁶ Érsekcsanád–Szentgyörgy II.: Közöletlen, az éremlelet feldolgozási lehetőségét ezúton is köszönöm a Türr István Múzeumnak.

⁹³⁷ Mohács–Sárhát: Nagy – Gyöngyössy – Gábor 2019, 169–176.

⁹³⁸ Marosi 1914, 72., Gyöngyössy 2005, 87.

⁹³⁹ Torma 2012, 107-109, 116.

⁹⁴⁰ Gyöngyössy 2005, 85., Gyöngyössy 2008, 121, 138.

⁹⁴¹ Horváth 1935–1936, 77., Parádi 1963, 210-211., 226., 233., 244., 5. kép 1., 18. kép 4., Gyöngyössy 2003, 319., Gyöngyössy 2005, 85., Gyöngyössy 2008, 104., 121., 138. 3. térkép

⁹⁴² Közöletlen, a szerző feltárása.

⁹⁴³ Kiss 1970, 88-89., Nagy 2015, 287-294., Nagy 2016, 36-38.

⁹⁴⁴ Kiss 1970, 88-89., Nagy 2015, 287-294., Nagy 2016, 36-38.

⁹⁴⁵ Fejes 1928, 38., Parádi 1963, 210, 212 7. kép 7, 225, 233 18. kép 1, 244., Nagy 2016, 37-38.

⁹⁴⁶ Füßy 1901, 139: „*Sophia de Zablatz conjux mea charissima in matrimonium mihi erat tradita et copulata: cum ea mihi dati fuerant pro dote mille floreni, et ex ordinatione dominorum Pauli Soly ec Clementis Roson ita eo tempore conclusum et despositum fuerat, quod si ipsa conjuge mea vivente mori me contingeret, extunc de rebus meis duo millia florenorum ipse conjugi mee redderetur;*”

⁹⁴⁷ Kubinyi 1999, 13.

feleségénél tartotta.⁹⁴⁸ Egy további érdekes okleveles adat szerint, 1517-ben Sitkei Gotthárd egykori pápai várnagynak összesen 182 forintja volt,⁹⁴⁹ ami 18200 denárt jelentett. Egy mezővárosi polgár pedig 56 forint 53 denárral rendelkezett, ami 5653 denárt tett ki.⁹⁵⁰

Bár az egyidejű árak és bérek alakulása úgy tűnik, hogy a Magyar Királyság más-más földrajzi területein a 16. század első két évtizedében is lényegében egyezett.⁹⁵¹ Így a következőkben az árak és bérek vonatkozásában példákat hozunk Sopronból, a Szepességből, Erdélyből és Pest vármegyéből is. A nagyszebeni zsoldos katonák havi bére a 16. század első éveiben 2,5–3 forint körül mozgott.⁹⁵² Általánosságban egy zsoldos katona, éves fizetése 20–36 forint tett ki.⁹⁵³ Ez denárban kifejezve, havonta 167–300 antiqua denárnak felelt meg. Egy másik okleveles forrás is, amit korábban már említettünk arról számol be, hogy 1526-ban a lovas zsoldos katona egy havi béreként 300 antiqua denárt kapott.⁹⁵⁴

A pénz vásárló értéke kapcsán szintén értékes források maradtak fenn Nagyszebenből, mely adatok főként a 15. század végéről és a 16. század első éveiből őriztek meg számadásjegyzékek az árak és a bérek tekintetében. Például a városi szolga fizetése 1501-ben hetente 34 denár volt.⁹⁵⁵ A polgármester és a jegyző évente 100 forintot kapott a munkájáért.⁹⁵⁶ Nagyszebenben a 16. század első éveiben a leggyakrabban 10 denárt fizettek egy napszámosnak.⁹⁵⁷

Az árak és bérek vonatkozásában, a következőkben a Szepesség területéről fogunk példákat hozni. 1 üveg tokaji bor ára 1514–1523 között átlagosan 10 denár körül alakult, míg 1523–1526 között átlagosan 60 denár lett.⁹⁵⁸ Az ácslegény napi bére 1503–1526 között átlagosan 12 denár volt.⁹⁵⁹ A napszámos bére 1501–1523 között 6 denár körül mozgott.⁹⁶⁰ Szintén érdekes adat, hogy 1521 után a búza ára kb. 100%-kal emelkedik, amit a szerző szerint az infláción túl a gyenge termés is eredményezhetett.⁹⁶¹

A magyar pénz vásárló értékét a következőkben a „*Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig*” című kötetből vett késő középkori példákön keresztül fogjuk rekonstruálni.⁹⁶² A jobbágytelek éves adója Mátyás korában 100 denár volt.⁹⁶³ Egy ló vételi ára a

⁹⁴⁸ Kubinyi 1999, 13.

⁹⁴⁹ Kubinyi 1999, 13.

⁹⁵⁰ Kubinyi 1999, 17.

⁹⁵¹ Kazimir 1976, 167.

⁹⁵² Simon 2018, 352.

⁹⁵³ B. Szabó 2006, 348. 28. jegyzet

⁹⁵⁴ Kristó 1967, 68.

⁹⁵⁵ Simon 2018, 352.

⁹⁵⁶ Simon 2018, 354–355.

⁹⁵⁷ Simon 2018, 356.

⁹⁵⁸ Kazimir 1976, 181.

⁹⁵⁹ Kazimir 1976, 198.

⁹⁶⁰ Kazimir 1976, 202.

⁹⁶¹ Kazimir 1976, 204.

⁹⁶² Dányi–Zimányi 1989.

⁹⁶³ V. Székely 1999, 383.

rendelkezésünkre álló 1521-ben 253 denár, míg 1523 (960 nova denár) és 1524 (600 nova denár) között, a kettő adat átlaga alapján 780 nova denár volt.⁹⁶⁴ Ez háromszoros drágulást jelent. Egy tyúk vételi ára 1518–1520 között 2 denár volt.⁹⁶⁵ Egy nyúl vételi ára 1518–1520 között kb. 11 denár volt.⁹⁶⁶

1508-ban egy nemesi udvarházat birtokrészszel, a Pest vármegyei Rádán 100 aranyforintért (10.000 denár) adtak el.⁹⁶⁷ 1511-ben a Pest vármegyei Péteriben egy birtok 116 forintért (11.600 denár) cserélt gazdát.⁹⁶⁸ Továbbá két lakott jobbágYTELEK zálogértéke a Pest vármegyei Érden 26 aranyforint (2600 denár) volt.⁹⁶⁹

⁹⁶⁴ Dányi–Zimányi 1989, 120–121.

⁹⁶⁵ Dányi–Zimányi 1989, 142–143.

⁹⁶⁶ Dányi–Zimányi 1989, 150–151., További példák: Dányi–Zimányi 1989.

⁹⁶⁷ V. Székely 1999, 383.

⁹⁶⁸ V. Székely 1999, 383.

⁹⁶⁹ V. Székely 1999, 383.

9. Összegzés

Az értekezésben a mohácsi éremegyüttesek feldolgozása során az 1526. évi csatavesztés adalékaként számos új eredményt ismertettünk, melyek közül a teljesség igénye nélkül a legfontosabbakat a következőkben ismertetjük. A 44.081 mohácsi denár feldolgozása során bepillantást nyertünk a késő középkori és a hódoltságkori város szerkezetébe. Meghatározó építményeinek azonosítása az itt előkerült három éremegyüttes értelmezéséhez is támpontul szolgált. A mohácsi I., II. számú éremleletek ugyanis egy vélhetően teljesen beépítetlen területről a város délnyugati felén a paliszádfaltól kb. 30 méterre keletre, az egykori kikötőtől és piactól nyugatra, a Szent Borbála templomtól északnyugatra kb. 170 méterre került elő. A Pécsi közti erszényelet Mohács külvárosából, a Csulai Móré Fülöp pécsi püspök által 1521-ben felépített udvarházától kb. 270 méterre, az Eszék–Buda, valamint Pécs irányába futó utak délnyugati szegletéből került elő.

A mohácsi éremegyüttesek összetétele rokonítható, mondhatni, hogy nagyon hasonló. Egyik jellemzőjük, hogy az alapvetően magyar ezüst denárok mellett kisebb mennyiségű aquileiai is megtalálható. A magyar denárok között közel azonos mennyiségben vannak jelen az I. Mátyás és II. Ulászló veretek, továbbá kisebb, de jelentős hányaduk pedig II. Lajos *antiqua moneta* vereteiből tevődik össze. Az állami veretek alapján a záródási időt 1520-ra (Pécsi köz), illetve 1521-re (I., II. számú) lehetne meghatározni, azonban mind a három éremegyüttes ezüstből készült *antiqua monétákat* idéző hamisítványokat is tartalmaz.

A mohácsi I., II. számú éremleletek leltározása és feldolgozása számos kihívás elé állított, mivel az I. Mátyás, II. Ulászló pénzkibocsátásából származó denárok meghatározása a numizmatikai éremhatározók használatával nem volt elvégezhető. A szakkönyvek csak felületesen citálták a kibocsátók pénzeit. A mohácsi éremegyüttes feldolgozása típustáblák, típusleírások, és köriratváltozatok összerendezését eredményezte. A típustáblákon összesen 94 olyan denár található, mely a numizmatikai éremhatározókban ez idáig nem szerepelt, s ezekhez kapcsolódóan 152 köriratváltozatot lehetett megfigyelni. Az új típusok és a kapcsolódó köriratváltozatok azonosítását követően görcső alá vettük az eddig ismert keltezési rendszert, s ahol lehetett, ott a megfigyelések révén a kibocsátási idő finomhangolását is elvégeztük. A részletekig menő feldolgozás új utakat nyitott meg, ami egyes esetekben a pénzverési szervezet felépítésének a rekonstrukcióját, valamint 1467–1498 között a pénzverésért felelős személyek működési idejének a rekonstruálásához is adalékul szolgált. Megfigyeléseink szerint több verdejegy létezik eltérő kivitelben, példának okáért eltérő betűmérettel, vagy eltérő betű stílusban. Ezek az eltérések az esetek túlnyomó többségében egyidejűleg működő pénzverő officinákra utalnak. Az egyik legeggyértelműbb példát Thurzó János 1498–1503 közötti pénzveréséből vezethetjük le, ugyanis kimutatásaink szerint a kamaraispán 1499–1503 között

mesterjegyként használata a gótikus **h**-t és a reneszánsz **H**-t is. A két mesterjeggyel 1499–1501 között közel azonos emissziójú denárt verhettek, ami alapján két egyidejűleg működő pénzverő officina biztosan rekonstruálható.

Az éremegyüttesek feldolgozása interdiszciplináris kutatási módszereket igényelt, mely egyáltalán nem sorolható a klasszikus pénztörténeti szemléletű feldolgozások közé. Többek között a heraldika és a szfragisztika tudományok bevonásával sikerült tisztázni, hogy mikor mit ábrázoltak az I. Mátyás denárok előlapján. Az összes létező címlet figyelembevételével megállapítottuk, hogy a denárok negyedik mezőjében fellelhető háromféle oroszlánábrázolás csupán kétféle jelentéstartalommal bírt. A háromból kettő a Hunyadi család beszercei grófi címére utalt, míg a harmadik a cseh királyi címet volt hivatott jelképezni. Tehát a beszercei címet a denárokon az 1467. évi pénzreform kezdetétől, egészen 1486-ig kétféleképpen jelenítették meg. Az oroszlán alakját ugyanis 1467–1470/1471 és 1478–1485 között mancsában korona nélkül, míg a Körmöcbányán 1470–1478 között kibocsátott denárokon mancsában koronával találjuk meg. Ezekről az ábrázolásokról teljesen eltér a denárokon 1486–1490 között megjelenő ábrázolási mód, ami megteveszthetetlenül a cseh oroszlán alakjával azonos. Az éremtani megfigyeléseket a szfragisztikából, heraldikából hozott párhuzamok kivétel nélkül alátámasztják. Az előlap alapos vizsgálatát követően a hátlap sem maradhatott megfigyelések nélkül. A klasszikus numizmatikában általánosított hátlapi ábrázolások leírásának felülvizsgálatához az ikonográfiai és vallástörténeti meghatározások nyújtottak támpontot. Így az általánosságban használt Madonnát, Szűz Mária és Nagyboldogasszony alakjára váltottuk fel. A különbség, hogy előbbi feje fedetlen, vagy fátyolban látható, míg utóbbit minden esetben korona ékesíti.

A mohácsi I., II. számú éremegyüttesek feldolgozása során 1 Zsigmond, 21009 I. Mátyás, 7 Újlaki Miklós, 20530 II. Ulászló, 2189 II. Lajos, 75 aquileiai és 217 hamis denárt azonosítottunk. S mindösszesen 53 denárt, állapotuk miatt nem sikerült kibocsátóhoz kötni. Az I. Mátyás veretek szinte kivétel nélkül az 1467. évi pénzreformot követő időszaknak a termékei. I. Mátyás 1467. évi pénzreformjával megteremtette a magyar pénzügyigazgatás stabilitását, amit a magyar királyok ez idáig több-kevesebb sikerrel, és csak időszakosan tudtak elérni. A jó minőségű pénz lehetővé tette a gazdaság fejlődését, ami egyben a Magyar Királyság politikai, katonai megerősödéséhez is vezetett. A mohácsi éremegyüttesek alapján is azt mondatjuk, hogy a király pénzei olyannyira sikeresek voltak, hogy az 1526. évi pénzforgalom 40–50 %-os arányát még az általa vert denárok határozták meg. A késő középkor folyamán, s így 1526-ban is az emberek ezeket az ezüstvereteket előszeretettel teaurálták, s a bizalmukat csak tovább erősítette, hogy II. Ulászló a pénzverés Mátyás-kori hagyományait megtartotta. Talán éppen ennek köszönhető, hogy II. Ulászló denárjai az 1526. évi pénzforgalomban közel

azonos megoszlásban vannak képviselve, mint a Mátyás-koriak. II. Ulászló 1490–1503 között ugyan még évszám nélkül verte le a denárokat, azonban Körmöcbányán 1503 vélhetően szeptemberétől ezek a veretek kizárólag az évszámok évenkénti feltüntetésével készültek. Ettől kezdve már tudjuk, hogy az adott veret melyik évben, és kinek a kamaraispánsága alatt készült.

II. Lajos a pénzverést illetően apja, közvetve I. Mátyás nyomdokait követte. A denárok kibocsátásának ágazatát 1503 után a dinamikus lassulás, majd Thurzó János halálát követően a jelentős visszaesés jellemezi. Erről tanúskodnak a mohácsi éremegyüttesek is, hiszen a kincshorizont által általánosságban is megfigyelhető, hogy az antiqua moneta denárok az egyes leletek összetételében 1516–1521 és 1525–1526 között véve alig érik el a teljes mennyiség 5%-át. Az érem- és kincsleleteket alapul véve, a denárok kibocsátási intenzitása II. Lajos uralkodása alatt jelentősen visszaesett. 1521 szeptemberében a király úgy döntött, hogy leértékeli a pénzt, ami új pénzt, a nova moneta rézpénzek kibocsátását eredményezte. Az aprópénzek 1467–1521 között 50%-ban tartalmaztak ezüstöt, ami 1521. szeptember 1. – 1525. szeptember 1. között a régi felére, azaz 25%-ra csökkent. A pénzláb megváltoztatásával, 1521-től a denárok évről-évre fokozódó értéktelenedése vette kezdetét, aminek a kicsúcsosodása a mohácsi vész idejére, 1526. augusztus 29-re esett. Az 1526. évi eseményeket mérlegelve a pénz leértékelése a mindennapokban megkérdőjelezhetetlenül monetáris válságot eredményezett. Bár a baj már jóval a 1525. szeptember 1-i beszüntetés előtt, az új pénz értékének első korrekciós beavatkozásakor is körvonalazódott, a király azok verését mégsem állította le. A Rákos mezején tartott országgyűlés azonban úgy döntött, hogy a király ismét olyan pénzeket veressen, mint amilyeneket Mátyás és Ulászló idejében, 1521. szeptember 1. előtt vertek. A nova moneta verésének leállítását követően éppúgy, mint a törökök ellen készülő katonák, az emberek sem fogadták el a nova monétát, az egyszerűsített éremképű rézpénzeket. A forgalomban lévő antiqua monéták viszont nem tudták kielégíteni a megnövekedett keresletet. A helyzetet az is fokozta, hogy a jó minőségű pénzek hiányának pótlására a királynak nem maradt hátra egy egész év. Az alapanyaghiánnyal küszködő pénzügyigazgatás nem tudta a kívánt mennyiséget előállítani, így mindenféle egyházi kegytárgy, ereklyék beolvasztását rendelte el a király. Erre a sorsra kerültek volna a nova monéták is, azonban a zágrábi pénzverde vizsgálataiból kiderül, hogy az új pénzek az előírt ezüstnek leginkább csak a felét, 25% helyett 12,5%-ot tartalmaztak. Nem beszélve arról, hogy az 1525-ben visszaállított pénzverés a régi technika újbóli alkalmazása a verdék ismételt átállítását igényelte, ami szintén időbe telt. A történeteket a jelenből megítélve azt mondhatnánk, hogy ez egy végzetes és nagyon szerencsétlenül időzített pénzreform volt, ami már 1521-től megpecsételte a Magyar Királyság pénzügyigazgatásának mindennapjait. Amennyiben megnézzük, hogy a teljes 1526-os eseményekkel összefüggésbe hozható kincshorizont érem- és kincsleletei között hány 1525-ben és 1526-ban kibocsátott

antiqua denár van, akkor tovább erősödik az állami veretek alapján 1520/1521-ben záródó leletegyüttesek vonatkozásában felállított tézisünk valószínűsége. A rendelkezésünkre álló 86.787 denárból 62.787 meghatározását ismerjük. Ebből mindösszesen 4-et vertek 1525-ben, s 15-öt 1526-ban. Ezek alapján egyértelműen kijelenthetjük, hogy az 1525-ben és 1526-ban levert antiqua denárok 1526. augusztus 29-ig a pénzforgalomban már nem tudták kifejteni áldásos hatásukat. A kincshorizont tanúsága szerint a frissen levert ezüstpénzek leginkább a déli végvárak térségéből ismeretesek, ahova a régi éremképű újonnan levert pénzek eljutásának az esélye, a törökök kivonulását figyelembe véve további 1 hónappal megnyúlt.

A mohácsi éremegyütteseket a történeti környezetbe ágyazva úgy mutattuk be, hogy a nekik tulajdonítható tudományos jelentőség kézzel foghatóvá váljon. A hasonló záródási idővel rendelkező éremegyüttesek a mohácsiak feldolgozása, és értelmezése során analógiával szolgáltak, melyek összegyűjtésével egy teljes kincshorizont tárult elénk. Ez a kincshorizont a török sereg 1526. évi hadi eseményeivel vélhetően mindentekintetben összefüggésben áll, amihez jelenleg 38 érem- és kincslelet tartozik. Korabeli vásárlóértéküket alapul véve megtaláljuk közöttük az erszényleleteket, s a mindennapi szükségletek fedezésén túlmutató teauráltakat is. Míg előbbieket gyakorta ötlettől vezérelve rejtették el, addig utóbbiakat leginkább tudatos megfontolás folytán földben tárolták. A leletegyüttesekben található állami veretek alapján megfigyelhető a korai 1520/1521, valamint az 1526. évi és az 1522–1525 közötti záródási idő is.

A matematikai statisztika vizsgálati módszereinek ahogy a mohácsi éremegyütteseket, úgy a kincshorizonthoz tartozó érem- és kincsleleteket is alávetettük. Így a mohácsi éremegyüttesek kapcsán eredményekkel rendelkezünk a denár kibocsátás pénztörténeti korszakokra vonatkozó megoszlásáról, a verdehelyek denár verési erősségéről, s a részletesebb képet mutató időbeli megoszlásról is. A korszakokra vonatkoztatva megfigyelhettük, hogy a különböző pénzverésért felelős személyek által kibocsátott denárok között mekkora intenzitás béli különbségek vannak, s azt is, hogy melyek voltak azok az időszakok, amikor csúcsra járaták a verdék működését. Mindközül a legszemléletesebb az időbeli megoszlást az évekre bontott diagramok adják, melyekből négyféle tendencia állapítható meg. Az egyik, hogy a leletegyüttesek záródási ideje az állami veretek alapján 1520-ra, vagy 1521-re esik. A másik, hogy az éremegyüttes összetétel homogén, csak 1521–1525 között kibocsátott nova monétákat találunk. S a harmadik, valamint a negyedik eshetőség ritkább, de megfigyelhető az is, amikor az érem- és kincsleletek, bár 1525-ben, vagy 1526-ban záródnak, nova monétát egyáltalán nem tartalmaznak. A negyedik eshetőség, amikor a leletegyüttesek összetételében az antiqua és nova moneta denárok keveredve, egyaránt jelen vannak, de ez általánosságban egyáltalán nem jellemző. Mindezen megállapításokból az okleveles forrásokból tükröződő kép, igazolást nyer. Megállapítható,

hogy az emberek, illetve vélhetően a tehetősebb réteg nem fogadta a nova monétát, illetve azt nem is teaurálta szívesen. Jól látszik, hogy aki tudta megválogatta, hogy 1526-ban milyen típusú vereteket tart magánál, illetve teaurál. A felsorolt tényezők, illetve az értékét veszített nova moneta határozta meg, hogy az emberek 1526-ban milyen pénzeket fogadtak el, és használtak a kereskedelemben.

Az összefoglaltak mellett ismét elő kell vennünk a záródási idő megállapítását, amit a numizmatikai kutatás mindeztáig csak az állami veretek figyelembe vétele mellett tett meg, hiszen az ezüsből készül hamisítványok jelenlétével ez időig senki sem számolt, pedig az általam vizsgált éremgyűtéseken ezek rendszeresen jelen voltak. A mohácsi éremgyűtéseken található hamisveretek gyakorisága alapján azt mondhatjuk, hogy minden 200., 250. állami kibocsátású denárra jutott egy ezüsből készült hamisítvány. Véleményünk szerint az antiqua moneta éremképét utánzó ezüst hamisítványok készítése idejére a nova moneta kibocsátási ideje teremtett alkalmat. Ekkor ugyanis úgy hamisították meg a törvényes fizetőeszközt, hogy az jobb minőséggel bírt, mint az állami. A jó minőségű, régi éremképpel rendelkező antiqua monéták iránti kizárólagos kereslet 1524-re az ezüsből készült denárok engedély nélküli magánpénzverését jövedelmező üzletággá tette. A pénzverés hasznát az antiqua denár és az aranyforint törvényben rögzített árfolyama biztosította, aminek az időszerűségét a nova moneta pénzreform teremtette meg. Mindehhez további adalékul szolgál az a jelenség is, hogy az 1523. évi dekrétum 40. cikkelye nem a pénz hamisítását tiltotta meg, ahogy azt korábban I. Mátyás és II. Ulászló uralkodása alatt többször is tapasztaltuk, hanem a magánpénzverést, ami nagy különbség. Ezen logikai gondolatok menték a mohácsi éremgyűtések záródási idejét 1521–1525 közé határoztuk meg, s földben maradását egyértelműen a mohácsi vész utáni eseményekkel hozhatjuk összefüggésbe.

A civil önkéntes kutatók részvétele a múzeumi szerepvállalásban olyannyira jól sikerült, hogy az 1526. évi kincshorizonthoz köthető 38 leletgyűttesből 9, az utóbbi kilenc évben általuk került a múzeumok gyűjteményébe. Mindezek közül a 2018-ban feltárt érdi leletgyűtésekről külön kell beszélnünk, mely szintén perdöntő bizonyítékul szolgál a fentiekben megfogalmazott keltezési tézisek gyanánt. A régészeti feltárások itt az 1526. évi mohácsi csatavesztéshez köthető tárgyi leletanyagokat, fegyvereket, lövedékeket, valamint egy 58 ezüstpénzből álló erszényleletet eredményeztek. A feltárt leletanyagot kétséget kizáróan egy fegyveres ellenálláshoz köthetjük, amihez magyar és oszmán egy oszmán mesterjeggyel ellátott fegyver is tartozik. Az előkerült fegyverek és ólom- és vaslövedékek alapján itt egy 1526. évi fegyveres ellenállás nyomait sikerült azonosítanunk. Az 58 darabos éremgyűttes állami veretei alapján a záródási időt 1521-re határozhatnánk meg, azonban az erszénylelet egy ezüsből készült hamisítványt is tartalmaz. Ráadásul annak is egy olyan típusát, melynek előlapi veretével a

mohácsi éremgyűttesben további két denár is található. Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a mohácsi és az érdi éremgyűttesek záródási ideje, valamint földben maradása között szoros összefüggés mutatkozik. A szerencsés együttállásnak köszönhető, hogy régészeti bizonyítékkal is rendelkezünk arra vonatkozóan, hogy nem szabad pusztán az állami veretek alapján meghatározni a záródási időt, s arra is, hogy az 1520-as években záródó érem- és kincsleletek földben maradása, elrejtése bizony az 1526. évi eseményekkel állhat összefüggésben.

Az utóbbi években szintén egy nagyon sok meglepetést hordozó 1521-ben záródó éremgyűttes került elő Újlengyel határából, amit jómagam találtam és tártam fel szintén civil önkéntes segítséggel. A közeljövőben a 7.251 darabot számláló éremgyűttesre és a lelőhelyre is nagy figyelmet kell fordítanunk, hiszen jelentősége a mennyisége miatt óriási. A fémkeresős terepbejárásoknak köszönhetően az előkerült éremgyűttesek által ezúton is bővült a középkori települések történeti ismertsége, a korszak pénztörténete, valamint az érmet, mint magát a tárgyat vizsgáló numizmatika terén is számos új adatot sikerült elkönyvelnünk.

Végig kísérve a mohácsi csatavesztéshez köthető érem- és kincsleletek előkerülési helyét, azt mondhatjuk, hogy a kincshorizont alapvetően két nagy földrajzi területen oszlik meg. Az egyik a dunántúli, a másik pedig az alföldi rész. Az érem- és kincsleletek tanúsága szerint e két terület 1526. évi pénzforgalma meglehetősen élesen különbözött, amik regionális különbségekre utalnak. A rendelkezésemre álló nyolc éremgyűttes alapján ugyanis megállapítható volt, hogy a Dunántúl pénzforgalmára nem voltak jellemzőek a nova monéták, vagy talán helyesebb, ha azt mondjuk, hogy nem teauráltak őket. Ellenben az Alföldre annál inkább. Ezt az alföldi képet 12 éremgyűttes összetétele tükrözi, amit csupán Buda közelsége és a déli határ menti települések pénzforgalma tör meg. A végvárok közelségéből előkerülő éremgyűttesek összetételére vélhetően a katonák zsoldfizetése lehetett hatással.

A numizmatikai kincshorizont azonosításával, a mohácsi csatavesztést követő hónapokat egy teljesen új aspektusból az elsődleges régészeti keltező értékkel bíró tárgyi leletanyag oldaláról mutattuk be. Az értekezésben megfogalmazott kutatási eredmények által elsősorban a korszakról alkotott pénztörténeti, gazdaságtörténeti, régészeti és hadtörténeti ismereteink gyarapodását várhatjuk.

10. Bibliográfia

10.1. Forrásközlémények

Banner 1944	Banner János: <i>Bibliographia Archaeologica Hungarica 1793–1943</i> . Szeged, 1944.
Banner 1961	Banner János: <i>A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája, 1954–1959</i> . Akadémiai Kiadó. Budapest, 1961.
CJH I.	<i>Corpus Juris Hungarici. I. Magyar Törvénytár. I. 1000–1526. évi törvényczikkek</i> . Az 1000–1301 közt alkotott törvényeket fordította és jegyzetekkel ellátta Nagy Gyula. Az 1301–1526 közt alkotott törvényeket fordították és jegyzetekkel ellátták Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Az 1000–1526. évi törvényeket magyarázatokkal és utalásokkal kíséri Márkus Dezső. Franklin – Társulat, Budapest, 1899.
DKA	Digitális Képtár – OSZK
DL	Diplomatikai Levéltár. MOL. Mohács előtti gyűjtemény
DRH II.	Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1458–1490. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamenti auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Geisa Érszegi, Susanna Teke. Budapest, 1989. (Publicationes Archivii Nationalis Hungarici II. Fontes 19.)
EFK Mlt	Esztergomi Főkapitán Magánlevéltára
Engel 2001	Engel Pál: Középkori magyar genealógia (Magyar Középkori Adattár) CD-ROM. Arcanum Digitéka – MTA Történettudományi Intézet. Budapest, 2001.

Engel 2021	Engel Pál: Magyarország a középkor végén (Digitális térkép a középkori Magyar Királyság településeiről – 1383, 1439, 1498). CD-ROM. Budapest, 2021.
Hatvani II.	Hatvani Mihály: Magyar történelmi okmánytár a Brüsseli Országos Levéltárból és Burgundi Könyvtárból. II. (Monumenta Hungariae Historica) Pest, 1858.
Hágen 2000	Hágen József: <i>Pécs – Baranya numizmatikai bibliográfiája. Tanulmányok és források Baranya megye történetéből.</i> Összeállította: Hágen József, Rayman János, Süle Tamás. Baranya Megyei Levéltár. Pécs, 2000.
Jakabffy 1968	Jakabffy Imre: <i>A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája, 1960–1966.</i> Akadémiai Kiadó. Budapest, 1968.
Jakabffy 1981	Jakabffy Imre: <i>A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája, 1967–1977.</i> Akadémiai Kiadó. Budapest, 1981.
Jakabffy 1999	Jakabffy Imre: <i>A Közép-Dunamedence régészeti bibliográfiája, 1977–1987.</i> Akadémiai Kiadó. Budapest, 1999.
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára
MOL	Magyar Országos Levéltár, Budapest
Werbőczy	Werbőczy István: Tripartitum. <i>A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának hármaskönyve.</i> Latin – magyar kétnyelvű kiadás. Budapest, 1990.

10.2. Értekező művek

- Aram–Schmidt-Dick 2007 Aram, Michael–Schmidt-Dick, Franziska (szerk.): *Numismata Carnuntina. Band: I-III.* Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien, 2007.
- B. Szabó 2006 B. Szabó János (szerk.): *Mohács.* Osiris Kiadó. Budapest, 2006.
- B. Szabó 2015 B. Szabó János: *Mohács. Régi kérdések – új válaszok. A Magyar Királyság hadserege az 1526. évi mohácsi csatában.* HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Budapest, 2015.
- Bábel 2018 Bábel Balázs: *Mátyás király egyházpolitikája és vallásossága.* Kalocsa, 2018.
- Bakács 1982 Bakács István: *Iratok Pest megye történetéhez. Oklevélregeszták 1002–1437.* Pest megye múltjából 5. Kiadja a Pest Megyei Levéltár. Budapest, 1982.
- Bak 2019 Bak, János M.: *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary. All Complete Monographs. 4.* Utah State University. 2019.
- Bándi 1991 Bándi Zsuzsanna: A Magyar Országos Levéltár Mátyás-kori pecsétkiállításának katalógusa (1990. április 6. – október 6.). *Levéltári Közlemények* 62 (1991) 57–104.
- Bándi 1993 Bándi Zsuzsanna: A Magyar Országos Levéltár Jagelló-kori pecsétkiállításának katalógusa. *Levéltári Közlemények* 64 (1993) 104–142.

- Bánlaky 1935 Bánklaky József: *A magyar nemzet hadtörténelme. 9. rész. I. Mária, II. (Kis) Károly és Zsigmond kora: 1382–1437.* Grill Károly könyvkiadó vállalata. Budapest, 1935.
- Bánlaky 1937 Bánklaky József: *A magyar nemzet hadtörténelme. 11. rész. Hunyadiak kora. Hunyadi Mátyás (1458–1490).* Grill Károly könyvkiadó vállalata. Budapest, 1937.
- Bárány 2017 Bárány Attila: A kereszténység védőbástyája 1526 őszén. In: Pósan László et al. (szerk.): *Őrzők, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig.* Zrínyi Kiadó. Budapest, 2017. 293–318.
- Bende 1966 Bende Lajos: A mohácsi csata. *Hadtörténelmi Közlemények* 13/3 (1966) 532–567.
- Benits 2001 Benits Péter (sajtó alá rendezte): *Istvánffy Miklós Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában.* Történelmi források I. 8. könyv. Balassi Kiadó. Budapest, 2001.
- Berkeszi 1907 Dr. Berkeszi István: Délmagyarország éremleletei. *Történelmi és Régészeti Értesítő* 23 (1907) 1–54.
- Bertényi 1988 Bertényi Iván: Címerváltozatok a középkori Magyarországon. *Levéltári Közlemények* 59 (1988) 1–80.
- Bertényi 1995 Bertényi Iván: A Képes Krónika mint címeres könyv és mint heraldikai forrás. *Századok* 129 (1995) 1053–1062.
- Bertényi 2008 Bertényi Iván: I. Mátyás király címerváltozatai. *Levéltári Közlemények* 79 (2008) 77–100.

- Bertók et al. 2020 Bertók Gábor – Neményi Réka – Pálfi György – Simon Béla: A mohácsi III. számú tömegsír új kutatása. Magyar Régészet. Online Magazin. 2022 tavasz. 44–53. https://real.mtak.hu/149318/1/Bertok_H22TA.pdf (letöltés dátuma: 2024.08.02.)
- Bogdán 1978 Bogdán István: *Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig*. A Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 3. Akadémia Kiadó. Budapest, 1978.
- Borovszky 1908 Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Esztergom vármegye*. Budapest, 1908.
- Borovszky 1910 Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye*. I. kötet. Budapest, 1910.
- Borovszky 1912 Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Budapest, 1912.
- Brodarics 1977 Brodarics István: Igaz történet a magyarok és Szulejmán török császár mohácsi ütközetéről. In: Kulcsár Péter (szerk.): *Humanista történetírók*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1977. 289–329.
- Budai 1866 Budai Ferencz: *Polgári Lexicon. II. Kiadás. II. Rész*. Kiadják Khór és Wein, Pest, 1866.
- C. Tóth 2004 C. Tóth Norbert: A Gordovai család vagyoni helyzete 1424-ben. In: Neumann Tibor (szerk.): *Várak, templomok, ispotályok. Tanulmányok a magyar középkorról*. Argumentum Kiadó. Budapest, 2004. 271–290.

C. Tóth 2016	C. Tóth Norbert: A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése. In: Weisz Boglárka (szerk.): <i>Pénz, Posztó, Piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Magyar Történelmi emlékek: Értekezések.</i> MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Budapest, 2016.
CNA	Koch 1994.
CNH	Réthy 1899, 1907.
CNI VI	Savoia 1922.
Csapodi 1964	Csapodi Csaba: <i>Beatrix királyné könyvtára.</i> A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei 41. Budapest, 1964.
Csánki 1890	Csánki Dezső: <i>Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában I.</i> Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1890.
Csánki 1894	Csánki Dezső: <i>Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában II.</i> Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1894.
Csánki 1897	Csánki Dezső: <i>Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában III.</i> Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1897.
Csánki 1913	Csánki Dezső: <i>Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában V.</i> Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1913.
Csiffáry 2004	Csiffáry Gergely: Varkocs Tamás egri várkapitány emlékezete. In: Petercsák Tivadar – Veres Gábor (szerk.):

Agria 40. Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis. A Dobó István Vármúzeum kiadása. Eger, 2004. 189–260.

Csukovits et al. 2023

Csukovits Enikő – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – Skorka Renáta – Zsoldos Attila (szerk.): *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája 997–1526. II. kötet.* HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Budapest, 2023.

Dav.

Davenport 1979.

Davenport 1979

Davenport, John S.: *German Talers 1500–1600.* Frankfurt am Main, 1979.

Dávid–Fodor 2009

Dávid Géza – Fodor Pál: „*Ez az ügy fölöttébb fontos*” – *A szultáni tanács Magyarországra vonatkozó rendeletei (1559–1560, 1564–1565).* História. MTA Történettudományi Intézete. 2009.

Domoki 2000

Domoki Ferenc: Egy megkerült obolus. *Az Érem* 56 (2000/1) 8.

Domoki 2003

Domoki Ferenc: II. Ulászló évszám nélküli denárváltozatai. *Az Érem* 59 (2003) 13–19.

Draskóczy 2001

Draskóczy István: Kamarai jövedelem és urbura a 15. század első felében. In: Búza János (szerk.): *Gazdaságtörténet – könyvtártörténet. Emlékkönyv Berlász Jenő 90. születésnapjára.* Budapest, 2001. 147–165.

Draskóczy 2010

Draskóczy István: A „Landus jelentés” kéziratai. In: Almási Tibor – Révész Éva – Szabolcs György (szerk.): *”Fons, skepsis, lex”: Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére.* SZTE Történeti Segédtudományok

- Tanszék, Szegedi Középkorász Műhely. Szeged, 2010. 85–94.
- Draskóczy 2013 Draskóczy István: Egy olasz követjelentés tanúsága Mátyás bevételeiről: szempontok középkori bányászatunk történetéhez. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*. 75 (2013) 173–184.
- Draskóczy 2014 Draskóczy István: A királyi jövedelmek a 16. század elején Magyarországon. Szempontok bányászatunk és külkereskedelmünk történetéhez. In: Manhercz Orsolya (szerk.): *Historia critica: tanulmányok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetéből*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2014. 75–92.
- Draskóczy 2019 Draskóczy István: A Magyar Királyság gazdasága és Mátyás. In: Bódvai András (szerk.): *Mátyás-király emlékkönyv*. Magyarság Háza Nonprofit Kft. Budapest, 2019. 53–61.
- E. Kovács 2003 E. Kovács Péter: Ferdinánd főherceg és Magyarország (1521–1526). *Történelmi Szemle* XLV. 1–2 (2003) 25–44.
- E. Kovács 2023 E. Kovács Péter: *Zsigmond király és Velence (1387–1437). Az oroszlán ugrott*. HUN-REN-DE Középkori Magyarország és Közép-Európa Hadtörténete Kutatócsoport. Debrecen, 2023.
- Engel 1987 Engel Pál: Középkori sírok Székesfehérvárott. *Századok* 21 (1987) 613–637.
- Erdősi–Lehmann 1974 Erdősi Ferenc – Lehmann Antal: *Mohács földrajza*. Városi Tanács. Mohács, 1974.

- F. Romhányi et al. 2022 F. Romhányi Beatrix – Szilágyi Zsolt – Demeter Gábor: A Magyar Királyság regionális különbségei a pápai tizedjegyzék keletkezése idején. In: Demeter Gábor et al. (szerk.): Területi egyenlőtlenség – intézményi változás. Magyar gazdaságtörténeti évkönyv. ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Hajnal István Alapítvány. Budapest, 2022. 17–51.
- F. Vattai 1960 F. Vattai Erzsébet: A kölesdi ezüstkincs. *Folia Archaeologica* XII (1960) 243–248.
- Fazekas et al. 2020 Fazekas István – Gebei Sándor – Pálosfalvi Tamás: *Rendi országgyűlések a Magyar Királyságban a 18. század elejéig*. Országház Könyvkiadó. Budapest, 2020.
- Fedeles 2007 Fedeles Tamás: Egy Jagelló-kori humanista pályaképe. Csulai Móré Fülöp (1476/1477–1526). *Levéltári Közlemények* 78 (2007) 35–84.
- Fedeles 2011 Fedeles Tamás: Pécsi püspökök a középkorban IV. *Pécsi Szemle* 14/4 (2011) 14–25.
- Fedeles–Sarbak–Sümegei 2009 Fedeles Tamás – Sarbak Gábor – Sümegei József: *A pécsi egyházmegye története 1. A középkor évszázadai 1009–1543*. Fény Kft. Pécs, 2009.
- Fejes 1928 Fejes György: A múzeum közleményei. *Pécs-Baranyamegyei Múzeumi Értesítő* 10. 37–43.
- Forster 1915 Forster Gyula (szerk.): *Magyarország Műemlékei 4. A Franklin-Társulat nyomása*. Budapest, 1915.
- Fóti – Pánya 2023 Fóti Miklós – Pánya István: Adatok Kalocsa késő középkori hódoltságkori helyrajzához és történetéhez. In: Pánya

- István (szerk.): *Cumania 30. A Kecskeméti Katona József Múzeum évkönyve*. Kecskemét, 2023. 445–466.
- Fölker 1900 Fölker József: *Mohács története. I. korszak. Mohács keletkezésétől 1526-ig, vagyis a török uralom kezdetéig*. Mohács, 1900.
- Fügedi 1982 Fügedi Erik: Mátyás király jövedelme 1475-ben. *Századok* 116 (1982) 484–506.
- Füssy 1901 Füssy Tamás: Ákosházi Sárkány Ambrus végrendelete 1522-ből. In: Komáromy András (szerk.): *Történelmi Tár*. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Budapest, 1901. 137–146.
- Gáll 1987 Gáll Csaba: A nemzetiségi és vallási népcsoportok szerepe Mohács városszerkezetének kialakulásában. *Településfejlesztés* 1987/1 (1987) 30–42.
- Gecsényi 2008 Gecsényi Lajos: Egy köznemesi család a 17. században (A Falussyak). In: Katona Csaba (szerk.): *Gazdaság, társadalom, igazgatás. Tanulmányok a kora újkor történetéből*. Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára. Győr Megyei Jogú Város Levéltára. Győr, 2008. 309–323.
- Gedai 1966 Gedai István: 129. Mohács, Pécsi köz 7. *Régészeti Füzetek* I/20 (1966) 93.
- Gedai 1969 Gedai, István: Fremde Münzen im Karpatenbecken aus den 11-13. Jahrhundert. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 21 (1969) 253–256.
- Gerelyes 2002 Gerelyes Ibolya: Kincslelet Kölesdről. In: Mikó Árpád (szerk.): *Jankovich Miklós (1773–1846) gyűjteményei*. Budapest, 2002

- Gohl 1906 Gohl Ödön (szerk.): Éremleletek. *Numizmatikai Közlöny* 5 (1906) 139–142.
- Görög 2014 Görög Tibor: II. Ulászló király egy denárjainak besorolása. *Az Érem* 70 (2014) 19-21.
- Gyetzvainé et al. 2016 Gyetzvainé Balogh Ágnes – Héczey-Markó Ágnes – Rácz Miklós: A templomra vonatkozó történeti források. In: Lehoczki Zsuzsanna (szerk.): *Az érd-ófalui Szent Mihály-templom műemléki helyreállítása és Historia Domusa*. Magyar Földrajzi Múzeum. Érd, 2016. 23–56.
- Gyöngyössy 1998 Gyöngyössy Márton: Újlaki Miklós boszniai király pénzverése. *Az Érem* 54 (1998) 6–19.
- Gyöngyössy 1999–2000 Gyöngyössy Márton: Mátyás király sziléziai pénzverése. *Numizmatikai Közlöny* 98–99 (1999–2000) 73–82.
- Gyöngyössy 2001–2002 Gyöngyössy Márton: Beatrix királyné körmöcbányai kamaraispánja: Schaider Péter (1486–1494). *Numizmatikai Közlöny* 100–101. (2001–2002) 135–146.
- Gyöngyössy 2003 Gyöngyössy Márton: *Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon*. Doktori Mestermunkák. Gondolat Kiadó. Budapest, 2003.
- Gyöngyössy 2004 Gyöngyössy, Márton: Münzen des 15. Jahrhundert aus Aquileia im mittelalterlichen Ungarischen Geldumlauf. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 55 (2004) 137–159.
- Gyöngyössy 2004A Gyöngyössy Márton: *Altin, akcse, mangir... Oszmán pénzek forgalma a kora újkori Magyarországon*. Budapest, 2004.

- Gyöngyössy 2005 Gyöngyössy Márton: *Középkori magyar aranyforintok. Kincsek a Magyar Nemzeti Bank Látogatóközpontjából.* Magyar Nemzeti Bank. Budapest, 2005.
- Gyöngyössy 2005A Gyöngyössy Márton: A körmöci kamara 1514-es számadása. In: Bíróné Sey Katalin et al. (szerk.): *In memoriam Ludovici Huszár.* Argumentum Kiadó. Magyar Numizmatikai Társulat. Budapest, 2005. 164–178.
- Gyöngyössy 2006 Gyöngyössy Márton: Magyar pénztörténet (1000–1526). In: Ferenczi László – Laszlovszky József – Szabó Péter (szerk.): *Magyar középkori gazdaság- és pénztörténet. Jegyzet és forrásgyűjtemény.* Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006.
- Gyöngyössy 2008 Gyöngyössy Márton: *Florenus Hungaricalis. Aranypénzverés a középkori Magyarországon.* Martin Opitz Kiadó. Budapest, 2008.
- Gyöngyössy 2008a Gyöngyössy Márton: Pénzverés és pénzügyigazgatás (1387–1526). In: Kubinyi et al. (szerk.): *Gazdaság és gazdálkodás a középkori Magyarországon.* Budapest, 2008. 185–197.
- Gyöngyössy 2010 Gyöngyössy Márton: *A királyi Magyarország pénztörténete (1527–1608).* Martin Opitz Kiadó. Budapest, 2010.
- Gyöngyössy 2012 Gyöngyössy Márton: *Magyar pénztörténet (1000–1540).* Martin Opitz Kiadó. Budapest, 2012.
- Gyöngyössy 2013 Gyöngyössy Márton: Egyszarvú vagy farkas? Még egyszer a Szapolyaiak címerhasználatához. *Turul* 86 (2013) 66–73.

- Gyöngyössy 2013–2014 Gyöngyössy Márton: A középkori magyar pénzverés területi szakigazgatási szervei. A pénzverőkamara-rendszer fejlődésének vázlata. *Numizmatikai Közlöny* 112–113 (2013–2014) 125–152.
- Gyöngyössy 2014 Gyöngyössy Márton: „Egy vér folyik ereinkben”. Ki volt II. Mehmed szultán édesanyja. *Turul* 87 (2014) 14–19.
- Gyöngyössy 2015 Gyöngyössy Márton: Tezaurált leletegyüttes része a középkori Hernád településről. In: Nagy Balázs (szerk.): *Kincseskamra. Kincsek és éremleletek Pest megyében. Válogatás a Ferenczy Múzeum Régészeti és Numizmatikai Gyűjteményéből*. Demax Művek Nyomdaipari Kft. Szentendre, 2015. 27–28; 58–61.
- Gyöngyössy 2015A Kálnoki–Gyöngyössy Márton: *Pénzverés és pénzforgalom Nyugat-Magyarországon. (1387–1608)*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, 2015.
- Gyöngyössy 2015B Gyöngyössy Márton: Város és pénzverde a késő középkori Magyarországon. *Budapest Régiségei* 48 (2015) 1–30.
- Gyöngyössy 2016 Gyöngyössy Márton: *A kincstalálástól az ásatásig. A régészeti feltárási jog története és hatályos szabályozása Magyarországon*. Martin Opitz Kiadó. Budapest 2016.
- Gyöngyössy 2017 Gyöngyössy Márton: II. Lajos legendás alkincstartója, Szerencsés Imre és a nova moneta. *Századok* 151/3 (2017) 607–644.
- Gyöngyössy 2018 Gyöngyössy Márton: Nova moneta. II. Lajos sikertelen pénzreformjának rövid története az újabb kutatások tükrében. In: Ringer István (szerk.): *A Fiatal Középkoros Régészek VIII. Konferenciájának Tanulmánykötete*. Sátoraljaújhely, 2018. 371–383.

- Gyöngyössy 2019 Gyöngyössy Márton: *Pankart és csopce. Pénzverés és pénzforgalom Nyugat-Magyarországon (1387–1608)*. Hansági Múzeum. Mosonmagyaróvár, 2019.
- Gyöngyössy 2019A Gyöngyössy Márton: Mátyás nagy pénzreformja, avagy két pénzreform a középkor végi Magyarországon. In: Bárány Attila – Kavecsánszki Máté – Pósnán László – Takács Levente (szerk.): *Hunyadi Mátyás és kora. Memoria Hungariae 12. Az MTA-DE Lendület „Magyarország a középkori Európában” kutatócsoport*. Debrecen, 2019. 160–168.
- Gyöngyössy 2019B Gyöngyössy Márton: Nemesfémtermelés és pénzverés a Hunyadiak árnyékában. *Történeti tanulmányok* 27 (2019) 55–73.
- Gyöngyössy 2020 Gyöngyössy Márton: Sasok és oroszlán. Zsigmond király heraldikai reprezentációja a pénzérméken és a kályhacsempéken. In: Újszászi Róbert (szerk.): *”...mert a gyökér a fa, s nem a korona.” Ünnepi tanulmányok Nagy Ádám numizmatikus 75. születésnapjára*. Múzeumi Tudományért Alapítvány. Szeged, 2020. 77–86.
- Gyöngyössy–Winter 2007 Gyöngyössy, Márton – Winter, Heinz: *Münzen und Medaillen des ungarischen Mittelalters 1000–1526*. Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums. Skira editore Milano. Wien, 2007.
- H. Huszár 1979.
- Hampel 1902 Hampel József: A Nemzeti Múzeum régiségtár gyarapodása 1902-ben. *Archaeologiai Értesítő* 22 (1902) 419–448.

- Harsányi 1921 Dr. Harsányi Pál: Éremleletek. *Numizmatikai Közlöny* 20 (1921) 55–56.
- Hermann 1943 Hermann Egyed: Budáról Belgrádba 1663-ban. Ottendorf Henrik képes útleírása. Szövegét kiadta, magyarra fordította és bevezetéssel ellátta Hermann Egyed. Tolna vármegye múltjából 7. kötet. Pécs, 1943.
- Hermann 1975 Hermann Zsuzsanna: Államháztartás és a pénz értéke a Mohács előtti Magyarországon. Megjegyzések Thurzó Elek költségvetési előirányzatához. *Századok* 109 (1975) 301–336.
- Holl 1993 Holl Imre: Középkori kályhacsempék Magyarországon. III. Archeológiai Értesítő 110 (1993) 201–230.
- Hóman 1916 Hóman Bálint: *Magyar pénztörténet 1000–1325*. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1916.
- Horváth – Huszár 1955–1956 Horváth Tibor Antal – Huszár Lajos: Kamaragráfok a középkorban. *Numizmatikai Közlöny* 54–55 (1955–1956) 21–33.
- Horváth 1935–1936 Horváth Adolf János: Kosdi éremleletek. *Numizmatikai Közlöny* 34–35 (1935–1936) 77.
- Huszár 1939–1940 Huszár Lajos (szerk.): Éremleletek. *Numizmatikai Közlöny* 38–39 (1939–1940) 67–68.
- Huszár 1940 Huszár Lajos: Mátyás pénzei. In: Lukinich Imre (szerk.): *Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára. I. kötet*. Budapest, 1940. 549–574.
- Huszár 1941 Huszár Lajos: A budai pénzverés II. Lajos korában. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 9 (1941) 176–193.

- Huszár 1965–1966 Huszár Lajos: Kamaragrófok a középkorban I. kiegészítés. Numizmatikai Közlöny 64–65 (1965-1966) 55–59.
- Huszár 1969–1970 Huszár Lajos: A lengyel pénzek forgalma Magyarországon a XVI–XVII. században. *Numizmatikai Közlöny* 68–69 (1969–1970) 57–72.
- Huszár 1971 Huszár Lajos: Pénzforgalom és pénzürtékviszonyok Sopronban. *Századok* 105 (1971) 1150–1184.
- Huszár 1974 Huszár Lajos: A magyar aranyforint szerepe Európa középkori pénzforgalmában. In: Szinovszki Sándor (szerk.): *A magyar numizmatikai társulat évkönyve 1974*. Magyar Numizmatikai Társulat. Budapest, 1980. 67–75.
- Huszár 1975 Huszár Lajos: *Habsburg-házi királyok pénzei 1526–1657*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1975.
- Huszár 1979 Huszár, Lajos: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*. Corvina. Budapest, 1979.
- Huszár 1989 [1971] Huszár Lajos: Pénzforgalom és pénzürtékviszonyok Sopronban. In: Dányi Dezső – Zimány Vera (szerk.): *Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1989. 23–61. (Első megjelenés: *Századok* 105 (1971) 1150–1184.)
- Illon 1998 Illon Gábor: A leletfelderítés hagyományos módja. In: Illon Gábor (szerk.): *A régész technikus kézikönyve I*. Pannicvlvs Ser. B. No. 3. Pannicvlvs Régiségtani Egylet. Szombathely, 1998. 23–29.
- Istvánffy 2001 Istvánffy Miklós: *Magyarok dolgairól írt históriája, Tállyai Pál XVII. századi fordításában I/1*. Budapest, 2001.

- Iványi 1910 Iványi Béla: *Bártfa szabad királyi város levéltára. I. kötet: 1319–1525.* Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1910.
- Izsó 2020 Izsó István: Thurzó – Fugger krónika. *A „besztercebányai rézvállalat” története.* Érc és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány. Rudabánya, 2020.
- Jakó 1990 Jakó Zsigmond: A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556). I. kötet. (1289–1484). Magyar Országos Levéltár. Budapest, 1990.
- Janikovich-Bésán 2011 Jankovich-Bésán Dénes: Terepbejárás. In: Müller Róbert (főszerk.): *Régészeti kézikönyv.* Kiadja a Magyar Régész Szövetség. Budapest, 2011. 17–28.
- Jeszenszky 1927–1928 Jeszenszky Géza: II. Lajos denárai. *Numizmatikai Közlöny* 26–27 (1927–1928) 127–143.
- Juhász 2020 Juhász Péter: Egy példa a népességcserére a délvidék pusztulása a török háborúban. *Létünk* 2020/1. (2020) 7–30.
- Jung 2006 Jung Károly: Hunyadi János származáslegendájának/származáslegendáinak kérdéséhez. *Létünk* 36/2 (2006) 26–51.
- K. Németh 2015 K. Németh András: *A középkori Tolna megye települései. Településtörténeti adattár.* Kézirat, 2015.
- Kádár 2017 Kádár Tamás: „Kis Mohács” a Gerecse szívében: a maróti csata. *Honismeret* 2017:1 (2017) 47–52.
- Kahler 1975–1976 Kahler Frigyes: A XVI. századi pénzhamisítás kérdéséhez. *Numizmatikai Közlöny* 74–75 (1976) 53–56.

- Kahler 1979–1980 Kahler Frigyes: A magyarországi középkori pénzhamisítás (II. rész) (Károly Róberttől I. Mátyásig). *Numizmatikai Közlöny* 78–79 (1980) 43–50.
- Kahler 1981–1982 Kahler Frigyes: Középkori pénzhamisításunk kérdéséhez (III., befejező rész). *Numizmatikai Közlöny* 80–81 (1983) 79–83.
- Kalous 2011 Kalous, Antonín: Hunyadi Mátyás és a morva királyi városok (Ford.: Farkas Andrea – Végh András). *Aetas* 26 (2011/3) 154–175.
- Karácson 1904 Karácson Imre (Ford.): *Monumenta Hungariae Historica IV. Acta Extera-Diplomáciai emlékek. Második osztály: írók. Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660–1664.* Magyar Tudományos Akadémia. Budapest, 1904.
- Kardos 1983 Kardos Tibor (Ford.): *Brodarics István. Igaz leírás a magyaroknak a törökökkel Mohácsnál vívott csatájáról.* Magvető Könyvkiadó. Budapest, 1983.
- Kazimir 1976 Kazimir, Stefan: Adalékok a XVI. és XVII. századbeli árak és bérek fejlődéséhez. *Történelmi Szemle* 19/1–2 (1976) 167–210.
- Kenyeres 2021 Kenyeres István: A fiskális-katonai állam kezdetei Európában a 16. század első felében. *Századok* 155/4 (2020) 761–782.
- Kenyeres 2022 Kenyeres István: A Magyar Királyság pénzügyei és katonai költségei Mohács előtt. *Századok* 156/2 (2022) 237–276.

- Kéray 1931 Kéray Endre: A zsoldos és zsoldja. *Magyar Katonai Szemle* 1/3 (1931) 132–142.
- Kiss 1969 Kiss Attila: *Jelentés a Mohács-Kálvin közben talált I. és II. XVI. századi éremleletről*. Pécs, 1969. október 14. Janus Pannonius Múzeum Régészeti Adattár 503/79. (Kézirat)
- Kiss 1970 Kiss Attila: 135. Mohács, Kálvin köz (Baranya m.). *Régészeti Füzetek* I/23 (1970) 88–89.
- Kiss 2001 Kiss Gábor: II. Ulászló M–M verdejelű denárjai. *Az érem* 57 (2001/1) 5–8.
- Koch 1994 Koch, Bernhard: *Corpus Nummorum Austriacorum* (CNA) Band: 1, Mittelalter. Wien, 1994.
- Kolláth 2012 Kolláth Ágnes: Két kora újkori kerámia leletegyüttes a budai Szent György térről. *Budapest Régiségei* 45 (2012) 169–194.
- Kolláth 2017 Kolláth Ágnes: A kora újkori redukált égetésű korsók eredetéről és típusairól. In: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi – Orosz Krisztina (szerk.): *Mesterségek és műhelyek a középkori és kora újkori Magyarországon. Tanulmányok Holl Imre emlékére*. Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet. Budapest, 2017. 307–324.
- Kolláth 2019 Csikiné Kolláth Ágnes: *A kora újkori kerámia tipológiai és kronológiai kérdései Budán*. ELTE BTK Doktori disszertáció. 2019. <http://hdl.handle.net/10831/50352> (letöltés dátuma: 2023.11.30.)
- Kovaliczky–Nagy 2020 Kovaliczky Gergely – Nagy Balázs: Népi ellenállás a csatavesztés után. In: Haramza Márk et al. (szerk.): *Eke*

mentén, csata nyomában. A mohácsi csata kutatásának legújabb eredményei. Martin Opitz Kiadó. Budapest, 2020. 169–177.

Kristó 1967

Kristó Gyula: *Olvasókönyv Békés megye történetéhez I. A honfoglalástól 1715-ig. Forráskiadványok a Békés megyei Levéltárból I.* Békéscsaba, 1967.

Kubinyi 1957

Kubinyi András: A kincstári személyzet a XV. század második felében. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 12 (1957) 25–49.

Kubinyi 1981

Kubinyi András: A mohácsi csata és előzményei. *Századok* 115:1 (1981) 66–107.

Kubinyi 1986

Kubinyi András: A nagybirtok és jobbágyság a középkor végén az 1478-as Garai-Szécsi birtokfelosztás alapján. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 18 (1986) 197–226.

Kubinyi 1990

Kubinyi András: A Mátyás-kori államszervezet. In: Rázsó Gyula – V. Molnár László (szerk.): *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára.* Zrínyi Kiadó. Budapest, 1990. 53–147.

Kubinyi 1999

Kubinyi András: Főúri és nemesi végrendeletek a Jagelló-korban. *Soproni Szemle* 53:4 (1999) 9–19.

Kubinyi 2001

Kubinyi András: Epigráfia. In: Bertényi Iván (szerk.): *A történelem segédtudományai.* Osiris Kiadó. Budapest, 2001. 126–139.

Kubinyi 2001A

Kubinyi András: Ernuszt Zsigmond pécsi püspök rejtélyes halála és hagyatékának sorsa. *A magyar igazságszolgáltatás*

nehézségei a középkor végén. *Századok* 135 (2001) 301–361.

Kumorovitz 1932 Kumorovitz L. Bernát: Mátyás király pecsétjei. *Turul* 1932 (1932) 5–19.

Kumorovitz 1937 Kumorovitz L. Bernát: A magyar királyi egyszerű- és titkospecsét használatának alakulása a középkorban. In: Miskolczy Gyula (szerk.): *A bécsi gr. Klebelsberg Kuno Történetkutató Intézet Évkönyve. V.* Gödöllő, 1937. 69–112.

Kupa 1968 Dr. Kupa Mihály: Pénzrendszereink áttekintése 1526 óta. *Az Érem* 43–44 (1968) 8–17.

Kropf 1895 Kropf Lajos: A török időszámításról. *Hadtörténeti Közlemények* 8/1. (1895) 67–78.

Lakos 1960 Lakos János: II. Ulászló pénzverése. *Numizmatikai Közlöny* 58-59 (1960) 26.

Lakos 1972 Lakos János: II. Ulászló ezüstpénzverése. *A Magyar Numizmatikai Társulat Évkönyve* 1971 (1972) 5–27.

Laszlovszky–Rác 2020 Laszlovszky József – Rác Tibor Ákos: *Fémkeresős kutatások a muhi csatatéren. Közösségi régészet, hadszínterek vizsgálata és a kapcsolódó módszertani kérdések.* Magyar Régészet. Online Magazin. 2020 tél. 70–80.
http://real.mtak.hu/119236/1/Laszlovszky_Ra%CC%81cz_H20T.pdf (letöltés dátuma: 2022. 01. 16.)

Lehoczki 2016 Lehoczki Zsuzsanna: Az érdeőfalui plébánia levéltárának forrásértéke. In: Lehoczki Zsuzsanna (szerk.): *Az érdeőfalui*

	<i>Szent Mihály-templom műemléki helyreállítása és Historia Domusa.</i> Magyar Földrajzi Múzeum. Érd, 2016. 139–232.
Lengyel 2013	Lengyel András: <i>Középkori magyar pénzverés. Aranykönyv 1325–1540.</i> Kiadja a Numis Art Kft. Budapest, 2013.
Lengyel 2020	Lengyel András: <i>Középkori magyar pénzverés. Ezüstkönyv IV. 1440–1466.</i> Kiadja a Coin Art Kft. Budapest, 2020.
Mályusz 1958	Mályusz Elemér: Az izmaelita pénzverőjegyek kérdéséhez. <i>Budapest Régiségei</i> 18 (1958) 301–311.
Marosi 1914	Marosi Arnold: Múzeumok. Gyűjtemények. <i>Numizmatikai Közlöny</i> 13 (1914) 72.
MÉ.	Unger 1997.
Mihalik 1959	Mihalik, Sándor: The Hungarian Cup of The Kremlin. <i>Acta Historiae Artium</i> 6 (1959) 341–355.
Mikó 2002	Mikó Árpád (szerk.): <i>Jankovich Miklós (1772-1846) gyűjteményei.</i> A Magyar Nemzeti Galéria Kiadványai. Budapest, 2002.
Mikó 2014	Mikó Gábor: Ismeretlen országgyűlési emlék a Jagelló-korból. <i>Történelmi Szemle</i> 56/3 (2014) 455–480.
Mikó 2015	Mikó Gábor: Az 1514. évi Lukács-napi országgyűlés törvénykönyvének megszületése. In: C. Tóth Norbert – Neumann Tibor (szerk.): <i>Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról.</i> MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Budapest, 2015. 271–317.

- Mikó 2015B Mikó Gábor: A parasztság költözési jogának szabályozása II. Ulászló király 1514. évi törvénykönyvében. Hamis értelmezések nyomában. In: C. Tóth Norbert – Neumann Tibor (szerk.): *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. Budapest, 2015, 319–332.
- Mikó 2021 Mikó Gábor: *A középkori Magyar Királyság törvényei és a Corpus Juris Hungarici.* Bölcsészettudományi Kutatóközpont. Budapest, 2021.
- Mzz. Pohl 1982.
- Nagy 1863 Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal.* Tizedik kötet. Kiadja Ráth Mór. Pest, 1863.
- Nagy 1986 Nagy Ádám: Éremleletek. *Numizmatikai Közlöny* 84-85 (1986) 181.
- Nagy 2013 Nagy Balázs: Tatárjárás kori pénzleletek Pécsről. In: Varga Máté (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete.* Kaposvár, 2013. 227–238.
- Nagy 2014 Nagy Balázs: A mohácsi I. számú éremlelet tanulságai (Baranya m.). *Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciája.* Szent István Király Múzeum. Székesfehérvár, 2014. november 20–22.
- Nagy 2015 Nagy Balázs: A mohácsi I. számú éremlelet tanulságai. In: Szőlőssy Csilla – Pokrovenszki Krisztián (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának Tanulmánykötete.* Székesfehérvár, 2015. 287–294.

- Nagy 2015A Nagy Balázs: A mohácsi I-es számú pénzlelet (Baranya m.). Fiatal Középkoros Régészek VII. Konferenciája. Dornay Béla Múzeum. Salgótarján, 2015. november 20.
- Nagy 2015B Nagy Balázs: A mohácsi I. számú pénzlelet feldolgozásának eredményei. Pécs, 2015. 1–7. (kézirat)
- Nagy 2015C Nagy Balázs: Tatárjárás kori pénzleletek a Dél-Dunántúlról. In: Szölőssy Csilla – Pokrovenszki Krisztián (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának Tanulmánykötetje*. Székesfehérvár, 2015. 277–285.
- Nagy 2016 Nagy Balázs: Hódoltság kori érem- és kincsleletek Baranya megyében. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Érem- és kincsleletek Baranya megyében. Időszaki kiállítás 2016. március 16. – 2016. május 31.* Pécs, 2016. 34–49.
- Nagy 2016A Nagy Balázs: Hódoltság kori érem- és kincsleletek Baranyában I. Fiatal Középkoros Régészek VIII. Konferenciája. Kazinczy Ferenc Múzeum. Sátoraljaújhely, 2016. november 16.
- Nagy 2017 Nagy Balázs: A mohácsi vész következményei az érem- és kincsleletek tükrében. MTA Pécsi Akadémiai Bizottság. Paks, 2017. november 30.
- Nagy 2017A Nagy Balázs: Részeredmények és lehetőségek a késő középkori mohácsi éremlelet kapcsán. MTA BTK TTI Veretek és leletek. Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, 2017. december 11. <https://tti.abtk.hu/lendulet/kozepkori-gazdasagtortenet/hirek/3011-veretek-es-leletek-lendulet-kutatocsoportunk-a-magyar-nemzeti-muzeumban.html> (letöltés dátuma: 2023.11.21.)

- Nagy 2018 Nagy Balázs: Az 1526. évi lelethorizont az érem- és kincsleletek példáján. Janus Pannonius Múzeum: „Az 1526-os mohácsi csatatér régészeti kutatása.” Pécs, 2018. június 9.
- Nagy 2018A Nagy Balázs: Az érem- és kincsleletek horizontja a mohácsi véstől a törökök kivonulásáig. Fiatal Numizmaták Konferenciája. ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék. Budapest, 2018. október 11.
- Nagy 2019 Nagy Balázs: Az érem- és kincsleletek horizontja a mohácsi véstől a törökök kivonulásáig. In: Gyöngyössy Márton (szerk.): *Numophylacium Novum. Az I. Fiatal Numizmaták Konferenciája (2018) tanulmányai*. Budapest, 2019. 86–101.
- Nagy 2021 Nagy Balázs: *Jelentés mentő feltárásról – Vátya II.* 2021. április 14. 1–4. (kézirat)
- Nagy 2021A Nagy Balázs: Éremlelet a középkori Vátya településről (Pest megye). In: Rácz Tibor Ákos (szerk.): *Kincskeresés, Kaland, Tudomány. Közösségi régészeti projektek Pest megyében*. Ferenczy Múzeumi Centrum. Szentendre, 2021. 80–87.
- Nagy 2022 Nagy Balázs: *Észrevételek és értelmezési lehetőségek az 1241/2. évi kincshorizont lemezpénzei kapcsán*. Tatárjárás konferencia. Pálóczi Horváth András 80. születésnapja tiszteletére. Lakitelek, 2022. szeptember 21–23.
- Nagy 2022A Nagy Balázs: Egy hullámsírba veszett kincslelet története. IV. Fiatal Numizmaták Konferenciája. PIM Kazinczy Ferenc Múzeum. Sátoraljaújhely, 2022. november 17.

- Nagy 2023 Nagy Balázs: Egy hullámsírba veszett kincslelet története (Pest vármegye, Érd). 33. Hóman Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem. Magyar Éremgyűjtő Egyesület. Kozármisleny, 2023. június 16.
- Nagy–Gyöngyössy–Gábor 2019 Nagy Balázs–Gyöngyössy Márton–Gábor Olivér: Késő középkori kincslelet Mohács–Sárhátról. *Archaeologiai Értesítő* 144. 169–176.
- Négyesi 1998 Négyesi Lajos: Fémdektör alkalmazása a régészeti kutatásban. In: Illon Gábor (szerk.): *A régész technikus kézikönyve I.* Pannicvlvs Ser. B. No. 3. Pannicvlvs Régiségtani Egylet. Szombathely, 1998. 31–35.
- Németh 2022 Németh Laura Eszter: 15. századi éremkincs Gőr, Széchenyi út 72 sz. alatti lelőhelyről. *Vasi Szemle* 76/4 (2022) 400–418.
- Neumann 2003 Neumann Tibor: Telekpusztásodás a késő középkori Magyarországon. *Századok* 137/4 (2003) 849–884.
- Neumann 2006 Neumann Tibor: *A Korlátköviek (Egy előkelő család története és politikai szereplése a XV–XVI. században).* Doktori (PhD) értekezés. Piliscsaba, 2006.
- Neumann 2007 Neumann Tibor: *A Korlátköviek - Egy előkelő család története és politikai szereplése a 15–16. században.* Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai sorozat. Győr, 2007.
- Neumann 2019 Neumann Tibor: *Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495).* Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történelemtudományi Intézet. Budapest, 2019.

- Neumann et al. 2019 Neumann Tibor – C. Tóth Norbert – Pálosfalvi Tamás: Két évszázada sztereotípiák fogságában. Helyzetkép a Jagellókor kutatásáról. In: Fodor Pál – Varga Szabolcs (szerk.): *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont. Budapest, 2019. 11–73.
- Novák 2014 Novák Ádám: Egy magyar király uralma Csehországban: Hunyadi Mátyás (1443–1490). *Kiló* 23:4 (2014) 25–30.
- Orsós 2019 Orsós Julianna: Damnum regni? – Újabb szempontok és források a Fugger család és a Magyar Királyság viszonyrendszerének elemzéséhez. *Turul* 2019/3 (2019) 124–129.
- Ortvay 1876 Ortvay Tivadar: Érmek. *Archeologiai Közlemények* 10 (1876) 130–133.
- Pálosfalvi 2009 Pálosfalvi Tamás: *Magyarország Története 7. A Hunyadiak kora 1437–1490*. Kossuth Kiadó. Budapest, 2009.
- Pánya–König 2020 Pánya István–König Frigyes: Adatok Mohács török kori erődítéseinak elhelyezkedéséhez. In: Haramza Márk et al. (szerk.): *Eke mentén, csata nyomában. A mohácsi csata kutatásának legújabb eredményei*. Martin Opitz Kiadó. Budapest, 2020. 143–156.
- Pánya–Mordovin–Nagy 2020 Pánya István – Mordovin Maxim – Nagy Balázs: Sic transit gloria mundi – Szeremlén mezőváros története. In: Wicker Erika (szerk.): *Cumania* 29. Kecskeméti Katona József Múzeum. Kecskemét, 2020. 23–80.

- Pap et al. 2020 Pap Norbert – Gyenizse Péter – Kitanics Máté – Szalai Gábor: Az 1526. évi mohácsi csata helyszíneinek földrajzi jellemzői. *Történelmi Szemle* 52/1 (2020) 111–151.
- Papp 1962 Dr. Papp László: A mohácsi csata halottai. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei* 24 (1962) 33–50.
- Parádi 1963 Parádi Nándor: Magyarországi pénzleletes középkori cserépedények (XI–XVII. század). *Archaeologiai Értesítő* 90/2 (1963) 205–248.
- Paulinyi 1936 Paulinyi Oszkár: Magyarország aranytermelése a XV. század végén és a XVI. század derekán. A Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet évkönyve 6 (1936) 32–142.
- Pesti 1982 Pesti János (szerk.): *Baranya megye földrajzi nevei. II.* Baranya monográfia sorozat. Kiadja a Baranya Megyei Levéltár, Pécs, 1982.
- Pohl 1969–1970 Pohl Artúr: Hunyadi János pénzverése. *Numizmatikai Közöny* 68–69 (1969–1970) 49–56.
- Pohl 1972 Pohl Artúr: *Évszémnélküli magyar dénárok és obulusok. Az éremgyűjtők szakkiadványsorozata 4.* Kiadja a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest, 1972.
- Pohl 1974 Pohl, Artúr: *Ungarische Goldgulden des Mittelalters 1325–1540.* Graz Akademische Druck- und Verlagsantalt, Graz-Austria, 1974.
- Pohl 1978 Pohl Artúr: Mátyás király pénzreform kísérlete Sziléziában (1470–1475). *Az Érem* 34 (1978) 9–12.

- Pohl 1982 Pohl, Artúr: *Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300–1540*. Graz Akademische Druck- und Verlagsantalt, Graz-Budapest, 1982.
- Pusztai 2010 Pusztai Tamás: Középkori falvak és mezővárosok régészeti kutatása. In: Benkő Elek – Kovács Gyöngyi (szerk.): *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon I*. Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete. Budapest, 2010. 112–139.
- Pusztai–Tari 2011 Pusztai Tamás–Tari Edit: Mentő, próba és megelőző régészeti feltárás. In: Müller Róbert (főszerk.): *Régészeti kézikönyv*. Kiadja a Magyar Régész Szövetség, Budapest, 2011. 71–107.
- Rácz 1995 Rácz György: Az Ákos nemzetség címere. *Turul* 1995/1–2. füzet (1995) 11–34.
- Rácz 2008 Rácz, György: 4.19 First Privy Seal of King Matthias (1458–1490). In: Farbaký, Péter et al. (szerk.): *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458–1490*. Budapest History Museum, Budapest, 2008. 243.
- Rácz 2008 Rácz, György: 4.20 Second Privy Seal of King Matthias (1458–1490). In: Farbaký, Péter et al. (szerk.): *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458–1490*. Budapest History Museum, Budapest, 2008. 243.
- Rácz 2008 Rácz, György: 4.22 Second Bohemian Privy Seal of King Matthias (1486–1490). In: Farbaký, Péter et al. (szerk.): *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the*

- Hungarian Royal Court 1458–1490*. Budapest History Museum, Budapest, 2008. 244.
- Renfrew–Bahn 2005 Renfrew, Colin – Bahn, Paul: *Régészet. Elmélet, módszer, gyakorlat*. Osiris, Budapest, 2005.
- Réthy 1899 Réthy László: *Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár. I. kötet: Árpádházi királyok kora*. A Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest, 1899.
- Réthy 1907 Réthy László: *Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár. II. kötet: Vegyesházi királyok kora*. Hornyánszky Viktor Csász. és Királyi Udvar Könyvnyomdája, Budapest, 1907.
- Rómer 1869 Dr. Rómer Flóris: Egyveleg. Éremleletről. *Archaeológiai Értesítő* 1 (1869) 199–200.
- Rosta 2020 Dr. Rosta Szabolcs: *Jelentés Érsekcsanád – Csanád lelőhelyen előkerült középkori éremleletről*. Kecskemét, 2020. 1–2. (kézirat)
- Rosta 2022 Dr. Rosta Szabolcs: *A tatárjárás régészeti horizontja a Kiskunságban*. Tatárjárás konferencia. Pálóczi Horváth András 80. születésnapja tiszteletére. Lakitelek, 2022. szeptember 21–23.
- Rosta–Pánya 2020 Dr. Rosta Szabolcs–Pánya István: *Jelentés Érsekcsanád – Csanád lelőhelyen előkerült középkori éremleletről* (kézirat).
- Rupp 1841 Rupp Jakab: *Magyarország ekkorig ismeretes pénzei, lerajozlva. Történeti 's pénztudományi kútfolk után megmagyarázva. Árpádi korszak*. Buda, 1841.

- Rupp 1846 Rupp Jakab: *Magyarország ekkorig ismeretes pénzei, lerajzolva. Történeti s pénztudományi kútfolk után megmagyarázva. A vegyes házakból királyok korszaka.* Buda, 1846.
- Saltzer 1978 Saltzer Ernő: *Numizmatikai szakszótár.* Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest, 1979.
- Savoia 1922. Savoia, Vittorio Emmanuele III: *Corpus Nummorum Italicorum.* Volume VI. Veneto (zecche minori). Dalmazia – Albania. Roma, 1922.
- Schulek 1926 Schulek Alfréd: Vegyesházi királyaink pénzei és korrendjük. I. Károly Róbert. *Numizmatikai közlöny* 25 (1926) 138–195.
- Schulek 1931–1932 Schulek Alfréd: Vegyesházi királyaink pénzei és korrendjük. II. A budai pénzverés Károly Róberttől Zsigmondig. *Numizmatikai közlöny* 30–31 (1931–1932) 48–70.
- Schulek 1941 Schulek Alfréd: Vegyesházi királyaink pénzei és korrendjük. III. Albert és Erzsébet. *Numizmatikai közlöny* 40 (1941) 1–15.
- Simon 2010 Simon Zsolt: A zágrábi pénzverde 1525. évi számadása. Adatok az 1521. évi pénzreform történetéhez. *Századok* 144:2 (2010) 433–464.
- Simon 2018 Simon, Zsolt: (Nagy)szebeni bérek a középkorban. In: Lupescu Makó, Mária (főszerk.): *Cluj, Kolozsvár, Klausenburg 700.* Erdélyi Múzeum Egyesület. Kolozsvár, 2018. 351–358.

- Solymosi 1981 [1983] Solymosi László (szerk.): *Magyarország történeti kronológiája. 1. kötet. A kezdetektől 1526-ig.* (Második kiadás). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
- Soós 1994 Soós Ferenc: Kameroner Ulrik címere Zsigmond király pénzein. *Az Érem* 50 (1994/2) 12–13.
- Soós 1997 Soós Ferenc: Mühlstein Vid körmöci kamaraispánsága. *Az Érem* 53 (1997/2) 1–5.
- Soós 1998 Soós Ferenc: *A magyar fémpénzek feliratai és címerei.* Budapest, 1998.
- Soós 1999 Soós Ferenc: Mátyás király 1467. évi pénzügyi reformjának gyakorlati végrehajtása. In: Ulrich Attila (szerk.): *Numizmatika és Társtudományok III. kötet.* Nyíregyháza, 1999.
- Soós 1999A Soós Ferenc: *Magyarország kincstartói 1340–1540.* Argumentum Kiadó. Budapest, 1999.
- Soós 2010 Soós Ferenc: Tévesen azonosított családi címerek a középkori magyar pénzekben. *Turul* 83 (2010) 88–91.
- Szabó 1938 Szabó István: Hanyatló jobbágyság a középkor végén. *Századok* 72/1 (1938) 10–59.
- Szalai 2020 Pap Norbert – Gyenizse Péter – Kitanics Máté – Szalai Gábor: Az 1526. évi mohácsi csata helyszíneinek földrajzi jellemzői. *Történelmi Szemle* 62 (2020/1) 111–151.
- Szász 1997 Szász Kálmán: A mezőgazdaság gépesítése. In: Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században II. kötet.* Babits Kiadó, Szekszárd, 1997. 501–504.

- Szentgáli 1925 Szentgáli Károly: Korai évszámos pénzeink. *Az Érem* 3 (1925) 5–11.
- Szita 1976 Szita László: Baranya népeinek pusztulása a 18. század elején. Újabb dokumentumok a „rác” és a dunántúli kuruc csapatok dúlásáról. *Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1974–1975* (1976) 95–120.
- Szita 1976A Szita László: Mohács gazdasági és társadalmi fejlődése a XVIII. század első felében. *Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 1976* (1976) 49–87.
- Szokola 2016 Szokola László: Magyarországi városok zsoldos-állítása a Mátyás- és a Jagelló-korban. In: Farkas Csaba – Lados Tamás – Ribi András – Uhrin Dorottya (szerk.): *Magister historiae II. Válogatott tanulmányok a 2014-ben és 2015-ben megrendezett középkorral foglalkozó, mesterszakos hallgatói konferenciák előadásaiból.* ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola. Budapest, 2016. 122–141.
- Szovák 2008 Szovák, Kornél: King and Church, Mathias Corvinus and Religion. In: Farbaký, Péter et al. (szerk.): *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458–1490.* Budapest History Museum, Budapest, 2008. 393–396.
- Thallóczy 1879 Thallóczy Lajos: *A kamara haszna (Lucrum Camerae) története.* Weiszmann testvérek bizománya. Budapest, 1879.
- Thuróczy 1488 Thuróczy János: *Chronica Hungarorum.* Augsburg – Brünn, 1488.

Toma 2013	Toma, Corina: The undated Denarii minted by Vladislav II – New Monetary subtypes and the Issue of their sequence. <i>Acta Musei Napocensis</i> 50 (2013) 117–138.
Torbágyi–Tóth 2011	Torbágyi Melinda – Tóth Csaba: Numizmatika. In: Müller Róbert (főszerk.): <i>Régészeti kézikönyv</i> . Magyar Régész Szövetség, Budapest, 2011.
Torma 2012	Torma István: <i>Magyarország régészeti topográfiája 11. Az aszódi és a gödöllői járás (MRT XIII/3 kötet)</i> . AduPrint Kiadó és Nyomda Kft., Budapest, 2012.
Tóth 1899	Tóth Ernő: Corpus Nummorum Hungariae. <i>Irodalmi Szemle. Erdélyi Múzeum</i> 16/5 (1899) 328–330.
Tóth 2007	Tóth Csaba: A tatárjárás korának pénzekkel keltezett kincsleletei. In: Ritoók Ágnes – Garam Éva (szerk.): <i>A tatárjárás. Kiállítási katalógus</i> . Budapest, 2007. 79–90.
Tömörkényi–Harsányi 1912	Tömörkényi István – Dr. Harsányi Pál: A szegedi múzeumba került régipénz leletek. <i>Numizmatikai Közöny</i> 11 (1912) 8–15.
Turković 1900	Turković, Milan: Našašća ostanaka prethistorijskoga doba u Kutjevačkoj okolici. Skupno našašće madžarskih novaca XV. i XVI. vijeka. <i>Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu</i> , Vol. 4, No. 1, Zagreb, 1900. 204-205.
Unger 1980 [1997]	Unger Emil: <i>Magyar éremhatározó I. kötet (1000–1540)</i> . Ajtósi Dürer Könyvkiadó, Budapest, 1997.
Unger 2001	Unger Emil: <i>Magyar éremhatározó III. kötet (1740–1922)</i> . Ajtósi Dürer Könyvkiadó, Budapest, 2001.

- Ursinus 2013 Ursinus, Velius Caspar: *Tíz könyv a magyarok háborúiról*. Scriptores rerum Hungaricarum 7. Attraktor, Máriabesnyő, 2013.
- V. Székely 1998 V. Székely György: 16. századi éremlelet Pálmonostoráról (A tallérforgalom első évtizedei Magyarországon). *Cumania* 15 (1998) 5–92.
- V. Székely 1999 V. Székely György: 15–16. századi denárlelet Kunfehértó határából. In: Szakály Aurél (szerk.): *Halasi Múzeum. Emlékkönyv Thorma János Múzeum 125. évfordulójára*. Kiskunhalas, 1999. 365–400.
- V. Székely 1999A V. Székely György: A tallérforgalom összetételének változása a 16. századi Magyarországon és Erdélyben az éremleletek tükrében. (Kitekintés a 17. századra.) In: Bertók Krisztina – Torbágyi Melinda (szerk.): *Emlékkönyv Bíró-Sey Katalin és Gedai István 65. születésnapjára*. Argumentum Kiadó, Budapest, 1999, 315–337.
- Vass 1976 Vass Előd: Mohács város hódoltságkori történetének török forrásai. *Baranyai Helytörténetírás* 8 (1976) 15–48.
- Vass 1977 Vass Előd: A szekcsői-mohácsi szandzsák 1591. évi adóösszeírása. *Baranyai Helytörténetírás* 1977 (1979) 15–93.
- Vattai 1960 Vattai Erzsébet: A kölesdi ezüstkincs. *Folia Archaeologica* 12 (1960) 243–248.
- Veszprémy 2017 Veszprémy László (szerk.): *Magyarország hadtörténete I. A kezdetektől 1526-ig*. Zrínyi Kiadó. Budapest, 2017.
- Wehli 2000 Wehli Tünde: Mátyás első magyar királyi titkos pecsétje (1459). In: Hegedűs András (szerk.): *Megpecsételt*

történelem. Középkori pecsétek Esztergomból. Prímási Levéltár. Esztergom, 2000. 62.

Wehli 2000A

Wehli Tünde: Mátyás király második magyar királyi titkos pecsétje (1464). In: Hegedűs András (szerk.): *Megpecsételt történelem. Középkori pecsétek Esztergomból.* Prímási Levéltár. Esztergom, 2000. 63.

Weszerle 1911

Weszerle József: *Hátrahagyott érmészeti táblái. Szöveggel bővített második kiadás. I. kötet: Képes táblák.* Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiség-Osztálya Engedélyével, a Magyar Numizmatikai Társulat, Budapest, 1911.

10.3. A jelölt tudományos közleményei

1. **Nagy Balázs** – Kovaliczky Gergely: Népi ellenállás a csatavesztés után. In: Haramza Márk et al. (szerk.): *Eke mentén, csata nyomában. A mohácsi csata kutatásának legújabb eredményei.* Martin Opitz Kiadó. Budapest, 2020. 169–177.

2. **Nagy Balázs**: Hódoltság kori érem- és kincsleletek Baranya megyében. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Érem- és Kincsleletek Baranya megyében. Időszaki kiállítás.* Janus Pannonius Múzeum. Pécs, 2016. 35–49.

3. Pánya István – Mordovin Maxim – **Nagy Balázs**: Sic transit gloria mundi: Szeremlén mezőváros története. *Cumania* 29 (2020) 23–80.

4. **Nagy Balázs** – Gyöngyössy Márton – Gábor Olivér: Késő középkori kincslelet Mohács–Sárhátról. *Ach. Ért.* 144/1 (2019) 169–176.

5. **Nagy, Balázs** – Gyöngyössy, Márton – Gábor, Olivér: A Late Medieval Coin Hoard from Mohács-Sárhát. *Specim. nova diss. Inst. Hist. Antique Archaeol. Univ. Quinqueecl.* "Befogadott közlemény", 1–10. 2024.

6. **Nagy Balázs**: Az érem- és kincsleletek horizontja a mohácsi vésztől a törökök kivonulásáig. In: Gyöngyössy Márton (szerk.): *Az I. Fiatal Numizmaták Konferenciája (2018) tanulmányai.* ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2019. 86–101.

7. **Nagy Balázs:** A mohácsi I. számú éremlelet és tanulságai. In: Szölőssy Csilla – Pokrovenszki Krisztián (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának Tanulmánykötete*. Szent István Király Múzeum. Székesfehérvár, 2015. 287–294.
8. **Nagy Balázs** (szerk.): *Kincseskamra: Kincsek és éremleletek Pest megyében. Válogatás a Ferenczy Múzeum Régészeti és Numizmatikai Gyűjteményéből*. Ferenczy Múzeum. Szentendre, 2015.
9. **Nagy Balázs:** Éremlelet a középkori Vátya településről (Pest megye). In: Rácz Tibor Ákos (szerk.): *Kincskeresés, kaland tudomány. Községi régészeti projektek Pest megyében*. Ferenczy Múzeumi Centrum. Szentendre, 2021. 80–87.
10. **Nagy Balázs:** Éremlelet Vác–Szarvas-hegyről. In: Rácz Tibor Ákos (szerk.): *Kincskeresés, kaland tudomány. Községi régészeti projektek Pest megyében*. Ferenczy Múzeumi Centrum. Szentendre, 2021. 72–79.
11. **Nagy Balázs:** A tatárjárás korából származó éremlelet Bakonybélből. In: Dénesi Tamás (szerk.): *Vallis sanctorum. Fejezetek a bakonybéli monostor ezeréves történetéből*. Szt. Maurícius Monostor. Pannonhalma. Pannonhalmi Főapátság Lvt. Bakonybél, 2020. 79–86.
12. Wilhelm Gábor – Rosta Szabolcs – **Nagy Balázs:** Régészeti és Numizmatikai Gyűjtemény = Archaeological and Coins Collection. In: Ifj. Gyergyadesz László (szerk.): *A Kecskeméti Katona József Múzeum Kincsei*. Kecskeméti Katona József Múzeum. Kecskemét, 2020. 110–155.
13. Rácz Tibor Ákos – **Nagy Balázs:** Tatárjárás kori kincslelet Jászkarajenőről. In: Mérai Dóra et al. (szerk.): *Genius loci Laszlovszky 60*. Archeolingua Alapítvány. Budapest, 2018. 258–266.
14. **Nagy Balázs** – Torbágyi Melinda: A Dunaszekcsőn talált kelta éremlelet. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Érem- és Kincsleletek Baranya megyében. Időszaki kiállítás*. Janus Pannonius Múzeum. Pécs, 2016. 17–18.
15. **Nagy Balázs:** A középkori és kora újkori magyar pénzrendszer és változásai. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Érem- és Kincsleletek Baranya megyében. Időszaki kiállítás*. Janus Pannonius Múzeum. Pécs, 2016. 27–29.
16. **Nagy Balázs** – Tóth Zsolt: A római kori pénzrendszer és változásai. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Érem- és Kincsleletek Baranya megyében. Időszaki kiállítás*. Janus Pannonius Múzeum. Pécs, 2016. 19–20.

17. Gáti Csilla – **Nagy Balázs** – Torbágyi Melinda: Baranya megye a késő vaskorban. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Érem- és Kincsleletek Baranya megyében. Időszaki kiállítás.* Janus Pannonius Múzeum. Pécs, 2016. 16–17.
18. **Nagy Balázs**: Középkori érem- és kincsleletek Baranya megyében. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Érem- és Kincsleletek Baranya megyében. Időszaki kiállítás.* Janus Pannonius Múzeum. Pécs, 2016. 30–33.
19. **Nagy Balázs** – Tóth Zsolt: Pénz, érem, kincs, éremlelet, kincslelet. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Érem- és Kincsleletek Baranya megyében. Időszaki kiállítás.* Janus Pannonius Múzeum. Pécs, 2016. 5–7.
20. **Nagy Balázs**: Római kori éremleletek Baranya megyében. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Érem- és Kincsleletek Baranya megyében. Időszaki kiállítás.* Janus Pannonius Múzeum. Pécs, 2016. 22–26.
21. **Nagy Balázs**: Arany solidus Pátyról. In: Nagy Balázs (szerk.): *Kincseskamra. Kincsek és éremleletek Pest megyében. Válogatás a Ferenczy Múzeum Régészeti és Numizmatikai Gyűjteményéből.* Szentendre, 2015. 23, 54–55.
22. **Nagy Balázs**: Arcadius arany solidus Vácról. In: Nagy Balázs (szerk.): *Kincseskamra. Kincsek és éremleletek Pest megyében. Válogatás a Ferenczy Múzeum Régészeti és Numizmatikai Gyűjteményéből.* Szentendre, 2015. 14, 40–41.
23. **Nagy Balázs**: Szőnyi Zsuzsa ajándéka. In: Nagy Balázs (szerk.): *Kincseskamra. Kincsek és éremleletek Pest megyében. Válogatás a Ferenczy Múzeum Régészeti és Numizmatikai Gyűjteményéből.* Szentendre, 2015. 34–35.
24. **Nagy Balázs** – Rácz Tibor Ákos: Tatárjárás kori teaurált leletegyüttes töredéke Dabasról. In: Nagy Balázs (szerk.): *Kincseskamra. Kincsek és éremleletek Pest megyében. Válogatás a Ferenczy Múzeum Régészeti és Numizmatikai Gyűjteményéből.* Szentendre, 2015. 24–25, 56–57.
25. **Nagy Balázs** – Kiss Alexandra: Quaringokból álló éremlelet Abából (Fejér vm.). *Alba Regia*. "Befogadott közlemény". 2024, 1–7.
26. Fazekas András Kristóf – **Nagy Balázs**: A pénzforgalom és kereskedelem emlékei Kecskemét belvárosából. *Arcaeologica Cumanica* 5 (2022) 439–451.
27. **Nagy Balázs**: Támpontok a H. 199 számú lemezpénz és a H. 69 számú denár korrendjéhez. *Studia Comitatus* 37 (2019) 151–165.

28. V. Székely György – **Nagy Balázs**: Érem- és kincsleletek Kiskunmajsa-Jonathermál lelőhelyen. *Arch. Ért.* 143/1 (2018) 197–201.
29. **Nagy Balázs**: Hun kori solidus Beremendről (Baranya megye). *Érem* 73/1 (2017) 15–19.
30. **Nagy Balázs** – Gábor Olivér: Lugio északi vicusának éremanyaga az 1999–2000. évi feltárás alapján (Dunaszekcső, Szent János-hegy). *Janus Pannonius Múz. Évk.* 54 (2017) 255–265.
31. Gáti Csilla – **Nagy Balázs** – Kárpáti Gábor: Előzetes jelentés a pécsváradi vár 2013. évi feltárásából. Preliminary report on the excavation of Pécsvárad Castle. *Régész. kut. Mo.* 2016 (2016) 231–243.
32. **Nagy Balázs** – Rácz Tibor Ákos: Tatárjárás kori teaurált leletegyüttes töredéke Dabásról (Pest megye). *Érem* 72/1 (2016) 1–6.
33. **Nagy Balázs**: Adalék a mai Pest megye 4–5. századi aranypénzforgalmához. *Érem* 72/1 (2015) 1–4.
34. **Nagy Balázs** – Princz Diána: A Pécs, Tettye téri reneszánsz villa és derviskolostor éremanyaga. *Janus Pannonius Múz. Évk.* 53 (2015) 115–124.
35. **Nagy Balázs** – Bertók Gábor: Éremkatalógus. *Paksi múz. füz.* 7/1 (2015) 89–148.
36. **Nagy Balázs**: Lussonium castrum (Paks-Dunakömlőd, Tolna m.) éremanyaga az 1969 és 2011 között végzett régészeti feltárások tükrében. *Paksi múz. füz.* 7/1 (2015) 71–88.
37. **Nagy Balázs**: A szászvári vár 2013. évi feltárásából származó fém- és éremanyag. *Archaeologia – Altum Castrum Online Magazin* 2014 (2014) 2–11.
38. **Nagy Balázs** – Fükőh Dániel: Az Ács, Öbölkúti-dűlőben feltárt késő római kori telep és temető az éremanyag tükrében. *Specim. nova diss. Inst. Hist. Antique Arcaeol. Univ. Quinqueeccles.* 21–22 (2013) 119–143.
39. **Nagy Balázs** – Szabó Domán: A Sávoly – Kerekeskúti- és Basa-réti-dűlői római kori telep 2009. évi megelőző feltárásának bemutatása az éremanyag tükrében. Review of the rescue excavations of 2009 at the Late Roman settlement of Sávoly – Kerekeskúti-dűlő and Basa-réti dűlő through its coin assamblage. *Évkönyv és jelentés a KÖSZ... évi feltárásairól.* 2009, 309–349.

40. **Nagy Balázs:** Éremlelet a hódoltságkori Kara faluból. In: Gyöngyössy Márton – Ringer István (szerk.): *Numophylacium Novum. A IV. Fiatal Numizmaták Konferenciája tanulmányai*. Kazinczy Ferenc Társaság. Sátoraljaújhely, 2023. 46–63.
41. Bertók Gábor – **Nagy Balázs:** Kora újkori sírsoport Majsról. In: K. Németh András – Máté Gábor (szerk.): *A rác/balkáni népesség településtörténete és anyagi kultúrája a hódoltságkori Dél-Dunántúlon. A Wosinsky Mór Múzeumban 2021. szeptember 21-én rendezett konferencia előadásai*. Wosinsky Mór Múzeum. Szekszárd, 2023. 15–32.
42. **Nagy Balázs** – Mozgai Viktória – Farkas Zoltán: Solidusok a bizánci udvarból a magyar kereszténység kezdetén. In: Gyöngyössy Márton – Varga Máté (szerk.): *Numophylacium Novum. A III. Fiatal Numizmaták Konferenciája (2021) tanulmányai*. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2022. 23–33.
43. **Nagy Balázs:** Tatárjárás kori pénzletek a Dél-Dunántúlról. In: Szőlőssy Csilla – Pokrovenszki Krisztián (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának Tanulmánykötete*. Szent István Király Múzeum. Székesfehérvár, 2015. 277–285.
44. **Nagy Balázs:** A Tettye téri reneszánsz villa és a 2009. évi megelőző régészeti feltárás eredményei (Pécs, Baranya megye). The Results of the 2009 Rescue Excavation at the Renaissance Villa on the Tettye Square (Pécs, Baranya County). In: Rácz Tibor Ákos (szerk.): *A múltnak kútja. Fiatal középkoros régészek V. konferenciájának tanulmánykötete*. Ferenczy Múz. Szentendre, 2014. 303–313, 435–440, 469–470.
45. Szabó Máté – Kiss Alexandra – Molnár Róbert – **Nagy Balázs** – Neményi Réka – Szabó András – Takács Péter Nándor – Talabér Ildikó: Előzetes jelentés a Cserdi község (Baranya megye) melletti római villagazdaság 2012. évi próbafeltárásáról és terepi kutatásáról. In: Balázs Péter (szerk.): *Firkák III. Fiatal Római Koros Kutatók III. konferenciakötete*. Savaria Múzeum. Szombathely, 2014. 255–304.
46. **Nagy Balázs** – Tóth Zsolt: 16. századi pénzlelet Pécsről. In: Varga Máté (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának tanulmánykötete*. Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum. Kaposvár, 2013. 251–266.
47. **Nagy Balázs:** Tatárjárás kori pénzletek Pécsről. In: Varga Máté (szerk.): *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának tanulmánykötete*. Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum. Kaposvár, 2013. 227–238.

11. Absztrakt

A doktori értekezés elsődleges célja a mohácsi éremegyüttesek (I., II. számú, illetve Pécsi közű) feldolgozása, s történeti kontextusának megismerése. Az alapadatok megszerzéséhez meg kellett határozni a mohácsi, Duna utcában 1969-ben, földmunkák közepette talált kétkorsónyi ezüstpénzt, valamint a Pécsi közűben talált erszényelet denárjait is. A mohácsi I. és II. számú éremleletek a késő középkor legjelentősebbjei közé sorolhatóak, melyek a Magyarország területéről valaha is előkerültek. A meghatározással egyidejűleg a pénzek egyenkénti leltári nyilvántartásba vételére is sor került, mely végeztével megállapítható, hogy az I. számú éremlelet 18.979, a II. számú pedig 25.102 denárból áll.

A kétkorsónyi ezüstpénz a késő középkori Mohács város délnyugati feléből, a Szent Borbála-templomtól északnyugatra került elő. A Pécsi közű erszényelet Móré Fülöp (1470/1475 k. – 1526. augusztus 29.) pécsi püspök udvarházától alig néhány száz méterre került elrejtésre. A veretek között leginkább 1467–1521 között kibocsátott magyar, és 1420 előtt kibocsátott aquileiai denárok találhatók. A magyar denárok feldolgozása során 94 új típust, és 152 köriratváltozatot azonosítottam. A munka során több típus keltezését, finomkeltezését a rendelkezésemre álló új adatok alapján végeztem el. A két éremegyüttes (I., II. számú) pénztörténeti korszakok szerinti, verdehely és időbeli megoszlása is nagyon hasonló, amihez a Pécsi közű is nagyvonalakban igazodik. A leletegyüttesek gyakori szereplője az ezüsből készült hamisveretek is, melyeket véleményem szerint a nova moneta kibocsátása idején készítették. Ekkor ugyanis a forgalmi rézből készült denárokat leértékelték, s a kereslet az antiqua moneták irányába tolódott. Megállapítható minden 200–250. állami veretre jutott egy ezüsből készült hamisítvány, mely a törvényes 8 latos finomságtól nyilván alább maradt. Bár az évszámos veretek alapján a mohácsi éremegyüttes záródása korainak tűnhet, az egyáltalán nem egyedi eset, amit az azonos záródási idővel rendelkező leletegyüttesek is igazolnak.

Ezek az érem- és kincsleletek kincshorizontként értelmezhetőek, melyek elrejtését, földben maradását az 1526. augusztus 29-i mohácsi csatavesztést követő eseményekkel hozhatjuk összefüggésbe. Ezen leletcsoport jelenleg 38 érem- és kincsleletből áll, mely egy pillanatképet örökített meg az 1526. évi pénzforgalmi viszonyokról. Amennyiben ezt területileg kezdjük elemezni, úgy a pénzhasználatban feltűnő különbségek állapíthatók meg. A Dunántúlon leginkább az antiqua moneták jelenléte, az Alföldön viszont a nova monetáké dominált. A mohácsi éremegyüttesek nagy értékű éremleletek, melyek mellett még a szederkényit kell megemlíteni. E három leletegyüttest leginkább zsoldpénzként értelmezhetjük, melyből 628 lovas katona egy havi bérét lehetett volna fedezni. A doktori értekezésben olvasható numizmatikai kincshorizont azonosításával, a mohácsi csatavesztést követő hónapokat egy teljesen új aspektusból ismertettem.

12. Summary

The primary goal of the dissertation has been to evaluate the medieval coin assemblages known from Mohács and shed light on their historical context. The work started with primary data collection, i.e., identifying and describing the two potfuls of silver coins found during earthworks in Duna Street in Mohács in 1969 and the coins of a purse found in Pécsi Alley. The Mohács I and II coin hoards are amongst the most significant late medieval coin finds ever discovered in the territory of Hungary. Each coin was also inventoried and counted in one go with their description, revealing that Hoard I consists of 18,979, while Hoard II of 25,102 coins.

Their findspots fell in the area of the late medieval town, in its southwestern corner, inside the moated settlement northwest of the Church of St. Barbara [*Szent Borbála*]. The findspot of the third coin assemblage, found in Pécsi Alley, was actually only a few hundred metres away from the courtyard of Fülöp Mór, Bishop of Pécs (around 1470/1475–29 August 1526). All three assemblages contain Hungarian *denars* issued between 1467 and 1521 and some Aquilean mints from before 1420. The processing of the Hungarian *denars* resulted in the identification of 94 new types with 152 legend variants, many of which were dated based on newly gained data. The composition of the two hoards is very similar in terms of monetary historical periods, place of minting, and chronological position, and the purse assemblage from Pécs Alley is generally akin to them. All studied assemblages contain fake silver coins, which, in my opinion, were minted at the time of the *Nova Moneta* monetary reform when the quality of official copper coins gradually decreased, pushing users' preference towards *antique monetae*. One of every 200 or 250 coins was a silver fake, the purity of which (obviously) fell short of the eight-*lat* (ca. four-ounce) standard specified by law. Albeit the closing date of the Mohács coin assemblages might seem too early, based on the dated coins they contain, they are not unique.

The several analogies collected outlined a distinct find horizon comprising hoards and find assemblages interred or hidden in relation to the events following the defeat in the Battle of Mohács on 29 August 1526. Currently, this find horizon includes 38 find assemblages, providing research with a snapshot of the monetary circulation in 1526. The distribution analysis has revealed significant differences between Transdanubia, characterised mainly by the use of *antique monetae*, and the Great Hungarian Plain, where *nova monetae* were preferred. The Mohács I and II hoards represent exceptional value; of the known assemblages, only the hoard from Szederkény is similar to them. These three hoards can be best interpreted as mercenary money; each of them could cover the monthly pay of about 628 cavalymen. Identifying the distinct numismatic find horizon has shed new light on the history of the months following the defeat suffered in the Battle of Mohács.

Függelék

1. Az 1526. évi kincshorizont pénztörténeti adatai a Dunántúlról

Lelőhely / záródás	1467 előtti magyar	I. Mátyás db / %	II. Ulászló db / %	II. Lajos db / %	Külföldi db / %
Mohács, Kálvin köz I. korsó / 1521	2 / 0,01 %	8133 / 42,85%	9648 / 50,83%	1078 / 5,7%	42 / 0,22%
Mohács, Kálvin köz II. korsó / 1521	–	12876 / 51,3%	10882 / 43,35%	1111 / 4,42%	34 / 0,13%
Mohács, Pécsi köz / 1520	–	172 / 41,54%	185 / 44,68%	54 / 13%	2 / 0,48%
Sátorhely I. tömegsír / 1523	–	–	–	–	8 / 100%
Sátorhely II. tömegsír / 1525	–	–	–	–	7 / 100%
Szederkény / 1525	?	?	?	?	?
Pécs, Anna u. – Majorossy I. u. / 1520	?	Volt benne	Volt benne	Volt benne	?
Bátaszék– Lajvérpuszta / 1526 előtt	?	Volt benne	Volt benne	Volt benne	?
Bonyhád / 1526 előtt	–	–	–	–	13 / 100%
Nagyszékely / 1520	1 / 7,7%	5 / 38,5%	4 / 31%	2 / 15%	1 / 7,7%
Sározd / 1526 előtt	6 / ?	2 / ?	Volt benne	Volt benne	–
Érd–Ófalu- Zátony / 1521	–	22 / 38%	27 / 46%	7 / 12%	1 / 2%

Esztergom, Kölcsey F. u. 2. / 1526 előtt	?	?	?	Volt benne	?
Héreg / 1526	–	220 / 23%	255 / 26%	476 / 50%	6 / 0,6%
Mány / 1526 előtt	–	–	Volt benne	Volt benne	–
Bakonyoszlop / 1525		2 / 2%	7 / 7%	93 / 91%	–

1. táblázat: A dunántúli leletegyüttesek kibocsátók szerinti megoszlása⁹⁷⁰

⁹⁷⁰ A táblázatban olvasható adatok részbeni közlésére már sor került: Nagy 2019, 93.

2. Az 1526. évi kincshorizont pénztörténeti adatai az Alföldről

Lelőhely / záródás	1467 előtti magyar	I. Mátyás db / %	II. Ulászló db / %	II. Lajos db / %	Külföldi db / %
Budapest, ELTE, E. Könyvtár / 1526	–	24 / 42%	23 / 40%	9 / 16%	1 / 2%
Mogyoród, Klastrom-hegy / 1524	–	1 / 5%	1 / 5%	19 / 90%	–
Bag / 1526 előtt	–	Volt benne	Volt benne	Volt benne	–
Hévízgyörk – Tófalusi dűlő / 1526	–	–	1 /	mind hamis: 42	–
Kosd / 1523	–	–	Volt benne	Volt benne	–
Újlengyel – Vanya II. / 1521	?	Feldolgoz ás alatt / van benne	Feldolgoz ás alatt / van benne	Feldolgoz ás alatt / van benne	Feldolgoz ás alatt / van benne
Hernád – Telek / 1520	–	–	–	–	2 / 100%
Orgovány – Kargala / 1525	–	–	–	690/100%	–
Császártöltés / 1526	–	1 / 0,3%	1 / 0,3%	339 / 90%	34 / 9%
Hajós–Morcsi-dűlő II./1525	–	–	1 / 5%	18 / 90%	–
Érsekcsanád – Szentgyörgy I. / 1525	–	45 / 47%	23 / 24%	1 / 0,01%	–
Érsekcsanád – Szentgyörgy II. / 1525	–	–	–	58 / 93%	1 / 0,01%
Érsekcsanád – Csanád / 1526 előtt	–	Volt benne	Volt benne	Volt benne	–
Felsőszentiván – HT 137 / 1522	–	3 / 14%	8 / 36%	11 / 50%	–
Bátmonostor – Pusztafalu / 1525	–	–	1 / 1%	157 / 99%	–
Mohács-Sárhát / 1525	–	–	–	61 / 100%	–
Bács-szentiván / 1526 előtt	–	190 / 35%	297 / 54%	61 / 11%	–
Gombos / 1526	–	546 / 39%	725 / 52%	111 / 8%	4 / 0,3%

Kula / 1526 előtt	–	841 / 39%	905 / 42%	340 / 16%	6 / 0,3%
Nagykikinda / 1522	–	871 / 37%	1240 / 53%	217 / 9%	–
Berekszó / 1526 előtt	Volt benne	Volt benne	Volt benne	Volt benne	–

1. táblázat: Az alföldi leletgyűttesek kibocsátók szerinti megoszlása⁹⁷¹

⁹⁷¹ A táblázatban olvasható adatok részbeni közlésére már sor került: Nagy 2019, 93.

3. Az 1526. évi török hódításhoz köthető érem- és kincsleletek listája⁹⁷²

Nr.	Lelőhelyneve	Lelőhely mai neve	Leletegyüttes típusa	Záródás
1.	Bag (Pest vármegye)		éremlelet	1526/1526 előtti évek
2.	Bakonyoszlop (Veszprém vármegye)		éremlelet	1525
3.	Bácsszentiván	Prigrevica (RS)	éremlelet	1526/1526 előtti évek
4.	Bátaszék – Lajvérpuszt (Tolna vármegye)		éremlelet	1526/1526 előtti évek
5.	Bátmonostor – Pusztafalu (Bács-Kiskun vármegye)		éremlelet	1525
6.	Berekszó	Beregsău Mare (RO)	éremlelet	1526/1526 előtti évek
7.	Bonyhád (Tolna vármegye)		éremlelet	1526/1526 előtti évek
8.	Budapest, ELTE, Egyetemi Könyvtár (Pest vármegye)		éremlelet	1526
9.	Császártöltés (Bács-Kiskun vármegye)		éremlelet	1526
10.	Esztergom, Kölcsey Ferenc u. 2. (Komárom-Esztergom vármegye)		éremlelet	1526/1526 előtti évek
11.	Érd – Ófalu-Zátony (Pest vármegye)		éremlelet	1521/1521–1525
12.	Érsekcsanád – Csanád (Bács-Kiskun vármegye)		éremlelet	1526/1526 előtti évek
13.	Érsekcsanád – Szentgyörgy I. (Bács-Kiskun vármegye)		éremlelet	1525
14.	Érsekcsanád – Szentgyörgy II. (Bács-Kiskun vármegye)		éremlelet	1525
15.	Felsőszentiván – HT 137, Bokodi-Kígyós –csatorna (Bács-Kiskun vármegye)		éremlelet	1522
16.	Gombos	Bogojevo (RS)	éremlelet	1526
17.	Hajós – Morcsi-dűlő II. (Bács-Kiskun vármegye)		éremlelet	1525

⁹⁷² A fentiekben összeállított leletkataszter olyan leletegyütteseket tartalmaz, melyek földben maradása/elrejtése az 1526. évi török hadmozdulatokkal hozható összefüggésbe. Azon érem- és kincsleletek esetében, ahol a záró dátum helyett az "1526/1526 előtti évek" jelölés szerepel, ott nem ismerjük a leletegyüttes pontos összetételét, azonban összetételük szerint, jó eséllyel az 1526. évi kincshorizonthoz tartoznak.

18.	Hernád – Telek (Pest vármegye)		éremlelet?	1520
19.	Héreg (Komárom-Esztergom vármegye)		kinszlelet	1526
20.	Hévízgyörk – Tófalusi dűlő (Pest vármegye)		éremlelet	1526 előtti évek
21.	Kosd (Pest vármegye)		éremlelet	1523
22.	Kölesd? / Érd – Ófalu (Pest vármegye)		kinszlelet	1526
23.	Kula	Kula (RS)	éremlelet	1526/1526 előtti évek
24.	Kutjevo	Kutjevo (HR)	éremlelet	1526
25.	Mány (Fejér vármegye)		éremlelet	1526/1526 előtti évek
26.	Mogyoród, Klastrom-hegy (Pest vármegye)		éremlelet	1524
27.	Mohács, Duna utca I–II. (Baranya vármegye)		éremlelet	1521/1521–1525
28.	Mohács, Pécsi köz (Baranya vármegye)		éremlelet	1520/1521–1525
29.	Mohács – Sárhát (Baranya vármegye)		kinszlelet	1525
30.	Nagykikinda	Nagykikinda (RS)	éremlelet	1522
31.	Nagyszékely (Tolna vármegye)		éremlelet	1520
32.	Orgovány – Kargala (Bács-Kiskun vármegye)		éremlelet	1525
33.	Pécs, Sörház u. – Anna u. (Baranya vármegye)		éremlelet	1520
34.	Sárosd (Fejér vármegye)		éremlelet	1526/1526 előtti évek
35.	Sátorhely, I. tömegsír (Baranya vármegye)		éremlelet	1523
36.	Sátorhely, II. tömegsír (Baranya vármegye)		éremlelet	1525
37.	Szederkény (Baranya vármegye)		éremlelet	1525
38.	Újlengyel – Vátya II. (Pest vármegye)		éremlelet	1521

4. Az 1526. évi török hódításhoz köthető kincshorizont repertóriuma

4.1. Bag (Pest vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: 146/1874?⁹⁷³

lelőhely: Bag, belterület (25750 LNYA)⁹⁷⁴

leírás: Varsányi János 1871-ben 22 denárt kínált megvásárlásra, amelyek végül nem kerültek be a múzeumi gyűjteménybe.⁹⁷⁵ Az éremegyüttes I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos vereteit tartalmazta.⁹⁷⁶ Az Magyar Nemzeti Múzeum 1874-ben Rosemwasser Mórtól egy I. Mátyás aranyforintot vásárolt meg.⁹⁷⁷ A pénzek előkerülési helyének azonosságát okkal feltételezhetjük.

záródás: 1526 előtti évek

leletközlés: Az éremlelet részletes közlése nem történt meg.⁹⁷⁸ A rövid leírásokat tartalmazó összefoglalásokból kiderül, hogy annak részletes összetételét nem jegyezték fel. Ebből kifolyólag az említésben szereplő 23 érmet egy töredékes éremleletként értelmezhetjük. Az éremegyüttes ismert veretei alapján megállapítható, hogy annak kibocsátó szerinti összetétele hasonlóságot mutat az 1526. évi eseményekhez köthetőkkel. Így annak elrejtését, földben maradását vélhetően az oszmán had pusztításaival hozhatjuk összefüggésbe.⁹⁷⁹

összetétel: I. Mátyás, II. Ulászló, II. Lajos denárok (22 db), valamint I. Mátyás aranyforint (1. db).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: a hiányos adatok miatt nem megállapítható

irodalom: Torma 2012, 107-109, 116.

4.2. Bakonyoszlop (Veszprém vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: 173-16-7/1984

leírás: Az éremlelet 102 magyar ezüst denárból áll, amely részletes közlésére először 2015-ben került sor.⁹⁸⁰ Az éremlelet pontos előkerülési helye nem ismert.

⁹⁷³ Itt szeretném megköszönni Dr. Szende Lászlónak az MNM Adattár vezetőjének a szakmai segítségét. Hibás adattári szám: Az MRT, 116. oldalán feltüntetett hivatkozási szám téves. A leletegyütteshez kapcsolódó MRT-ben hivatkozott alapadatokat az MNM Érem- és Régiségtárának adattárában nem találtam meg.

⁹⁷⁴ Torma 2012, 116: Pálya János elbeszéléséből ismerjük, hogy 1870-ben nagyapja pincét ásott miközben egy edényben aranypénzeket talált. Amennyiben az elmondottakból ismert lelet azonos a fentiekben leírtakkal, úgy annak előkerülési helyét a középkori falú helyén 3/6. lh.: Torma 2012, 107–109., vagy annak közelében kereshetjük.

⁹⁷⁵ Budapesti Közlöny, 1872, 1. szám, 109.

⁹⁷⁶ Torma 2012, 116. II. Lajos vereteinek leírása: MNM ÉT. 325/1871. 1–5.

⁹⁷⁷ APM 84.18.1. Az aranyforint jelenlegi ismereteink szerint ismeretlen helyen lappang.

⁹⁷⁸ Éremleletként/pénzleletként határozzuk meg azokat a teaurált, vagy elrejtett leletegyütteseket, melyek összetételében kizárólag pénzeket találunk.

⁹⁷⁹ Az 1520–1526 között záródó érem- és kincsleletek katasztere 1–38.

⁹⁸⁰ Gyöngyössy 2015A, 141, 222–223.

záródás: nova moneta 1525

leletközlés: Az éremlelet I. Mátyás (2), II. Ulászló évszám nélküli (2) és évszamos (5), illetve II. Lajos (93) denárokból tevődik össze. A leletegyüttesben lévő antiqua moneta veretek száma 1, míg a nova monétáké 92.

Az I. Mátyás, a II. Ulászló és a II. Lajos antikva moneta vereteket a körmöci kamara bocsátotta ki. Míg a nova monéták a budai (21), a körmöci (38), a nagybányai (1), a nagyszebeni (3), a visegrádi (8), a zágrábi (1), a szomolnoki (7), ismeretlen (2), a boroszlói (7) verde termékei. Köztük rossz állapotuk miatt nem meghatározható (5).

összetétel: I. Mátyás (1458–1490): CNH II. 232. Mzz. 223-1/2 (2). II. Ulászló (1490–1416): CNH II. 272A Mzz. 241-1 (1); CNH II. 276. Mzz. 238-4 (1); CNH II. 278A Mzz. 253-3 1506 (1), 253-4 (1) 1514 (2), 1516 (1). II. Lajos (1516–1526): CNH II. 306A Mzz. 255-1 1518 (1); CNH II. 308A Mzz. 258-1 1521 (1), 1522 (6), 1523 (4), 1524 (6), 1525 (2), ? (2), 258-2 1521 (3), 1522 (8), 1523 (6), 1524 (17), 1525 (3), 258-5 1524 (1), 258-7 1523 (1), 1524 (2), 258-8 1524 (7), ? (1), 258-10 1524 (1), 258-11 1524 (7), 258-13 1524 (1), 1525 (1), 258-16 1525 (3), 258-17 1524 (1), 258-18 1525 (2), ? (1), 258-29 1525 (1); I-H 1525 (1), (?) ? (4).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,61 számítási forint

irodalom: Gyöngyössy 2015A, 141, 222-223., Gyöngyössy 2019, 143, 196.

4.3. Bácsszentiván / Prigrevica (RS)

leltári szám / MNM ÉT: 209/1897

leírás: Az éremlelet 548 ezüstpénzből állt, melyből az éremtári gyűjtemény megtartott 7 példányt, míg a többit visszaküldték a találónak.

leletközlés: Az éremlelet I. Mátyás (190), II. Ulászló (297) és II. Lajos (61) ezüstpénzeiből áll. A lajstrom készítésénél kiemelésre került I. Mátyás nagybányai denárjai közül az **Ń–C**, az **Ń–†** és egy bécsi kibocsátású denár is **S–W** verdejeggyel. II. Ulászló lajstromozott denárjai közül érdemes megemlítenünk egy 1508-ban kibocsátott **M–M** verdejeggyel ellátott denárt. Az adattári leírás során II. Lajos denárjait közönségesnek mondták, ezért azokat nem részletezték. A leletegyüttes részletes összetételét és záródását nem ismerjük. Ennek ellenére a II. Lajos vereteinek jelenléte, és a leletegyüttes összetétele miatt annak záródását, az 1526., vagy az azt megelőző évekre tehetjük. Így a leletegyüttes földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokhoz köthetjük.

összetétel: az éremlelet részletes összetétele nem ismert. Az éremegyüttesből, 1897-ben hét példányt vásárolt meg a Magyar Nemzeti Múzeum, a többit visszaküldték a találónak.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 5,5 számítási forint

irodalom: Gyöngyössi 2003, 323.

4.4. Bátaszék – Lajvérpuszt (Tolna vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Lajvérpusztán 1894-ben egy rézfazékban 4 kg súlyú ezüstpénzt találtak. A szép állapotú ezüstpénzek között I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos kibocsátásából származó vereteket azonosítottak. A megtaláló, a 6000 ezüstpénzt beszolgáltatta a hatóságnak.⁹⁸¹ A lelőhely ismerete a múlt homályába merült, mivel az éremlelet egykori előkerülési helyének azonosítása a közölt adatok birtokában ma már nem lehetséges.

leletközlés: Ugyan a leletegyüttes záródási ideje nem ismert, a II. Lajos veretek alapján azt 1526-ra, vagy az az előtti évekre tehetjük. Az éremlelet földben maradását, vagy elrejtését a török hadmozdulatokhoz köthetjük.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 60 számítási forint

irodalom: közöletlen, az éremlelet említése hírlapokból ismert: Budapesti Hírlap 79. szám (1894. március 20.) 8; Pécsi Közlöny 36. szám (1894. április 1.) 5.

4.5. Bátmonostor – Pusztafalu (Bács-Kiskun vármegye)⁹⁸²

leltári szám / MNM ÉT: TIM 2016.3.14–172

leírás: 2017-ben a középkori Bátmonostor falujában a Türr István Múzeum önkéntes segítői Pap Evelin régész felügyelete mellett végzett műszeres leletfelderítés során a civil önkéntesek hét kivételesen szép állapotú II. Lajos nova moneta veretét találták meg. A pénzek – egymáshoz viszonyított – közeli előkerüléséből már ekkor sejteni lehetett, hogy itt egy több darabos leletegyüttesről lehet szó. Ennek kapcsán 2018-ban egy sikeresnek mondható összefogás jött létre, ami a Türr István Múzeum és a Ferenczy Múzeumi Centrum és a civil önkéntesek közös munkáját jelentette. A mentő feltárás során előkerültekkel együtt összesen 158 érmét találtunk. A feltárás alkalmával dokumentálni tudtuk, hogy az elrejtés egykori helyét az intenzív mezőgazdasági művelés már korábban megsemmisítette.

leletközlés: Az éremlelet összetételében egy évszámos II. Ulászló vereten kívül kizárólag II. Lajos nova moneta veretei találhatók meg. Címletük szerint garasokat (7) és denárokat (151) különböztethetünk meg.

⁹⁸¹ Budapesti Hírlap 79. szám (1894. március 20.) 8; Pécsi Közlöny 36. szám (1894. április 1.) 5.

⁹⁸² Itt szeretném megköszönni a Türr István Múzeum (Baja) múzeumigazgatójának N. Kovács Zitának és régészének Csuvár-Andrási Rékának, valamint Pap Evelinnek, hogy az éremlelet feldolgozását és közlését engedélyezték számomra.

Az éremegyüttes egyetlen antiqua moneta denárja II. Ulászlótól származik, ami a körmöci (1) kamara terméke. Az azonosítható verdehelyű II. Lajos veretek a budai (37), a körmöci (72), a kassai (5), a nagybányai (2), nagyszebeni (1), a visegrádi (13), a zágrábi (3), a szomolnoki (12), a boroszlói (7), és a pozsonyi (1) verdéből kerültek ki.

A leletegyüttes földben maradását/elrejtését, az 1525. évi záró veret alapján, az 1526. évi török hadmozdulatokhoz köthetjük.

összetétel: *II. Ulászló (1490–1516)*: CNH II. 278A Mzz. 253-4 (1), *II. Lajos (1516–1526)*: CNH II. 299 Mzz. 254-1 1522 (7), CNH II. 308A Mzz. 258-1 1521 (2), 1522 (9), 1523 (7), 1524 (10), 1525 (2), Mzz. 258-2 1521 (3) 1522 (10), 1523 (16) 1524 (26), 1525 (12), ? (5), Mzz. 258-3 1524 (3), 1525 (1), ? (1), Mzz. 258-5 1523 (1), Mzz. 258-7 1523 (1), Mzz. 258-8 1524 (4), 1525 (7), ? (1), Mzz. 258-9 1524 (1), 1525 (2), Mzz. 258-11 1523 (1), 1524 (6), 1525 (2), ? (3), Mzz. 258-16 1525 (1), Mzz. 258-16a 1524 (1), Mzz. 258-16d 1524 (1), Mzz. 258-17 1524 (1), Mzz. 258-18 1524 (1), 1525 (2), Mzz. 258-23 1524 (1), Mzz. 258-34 1525 (1), Mzz. 258-35 1524 (1), Mzz. 258. ? (4).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,6 számítási forint

irodalom: közöletlen, a meghatározás a szerző munkája, a régészeti feltárást Nagy Balázs (FMC) és Pap Evelin (TIM) vezetésével, a Ferenczy Múzeumi Centrum és a Türr István Múzeum szakembereinek és civil kutatóinak az összefogásában került sor.

4.6. Berekszó / Beregsău Mare (RO)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Az éremleletet 1902 őszén szántás alkalmával legalább 1420 középkori magyar denárt találták. Ennek kisebb része kb. 423 denár az egykori dél-magyarországi múzeum gyűjteményébe került, köztük Zsigmond, I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos vereteivel. Mivel az éremegyüttes egykoron földművelés során került elő, ezért annak pontos helye már nem azonosítható vissza.

leletközlés: Az éremlelet töredékesnek tudható, záródását a leírt veretek alapján 1526-ra, vagy az azt megelőző évekre helyezhetjük. A leletegyüttes földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokhoz köthetjük.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 14 számítási forint

irodalom: Berkeszi 1907, 10.

4.7. Bonyhád (Tolna vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Lützenburger bonyhádi földműves vaskorsóban 13 tallért talált, melyek kivétel nélkül az 1526. évből származtak.⁹⁸³ A lelőhely ismerete a múlt homályába merült, így az éremleletre a közigazgatási területről származó szórványként tekinthetünk.

leletközlés: Amennyiben megkíséreljük meghatározni azt, hogy milyen tallérokból tevődött össze ez az éremlelet, úgy az 1526-ban vertek közül a következő típusok jöhetnek számításba: Dav. 9207 (1526); Dav. 9473 (1526); Dav. 9476 (1526); Dav. 9824 (1526).⁹⁸⁴ Az éremlelet záródási ideje a külföldi veretek alapján 1526-ra határozható meg.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 16 számítási forint

irodalom: Pécsi Közlöny 95. szám (1895. augusztus 18.) 4.

4.8. Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár (Pest vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Az egyetemi új könyvtárépület alapfalainak ásásakor 59 ezüstpénzből álló erszénylelet látott napvilágot. A pénzek kapcsán I. Mátyás (24), II. Ulászló (évszám nélküli: 12, évszamos: 1506 és 1515 közöttiek 11 db) és II. Lajos (antikva moneta: 6, nova moneta: 3), továbbá II. Lajos (1) aquileiai pátriárka veretéről tesznek említést. A lelőhely beépítettsége miatt régészeti módszerekkel napjainkban nem kutatható.

A verdehely szerinti megoszlás az elsődleges közlésben csak az évszamos veretek esetén azonosítható vissza, amely alapján a II. Ulászló denárok kivétel nélkül a körmöci kamarából származnak, ami a II. Lajos denárok eredete kapcsán is elmondható.

leletközlés: A legkorábbi veret II. Lajos (1412–1439) aquileiai pátriárka kibocsátásából származik. A leletben levő denárok nagyobb része I. Mátyás 1467. évi pénzreformja utáni időszakból származik. II. Ulászló évszamos veretei, bár több év hiátussal, de az 1506-1515 közötti évekből valók (1506 (2), 1509 (1), 1510 (1), 1511 (1), 1513 (3), 1514 (1), 1515 (2)). II. Lajos antiqua moneta denárja 1518 (2), 1520 (2), 1521 (1), 1526 (1) míg a nova monéták 1521 (2) 1524 (1) évszámmal vannak jelen. Ezek alapján a leletegyüttes záródását 1526-ra határozhatjuk meg, aminek a földben maradását, elrejtését a török hadmozdulatokhoz köthetjük.

összetétel: a denárok újbóli referenciaszámhoz kötésére lenne szükség, ez azonban számos helyen bizonytalanságokat vetne fel, mivel a pénzeket Rupp Jakab 1846-ban kiadott éremhatározója alapján határozták meg.⁹⁸⁵

⁹⁸³ Pécsi Közlöny 95. szám (1895. augusztus 18.) 4.

⁹⁸⁴ A korai tallérok magyarországi forgalma kapcsán: V. Székely 1998, 12.

⁹⁸⁵ Rupp 1846.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,6 számítási forint
irodalom: Ortway 1876, 130–131.

4.9. Császártöltés (Bács-Kiskun vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: 229/1931

leírás: Az éremlelet pontosabb előkerülési helye ismeretlen.

leletközlés: A pénzek között batzenek, garasok (33 db), félbatzenek (3 db), denárok (351 db) találhatóak. Itt a magyar (353 db) és külföldi veretek (34 db) egyaránt jelen vannak. A magyar garasok között II. Lajos 1521, 1522. évben kibocsátottakat említhetjük. A külföldi batzenek 1505 és 1522 között kibocsátott veretek találhatóak, melyek a Német-római Birodalom területéről származnak (31 db). A magyar denárok között I. Mátyás (1 db), II. Ulászló (1 db: évsz. n.) és II. Lajos vereteit találjuk meg (339 db). I. Mátyás veretei az 1467 utáni pénzkibocsátásból származnak, II. Ulászló kibocsátásából csak évszám nélküli denárok vannak. Ezeken kívül még jelen vannak II. Lajos 1526-ban vert antiqua monétái (11 db), illetve 1521 és 1525 között vert nova monétái (328 db) is. Az éremegyüttesben összesen 12 meghatározhatatlan állapotú denár volt. A legkésőbbi veret alapján a leletegyüttes záródása 1526-ra tehető, földben maradását, elrejtését a török hadmozdulatokhoz köthetjük.

összetétel: Denár, *I. Mátyás (1458-1490):* CNH II. 232 Mzz. 223-3 (1); *II. Ulászló (1490-1516):* CNH II. 272B Mzz. 242-1 (1); *II. Lajos (1516-1526):* CNH II. 306A Mzz. 255-20 1526 (11), CNH II. 308A Mzz. 258-1 1521 (2), Mzz. 258-1 1522 (11), Mzz. 258-1 1523 (19), Mzz. 258-1 1524 (14), Mzz. 258-1 1525 (4), Mzz. 258-1 bizonytalan évszám (5), Mzz. 258-2 1521 (6), Mzz. 258-2 1522 (33), Mzz. 258-2 1523 (38), Mzz. 258-2 1524 (57), Mzz. 258-2 1525 (22), Mzz. 258-2 bizonytalan évszám (15), Mzz. 258-3 1525 (3), Mzz. 258-5 1523 (2), Mzz. 258-5 1524 (1), Mzz. 258-5 bizonytalan évszám (1), Mzz. 258-7 1524 (7), Mzz. 258-8 1524 (12), Mzz. 258-8 1525 (8), Mzz. 258-8 bizonytalan évszám (4), Mzz. 258-11 1524 (9), Mzz. 258-11 1525 (28), Mzz. 258-11 bizonytalan évszám (4), Mzz. 258-16 1524 (4), Mzz. 258-16 1525 (3), Mzz. 258-18 1524 (1), Mzz. 258-22 1524 (7), Mzz. 258-22 1525 (1), Mzz. 258-23 1524 (3), Nem meghatározható denár (7), hamisítvány (4).

Garas, *II. Lajos (1516-1526):* CNH II. 299 Mzz. 254-1 1522 (1), Mzz. 254-1 bizonytalan (1), Mzz. 254-2 1521 (1).

Külföldi denár, Salzburg évszám nélküli (1).

Külföldi batzen, Augsburg 1523 (2), Bajorország 1505, 1513, Csehország Jagelló Ulászló (1471–1516) évszám nélküli (garas), Konstanz püspökség 1519, évszám nélküli (2), Isny város 1508, Karintia 1516, 1520, Nordlingen 1516, Öttingen 1521, Passau püspökség 1519, 1520,

1522, 1524 (3), Pfalz-Neuburg 1518, 1519, Regensburg 1512, Salzburg Leonhard 1513 (3), 1516, Matheus 1520 (3), 1522, Überlingen 1503. félbatzen Tirol, Zsigmond évszám nélküli (3).
a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 10 számítási forint
irodalom: Huszár 1939–1940, 67.

4.10. Esztergom, Kölcsey Ferenc u. 2. (Komárom-Esztergom vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: –

leírás: A Kölcsey Ferenc u. 2. szám udvarán, 1896-ban földmunkát végeztek, mely során egy egész halom ágyúgolyót, puskacsöveket, szekercéket és II. Lajos kori (1515–1526) pénzeket találtak.

leletközlés: II. Lajos korából való veretek részletező leírását nem ismerjük.

összetétel: A leletegyüttes pontos összetételét nem ismerjük.

irodalom: MRT 5, 164., Esztergom és Vidéke 56 (1896) 3.

4.11. Érd – Ófalu-Zátony (Pest vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: FMC 2018.8.1.1–58

leírás: 2018. november 15-én régészeti mentő feltárást végeztünk az Érd – Ófalu-Zátony nevű régészeti lelőhelyen. Az apadaskori meder szélében Gudmon Sándor egy 58 ezüstpénzből álló éremleletet talált. A pénzekhez régészeti jelenséget nem lehetett társítani, mert azok a Duna köves, sóderes medréből kb. 20 cm-es mélységből kerültek elő.

leletközlés: A veretek között I. Mátyás (22 db), II. Ulászló (27 db), II. Lajos (7 db), hamis ezüst denárt (1 db), illetve egy tiroli krajcárt található. Az erszényleletben található legkésőbbi évszamos veretet 1521-ben bocsátották ki. A záródási idő meghatározásához azonban figyelembe kell venni azt is, hogy ezüst hamisítványt is tartalmaz a pénzlelet, melyek készítése idejét legbiztosabban az 1521–1525 közötti évekre határozhatjuk meg. Az éremlelet idejéből több fegyver és szórvány ezüstpénzek is előkerültek, melyek együttes értékelése alapján a leletek vízbekerülésének az együttes idejét, az 1526. évi török hódítással hozhatjuk összefüggésbe.

összetétel: *I. Mátyás (1458–1490):* CNH II. 235A Mzz. 216-4 Nagy M.1.1.5.A (1), Mzz. 216-8 Nagy 1.7.21.A (1), Mzz. 216-9 Nagy 1.5.12.B (1), Mzz. 216-10 Nagy 1.6.12.C (1), CNH II. 234 Mzz. 219-2 Nagy 2.3.19.B és 2.3.17.A (2), Irodalom – Nagy 2.4.18.A (1), CNH II. 239A Mzz. 221-1 Nagy 3.1.4.C, 3.1.3.B, 3.1.4.C, 3.1.7.B, 3.1.3.A (5), Mzz. 221-4 Nagy 3.4.5.B, 3.4.8.C, 3.4.6.C, 3.4.5.B (4), CNH II. 232 Mzz. 223-1 Nagy 4.2.16.A (5), Mzz. 223-4 Nagy 4.6.1.16.A (1). *II. Ulászló (1490–1516)* CNH II. 272A Mzz. 241-1 Nagy 2.1.1.A (1), Irodalom

– Nagy 2.2.1.D (1), Mzz. 245-2 Nagy 2.6.1.F (1), CNH II. 272B Mzz. 242-1 Nagy 2.7.1.H (3) Nagy 2.7.1.G (1), Irodalom – Nagy 2.1./1.H (1) CNH II. 273 Mzz. 237 Nagy 1.5.2./2.A (1), CNH II. 276 Mzz. 238-1 Nagy 1.4.2./2.A (1), Mzz. 238-4 Nagy 1.4.3./3.A (1), CNH II. 278A Mzz. 253-3 Nagy 11.1./1.H 1506 (1), CNH II 277-278 Mzz. 253-4 Nagy 14.1./2.D 1509 (4), Nagy 14.1./2.G 1509 (1), Mzz. 253-4 Nagy 15.1./2.D 1510 (1), Mzz. 253-4 Nagy 16.1./2.D 1511 (2) Nagy 16.1./2.G 1511 (1), Mzz. 253-4 Nagy 19.1./2.D 1514 (3), Mzz. 253-4 Nagy 20.1./2.A 1515 (2), Mzz. 253-4 Nagy 21.1./2.G 1516 (1), CNH II. 306A Mzz. 255-1 Nagy 22.1./2.D 1516 (1), Mzz. 255-1 Nagy 24.1./2.G 1518 (1), Mzz. 255-1 Nagy 25.1./2.D 1519 (1), Mzz. 255-2 Nagy 26.1./3.J 1520 (1), Mzz. 255-2 Nagy 27.1./3.D 1521 (1) Nagy 27.1./3.G 1521 (2)

hamis: CNH II. 277-278 Mzz. 253-4 Nagy 16.1./2. ezüsből készült hamisítványa (1).

külföldi: Zsigmond (1440–1490) osztrák herceg 1 krajcár (1477–1490): CNA I. J45 (1).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,58 számítási forint

irodalom: Az éremlelet részletes közlésére első kézből itt került sor. Részbeni, előzetes közléseket tartalmazó publikációk: Nagy 2019, 90–99., Kovaliczky–Nagy 2020, 13–21.

4.12. Érsekcsanád – Csanád (Bács-Kiskun vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: A csanádi határban töltés építés közben egy üvegedényt találtak, mely 783 ezüstpénzzel volt teli. A pénzek I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos pénzkibocsátásából származnak. Az üvegedény és az éremlelet a Magyar Nemzeti Múzeumba került, mely a mai napig feldolgozatlan.

leletközlés: Az éremlelet részletes összetétele nem ismert, közöletlen. Az összetétel alapján a záródási időt 1526-ra, vagy az azt megelőző évekre tehetjük, így földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokhoz köthetjük.

irodalom: Rómer 1869, 199., Rosta–Pánya 2020.

4.13. Érsekcsanád – Szentgyörgy I. (Bács-Kiskun vármegye)⁹⁸⁶

leltári szám / MNM ÉT: TIM 2017.1.92–158

leírás: Az éremleletet 2017-ben műszeres leletfelderítés módszerével találták meg. A lelőhelyen egy frissen ültetett gyümölcsös található, ahol ma már csak sekélyen és időszakosan művelik a talajt. A felszín közelében egy összeoxidálódott éremkupac is előkerült,

⁹⁸⁶ Itt szeretném megköszönni a Türr István Múzeum (Baja) régészének Csuvár-Andrási Rékának, hogy az éremlelet feldolgozását és közlését engedélyezte számomra.

mely 69 denárból állt. Ennek közeléből egy másik erszényelet is előkerült, melyet az Érsekcsanád–Szentgyörgy II. éremegyüttesnél ismertetünk.

leletközlés: Az éremlelet I. Mátyás (45), II. Ulászló évszám nélküli (22) és évszamos vereteiből (1), és egy II. Lajos (1) nova moneta denárból áll. A záródási időt a légkésőbbi veretek alapján az 1525. évre lehet meghatározni.

Az I. Mátyás vereteket, a körmöci (36), a nagybányai (6), a kassai (1) kamara bocsátotta ki. A II. Ulászló denárok a körmöci (22) verdéből származnak. II. Lajos denár körmöci (1).

A leletegyüttes földben maradását/elrejtését az 1526. évi török hadmozdulatokhoz köthetjük.

összetétel: I. Mátyás (1458–1490): CNH II. 235A Mzz. 216-6 (1), Mzz. 216-8 (2), Mzz. 216-9 (4), Mzz. 216-13 (3), Mzz. 216-14 (1), Mzz. 219-6 (1), CNH II. 239A Mzz. 221-1 (3), Mzz. 221-2 (2), Mzz. 221-4 (8), CNH II. 233A Mzz. 222 (1), Mzz. 222-9 (1), CNH II. 232 Mzz. 223-1 (14), Mzz. 223-2 (2), ? (2). II. Ulászló (1490-1516): CNH II. 272A N.1.1. (4), CNH II. 272 N. 2.1. (2), 2.1./1. (2), 6.1 (3), 6.1./1. (1), CNH II. 272B N. 7.1. (3), 7.2. (1), CNH II. 276 N. 4.2./3. (1), 4.3./3. (2), 4.2./4 (1), N.Ú. 4.1./5. (1), CNH II. 278A Mzz. 253-3 1507 (1), ? (1). II. Lajos (1516-1526): CNH II. 308A Mzz. 258-2 1525 (1).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,7 számítási forint

irodalom: közöletlen

4.14. Érsekcsanád – Szentgyörgy II. (Bács-Kiskun vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: TIM 2017.1.159–222

leírás: Az éremleletet 2017-ben műszeres leletfelderítés módszerével találták meg. A lelőhelyen egy frissen ültetett gyümölcsös található, ahol ma már csak sekélyen és időszakosan művelik a talajt. A fentiekben ismertetett erszényelet szomszédságából egy másik is előkerült, mely 62 denárból áll.

leletközlés: Az éremlelet II. Lajos (58) nova monétából, valamint hamis rézből készült antiqua monétából (3), valamint egy aquileiai denárból áll. A záródási időt a légkésőbbi veretek alapján az 1525. évre lehet meghatározni.

A II. Lajos veretek, a budai (3), a körmöci (35), a kassai (4), a nagyszebeni (1), a visegrádi (7), a zágrábi (1), a szomolnoki (3), a boroszlói (1), a pozsonyi (1), ismeretlen (2) verdéből kerültek ki.

A leletegyüttes földben maradását/elrejtését az 1526. évi török hadmozdulatokhoz köthetjük.

összetétel: II. Lajos (1516-1526): CNH II. 308A Mzz. 258-1 1521 (1), 1524 (1), 1525 (1), Mzz. 258-2 1522 (7), 1523 (7), 1524 (17), 1525 (1), ? (2), Mzz. 258-3 1524 (3), 1525 (1) Mzz. 258-7 1524 (1), Mzz. 258-8 1524 (5), 1525 (1), Mzz. 258-9 1524 (1), Mzz. 258-11 1524 (2), ? (1),

Mzz. 258-18 1525 (1), Mzz. 258-23 1524 (1), Mzz. 258-29 (1), Mzz. 258-35 (1), Mzz. 258 1521–1525 (1), 1524 (1), Típus: CNH II. 306A Mzz. 255-19 1525? AE (1), Mzz. 255-19 1525 AR (2), CNI VI. 1 (1).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,2 számítási forint

irodalom: közöletlen

4.15. Felsőszentiván – HT 137, Bokodi–Kígyós-csatorna (Bács-Kiskun vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Kovács Gábor múzeumbarát, Felsőszentiván külterületén egy jól körülhatárolható néhány négyzetméteres területen, a középkori Szentiván faluban 23 késő középkori denárt talált.

leletközlés: Az éremlelet összetétele a korszakban ritka, mert egyaránt tartalmaz antiqua monétákat (14 db) és nova monétákat (8 db), valamint egy ezüsből készült hamisveretet is. A legkorábbi veretek I. Mátyás harmadik éremképi reformjának idejéből származnak, melyek között megtalálhatók az 1478–1481 közötti, valamint 1481–1483 közötti időszakban készült denárok is. Ugyan csak egy példányban, de jelen van a negyedik éremképi reform idejének a verete is, a **R – P** / ✱ (sugaras rozetta) verdejegyű denár. Csekély számban megtalálhatók II. Ulászló évszám nélküli veretei is, de a legnagyobb mennyiséget az évszamosok teszik ki. Az antiqua monéták közül a legkésőbbi veretet, II. Lajos, 1520-ban bocsátotta ki. Ezt követik a nova monéták, melyek csak 1521 és 1522 évszámjelzéssel fordulnak elő. Az éremlelet egy ezüsből készült hamisveretet is tartalmaz, mely Thurzó János 1501–1503 között kibocsátott denárját nagyon jó minőségben utánozza, azonban az elő- és a hátlapi éremkép kissé sematikus, valamint a mezőben található mesterjegy azonosíthatatlan.

összetétel: I. Mátyás (1458–1490): N. 3.4.2.-7.b (1), N. 3.1.2.-7.c (1), N. 2-16.a (1) II. Ulászló (1490–1516): N. 4.3./3.-A (1), N. 7.1.-H (1), N. 7.5.-H (1), N. 11.1./1.-G (1), N. 12.1./1.-D (1), N. 12.1./1.-G (1), N. 10.1./2.-D (1), N.20.1./2.-D (1) II. Lajos (1516–1526): N. 23.1./2.-A (1), N. 22.1./2.-G (1), N. 26.1./3.-D (1) CNH II. 308A Mzz. 258-1 1521 (1), 1522 (2) Mzz. 258-2 1521 (2), 1522 (3), N. 7.1. hamisítványa (1).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,2 számítási forint

irodalom: közöletlen, a denárokat a szerző határozta meg. Az éremlelet Bács-Kiskun vármegyei középkori településkutatási program keretében került elő. Ezúton szeretném megköszönni, Dr. Rosta Szabolcsnak (Kecskeméti Katona József Múzeum, múzeumigazgató) és Dr. Pánya Istvánnak (Kecskeméti Katona József Múzeum, földrajzkutató), hogy az adatokat a rendelkezésemre bocsátották.

4.16. Gombos / Bogojevo (RS)

leltári szám / MNM ÉT: 640/1906

leírás: Gomboson az Erdő-dűlőben 1394 ezüstpénz került elő.⁹⁸⁷ A megtalált mennyiségből az éremtári gyűjtemény 11 példányt, az egyetemi pedig 10 darabot tartott meg, s a többit visszaküldték a találónak.

leletközlés: Az éremlelet magyar ezüstpénzekből és török oszporákból áll, összesen 1394 db. A legkorábbi veret egy friesachi denár, melynek pontosabb leírása az adattári anyagból nem derül ki. A pénzek között I. Mátyás (546), II. Ulászló (725) és II. Lajos (111) kibocsátásából származókat, valamint 4 db török akcsét is találunk. Az éremegyüttesben 7 denár állapota végett nem volt meghatározható. Az éremlelet záródási idejét 1526-ra határozhatjuk meg. Földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokhoz köthetjük.

összetétel: I. Mátyás veretek között (1467–1490) találunk 543 denárt és 3 obulust. A II. Ulászló által kibocsátott ezüstpénzek, évszám nélküliekből (1490–1503) és évszámosokból (1503–1516) állnak. Az évszám nélküli pénzek 251 denárból és 4 obulusból, míg az évszámosok 470 denárból állnak. II. Lajos ezüstpénzei között egyaránt jelen vannak az antiqua moneta (99 denár és 8 obulus) és nova moneta (3 denár és 1 obulus) típusok. Az antiqua monéták közötti legkésőbbi veretet 1526-ban bocsátották ki.

Az I. Mátyás denárokat a körmöci (457 db), a nagybányai (51 db), a nagyszebeni (1 db), a kassai (5 db) és a bécsi (6 db) kamarában verték. A II. Ulászló ezüstpénzek a körmöci (715 db), a nagybányai (9 db) és a felsőbányai (1 db) verdék termékei. II. Lajos antiqua monétáit a körmöci (100 db), a budai (7 db), és a visegrádi (4 db) verdékben bocsátották ki. A nova monéták a budai (4 db) kamarából származnak.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 13,8 számítási forint

irodalom: Gohl 1906, 142.

4.17. Hajós – Morcsi-dűlő II. lelőhely (Bács-Kiskun vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: még nincs nyilvántartásba véve

leírás: Hajós külterületén, Szabó Zsolt és Dömötör József múzeumbarátok, 2024. március 17-én 20 denárt találtak, melyek a lelőköri körülmények alapján vélhetően erszényleletként azonosíthatóak. A kis mennyiségű éremlelet mellett a korszakhoz kapcsolódóan fegyverek, köztük két szablya töredék, illetve egy bárd is előkerült. Az éremlelet vélhetően egy törökkel

⁹⁸⁷ Az leletlajstromban a végösszeg elírásra került, a pénzek mennyisége nem 1439, hanem 1394 db.

szemben harcoló jobbágyé lehetett. A lelőhelyhez nem kapcsolódik középkori település, az előkerült leletanyag esetleg egy időszakos, tanya jellegű megtelepedés nyomaira utalhat.

leletközlés: Az éremlelet egy antiqua monétából, tizennyolc nova monétából és egy rézből készült hamis denárból áll. A legkorábbi veret II. Ulászló 1498–1499 közötti pénzveréséből származik. A nova monéták az 1521–1525 közötti esztendőkből származnak. A leletegyüttes záró verete 1525-ben készült. Az éremlelet tartalmaz még egy hamis denárt is, melynek felületét fehér fémbevonattal látták el. A hamis veret II. Lajos nevét viseli, az évszám nem azonosítható, verdejegye **K – G**.

összetétel: II. Ulászló (1490–1516): CNH II. 272A N. 1.1. II. Lajos (1516–1526): CNH II. 308A Mzz. 258-1 ? (1), Mzz. 258-2 1521 (2), 1522 (2), 1523 (3), 1524 (3), 1525 (1), ? (1) Mzz. 258-3 1524 (1), Mzz. 258-8 1525 (1), Mzz. 258-16a 1524 (1) Mzz. 258-29 1525 (1) Mzz. 258 1521 (1) Mzz. 258-1 ? (1) CNH II. 306A Mzz. 255-1 hamisítványa 1516–1520 (1)

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,07 számítási forint

irodalom: közöletlen, a denárokat a szerző határozta meg. Az éremlelet Bács-Kiskun vármegyei középkori településkutatási program keretében került elő. Ezúton szeretném megköszönni, Dr. Rosta Szabolcsnak (Kecskeméti Katona József Múzeum, múzeumigazgató) és Dr. Pánya Istvánnak (Kecskeméti Katona József Múzeum, földrajzkutató), hogy az adatokat a rendelkezésemre bocsátották.

4.18. Hernád – Telek (Pest vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: 2015.12.9999.1–2

leírás: Tóth György a Ferenczy Múzeum civil kutatója, 2015-ben két aranypénzt talált a Hernád–Telek nevezetű középkori lelőhelyen. A területen intenzív mezőgazdasági művelést folytatnak, így nem meglepő, hogy aranypénzek egymástól kb. 15 méterre kerültek elő. Bár nem egy tipikus sok darabszámos éremletről beszélünk, a pénztörténeti adatok ismeretében indokoltnak láttuk a leletkataszterbe való felvételét.

leletközlés: A töredékesnek tartott éremegyüttes egy I. Szulejmán altinból, valamint V. Ferdinánd és Izabella dupla excellentjéből (2 dukát) áll. A spanyol veret 1476 és 1516 közötti, míg az oszmán altint 1520 után Aleppóban bocsátottak ki. A pénzek elrejtője minden bizonnyal egy magasabb rangú török katona lehetett. Földben maradásukat, elrejtésüket az 1526. évi török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 3 számítási forint

irodalom: Gyöngyössy 2015, 27–28, 58–59.

4.19. Héreg (Komárom-Esztergom vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: 253/1888

leírás: A találás körülményeit sajnos nem ismerjük. Az éremtári gyűjtemény az 1046 példányból 55 darabot tartott meg, s a többit visszaküldték a találónak.

leletközlés: Az adattári leírás összesen 1046 ezüstpénzről és két ezüst gyűrűről szól. A leletlajstromban részletezett pénzek száma 1003 db. A kincsleletben magyar és külföldi vereteket egyaránt találunk. Az előbbieket I. Mátyás (220 db), II. Ulászló (255 db) és II. Lajos (476 db) vereteiből tevődnek össze. Míg az utóbbiak Regensburgban (1 db), Tirolban (1 db) és Aquileiában (4 db) kerültek kibocsátásra. A kincslelet legkésőbbi veretét II. Lajos uralkodása alatt 1526-ban (1 db) bocsátották ki.

összetétel: A kincslelet I. Mátyás 1467 és 1490 közötti denárjait tartalmazza. II. Ulászló évszám nélküli denárjainak száma 90, az évszamos veretek megoszlása az 1503–1516 közötti időszakot teljesen lefedik (165 denár). II. Lajos uralkodása alatt vert ezüstpénzek között vannak denárok és obulusok is. 1516 és 1522 között összesen 451 denárt és 23 obulust tartalmaz a lelet. Nova moneta denár és obulus nincs a leletegyüttesben. 1525-ből és 1526-ból összesen 1-1 antiqua monétát tartalmaz a kincslelet. A regensburgi batzent 1522-ben, az osztrák Zsigmond herceg félgarasát 1470–1490 között bocsátották ki. Az aquileiai pátriárkák veretei között I. Antal (2) és II. Lajos (2) denárját említhetjük. A fentiek alapján az éremegyüttes záródást az 1526. évre határozhatjuk meg és az értékek földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

Az I. Mátyás denárok között körmöci (167), nagybányai (23), budai (2), kassai (1) és bécsi (4) kibocsátásúakat találunk. A II. Ulászló denárok elsősorban a körmöci verde termékei, de egy példányt a nagybányai kamara is szolgáltatott. A II. Lajos denárokat kizárólagosan a körmöci verde bocsátotta ki.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 10 számítási forint

irodalom: közöletlen, az éremlelet összetételét leletlajstrom őrzi

4.20. Hévízgyörk – Tófalusi dűlő (Pest vármegye)

leltári szám / gyarapodási naplószám: FMC 2015.33.1.16, 2021.2.2.1–21 / FMC NGYN 2020/44 (8 db leltározatlan, restaurálás alatt), 2024. évi leletgyűjtésből további 13 db

leírás: A hamis pénzekből álló leletegyüttesre Csörgi Zoltán és Csörgi Anna múzeumi önkéntesek hívták fel a Ferenczy Múzeumi Centrum Régészeti Osztályának a figyelmét. A pénzek a Tófalusi-dűlő nyilvántartott régészeti lelőhely periferiájáról kerültek elő. A lelőhely mezőgazdasági művelés alatt áll, így a leletegyüttes mentő feltárásának elvégzése kiemelt

fontossággal bír. Azonban ezt a munkát mindezidáig nem tudtuk elvégezni. 2024. március 5-én sikerült először a helyszínen terepbejárást végezni, ekkor Csörgi Zoltán múzeumi önkéntessel a frissen művelt szántásból további 13 db érmet gyűjtöttünk össze.

leletközlés: A leletegyüttes jelenleg 42 nagyon jó állapotú hamis denárból és egy ezüsből áll. A leltározott veretek alapján elmondhatjuk, hogy a hamisítványok II. Lajos király antiqua monétáinak a mintájára készültek, melyek összesen két verőtőtől származnak. A denárok közül 9-et nagyobb lapkára vertek, melyek előlapján azonosítható, hogy egy 1525. évben készült denárt másoltak. További 12 veret egy másik verőtőtől származik, melyek előlapján, az évszám helyén csak 152 olvasható. A két különböző verőtővel készített hamisítványok köriratai majdnem azonosak, mondanivalójuk azonban értelmetlen. A címerpajzsok kidolgozottsága gyakorlott vésnőkről árulkodik, és a veretek minősége az eredetire hajaz. Ugyanez a megállapítás érvényes a hátlapi Nagyboldogasszony ábrázolásra vonatkoztatva. A fentiekben már említett antiqua monetát, 1505-ben II. Ulászló uralkodása alatt a körmöci kamara bocsátotta ki.

összetétel: A leletegyüttes legkorábbi verete II. Ulászló király 1505. évi pénzkibocsátásából származik. A hamis veretek készítőjét, és készítési helyét nem ismerjük. Az előlapi II. Lajos-kori címerábrázolás, és az évszám alapján azt feltételezem, hogy a denárok 1525-ben, de legkésőbb 1526-ban készültek. Mindezek alapján a záródást az 1526. évre határozhatjuk meg és a pénzek földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,04 számítási forint

irodalom: közöletlen, a denárokat a szerző határozta meg

4.21. Kosd (Pest vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

lelőhely: Kosd, Falu föle (10654 LNYA)

leírás: 1927-ben 20-30 aranyforintot találtak egy bögrébe rejtve. A zárt kontextusból származó pénzeket a találó egy kivételével a mind eladta. A megmaradt aranyforintról Horváth A. Jánostól értesülünk miszerint, az II. Lajos 1523. évi kibocsátásából származott. A pénzeket rejtő, a 16. század első negyedére keltezhető edény a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került.

leletközlés: Az éremlelet aranyforintokból állt, köztük II. Ulászló és II. Lajos veretiről tesznek említést. Így a legkésőbbi veretek közé II. Lajos 1523-ban kibocsátott aranyforintja sorolható, melyről a szemtanú Horváth A. János számolt be.

összetétel: A leletegyüttes részletes összetétele nem ismert.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 20-30 számítási forint

irodalom: Horváth 1935–1936, 77., Parádi 1963, 210-211., 226., 233., 244., 5. kép 1., 18. kép 4., Gyöngyössy 2003, 319., Gyöngyössy 2005, 85., Gyöngyössy 2008, 104., 121., 138. 3. térkép.

4.22. Kölesd? / Érd-Ófalu (Pest vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: Poc. Jank. 50–55

lelőhely: A kincslelet lelőhelye a tudományos köztudat szerint Kölesd, de a véleményünk szerint sokkal inkább Érd-Ófalu. Ezt arra alapozzuk, hogy Érd historia domusában az 1838. évi bejegyzésnél a következő olvasható: „*Miként az az értékes kincs is, amelyet Vucsich Illés érdi paraszt a szőlőjében talált és Illésházy gróf lefoglalt, amelynek tányérján, kancsóján, tálján és minden egyéb tartozékán a Sárkány család betűje volt látható, bizonyítja, hogy az érdi uradalmat a magyar nemesi jog alapján a Sárkány család bírta.*”⁹⁸⁸

leírás: Jankovich Miklós gyűjteménye révén tudjuk, hogy a kincslelet eredetileg 40 pohárból, illetve kehelyből állt. A kincsleletet vélhetően már előkerülésekor többfelé osztották. Az egyik poharat, maga Jankovich cserélte el Illésházy István gyűrűjéért. Az ezüstkincsből a Magyar Nemzeti Múzeumba, Jankovics Miklós révén hat darab került. Vattai Erzsébet a tárgyak közlése során felhívta a figyelmet, hogy azok talpán karcolat betűk olvashatók, melyeken Sárkány – Zablah, Zablah, és Korlat neveket azonosított. A karcolatok Sárkány Ambrusra és feleségére Zablah Zsófiára, valamint Korlatkői Péterre utalnak.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: nem meghatározható

irodalom: Hampel 1902, 442., Mihalik 1959, 341–355., Vattai 1960, 243–248., Gerelyes 2002, 125–127., Lehoczki 2016, 173.

4.23. Kula / Kula (RS)

leltári szám / MNM ÉT: 235/1892

leírás: Az éremleletet 1892-ben Kula község határában találták meg. A lelőhely pontosabb meghatározása az adattári leírásokból nem derült ki. A 2149 példányból az éremtári gyűjtemény 58 darabot vásárolt meg, s a többit visszaküldte a találónak.

leletközlés: Az éremlelet 2149 ezüstpénzből állt. A pénzek részletes meghatározását nem ismerjük. Az adattári leletlajstromból is csak a kibocsátók személyére vonatkozó adatokat ismerhetjük meg. A lelet összetételében magyar és külföldi vereteket találunk. A magyarok

⁹⁸⁸ Lehoczki 2016, 173.

között antiqua és nova monéták is vannak. Az antiqua monéták a következő kibocsátóktól származnak: I. Mátyás (841 denár), II. Ulászló (905 denár) és II. Lajos (315 denár). II. Lajos nova monétáiból 25 példány említhető. A külföldi veretek I. Antal (2 db), II. Lajos (3 db) aquileiai pátriárkák denárjaiból, valamint Jagelló Ulászló (1471–1516) (1 db) cseh fillérjéből állnak.

A kibocsátási helyek meghatározása csak I. Mátyás és II. Ulászló évszám nélküli veretekre korlátozódik. Az I. Mátyás denárokat a körmöci (758 db), a nagybányai (59 db), a budai (5 db), a kassai (5 db) és a bécsi (6 db) kamara bocsátotta ki. A II. Ulászló denárok kivétel nélkül a körmöci verde terméke.

Az éremlelet záródási idejét az összetétele alapján 1526-ra, vagy az azt megelőző évekre határozhatjuk meg. Földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

összetétel: A leletegyüttes részletes összetétele nem ismert.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 21 számítási forint

irodalom: Gyöngyössy 2003, 332.

4.24. Kutjevo / Kutjevo (HR)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Az éremlelet 1014 ezüstpénzből, denárból áll. A leletegyüttes találási körülményeit nem ismerjük.

leletközlés: A pénzek között I. Mátyás (433 db), II. Ulászló (510 db), valamint II. Lajos (71 db) vereteit találjuk meg. A legkorábbi veretek 1467 után kerültek kibocsátásra. II. Ulászló évszámos és évszám nélküli típusok egyaránt jelen vannak. II. Lajos nova moneta denárjaiból egy sincs az éremleletben. Összetételében kizárólag antiqua monéták vannak, melyeket 1516–1522 és 1525–1526 között bocsátottak ki. Így az éremlelet záródását az 1526. évre határozhatjuk meg, földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokhoz köthetjük.

Az I. Mátyás denárok között körmöci, nagybányai, kassai, budai és a bécsi kamara termékeit azonosíthatjuk. A II. Ulászló uralkodása alatt kibocsátott denárok között a körmöci és a nagybányai kamara veretei is jelen vannak. Míg a II. Lajos veretek között csak a körmöci verdéből származó denárok találhatók meg.

összetétel: A leletegyüttes részletes összetétele nem ismert.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 10,1 számítási forint

irodalom: Turković 1900, 205.

4.25. Mány (Fejér vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Mány község határában mintegy 1270 db II. Ulászló és II. Lajos denár és obulust, valamint egy 1500-ban vert salzburgi garast találtak. A lelet előkerülési helye nem ismert.

leletközlés: Az éremlelet összetételéről csak nagyon szűkszavúan szólnak a leletközlés alkalmával. Azt biztosan tudjuk, hogy az éremegyüttes II. Ulászló, valamint II. Lajos – denár és obulus – vereteiből tevődik össze. A leletegyüttest ismeretető cikkből kiderül, hogy a denárok kivétel nélkül II. Lajos pénzkibocsátásához köthetőek, míg az obulusok II. Ulászlótól (CNH II. 279), illetve II. Lajostól (CNH II. 314A) származnak. Az éremlelet záródási idejét 1526-ra, vagy az azt megelőző évekre határozhatjuk meg. Földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

összetétel: Az éremlelet részletes összetételét nem ismerjük.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 6-10 számítási forint

irodalom: Harsányi 1922, 55–56.

4.26. Mogyoród, Klastrom-hegy (Pest vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: TIMV 88.154.1–21

leírás: Az éremleletet Kvassay Judit 1987-ben a Klastrom-hegyen található középkori monostor régészeti feltárása során, a XII. kutatóárok déli szélén, a „C” fal fölötti habarcsos, köves rétegben találta. Az erszénylelet 21 obulusból áll.

leletközlés: Az erszényleletben I. Mátyás (1), II. Ulászló (1) és II. Lajos (19) uralkodása alatt kibocsátott évszám nélküli obulusok találhatóak. II. Lajos obulusainak egy része antiquákból, míg másik fele nova monétákból áll. Az éremegyüttesben található obulusok többségét azonos éremképpel hosszabb időszakon keresztül verik (1521-1525), ezek is alkalmasak lennének a záródási idő meghatározására, azonban a finom keltezést egy másik példány adja. A záródási időt ugyanis az Mzz. 260-2 típus alapján érdemes meghatározni, mivel ezt az obulust a pozsonyi kamara csak 1524-ben bocsátotta ki. Mindezek alapján az éremlelet földben maradását/elrejtését az 1526. évi török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

Az I. Mátyás és a II. Ulászló obulusokat a körmöci kamara (1-1) bocsátotta ki. A II. Lajos veretek között megtalálható a körmöci (14), a budai (4) és a pozsonyi (1) kamara verete is.

összetétel: *I. Mátyás (1458–1490):* CNH II. 242 Mzz. 226-1 (1). *II. Ulászló (1490-1516):* CNH II. 283 Mzz. 249-1 (1). *II. Lajos (1516-1526):* CNH II. 314A Mzz. 259-1 (5), CNH II. 314A Mzz. 259-2 (5), CNH II. 315 Mzz. 260-3 (4), CNH II. 315 Mzz. 260-1 (4), CNH II. 315 Mzz. 260-2 (1).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,08 számítási forint

irodalom: Az obulusok meghatározásai részbeni pontosításra, finomításra szorult, amely munkát a Tragor Ignác Múzeum régésze, Mag Hella kíséretében végeztem el. Torma 2012, 359, 361.

4.27. Mohács, Duna utca I-II. (Baranya vármegye)

leltári szám / JPM RA.: JPM ÉT. Mohács I.: M.1969.1.1–854, M.1969.1.1009–8364, W.1969.1.1.–9677, L.1969.1.1–1078, H.1969.1.1–13; Mohács II.: M.1969.2.1–12983, W.1969.2.1–10881, L.1969.2.1–1111, K.1969.2.1–35, H.1969.2.1–92 / JPM RA. 503/79.

leírás: Az éremleletek 1969-ben az egykori Kálvin közben, a mai Duna utcában, utépítési munkálatai közepette kerültek elő. A földmunkák során egy szürke, illetve egy vörös korsóban is érmek kerültek elő. A két korsó közötti távolság 5,5 méter volt. A régészeti adattári leírások szerint az első korsó 19.488 denárt, míg a második 25.997-et tartalmazott. 2006-ban a Mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeumból visszakerült kiállított éremanyagot egyesével átszámolták, mely során kiderült, hogy az I. éremlelet 18.901, míg a II. 25.043 denárból áll. A szerző által végzett leltározást követően megállapításra került, hogy az I. éremlelet 18.979 denárt, a II. pedig 25.102-öt tartalmaz. Az ezüstpénzeknek a földbe rejtés közelsége végett minden bizonnyal egy tulajdonosa lehetett. A mohácsi I. és II. éremegyüttesek összmennyisége 44.081 denár. Az adattári jelentésből kiderül, hogy a földmunkák során két késő középkori kerámiatöredék is előkerült, melyek esetleg település maradványra utalhatnak, azonban ezt az utépítés során tett régészeti megfigyelések nem igazolták.

leletközlés: lásd az 5. fejezetben. Az éremegyüttesek környezetében található beépítetlen telek roncsolás-mentes (talajradar) régészeti kutatása kiemelten fontos feladat.

összetétel: lásd a leltárban (a dolgozat CD mellékletén)

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 441 számítási forint

irodalom: Kiss 1970, 88-89., Nagy 2015, 287-294., Nagy 2016, 36-38.

4.28. Mohács, Pécsi köz 7. (Baranya vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: JPM ÉT. 79.11.1-51.

leírás: Az éremlelet elsődleges közlése a „*Régészeti Füzetek*” hasábjain jelent meg. Gedai István, a cikkben tévesen egy bécsi denárokból álló 13-14. századi éremleletet ismertetett.⁹⁸⁹ Az éremegyüttest átnézve azok nem bécsi denárok, hanem késő középkori magyar veretek.

⁹⁸⁹ Gedai 1966, 93.

A numizmatikai leltárkönyvben jegyzett 414 ezüst denár egy családi ház alapozásának az ásásakor kb. 60 cm mélyen egy kő alól került elő.

leletközlés: Az erszényeletben magyar és külföldi denárokat egyaránt találunk. A magyar pénzek összetételét I. Mátyás (172 db), II. Ulászló (186 db) és II. Lajos (54 db) denárok alkotják. A külföldiek között az aquileiai pátriárkák (2 db) vereteit találjuk meg, melyek egyben a legkorábban kibocsátott pénzek. Mivel a legkésőbbieket II. Lajos uralkodása alatt 1520-ban bocsátották ki, ezért a leletegyüttes záródási idejét is erre az évre határozhatjuk meg. Az erszényelet ezüsből készült hamisítványt is tartalmaz, amit vélhetően 1521 és 1525 között vertek. Ezek alapján elrejtését, földben maradását, az 1526. évi török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

Az I. Mátyás denárokat a körmöci (145), a nagybányai (13), a kassai (2) és a bécsi (1) kamara bocsátotta ki, míg 11 denár esetében a verdehely nem meghatározható. A II. Ulászló és a II. Lajos denárok kivétel nélkül a körmöci kamara termékei.

összetétel: I. Mátyás (1458–1490): CNH II. 235A Mzz. 216-6 (2), Mzz. 216-8 (2), Mzz. 216-9 (8), Mzz. 216-13 (11), Mzz. 216-14 (1). CNH II. 236 Mzz. 217 (4). CNH II. 234 Mzz. 219-2 (5), Mzz. 219-3 (2), Mzz. 219-4 (6), Mzz. 219-6 (4). CNH II. 239A Mzz. 221-1 (9), Mzz. 221-2 (13), Mzz. 221-4 (31). CNH II. 233A Mzz. 222-6 (1), CNH II. 232 Mzz. 223-1 (61). CNH II. 238 Mzz. 226 (1). ? (11). II. Ulászló (1490-1516): CNH II. 276 Mzz. 238-1 (3), Mzz. 238-2 (1), Mzz. 238-3 (14), Mzz. 238-4 (8). CNH II. 272A Mzz. 241-1 (14). CNH II. 274 Mzz. 243-1 (28), Mzz. 243-2 (4). CNH II. 278A Mzz. 253-3 1503 (1), 1504 (7), 1505 (15), 1506 (7), 1507 (14), 1508 (6), 1509 (1), 1508 ezüst hamis (1), ? (3), Mzz. 253-4 1508 (1), 1509 (4), 1510 (9), 1511 (3), 1512 (6), 1513 (5), 1514 (11), 1515 (7), 1516 (5). II. Lajos (1516-1526): CNH II. 306A Mzz. 255-1 1516 (4), 1517 (12), 1518 (14), 1519 (13), 1520 (11). Külföldiek: II. Antal (1402-1412) aquileiai pátriárka Bern. 67 (1), II. Lajos (1412-1439) aquileiai pátriárka Bern. 69 (1).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 4,2 számítási forint

irodalom: a meghatározások a numizmatikai leltárkönyvből ismertek, mely adatok kisebb-nagyobb pontosításokra szorultak. Nagy 2016, 36-38.

4.29. Mohács – Sárhát (Baranya vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: JPM ÉT. 2016.1.1-61.

leírás: Máté Tamás a Janus Pannonius Múzeum civil kutatója, 2015-ben néhány összetapadt nova moneta denárra bukkant. A lelőhely régészeti felderítése/kutatása Máté Tamással

közösen, Gábor Olivér⁹⁹⁰ és Nagy Balázs⁹⁹¹ vezetésével, valamint Szajcsán Éva⁹⁹² szakmai felügyeletével történt meg.⁹⁹³ A lelőhelyen több alkalommal műszeres leletfelderítéssel egybekötött régészeti terepbejárást, illetve mentő feltárást végeztünk. Az összetapadt pénzek a mezőgazdasági művelés következtében a felszín közelébe kerültek, amiket a fémkereső műszer könnyedén megtalált. A régészeti munkák végére, itt összesen 61 denár és egy ezüst fülesgomb került elő. Utoljára 2017. szeptember 20-án került sor a lelőhely átvizsgálására, amikor már csak 6 denár került elő. A korábbiakhoz képest ez csekély mennyiség volt. A lelőhelyen 2017. év végéig évente kétszer végeztünk terepbejárást, mely alkalmak lehetőséget biztosítottak a kincslelet tágabb környezetének a vizsgálatára is. A kincslelettől, kb. 20 méterre egy kb. 10x10 méteres területen alig fél tucat késő középkori szürke korsótöredéket találtunk. Továbbá kettő bronzból készült leveles díszű áttört ruhakapocs is előkerült. Ezek a leletek egy időszakos tanyaszerű megtelepedés nyomaira utalnak.

leletközlés: A kincslelet kizárólag II. Lajos (1516-1526) nova moneta denárjaiból áll. Ezeket a pénzeket 1521 és 1525 között bocsátották ki. A kincslelet záródását a legkésőbbi veret alapján 1525-re határozhatjuk meg, amelynek földben maradását/elrejtését a török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

összetétel: II. Lajos (1516-1526): CNH II. 308A Mzz. 258-1 1522 (3), 1523 (1), 1524 (3), Mzz. 258-2 1521 (1), 1522 (11), 1523 (13), 1524 (4), 1525 (3) 152? (3), Mzz. 258-3 1524 (1), Mzz. 258-8 1524 (1), 1525 (3), Mzz. 258-10 1525 (1), Mzz. 258-11 1523 (2), 1524 (3), 1525 (2), 152? (2), Mzz. 258-18 1525 (1), Mzz. 258 1522 (1), 1524 (1), 152? (1).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,2 számítási forint

irodalom: Nagy – Gyöngyössi – Gábor 2019, 169–176.

4.30. Nagykikinda / Nagykikinda (RS)

leltári szám / MNM ÉT: 660/1905

leírás: Az éremleletet Adamovits Miksa nagykikindai lakos tanyáján találták. A leletegyüttes 2098 ezüstpénzből állt. A múzeumi éremgyűjtemény számára egy darabot sem tartottak meg, viszont az egyetemi éremtár részére 24 példányt megvásároltak, s az éremgyüttes további vereteit visszaküldték a találónak.

leletközlés: Az éremleletben magyar és külföldi vereteket egyaránt találunk, bár utóbbi mennyisége elenyésző. A leletben lévő legkorábbi veretek I. Mátyás (1458-1490) uralkodása

⁹⁹⁰ Régész, Janus Pannonius Múzeum

⁹⁹¹ Régész-numizmata, Ferenczy Múzeumi Centrum

⁹⁹² Régészeti felügyelő, Pécsi Járási Hivatal Építésügyi- és Örökségvédelmi Osztály

⁹⁹³ A műszeres leletfelderítés terén több alkalommal is a Detect Max Hungary Kft. volt segítségünkre.

alatt kerültek kibocsátásra (871). A pénzek között megtaláljuk II. Ulászló évszám nélküli és évszamos vereteit (1240), továbbá II. Lajos antiqua monétáit (191), valamint nova monétáit (26) is. II. Lajos antiqua monétái 1516 és 1521 között kerültek kibocsátásra. Míg a legkésőbbi denárok a nova monéták, melyeknek 1521–1522 közötti veretei fordultak elő. E denárok alapján az éremlelet záródását 1522-re határozhatjuk meg, amelynek elrejtését/földben maradását az 1526. évi török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

Az I. Mátyás denárokat a körmöci (764), a nagybányai (68), a nagyszebeni (7), a kassai (7), a bécsi (11) és a budai (7) kamara bocsátotta ki, míg 2 denár esetében a verdehelyet nem lehetett megállapítani. A II. Ulászló denárokat egy nagybányai veret kivételével mind a körmöci kamarában állították elő. A II. Lajos antiquák is kivétel nélkül a körmöci verdéből származnak. A nova monéták között egyaránt megtaláljuk a körmöci (3) és budai (23) kamara denárjait.

összetétel: Az éremleletről 1905-ben leletlajstrom készült, melynek kevésbé részletes kidolgozottsága miatt a pénzek újrathatározása számos pontatlanságot eredményezne.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 20,5 számítási forint

irodalom: Gohl 1906, 140., Tömörkény–Harsányi 1912, 11., Gyöngyössy 2003, 334.

4.31. Nagyszékely (Tolna vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: 283/1894

leírás: Az éremleletet Schatt Péter nagyszékelyi lakos találta, melyben 12 db magyar arany, egy ezüst garas, valamint II. Ulászló aranyforintjának egykori réz hamisítványa volt.

leletközlés: Az aranyforintok között megtaláljuk I. Ulászló (1), I. Mátyás (5), II. Ulászló (4), valamint II. Lajos (2) vereteit. Az ezüst garast János Frigyes szász választófejedelem 1507–1525 között bocsátotta ki. Az éremlelet záródási idejét a II. Lajos évszamos aranyforintok alapján 1520-ra határozhatjuk meg. Az leletegyüttes földben maradását/elrejtését az 1526. évi török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

Az I. Ulászló aranyforint a nagybányai verdében készült, az I. Mátyás aranyforintokat a körmöci (1), és a nagybányai (4) kamara bocsátotta ki. A II. Ulászló aranyak a körmöci (1), a nagybányai (2) és a nagyszebeni (1) verdéből származnak. A II. Lajos aranyforintok a körmöci és a nagyszebeni kamara pénzkibocsátásának a termékei.

összetétel: A leletlajstromban bár megtalálhatóak a verdejegyek, meghatározásuk a típusváltozatok sokfélesége végett nem az lehetséges.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 12 számítási forint

irodalom: Gyöngyössy 2005, 85., Gyöngyössy 2008, 121, 138.

4.32. Orgovány – Kargala (Bács-Kiskun vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Az éremlelet 690 denárból áll, amely előkerülési körülményeit nem ismerjük.

leletközlés: Az éremleletben II. Lajos nova moneta denárjait találjuk meg. A publikációban olvasható forrásanyag hibás referencia számokat közöl, azonban a verdejegyek közzétételének köszönhetően a denárok újrathatározása ez esetben lehetséges volt. Az éremlelet záródási idejét a nova moneta denárok 1525-re határozzák meg. Ennek fényében a leletegyüttes földben maradását/elrejtését az 1526. évi török hadmozdulatokhoz köthetjük.

A denárok a körmöci, a nagybányai, a nagyszebeni, a kassai, a budai, a visegrádi, a zágrábi, a boroszlói, a pozsonyi kamarák pénzkibocsátásból származnak.

összetétel: II. Lajos (1516-1526): CNH II. 308A Mzz. 258-1 1521 (6), Mzz. 258-1 1522 (24), Mzz. 258-1 1523 (31), Mzz. 258-1 1524 (41), Mzz. 258-1 1525 (4), Mzz. 258-2 1521 (19), Mzz. 258-2 1522 (67), Mzz. 258-2 1523 (79), Mzz. 258-2 1524 (110), Mzz. 258-2 1525 (20), Mzz. 258-3 1524 (10), Mzz. 258-5 1524 (2), Mzz. 258-5 1525 (1), Mzz. 258-7 1524 (12), Mzz. 258-8 1524 (15), Mzz. 258-8 1525 (22), Mzz. 258-9 1525 (3), Mzz. 258-10 1525 (1), Mzz. 258-11 1524 (30), Mzz. 258-11 1525 (31), Mzz. 258-14 1524 (6), 258-16 1524 (7), Mzz. 258-18 1525 (3), Mzz. 258-23 1524 (6), Mzz. 258-29 1525 (19), Mzz. 258-33 1524 (3), Mzz. 258-33 1525 (1), Mzz. 258-35 1524 (1). Bizonytalan verde: 1522 L-(?) (1), 1522 ?-? (2), 1524 L-? (9), 1524 ?-/L-R (1), ? (1), 1524 L-? (2), 1525 L-? (5), 1525 ?-R/N (2), 1525 ?-P (1). Bizonytalan kibocsátási év, vagy verde: Mzz. 258-1 (10), Mzz. 258-2 (36), Mzz. 258-3 (5), Mzz. 258-5 (1), Mzz. 258-7 (2), Mzz. 258-8 (8), Mzz. 258-10 (1), Mzz. 258-11 (8), Mzz. 258-18 (1), Mzz. 258-35 (2), B-? (1), L-? (16), R-?/L-? (1), ?-B (3), ?-K (5), ?-P (1), ?-V (1), L-?/N (1), L-? (1), ? (2). Csak előlapi veret (1), hamis (2).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 2,3 számítási forint

irodalom: Nagy 1986, 181.

4.33. Pécs, Sörház és Anna utca (Baranya vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Az éremlelet 1926. november 10-én, egy agyagkorsóban, 2 méter mélységben földmunkák során került elő.

leletközlés: A denárok közt voltak I. Mátyás király kibocsátásából származók, II. Ulászló évszám nélküliek és évszamosak (denár és obulus), valamint II. Lajos 1516 és 1520 között készült denárjai is jelen voltak. A teljes éremlelet 257 ezüstpénzből áll, melyek közül a légkésőbbit 1520-ban bocsátották ki. A leletegyüttes elrejtését/földben maradását az 1526. évi

török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe. Az éremlelet általam való felkutatása sikertelen volt.

összetétel: Az éremlelet leletkatasztere nem ismert.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 2,5 számítási forint

irodalom: Fejes 1928, 37–38.

4.34. Sárosd (Fejér vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: nincs

leírás: Az éremlelet előkerülési körülményei nem ismertek.

leletközlés: Az éremegyüttesben I. Károly, I. Lajos, Hunyadi János, V. László és I. Mátyás aranyforintjai, valamint II. Ulászló és II. Lajos denárjai fordultak elő. Az éremlelet összetétele, illetve a II. Lajos denárok jelenléte alapján az éremlelet záródási idejét az 1526., vagy az azt megelőző évekre határozhatjuk meg. Földben maradását/elrejtését az 1526. évi török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

összetétel: Az éremlelet részletes összetételét nem ismerjük. A Szent István Király Múzeum Numizmatikai nyilvántartásában nem szerepel a sárosdi lelőhely. A gyűjtemény összetételében azonban feltűnő, hogy ugyan lelőhely megjelölés nélkül, de jelen vannak a fenti kibocsátóktól származó aranyforintok. A sárosdi éremlelet aranyforintjainak rekonstruálását a következőkben a nyilvántartási adatok szerint megkísérelhetjük elvégezni. A72: I. Károly aranyforint (1), A70, A71: I. Lajos aranyforint (2), A78: Hunyadi János aranyforint (1), A79–81: V. László aranyforint (3), A82–83: I. Mátyás aranyforint (2). A numizmatikai nyilvántartás szerint kilenc lelőhely megjelölés nélküli aranyforint található a múzeum gyűjteményében, melyeket kapcsolatba hozhatunk a sárosdi éremegyüttessel.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: legalább 9 számítási forint

irodalom: Marosi 1914, 72., Gyöngyössy 2005, 87.

4.35. Sátorhely, I. tömegsír (Baranya vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: JPM ÉT. 61.121.1–8

leírás: Az erszénylelet 1960-ban, az I. számú tömegsír feltárása során a csontok közül került elő. A nyolc darab ezüstpénz egybe volt patinásodva. Papp László a feltárást végző régész megállapításai szerint a megtalált tömegsírban a magyar sereg katonái nyugszanak. Az erszénylelet kapcsán azonban azon a véleményen volt, hogy az idegen pénzek külföldi katonák jelenlétére utalnak.

leletközlés: Az éremlelet összetételében évszámos vereteket találunk, melyek kivétel nélkül külföldi kibocsátásból származnak. A legkorábbi batzent 1506-ban, míg a legkésőbbit 1523-ban bocsátották ki.

összetétel: **Bajorország.** IV. Albert (1465–1508) félbatzen 1506 (1). **Öttingen.** Károly Lajos (+1549), XV. Lajos (+1557), Márton (+1549) és XIV. Lajos (+1548) batzen 1523 (1). **Passau.** Ernst von Bayern (1516–1540) batzen 1518 (1), 1520 (1). **Pfalz.** Otto Henrik és Fülöp (1508–1548) batzen 1517 (1), 1519 (1). **Salzburg.** Leonhard von Keutschach (1495–1519) batzen 1516 (1), Matthäus Lang von Wellenburg (1519–1540) batzen 1522 (1).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,32 számítási forint

irodalom: az éremlelet közöletlen, a szerző meghatározása. Említés szintjén: Papp 1962, 41., Bende 1966, 537.

4.36. Sátorhely, II. tömegsír (Baranya vármegye)

leltári szám / MNM ÉT: JPM ÉT. 61.122.1–7

leírás: A II. számú tömegsír közepe táján, a csontok közül szintén egy erszénylelet került elő. Itt hét darab ezüstpénz volt egybetapadva. Az idegen pénzekből álló éremlelet miatt Papp László a feltárást végző régész megállapítása az volt, hogy a tömegsírokban nem csak magyar, hanem a magyarokkal együtt harcoló külföldi zsoldos katonák maradványait is megtalálta.

leletközlés: Az éremlelet összetételében főként évszámos vereteket találunk, melyek kivétel nélkül külföldi kibocsátásból származnak. A legkorábbi batzent 1516-ban, míg a legkésőbbit 1525-ban bocsátották ki.

összetétel: **Augsburg.** Eberhard von Königstein (1515–1535) batzen 1516 (1), 1520 (1). **Bajorország.** IV. Vilmos (+1545) és X. Lajos (+1550) félbatzen 1525 (1). **Isny.** Városi batzen 1525 (1). **Konstanz.** Hugo von Hohenlandberg (1496–1529) batzen év nélkül (1). **Regensburg.** III. János (1507–1538) batzen 1523 (1). **Salzburg.** Matthäus Lang von Wellenburg (1519–1540) batzen 1522 (1).

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 0,28 számítási forint

irodalom: az éremlelet közöletlen, a szerző meghatározása. Említés szintjén: Papp 1962, 48, 49., Bende 1966, 537.

4.37. Szederkény (Baranya vármegye)

leltári szám / JPM GyN.: 15/1925, 17/1925

leírás: A gyarapodási napló bejegyzése szerint, 1925. február 21-én Mostbacher József szántóföldjén rigolírozást végzett, mely során egy agyagkorsóval együtt 9,16 kg súlyú

ezüstpénzt talált. 1963-ban Parádi Nándor a leltárkönyvre hivatkozva 12 kg-ot ír. Az éremleletben kivétel nélkül denárok voltak, amiket a találó, a korszó darabjaival együtt a Janus Pannonius Múzeumnak ajándékozott. A leletegyüttes általam való felkutatása sikertelen volt.

leletközlés: Fejes György beszámolójából kiderül, hogy az éremlelet I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos denárjait tartalmazta. A legkésőbbi veretet II. Lajos 1525-ben bocsátotta ki, mennyisége pedig 18.000–24.000 denár lehetett. Mindezek alapján az előkerült éremlelet a késő középkori Magyarország viszonylatban a második legnagyobb mennyiségű, aminek földben maradását/elrejtését az 1526. évi török hadmozdulatokkal hozhatjuk összefüggésbe.

összetétel: Az éremlelet részletes összetétele nem ismert.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 180–240 számítási forint

irodalom: Fejes 1928, 38., Parádi 1963, 210, 212. 7. kép 7., 225, 233 18. kép 1, 244., Nagy 2016, 37–38.

4.38. Újlengyel – Vátya II. (Pest vármegye)

leltári szám / gyarapodási naplószám: FMC NGYN 2021/16

leírás: 2020. december 27-én a középkori Vátya településen fémkereső műszeres régészeti terepbejárást végeztünk, ahol az intenzív földművelés egy kb. 54 cm mélyen levő éremleletnek egy részét a felszín közelébe hozta. A felszín közelében megtalált pénzek sűrűsödése kirajzolta az éremlelet in situ elrejtésének a helyét, aminek a rejtekéül egy gödörbeásott kerámiaedény szolgált.

leletközlés: Az elsődleges számolás szerint az edénybe 7251 db érme került. Összetételében található 4 aranyforint, 7066 késő középkori denár, 180 obulus és egy Lucius Verus (161–169) római császár által kibocsátott ezüst denárius. Az aranypénzek közül mind a négy I. Mátyás (1458–1490) pénzkibocsátásából származik, melyeket az elrejtő a perselyként használt korszón belül egy bőrtasakba helyezett. Az éremlelet záródási idejét a legkésőbbi évszámú denárok alapján 1521-re tehetjük, aminek a földben maradását az 5 évvel később kivonuló török had pusztításaival hozhatjuk összefüggésbe.

összetétel: Az éremleletből ez idáig (2024. 02. 12.) 2105 érme, valamint a bőrtasak lett restaurálva, emiatt a leletegyüttes feldolgozása még nem kezdődhetett meg.

a leletegyüttes összértéke 1526-ban: kb. 75 számítási forint

irodalom: Az éremlelet jelenleg még restaurálás alatt áll. Nagy 2021, 1–4. (Jelentés mentő feltárásról, kézirat)

5. Képtábla, körirat, pénzverésért felelős személyek archontológiája

5.1. I. Mátyás denárok típusai és köriratai a mohácsi I. és II. éremleletben

5.1.1. *Periódus (1467–1471)* (a szerző rajzai)

5.1.1.1. *Budai veretek*

1. (1468)

K.: (1.a–c, 5.a–c, 12.a, c)

2. (1467–1468)

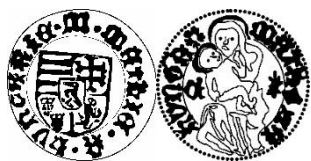
K.: (5.a–c)

5.1.1.2. *Kassai veretek*

3. (1467–1468)

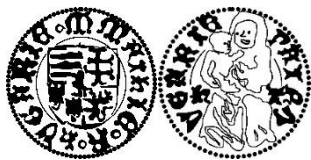
K.: (1.d)

3.1. (1468–1469)

K.: (1.d)

5.1.1.3. *Nagyszebeni veretek*

4. (1470)

K.: (5.a,b)

5.1.1.4. Kőrmöcbányai veretek

5. (1467)
K.: (12.a–c)

5.1. (1467)
K.: (12.a)

5.2. (1467)
K.: (21.a)

6. (1469–1470)
K.: (12.c)

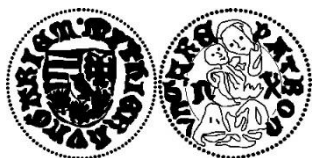

6.1. (1470)
K.: (12.c)

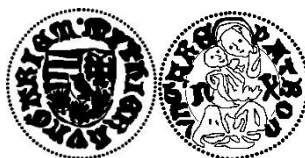

7. (1468–1469)
K.: (12.a, 17.a,b, 18.a,b,
19.a,b, 20.a,b, 21.a,b, 22.a,b)

5.1.1.5. Nagybányai veretek

8. (1467–1469)
K.: (5.a, 5.c, 7.a)

8.1. (1467–1469)
K.: (5.a)

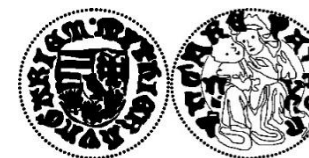
8.1.1. (1467–1469)
K.: (5.a)

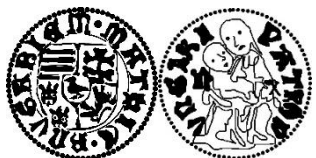
8.2. (1467–1469)
K.: (5.a)

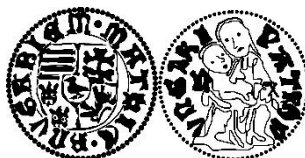
8.2.1. (1467–1469)
K.: (5.a)

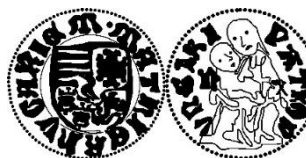
8.3. (1470–1471)
K.: (5.a)

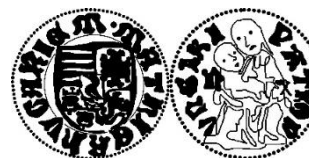
8.4. (1469–1470)
K.: (5.a–c, 6.b)

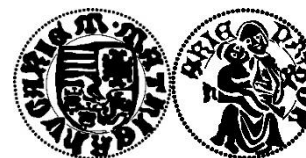
8.4.1. (1469–1470)
K.: (5.b)

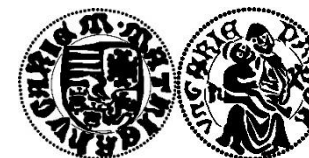
8.5. (1469–1470)
K.: (5.a, 12.a)

8.6. (1469–1470)
K.: (5.a)

8.7. (1469–1470)
K.: (5.a)

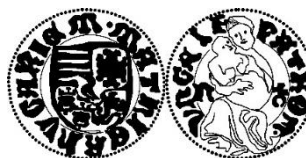
8.7.1. (1469–1470)
K.: (5.a, 5.b)

9. (1467)
K.: (5.a)

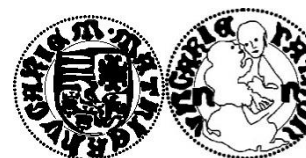
9.1. (1467)
K.: (5.a)

9.2. (1467)
K.: (5.a)

9.3. (1467)
K.: (5.a)

10. (1470)
K.: (5.a)

5.1.1.6. *Köri ratvált ozatok (1467–1471) (a szerző szerkesztése)*

Köri ratok	Elő lap	Hát lap
1.a	$\mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{hVNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{hVNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$
1.b	$\mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{hVNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{hVNGA}(\mathfrak{R})\mathfrak{I}(\cdot)$
1.c	$\mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{hVNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{hVNGAR}(\cdot)$
1.d	$\mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{hVNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$	$\mathfrak{MATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{hVNGA}(\cdot)$
5.a	$(\cdot/\cdot) \mathfrak{M} (\cdot/\cdot) \mathfrak{MATHIE} (\cdot/\cdot) \mathfrak{R} (\cdot/\cdot) \mathfrak{hV}(\mathfrak{N})\mathfrak{GAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot/\cdot) /$ $\mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MACHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{hVNGARIE} /$ $\mathfrak{M} + \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{hV}(\mathfrak{N})\mathfrak{GAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot) /$ $\mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{B} \mathfrak{hV}(\mathfrak{N})\mathfrak{GABIE}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{V}(\mathfrak{N})\mathfrak{GAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot) /$ $\mathfrak{PACRON VNGARIE}$ $\mathfrak{PATBON VNGABE}$
5.b	$(+) \mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{hVNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{V}(\mathfrak{N})\mathfrak{GA}(\mathfrak{R})\mathfrak{I}(\cdot)$
5.c	$\mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot (\mathfrak{R}) \cdot \mathfrak{hV}(\mathfrak{N})\mathfrak{GAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{VNGAR}(\cdot)$
6.b	$\mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{hV}(\mathfrak{N})\mathfrak{GARI}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{VNGA}(\mathfrak{R})\mathfrak{I}(\cdot)$
7.a	$\mathfrak{M}(\cdot) \mathfrak{MATHIE}(\cdot) \mathfrak{R}(\cdot) \mathfrak{hVNGAR}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{VNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$
12.a	$+ \mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{VNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$	$(\cdot\cdot) \mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{A}) \mathfrak{V}(\mathfrak{N})\mathfrak{GAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$
12.b	$+ \mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{VNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{T}) \mathfrak{VNGA}(\mathfrak{R})\mathfrak{I}(\cdot)$
12.c	$+ \mathfrak{M} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{VNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRO}(\mathfrak{N})(\mathfrak{T}) \mathfrak{VNGAR}(\cdot)$
17.a	$+ \mathfrak{MONETA} \cdot \mathfrak{MATHIE} \cdot \mathfrak{R} \cdot \mathfrak{VNGARIE}(\cdot)$	$\mathfrak{PATRON}(\mathfrak{T}) \mathfrak{VNGAR}(\mathfrak{I})\mathfrak{e}(\cdot)$

17.b	+ MONETA·MATHIE·R·VNGARIE (•)	PATRON(Æ) VNGAR(I)I(•)
18.a	+ MONETA·MATHIE·R·VNGARI (•)	PATRON(Æ) VNGAR(I)I(•)
18.b	+ MONETA·MATHIE·R·VNGARI (•)	PATRON(Æ) VNGAR(R)I(•)
19.a	+ MONETA·MATHIE·R·VNGAR (•)	PATRON(Æ) VNGAR(I)I(•)
19.b	+ MONETA·MATHIE·R·VNGAR (•)	PATRON(Æ) VNGAR(R)I(•)
20.a	+ MONETA·MATHIE·R·VNGA (•)	PATRON(Æ) VNGAR(I)I(•)
20.b	+ MONETA·MATHIE·R·VNGA (•)	PATRON(Æ) VNGAR(I)I(•)
21.a	+ MONETA·MATHIE·R·VNG (•)	PATRON(Æ) VNGAR(I)I(•)
21.b	+ MONETA·MATHIE·R·VNG (•)	PATRON(Æ) VNGAR(R)I(•)
22.a	+ MONETA·MATHIE·R·VN (•)	PATRON(Æ) VNGAR(I)I(•)
22.b	+ MONETA·MATHIE·R·VN (•)	PATRON(Æ) VNGAR(R)I(•)

5.1.1.7. *A típusok részletes leírása (1467–1471) (a szerző szerkesztése)*⁹⁹⁴

1.

Előlap: **MONETA·MATHIE·R·hVNGARIE** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzsos. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, szív pajzsban faágon jobbra álló holló (létezik pajzs nélküli változat is)

⁹⁹⁴ A típusok részletes leírásánál minden esetben a heraldika leíró szabályait tartottuk szem előtt.

Hátlap: **PATRON hVNGARIE** / Patrona Hungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **ᚷ – S**

Megjegyzés: Az „12. a, c” köriratváltozatoknál és az „5. b”-nél egy esetben megfigyelhető volt, hogy az előlapi körirat indítása egy egyenlőszárú kereszttel kezdődik. Bár ez utóbbi egy rontott körirat, mivel „**ᚱ+ᚱATHIE•R•hVNGARIE•**” az egyenlő szárú keresztet tévesen a „moneta” és Mátyás neve közé vésték. Ritkán, de egyes esetekben az elő- és a hátlapon is előfordul az uncialis T betű használata (**ᚼ**), ami formai kialakításában az olvasót, leginkább egy kapitális G betűre emlékezteti.

Kamaraispán: Kovács István

Kibocsátási hely / idő: Buda / 1468

Irodalom: MÉ. 562d. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 157

2.

Előlap: **ᚱ•ᚱATHIE•R•hVNGARIE** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpaizssal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, szívpaizsban faágon jobbra álló holló.

Hátlap: **ᚱATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **ᚷ – ᚼ** (patkón kereszt)

Kamaraispán: Kovács István

Kibocsátási hely / idő: Buda / 1467–1468

Irodalom: MÉ. 562e. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–5

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 69

3.

Előlap: **ⲙⲁⲧⲏⲣⲉⲛⲁⲩⲏⲩⲁⲣⲓⲉ** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzsos. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, szív pajzsban faágon jobbra álló holló.

Hátlap: **ⲙⲁⲧⲏⲣⲟⲛⲁⲩⲏⲩⲁⲣⲓⲉ** / Matrona Hungariae / Magyarország Matróája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbjaan a gyermek Jézussal, baljaan országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **Ⲙ** – **ⲙ** (liliom)

Megjegyzés: Ritkán, de egyes esetekben az elő- és a hátlapon is előfordul az unciális T betű használata (**ⲧ**), ami formai kialakításában az olvasót, leginkább egy kapitális G betűre emlékezteti.

Kamara ispánok: Kovács István és Neiziger János

Kibocsátási hely / idő: Kassa / 1467–1468

Irodalom: MÉ. 562f. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–6

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 65

3.1.

Előlap: mint 3.

Hátlap: **ⲙⲁⲧⲏⲣⲟⲛⲁⲩⲏⲩⲁⲣⲓⲉ** / Matrona Hungariae / Magyarország Matróája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbjaan a gyermek Jézussal, baljaan országalmát tart, fejük felett glória, a mezőben található verdejegy: **Ⲙ** – **ⲙ** (liliom)

Kamara ispánok: Kovács István és Neiziger János

Kibocsátási hely / idő: Kassa / 1468–1469

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 27

4.

Előlap: **Ṣ•MATHIE•R•hVGARIE** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzssal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szív pajzs helyén, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: **PATRO VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **h – T**

Megjegyzés: Két esetben előfordul a verdejegy **h** betűjének retrográd formája, ezek rontott veretként lettek azonosítva.

Kamaraispán: Altemberger Tamás

Kibocsátási hely / idő: Nagyszeben / 1470

Irodalom: MÉ. 562g. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–7

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 59

5.

Előlap: **+Ṣ•MATHIE•R•VNGARIE** / moneta Mathie regis Ungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzssal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szív pajzs helyén, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **K – S** (címerpajzs)

Kamaraipánok: Kanstorfer János, Stadler Lőrinc

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1467

Irodalom: MÉ. 562i. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–9

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1039

5.1.

Előlap: mint az 5., eltérés, hogy a faágon jobbra álló holló szívpajzsban van.

Hátlap: mint az 5.

Kamaraispánok: Kanstorfer János, Stadler Lőrinc

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1467

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081/2

5.2.

Előlap: **+MONETA·MATHIE·R·VNG** / az ábrázolás, mint az 5.1.

Hátlap: mint az 5.

Kamaraispánok: Kanstorfer János, Stadler Lőrinc

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1467

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

6.

Előlap: mint 5.

Hátlap: **PATRON VNGAR** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **K** – **✠** (kettőskereszt)

Kamaraispánok: Bebek Pál (†1469) és Bebek György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1469–1470

Irodalom: MÉ. 562j. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–10

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 344

6.1.

Előlap: mint 16.1.1.5.

Hátlap: **PATRON VNGAR** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, feje felett glória, jobbában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **R** – **✠** (kettőskereszt)

Kamaraispán: Bebek György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1470

Irodalom: MÉ. 563. / C2–236 / H–716 / Mzz. 217

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

7.

Előlap: **+MONETA·MATHIE·R·VNGARIE** / moneta Mathie regis Ungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szívpajzs helyén, faágon jobbra álló holló, egyes esetekben a csőrében gyűrűt tart.

Hátlap: **PATRONA VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **R** – **R** / **Θ** (címerpajzs)

Kamaraispán: Kanstorfer János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1467–1469

Irodalom: MÉ. 562h. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–8

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 417

8.

Előlap: **Ṣ•MATHIE•R•hVNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzs. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szív pajzs helyén, jobbra álló holló.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, fejét balra biccentve tartja, jobbjaiban a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **Ṣ – X** (bányászkalapács és ék)

Megjegyzés: Egyes esetekben előfordul, hogy a holló faágon áll, ez leginkább attól függ, hogy a 3. mezőben található leopárd fő koronája mennyire esik bele a szív pajzs alsó felébe (lásd: M.1969.1.3535 leltári számú denár).

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1467–1469

Irodalom: MÉ. 562m. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–13

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 731

8.1.

Előlap: **Ṣ•MATHIE•R•hVNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzs. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szív pajzs helyén, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, fejét balra biccentve tartja, feje felett glória, jobbjaiban a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **Ṣ – X** (bányászkalapács és ék)

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1467–1469

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

8.1.1.

Előlap: mint 8.1.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, fejét balra biccentve tartja, jobbjaiban a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: **℞ – ✕** (bányászkalapács és ék)

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1467–1469

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

8.2.

Előlap: **℞•MATHIE•R•hVNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szívpajzsban, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: mint 8.

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1467–1469

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 27

8.2.1.

Előlap: mint 8.2.

Hátlap: mint 8., eltérés, hogy a fátyolban ábrázolt Szűz Mária és a gyermek Jézus feje felett is glória van.

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1467–1469

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

8.3.

Előlap: **Ṣ•MATHIE•R•hVNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzsos. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szív pajzs helyén, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, fejét balra biccentve tartja, jobb oldalán a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, két oldalt a trónszék karfái látszódnak, a mezőben található verdejegy: **Ṣ** – **℥** (bányászkalapács és ék)

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1470–1471

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 57

8.4.

Előlap: **Ṣ•MATHIE•R•hVNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzsos. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szív pajzsban, jobbra álló holló.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / Szűz Mária fátyol nélkül, jobb oldalán a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **Ṣ** – **℥** (bányászkalapács és ék)

Megjegyzés: Gyakran előfordult, hogy a kapitális „**R**” betűk helyett, az elő- és a hátlapon is „**Ṣ**” betűk szerepelnek.

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1469–1470

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 384

8.4.1.

Előlap: mint a 8.4.

Hátlap: mint a 8.4., eltérés, hogy a Szűz Mária és a gyermek Jézus feje felett glória.

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1469–1470

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

8.5.

Előlap: **M•MATHIE•R•hUNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szívpajzs helyén, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: mint 8.4.

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1469–1470

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 113

8.6.

Előlap: **M•MATHIE•R•hUNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szívpajzsban, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: mint 8.4.

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1469–1470

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 28

8.7.

Előlap: mint 8.5.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / Szűz Mária fátyol nélkül, jobbjában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart. Fejük felett glória. A mezőben verdejegy: **Ń – X** (bányászkalapács és ék)

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1469–1470

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 12

8.7.1.

Előlap: mint 8.5.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / Szűz Mária fátyol nélkül, jobbjában a gyermek Jézussal, feje felett glória, baljában országalmát tart. A mezőben verdejegy: **Ń – X** (bányászkalapács és ék)

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1469–1470

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

9.

Előlap: **Ń•MATHIE•R•hVNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szív pajzs helyén, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: **PATRONA VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbjában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **Ń – ✠** (patkón kereszt)

Kamaraispán: Kovács István

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1467

Irodalom: MÉ. 562n. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–14

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 17

9.1.

Előlap: **•MATHIE•R•hVNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szívpajzsban, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: mint 9.

Kamaraispán: Kovács István

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1467

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

9.2.

Előlap: mint 9.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyol nélkül, jobbájában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **Ɱ – ✠** (patkón kereszt)

Kamaraispán: Kovács István

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1467

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 31

9.3.

Előlap: mint 9.1.

Hátlap: mint 9.2.

Kamaraispán: Kovács István

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1467

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

10.

Előlap: **✠•MATHIE•R•hVNGARIE•** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce, a szívpajzsban, faágon jobbra álló holló.

Hátlap: **PATRON VNGARIE** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyol nélkül, jobbában a gyermek Jézussal, baljában országalmát tart, a mezőben található verdejegy: **✠ – ✠**

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1470

Irodalom: MÉ. 562l. / C2–235A / H–717 / Mzz. 216–12

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 17

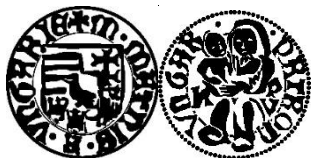
5.1.1.8. A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1467–1471)

Denárokon található mesterjegyek keletkezése 1467–1471 között	Körmöcbánya	Kassa	Nagybánya	Buda	Nagyszeben
☞ (1467. 01. – 1467. 09.)	Kanstorfer János és Stadler Lőrinc (kb. 1467. 01. – kb. 1467. 09.)	–	–	–	–
K / ☞ (1467. 09. – 1469. 07.)	Kanstorfer János (kb. 1467. 09. – kb. 1469. 07.)	–	–	–	–
✱ (liliom) (1467. 09. – 1469. 09.)	–	Kovács István (kb. 1467. 09. – kb. 1467. 09.), Neziger János (kb. 1467. 09. – kb. 1469. 09.)	–	–	–
✠ (patkón kereszt) (1467. 09. – 1467. 12.)	–	–	Kovács István (kb. 1467. 09. – kb. 1467. 12.)	–	–
✠ (patkón kereszt) (1467. 12. – 1468. 03.) S (1468. 01. – 1468. 03.)	–	–	–	Kovács István (kb. 1467. 12. – kb. 1468. 03.)	–

⚔ (bányászkalapács és ék) (1467. 09. – 1471. 09.), ⚔ (1470. 01. –1470. 09.)	–	–	Város polgárai (kb. 1467. 09. – kb. 1471. 09.)	–	–
✝ (kettőskereszt) (1469. 07. – 1470. 09.)	Bebek Pál (†1469. 11.) és Bebek György (kb. 1469. 07. – kb. 1470. 09.)	–	–	–	–
⚔ (1470. 01. – 1470. 09.)	–	–	–	–	Altemberger Tamás (kb. 1470. 01. – kb. 1470. 09.)

5.1.2. *Periódus (1470–1478)* (a szerző rajzai)

5.1.2.1. *Körmöcbányai veretek*

1. (1477)
K.: (5.c, 6.c, 7.c, 12.c)

2. (1477)
K.: (2.d, 5.b,c, 6.b,c, 7.b,c)

2.1. (1476–1477)
K.: (18.c, 19.a,c,
20.a–e, 21.c,e)

3. (1470–1472)
K.: (5.a, 12.a, 17.a,b,
18.a–c, 19.a–c)

3.5. (1472)
K.: (17.a, 18.a,c, 19.a)

4. (1472–1473)
K.: (17.a,b, 18.a,b, 19.a,b)

4.1. (1473–1474)
K.: (18.a,b, 19.a,b)

5. (1474–1476)
K.: (17.a–c, 18.a–c, 19.a–c, 20.a–c)

5.1.2.2. *Boroszlói veretek?*

6. (kb. 1477–1478)
K.: (6.d)

7. (kb. 1477–1478)
K.: (27.a)

5.1.2.3. Bosznia veretei

M.1969.1.641 (**S** – **B**, a képet a szerző készítette) M.1969.1.538 (**S** – **B**, a képet a szerző készítette) M.1969.2.12954 (**N** / -, a képet a szerző készítette)

5.1.2.4. Köriratváltozatok (1470–1478) (a szerző szerkesztése)

Köriratok	Előlap	Hátlap
2.d	+ Ṣ•ṢATHIE•R•hVNGA(R)I(•)	(•) PATRO(N)(A) hVNGA(•)
5.a	+ Ṣ•ṢATHIE•R•hVNGAR(I)E(•) / Ṣ+ṢATHIE•R•hVNGAR(I)E(•)	PATRO(N)(A) VNGAR(I)E(•)
5.b	+ Ṣ•ṢATHIE•R•hVNGA(R)(I)E(•)	(•) PATRO(N)(A) VNGARI(•)
5.c	+ Ṣ•ṢATHIE•R•hVNGAR(I)E(•)	(•) PATRO(N)(A) VNGAR(•)
6.b	+ Ṣ•ṢATHIE•R•hVNGA(R)I(•)	(•) PATRO(N)(A) VNGA(R)I(•)
6.c	+ Ṣ•ṢATHIE•R•hVNG(A)(R)I(•)	(•) PATRO(N)(A) VNGAR(•)
6.d	+ Ṣ•ṢATHIE•R•hVNGARI(•)	(•) PATRO(N)(A) VNGA(•)
7.b	+ Ṣ•ṢATHIE•R•hVNGAR(•)	(•) PATRO(N)(A) VNGARI(•)

21.c	+ MONETA·MATHIE·R·VNG(·)	(·) PATRON(A) VNGAR(·)
21.e	+ MONETA·MATHIE·R·VNGA(·)	(·) PATRON(A) hVNGA(·)
27.a	+ MONETA hVNGAR	PATRO VNGA

5.1.2.5. A típusok részletes leírása (1470–1478)

1.

Előlap: +**MON·MATHIE·R·VNGARIE** / moneta Mathie regis Ungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce. A szívpajzs helyén pajzs nélkül faágon jobbra álló holló.

Hátlap: **•PATRON VNGAR•** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbjaiban a gyermek Jézussal, a mezőben található verdejegy: **K – P / V**

Kamaraispán(ok): Peck Pál – Mühlstein Vid

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1477

Irodalom: MÉ. 564.e. / C2–234 / H–718 / Mzz. 219–5

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 44

2.

Előlap: mint az 1. Eltérés, hogy a Hunyadi címer szívpajzsban van.

Hátlap: **•PATRON VNGAR•** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbjaiban a gyermek Jézussal, feje felett glória, a mezőben található verdejegy: **K – V**

Kamaraispán: Mühlstein Vid

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1477

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 213

2.1.

Előlap: **+MONETA MATHIE R. VNGARIE** / moneta Mathie regis Ungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce. A szív pajzs helyén pajzs nélkül faágon (vagy a nélkül) jobbra álló holló.

Hátlap: mint a 2.

Kamaraispán: Mühlstein Vid

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1476–1477

Irodalom: MÉ. 564.d. / C2–234 / H–718 / Mzz. 219–6

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 96

3.

Előlap: **+MONETA MATHIE R. VNGARIE** / moneta Mathie regis Ungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce. A szív pajzsban jobbra álló holló.

Hátlap: **•PATRONA VNGARIE•** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbában a gyermek Jézussal, feje felett glória, a mezőben található verdejegy: **R – A**

Kamaraispán: Langsfelder Ágoston?

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1470–1472

Irodalom: MÉ. 564.g. / C2–234 / H–718 / Mzz. 219–2

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 414

3.5.

Előlap: **+MONETA MATHIE·R·VNGARI** / moneta Mathie regis Ungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce. A szívpajzsban jobbra álló holló.

Hátlap: **•PATRONA VNGARIE•** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária fátyolban, jobbában a gyermek Jézussal, feje felett glória, a mezőben található verdejegy: **K** – kis méretű **A**

Kamaraispán: Langsfelder Ágoston?

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1472

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 7

4.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: mint a 2. A mezőben található verdejegy: **K** – **G** (unciális betűforma)

Kamaraispán: Kanstorfer János?

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1472–1473

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 256

4.1.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: mint a 4. Eltérés a mezőben található verdejegyben: **K** – **G** (kapitális betűforma)

Kamaraispán: Kanstorfer János?

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1473–1474

Irodalom: MÉ. 564.c. / C2–234 / H–718 / Mzz. 219–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 79

5.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: mint a 2. A mezőben található verdejegy: **K** – **P**

Kamaraispán: Peck Pál

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1474–1476

Irodalom: MÉ. 564.f. / C2–234 / H–718 / Mzz. 219–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 476

6.

Előlap: **+M•MATHIE•R•hVNGARI** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban jobbra álló holló, csőrében gyűrűt tart.

Hátlap: **•PATRON VNGA** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária ülő alakja, fején fátyol, jobb lábán a gyermek Jézus áll, aki kezeivel anyját öleli. A mezőben található verdejegy: **S** – **W**

Pénzverésért felelős személy: Szapolyai István, Szilézia főkapitánya (1474–1479)

Kibocsátási hely / idő: Boroszló / kb. 1477–1478

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

7.

Előlap: **+MONETA** (köriratban, pajzsban a Szapolyai család címere) **hVNGAR** / moneta Hungariae / Magyarország pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban faágon jobbra álló holló, csőrében gyűrűt tart. Alul kiegészítő pajzsban a Szapolyai család címere.

Hátlap: **PATRO VNGA** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Szűz Mária ülő alakja, fején fátyol, jobb lábán a gyermek Jézus áll, aki kezeivel anyját öleli. A mezőben található verdejegy: **S – W**

Pénzverésért felelős személy: Szapolyai István, Szilézia főkapitánya (1474–1479)

Kibocsátási hely / idő: Boroszló / kb. 1477–1478

Irodalom: MÉ. 568. / C2–237 / H–723 / Mzz. 224

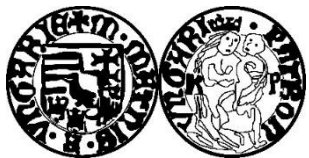
Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

5.1.2.6. *A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1470–1478)*

Denárokon található mesterjegyek keltezése 1470–1478 között	Körmöcbánya	Boroszló
Ä, A (kis méretű "A" betű) (1470. 09. – 1472. 09.)	Mühlstein Vid alkamaraispánjai? (kb. 1470. 09. – kb. 1476. 09.)	
G (1472. 09. – 1473. 09.)		
G (1473. 09. – 1474. 09.)		
P (1474. 09. – 1476. 09.)		
V (1476. 09. – 1477. 09.)	Mühlstein Vid (kb. 1476. 09. – kb. 1477. 09.)	
P / V (1477. 09. – 1477. 12.)	Mühlstein Vid és Peck Pál (kb. 1477. 09. – kb. 1477. 12.)	
W, W (1477 – 1478)		Szapolyai István (1474–1479)

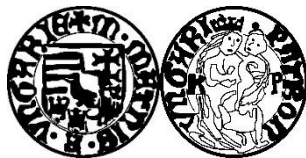
5.1.3. Períódus (1478–1486) (a szerző rajzai)

5.1.3.1. Kőrmöcbányai veretek

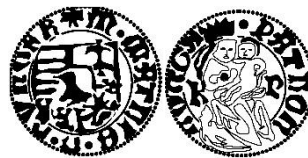
3.1. (1481–1483)

K.: (1.c, 2.c,d, 3.a–c, 4.a–d, 5.a–c, 6.a–c, 7.a–d, 8.b,c, 12.b,c, 13.b,c, 14.b,c)

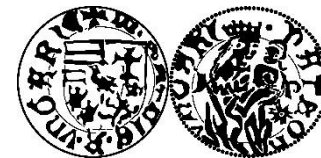
3.1.1. (1481–1483)

K.: (1.c, 2.b–d, 3.a1,a,b, 4.a–c, 6.b,c, 7.b,c, 8.b,c, 10.a, 11.a, 12.c, 13.c, 14.c)

3.1.2. (1481–1483)

K: (3.a,b, 5.b, 6.c)

3.2. (1483–1486)

K.: (1.c,d, 2.c,d, 3.a,b, 4.b,c, 5.a,b, 6.b,c, 7.b,c, 8.a–c, 9.a,b, 10.a,b, 11.a,b, 12.b,c, 13.b,c, 14.b–d, 15.b,c)

3.3. (1478)

K.: (5.a–c, 6.a–c, 7.a,b,d, 12.b)

3.4. (1478–1481)

K.: (1.c, 2.c, 3.a, 5.a–c, 6.a–d, 7.a–c, 8.b,c, 10.a, 12.b,c)

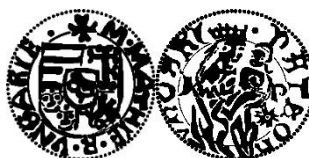
3.4.1. (1478–1481)

K.: (5.b, 6.b,c, 7.a–c, 8.b,c, 12.b)

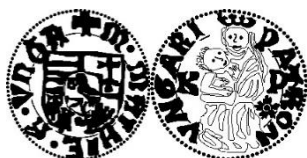
3.4.2. (1478–1481)

K: (6.c, 7.c, 8.b)

4.1. (1486)

K.: (12.b–d)

5. (1486)

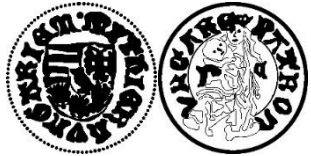
K.: (13.a, 14.a, 15.a)

5.1. (1486)

K.: (12.a, 13.a, 14.a, 15.a)

5.1.3.2. Nagybányai veretek

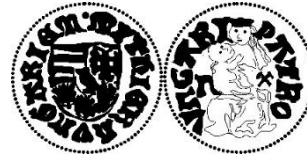
6. (1480–1481)
K.: (5.a–c, 6.c,d, 12.a)

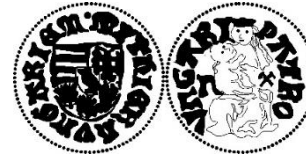
7. (1481–1482)
K.: (5.b)

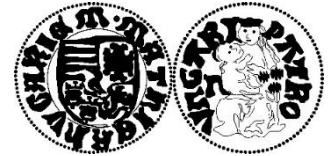
8. (1478)
K.: (5.b, 6.b)

9. (1478–1480)
K.: (5.a–c, 6.a,b, 12.a–c, 13.b)

9.1. (1478–1480)
K.: (5.a,b)

10. (1485)
K.: (5.b)

11. (1483–1485)
K.: (5.a–c, 6.a, 7.a)

5.1.3.3. Köriratváltozatok (1478–1486) (a szerző szerkesztése)

Köriratok	Előlap	Hátlap
1.c	+M•MATHIE•R•hVNGAR(I)E(•)	PATRO(N)(A) hVNGAR(•)
1.d	+M•MATHIE•R•hVNGAR(I)E(•)	PATRO(N)(A) hVNGA(•)
2.b	+M•MATHIE•R•hVNGARI(•)	PATRO(N)(A) hVNGARI(•)
2.c	+M•MATHIE•R•hVNGARI(•)	PATRO(N)(A) hVNGAR(•)
3.a1	+M•MATHIE•R•hVNG(A)R(•)	(•)PATRON hVNGA(R)I(•)
3.a	+M•MATHIE•R•hVNG(A)R(•)	PATRO(N)(A) h(V)NGAR(•)

14.b	+M·MATHIE·R·VNGAR(•)	PATRO(N)(A) VNGARI(•)
14.c	+M·MATHIE·R·VNGAR(•)	PATRO(N)(A) VNGAR(•)
15.a	+M·MATHIE·R·VNGA(•)	PATRON VNGARIE(•)

5.1.3.4. A típusok részletes leírása (1478–1486)

3.1.

Előlap: **+M·MATHIE·R·VNGARIE** / moneta Mathie regis Ungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzsos. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Beszterce. Szív pajzsban jobbra álló holló.

Hátlap: **•PATRON VNGARI** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony ülő alakja, fején nyitott korona, bal lábán a gyermek Jézus áll, aki jobb karjával anyját öleli. A mezőben található verdejegy: **K – P**

Kamaraispán: Peck Pál

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1481–1483

Irodalom: MÉ. 565.b. / C2–239A / H–719 / Mzz. 221–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1678

3.1.1.

Előlap: mint a 3.1.

Hátlap: mint a 3.1. Eltérés, hogy a gyermek Jézus feje felett glória van.

Megjegyzés: néhány esetben előfordult, hogy az előlapon, a szív pajzsban a holló csőrében gyűrűt tart

Kamaraispán: Peck Pál

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1481–1483

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 209

3.1.2.

Előlap: mint a 3.1.

Hátlap: **•PATRON hVNGA** / Patrona Hungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony ülő alakja, fején nyitott korona, ölében a gyermek Jézus ül, aki jobb karjával anyját öleli. A mezőben található verdejegy: **K – P**

Kamaraispán: Peck Pál

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1481–1483

Irodalom: –

3.2.

Előlap: mint a 3.1.

Hátlap: mint a 3.1.1. A mezőben található verdejegy: **K – P** / **✱** (sugaras rozetta)

Megjegyzés: néhány esetben előfordult, hogy az előlapon, a szívpajzsban a holló csőrében gyűrűt tart

Kamaraispán: Peck Pál

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1483–1486

Irodalom: MÉ. 565.c. / C2–239A / H–719 / Mzz. 221–2

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1427

3.3.

Előlap: mint a 3.1.

Hátlap: mint a 3.1. A mezőben található verdejegy: **K – P / V**

Kamaraispán(ok): Peck Pál – Mühlstein Vid

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1478

Irodalom: MÉ. 565.a. / C2–239A / H–719 / Mzz. 221–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 198

3.4.

Előlap: mint a 3.1.

Hátlap: mint a 3.1. A mezőben található verdejegy: **K – V / A**

Megjegyzés: egy esetben a verdejegy kapitális V betűje beragadt a verőtőbe, így a hátlayan csak K-A olvasható

Kamaraispán(ok): Mühlstein Vid? – Langsfelder Ágoston

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1478–1481

Irodalom: MÉ. 565.d. / C2–239A / H–719 / Mzz. 221–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081/ 4203

3.4.1.

Előlap: mint a 3.1.

Hátlap: minta 3.1. Eltérés, hogy a gyermek Jézus feje felett glória van. A mezőben található verdejegy: **K – V / A**

Kamaraispán(ok): Mühlstein Vid? – Langsfelder Ágoston

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1478–1481

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 89

3.4.2.

Előlap: mint a 3.1.

Hátlap: **•PATRON VNGARI** / Patrona Hungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony ülő alakja, fején nyitott korona, ölében a gyermek Jézus ül, aki jobb karjával anyját öleli. A mezőben található verdejegy: **K – V / M**

Kamaraispán(ok): Mühlstein Vid? – Langsfelder Ágoston

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1478–1481

Irodalom: –

4.1.

Előlap: **+M•MATHIE•R•VNGARIE•** / moneta Mathie regis Ungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzsos. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban jobbra faágon álló holló, csőrében gyűrűt tart.

Hátlap: **•PATRON VNGAR** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony ülő alakja, fején nyitott korona, bal lábán a gyermek Jézus áll, aki jobb karjával anyját öleli, feje felett glória. A mezőben található verdejegy: **K – P / *** (sugaras rozetta)

Kamaraispán: Schaidner Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1486

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 41

5.

Előlap: **✠MATHIE•R•VNGA** / az ábrázolás megegyezik a 4.1. éremképpel.

Hátlap: PATRON VNGARIE / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony ülő alakja, fején nyitott korona, jobbában a gyermek Jézus. A mezőben található verdejegy: **R – P** / **✠** (sugaras rozetta)

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1486

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 9

5.1.

Előlap: mint az 5.

Hátlap: mint az 5. Eltérés, hogy a gyermek Jézus feje felett glória van.

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1486

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 13

6.

Előlap: **✠MATHIE R hVNGTRIE** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzssal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. A szív pajzs helyén pajzs nélkül jobbra álló holló.

Hátlap: **PATRON VNGTRÆ** / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony ülő alakja, fején nyitott korona, jobbában a gyermek Jézus. A mezőben található verdejegy: **Ń – Ć**

Megjegyzés: Az 5.a, 5.c, 6.c, köriratoknál előfordult, hogy az előlapi köriratból a köriratindító „**Ń**” (moneta) betű hiányzik.

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1480–1481

Irodalom: MÉ. 566.g. / C2–233A / H–720 / Mzz. 222–6

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 65

7.

Előlap: mint a 6.

Hátlap: mint a 6. A mezőben található verdejegy: **Ń – ꝛ**

Kamaraispán: Jung Albert

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1481–1482

Irodalom: MÉ. 566.f. / C2–233A / H–720 / Mzz. 222–7

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

8.

Előlap: mint a 6.

Hátlap: mint a 6. A mezőben található verdejegy: **Ń – P / V**

Kamaraispán(ok): Peck Pál – Mühlstein Vid

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1478

Irodalom: MÉ. 566.h. / C2–233A / H–720 / Mzz. 222–8

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 5

9.

Előlap: mint a 6.

Hátlap: mint a 6. A mezőben található verdejegy: **℞ – ✕** (bányászkalapács és ék)

Megjegyzés: 5.a körirattal előfordult, hogy a szív pajzsból hiányzott a hunyadi címer (Ltsz.: M.1969.1.6723)

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1478–1480

Irodalom: MÉ. 566.i. / C2–233A / H–720 / Mzz. 222–9

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 142

9.1.

Előlap: **℞·MATHIE R HUNGARIE** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzssal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szív pajzsban jobbra álló holló.

Hátlap: mint a 9.

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1478–1480

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 33

10.

Előlap: **℞·MATHIE R HUNGARIE** / moneta Mathie regis Hungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzssal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. A szív pajzs helyén pajzs nélkül faágon jobbra álló holló.

Hátlap: mint a 6. A mezőben található verdejegy: **℞ – ✱** (három zarándokkagyló)

Kamaraispán: Jung Albert

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1485

Irodalom: MÉ. 566.k. / C2–233A / H–720 / Mzz. 222–11

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

11.

Előlap: mint a 6.

Hátlap: mint 6. A mezőben található verdejegy: **Ń** – **Ŧ** (két kígyó)

Kamaraispán: Osztopáni Zöld István

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1483–1485

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 152

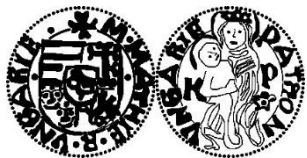
5.1.3.5. *A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1478–1485)*

Denárokon található mesterjegyek keltezése 1478–1485 között	Körmöcbánya	Nagybánya
P / V (1478. 01. – 1478. 09.)	Mühlstein Vid és Peck Pál (kb. 1478. 01. – kb. 1478. 09.)	Mühlstein Vid és Peck Pál (kb. 1478. 01. – kb. 1478. 09.)
X (bányászkalapács és ék) (1478. 09. –1480. 09.)	–	Város polgárai (kb. 1478. 09. – kb. 1480. 09.)
V / A (1478. 09. –1481. 09.)	Mühlstein Vid és Langsfelder Ágoston (kb. 1478. 09. – kb. 1481. 09.)	–
P (1481. 09. –1483. 09.)	Peck Pál (kb. 1481. 09. – 1483. 09.)	–
P / * (sugaras rozetta) (1483. 09. – 1486. 09.)	Peck Pál (kb. 1483. 09. – 1486. 09.)	–

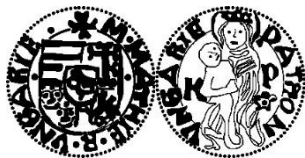
☐ (1480. 09. –1481. 09.)	–	Város polgárainak megbízottja Göbel Tamás (kb. 1480. 09. – kb. 1481. 09.)
☐ (1481. 09. –1482. 09.)	–	Jung Albert (kb. 1481. 09. – kb. 1482. 09.)
☐ (két kígyó) (1483. 05. –1485. 09.)	–	Osztopáni Zöld István (kb. 1483. 09. – kb. 1485. 09.)
☐ (három zarándokkagyló) (1485. 09. –1485. 12.)	–	Jung Albert (kb. 1485. 09. – kb. 1485. 12.)

5.1.4. Periódus (1486–1490) (a szerző rajzai)

5.1.4.1. Körmöcbányai veretek

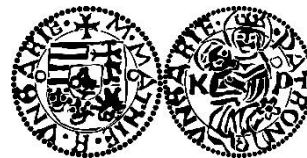
2. (1487–1490)
K.: (16.a, 16.a/1,
16.a/2, 16.b)

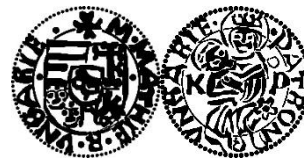
2.1. (1487–1490)
K.: (16.a)

2.2. (1487–1490)
K.: (16.a)

2.3. (1487–1490)
K.: (16.a)

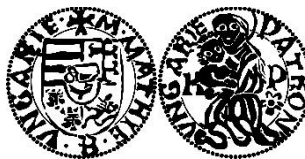
2.3.1. (1487–1490)
K.: (16.a)

3. (1487–1490)
K.: (16.a,b, 17.a)

3.1. (1487–1490)
K.: (16.a)

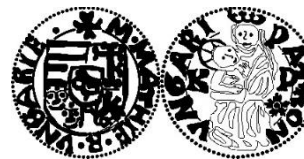
3.2. (1487–1490)
K.: (16.a)

4. (1486–1487)
K.: (16.a,b)

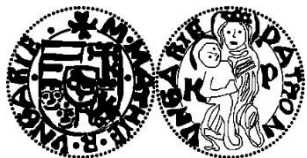
4.1. (1486–1487)
K.: (16.a,b)

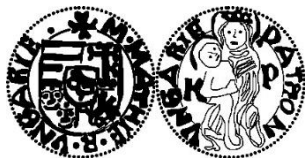
4.2. (1486–1487)
K.: (16.a)

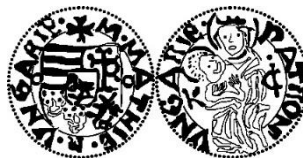
4.3. (1486–1487)
K.: (16.a)

5. (1487–1490)
K.: (16.a)

5.1. (1487–1490)
K.: (16.a)

6. (1490)
K.: (16.a)

6.1. (1490)
K.: (16.a,b)

5.1.4.2. Bécsi veretek

7. (1485–1490)
K.: (25.a–d, 26.a,b)

8. (1485–1490)
K.: (25.c,d, 26.a,b)

5.1.4.3. *Köriíratváltózatok (1486–1490) (a szerző szerkesztése)*

Köriíratok	Előlap	Hátlap
16.a	+M•MATHIE•R•VNGAR(I)E(•)	PATRON(A) VNGAR(I)E(•)
16.a/1	+M•MATHIE•R•VNGAR(I)E (:•)	PATRON(A) VNGAR(I)E(•)
16.a/2	+M•MATHIE•R•VNGAR(I)E	PATRO(N)(A) VNGAR(I)E(:•)
16.b	+M•MATHIE•R•VNGAR(I)E(•)	PATRON(A) VNGA(R)I(•)
17.a	+M•MATHIE•R•VNGARI(•)	PATRON(A) VNGARIE(•)
25.a	+MON&TA VNGARIE (•)	PATRO VNGARI(•)
25.b	+MON&TA VNGARIE (•)	PATRO VNGAR(•)
25.c	+MON&TA VNGARIE (•)	PATRO VNGA(•)
25.d	+MON&TA VNGARIE (•)	PATRO VNG(•)
26.a	+MON&TA VNGARI(•)	PATRO VNGA(•)
26.b	+MON&TA VNGARI(•)	PATRO VNG(•)

5.1.4.4. A típusok részletes leírása (1486–1490)

2.

Előlap: +M•MATHIE•R•VNGARIE• / moneta Mathie regis Ungariae / Mátyásnak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzsos. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szív pajzsban faágon jobbra álló holló, csőrében gyűrűt tart. Az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán egy-egy pont: •—•

Hátlap: PATRON VNGARIE / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony ülő alakja, fején nyitott korona, felső ruházata mellén „V” alakban redőzött, jobbáiban a gyermek Jézus. Fejük felett glória van. A mezőben található verdejegy: K – P / ✿ (karéjos rozetta)

Kamaraispán: Schaidner Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: MÉ. 567.b. / C2–232 / H–722 / Mzz. 223–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 4742

2.1.

Előlap: mint a 2.

Hátlap: mint a 2. Eltérés, hogy glória csak a Nagyboldogasszony feje felett van.

Kamaraispán: Schaidner Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 14

2.2.

Előlap: mint a 2.

Hátlap: mint a 2. Eltérés, hogy glória csak a gyermek Jézus feje felett van.

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 6

2.3.

Előlap: mint a 2. Eltérés, hogy az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán egy-egy vonalkör van: ⁰–⁰

Hátlap: mint a 2. Eltérés, hogy mezőben található verdejegy: K – ⁰ / P / ✿ (karéjos rozetta)

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

2.3.1.

Előlap: mint a 2.

Hátlap: mint a 2. Eltérés, hogy mezőben található verdejegy: K – ⁰ / P / ✿ (karéjos rozetta)

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

3.

Előlap: mint a 2. Eltérés, hogy az előlapi mező üres.

Hátlap: mint a 2.

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1152

3.1.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: mint a 2.2.

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

3.2.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: mint a 2.1.

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

4.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: mint a 3. Eltérés a mezőben található verdejegyen van: K – P / ✱ (sugaras rozetta)

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1486–1487

Irodalom: MÉ. 567.c. / C2–232 / H–722 / Mzz. 223–2

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 224

4.1.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: mint a 2.2. Eltérés a mezőben található verdejegyen van: K – P / ✱ (sugaras rozetta)

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1486–1487

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 751

4.2.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: mint a 4.1. Eltérés, hogy a gyermek Jézus feje felett dicsfény és glória.

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1486–1487

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

4.3.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: PATRON VNGARIE / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony ülő alakja, fején nyitott korona, felső ruházata mellén „V” alakban redőzött, jobbjaiban a gyermek Jézus. A mezőben található verdejegy: K – P / ✱ (sugaras rozetta)

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1486–1487

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 28

5.

Előlap: mint a 2.

Hátlap: mint a 4. Eltérés a mezőben található verdejegyben van: K – P

Kamaraispán: Schaider Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: MÉ. 567.a. / C2–232 / H–722 / Mzz. 223–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 6

5.1.

Előlap: mint a 3.

Hátlap: mint az 5.

Kamaraispán: Schaidler Péter

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1487–1489

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 6

6.

Előlap: mint a 2.3.

Hátlap: mint az 5. Eltérés a mezőben található verdejegyben van: K – • / ₯

Kamaraispán: Steck Gáspár

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1490

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 56

6.1.

Előlap: mint a 2.3.

Hátlap: mint a 6. Eltérés a mezőben található verdejegyben van: K – ₯

Kamaraispán: Steck Gáspár

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1490

Irodalom: MÉ. 567.d. / C2–232 / H–722 / Mzz. 223–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 157

7.

Előlap: +MONETA (köriratban, pajzsban a Szapolyai család címere) VNGARI / moneta Ungariae / Magyarország pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban faágon jobbra álló holló, csőrében gyűrűt tart. Alul kiegészítő pajzsban a Szapolyai család címere.

Hátlap: PATRO VNGA / Patrona Ungariae / Magyarország Patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony ülő alakja, fején nyitott korona, jobbáiban a gyermek Jézus. Fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: S – W

Pénzverésért felelős személy: Szapolyai István királyi helytartó és Ausztria kapitánya (1485–1490)

Kibocsátási hely / idő: Bécs / 1485–1490

Irodalom: MÉ. 569.b. / C2–238 / H–724 / Mzz. –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 66

8.

Előlap: mint a 7.

Hátlap: mint a 7. Eltérés a mezőben található verdejegyben van: S – W

Pénzverésért felelős személy: Szapolyai István királyi helytartó és Ausztria kapitánya (1485–1490)

Kibocsátási hely / idő: Bécs / 1485–1490

Irodalom: MÉ. 569.a. / C2–238 / H–724 / Mzz. 226

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 26

5.1.4.5. *A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1485–1490)*

Denárokon található mesterjegyek keltezése 1485–1490 között	Körmöcbánya	Bécs
P / ✱ (sugaras rozetta) átmeneti típus (1486. 09. – 1486. 12.)	Schaidner Péter (kb. 1486. 09. – kb. 1490. 02.)	–
P / ✱ (sugaras rozetta) (1487. 01. – 1487. 09.)		–
P / ✱ (karéjos rozetta) (1487. 09. – 1490. 02.)		–
⌘ (C-t vonás metsz) (1490. 02. – 1490. 04.)	Schaidner Péter megbízottja, alkamaraispánja Steck Gáspár (kb. 1490. 02. – 1490. 04.)	–
W , W (1485 – 1490)	–	Szapolyai István (1485–1490)

5.2. II. Ulászló denárok típusai és köriratai a mohácsi I. és II. éremleletben

5.2.1. II. Ulászló körmőcbányai évszám nélküli denárok (1490–1497) (a szerző rajzai)

5.2.1.1. Körmőcbányai veretek

4.2./2. (1491–1495)
K: (A)

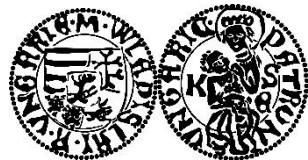
5.2./2. (1490–1491)
K: (A)

5.3./2. (1490–1491)
K: (A)

4.1./3. (1496–1497)
K: (A)

4.1.1./3. (1496–1497)
K: (A)

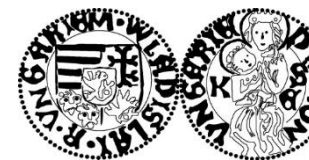
4.2./3. (1496–1497)
K: (A, B, D, E)

4.2.1./3. (1496–1497)
K: (A)

4.2.2./3. (1496–1497)
K: (A)

4.3./3. (1496–1497)
K: (A, B, D, G)

4.3.1./3. (1496–1497)
K: (A, D)

4.4./3. (1496–1497)
K: (A)

4.4.1./3. (1496–1497)
K: (A)

4.4.2./3. (1496–1497)
K: (A, B)

4.2./4. (1495–1496)
K: (A)

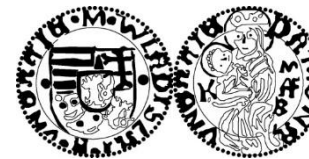
4.2./5. (1495–1496)
K: (A, B, D, G)

4.2.1./5. (1495–1496)
K: (A)

4.2.2./5. (1495–1496)
K: (A)

4.5./5. (1495–1496)
K: (A)

4.5.1./5. (1495–1496)
K: (A, B, D)

4.5.2./5. (1495–1496)

K: (A)

4.1./6. (1497)

K: (A)

5.2.1.2. II. Ulászló denárok körirat változatai (1490–1497) (a szerző szerkesztése)

Köriratok	Előlap	Hátlap
A.	M•WLADISLAI•R•VNGAR(I)€•	PATRON(A) VNGAR(I)€(•)
B.	M•WLADISLAI•R•VNGAR(I)€•	PATRON(A) VNGARI(•)
D.	M•WLADISLAI•R•VNGARI•	PATRON(A) VNGAR(I)€(•)
E.	M•WLADISLAI•R•VNGARI•	PATRON(A) VNGARI(•)
G.	M•WLADISLAI•R•VNGAR•	PATRON(A) VNGAR(I)€(•)

5.2.1.3. A típusok részletes leírása (1490–1497)

4.2./2.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzsos. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szív pajzsban Csehország címere.

Az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán egy-egy vonalkör: °—°

Hátlap: PATRON VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben szembe néző Nagyboldogasszony ülő alakja, mellén a ruhája „V” alakban többször redőzött. Szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja.

Fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: K – €

Kamaraispán: Steck Gáspár

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1491–1495

Irodalom: MÉ. 638.b. / C2–276 / H–803 / Mzz. 238–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 446

5.2./2.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. A szívpajzs helyén pajzs nélkül Lengyelország címere. Az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán egy-egy vonalkör: °–°

Hátlap: PATRON VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben szembe néző Nagyboldogasszony ülő alakja, mellén a ruhája „V” alakban többször redőzött. Szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. Fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: K – ☿

Kamaraispán: Steck Gáspár

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1490–1491

Irodalom: MÉ. 639.a. / C2–273 / H–804 / Mzz. 237

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 69

5.3./2.

Előlap: mint az 5.2./2.

Hátlap: PATRON VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben szembe néző Nagyboldogasszony ülő alakja, feje felett glória, mellén a ruhája „V” alakban többször redőzött. Szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljával az országalmában tartja. A mezőben található verdejegy: K – ☿

Kamaraispán: Steck Gáspár

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1490–1491

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

4.1./3.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzs. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szív pajzsban Csehország címere.

Hátlap: PATRON VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. A mezőben található verdejegy:

K – S / €

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: MÉ. – / C2 – / H – / Mzz. 238–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 174

4.1.1./3.

Előlap: mint a 4.1./3.

Hátlap: PATRON VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, feje felett glória. Szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. A mezőben található verdejegy: K – S / €

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

4.2./3.

Előlap: mint a 4.2./2.

Hátlap: mint a 4.2./2., eltérés a mezőben található verdejegyen: K – S / €

Kamaraispán: Ryzmejl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: MÉ. 638.e. / C2–276 / H–803 / Mzz. –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 110

4.2.1./3.

Előlap: mint a 4.2./2.

Hátlap: mint a 4.1./3.

Kamaraispán: Ryzmejl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

4.2.2./3.

Előlap: mint a 4.2./2.

Hátlap: PATRON VNGARIE• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. A mezőben található verdejegy:

K – S / €

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

4.3./3.

Előlap: mint a 4.1./3.

Hátlap: PATRON VNGARIE• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. Fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: K – S / €

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 675

4.3.1./3.

Előlap: mint a 4.1./3.

Hátlap: mint a 4.2./3.

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 22

4.4./3.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Csehország címere.

Az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán egy-egy pont: •—•

Hátlap: mint a 4.1./3.

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 33

4.4.1./3.

Előlap: mint a 4.4./3.

Hátlap: PATRON VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. Fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: K – S / €

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 8

4.4.2./3.

Előlap: mint a 4.4./3.

Hátlap: mint a 4.3.1./3.

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1496–1497

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 64

4.2./4.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Csehország címere.

Az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán egy-egy vonalkör: °–°

Hátlap: PATRON VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben szembe néző Nagyboldogasszony ülő alakja, mellén a ruhája „V” alakban többször redőzött. Szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja.

Fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: K – M / AF

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1495–1496

Irodalom: MÉ. 638.c. / C2–276 / H–803 / Mzz. 238–2

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 157

4.2./5.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerekaltalpu négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Csehország címere. Az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán egy-egy vonalkör: °–°

Hátlap: PATRON VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben szembe néző Nagyboldogasszony ülő alakja, mellén a ruhája „V” alakban többször redőzött. Szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. Fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: K – M / AF / B

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1495–1496

Irodalom: MÉ. 638.d. / C2–276 / H–803 / Mzz. 238–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 574

4.2.1./5.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerekaltalpu négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Csehország címere. Az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán egy-egy pont: •–•

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1495–1496

Hátlap: mint a 4.2./5.

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 13

4.2.2./5.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Csehország címere.

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1495–1496

Hátlap: mint a 4.2./5.

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 13

4.5./5.

Előlap: mint a 4.2.1./5.

Hátlap: mint a 4.2./5., eltérés a mezőben található verdejegyen: K – M / AF / B (kisméretű „B” betű)

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1495–1496

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 5

4.5.1./5.

Előlap: mint a 4.2./5.

Hátlap: mint a 4.5./5.

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1495–1496

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 99

4.5.2./5.

Előlap: mint a 4.2.2./5.

Hátlap: mint a 4.5./5.

Kamaraispán: Ryzmegl István – Rösel Erasmus

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1495–1496

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

4.1./6.

Előlap: mint a 4.2.2./5.

Hátlap: mint a 4.1./3., eltérés a mezőben található verdejegyen: K – T

Kamaraispán: Tengler Mátyás?

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1497

Irodalom: MÉ. 638.f. / C2–276 / H–803 / Mzz. 238–5

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

5.2.1.4. A pénzverésért felelős személyek működési idejének rekonstruálása az éremképi fejlődés és az előfordulási gyakoriság alapján (1490–1497)

Denárokon található mesterjegyek keltezése 1490–1497 között	Körmöcbánya
⌘ (C-t vonás metsz, sasos) (1490. 04. – 1491. 09.)	Schaider Péter megbízottja, Steck Gáspár (kb. 1490. 02. – 1490. 04.)
⌘ (C-t vonás metsz, oroszlános) (1491. 09. – 1495. 09.)	Schaider Péter megbízottja, 1495-től Steck Gáspár kamaraispán
M / AF (1495. 09. – 1496. 01.)	Hellebrand András és Körnidel Ferenc (kb. 1495. 09. – kb. 1496. 09.)
M / AF / B (1496. 01. – 1496. 09.)	
S / E (1496. 09. – 1497. 09.)	Ryzmejl István és Rösel Erasmus (kb. 1496. 09. – kb. 1497. 09.)
T (1497. 09. – 1497. 12.)	Tengler Mátyás (kb. 1497. 09. – kb. 1497. 12.)

5.2.2. II. Ulászló körmöcbányai évszám nélküli denárok (1498–1503) (a szerző rajzai)

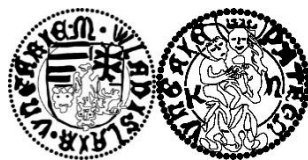
5.2.2.1. Körmöcbányai veretek

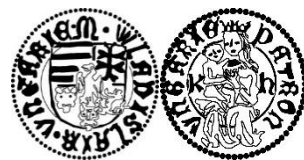
1.1. (1498–1499)
K: (A–B, D–E, G–H, K)

1.2. (1498–1499)
K: (C, F)

1.3. (1498–1499)
K: (A–B, C)

1.4. (1498–1499)
K: (A–B, D–E, G)

2.1. (1499–1501)
K: (A–B, D–I)

2.2. (1499–1501)
K: (E, H)

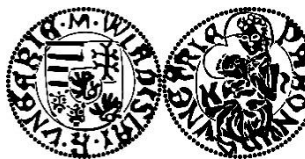
2.3. (1499–1501)
K: (D–F)

3.1. (1501–1503)
K: (B, C)

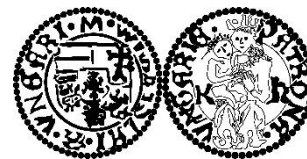
4.1. (1498–1499)
K: (A, D)

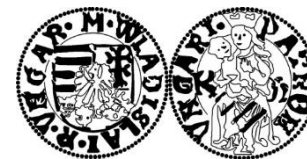
4.2. (1498–1499)
K: (A)

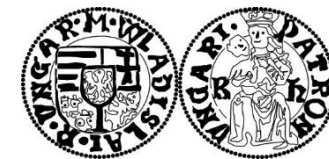
5.1. (1498–1499)
K: (A–B, D)

5.2. (1498–1499)
K: (D)

6.1. (1499–1501)
K: (A–B, D–K)

6.2. (1499–1501)
K: (A, D–E, F, G–H, J, K)

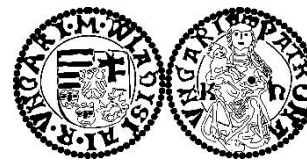
7.1. (1501–1503)
K: (A–L)

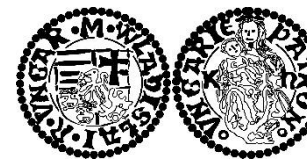
7.2. (1501–1503)
K: (D–E, G–I, L)

7.3. (1501–1503)
K: (A–B, D–H)

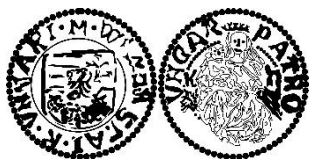
7.4. (1501–1503)
K: (A–L)

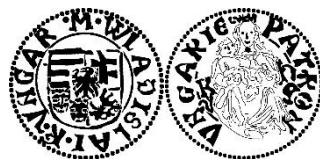
7.5. (1501–1503)
K: (A–K)

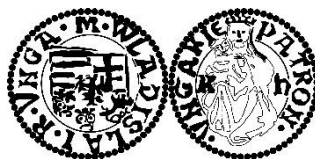
7.6. (1501–1503)
K: (E, G–K, M)

7.7. (1501–1503)
K: (F)

7.7.1. (1501–1503)
K: (F, G, H, I)

7.8. (1501–1503)
K: (G, J)

2.1./1. (1499–1501)
K: (A–B, D–E, G–K, N)

2.4./1. (1499–1501)
K: (E, G, H)

6.1./1. (1499–1501)
K: (A–B, D–E, G–K)

6.2./1. (1499–1501)
K: (D–E, G–H, J, K)

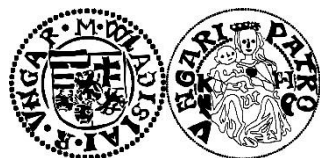
7.1./1. (1501–1503)
K: (A, D–E, G–H, I–K)

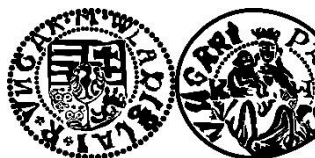
7.3./1. (1501–1503)
K: (D–E, G)

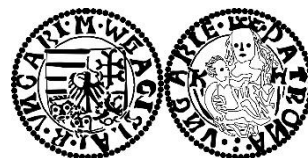
7.4./1. (1501–1503)
K: (B, D, G–H, I)

7.7./1. (1501–1503)
K: (D, G, H, I)

7.7.1./1. (1501–1503)
K: (F, H, J)

7.9./1. (1501–1503)
(K: (A, D)

5.2.2.2. II. Ulászló denárok körirat változatai (1490–1503) (a szerző szerkesztése)

Köriratok	Előlap	Hátlap
A.	m/M(• / °)WLADISLAI(• / °)R(• / °)VNGAR(I)E(• / ° / :•)	(•)PATRON(A)(• / °) (:•) (• / °)VNGAR(I)E(• / ° / :)
B.	m/M(• / °)WLAD(ISLAI)(• / °)R(• / °)VNGAR(I)E(• / ° / :)	(•)PATRON(A)(• / °) (• / °)VNGARI(• / ° / :)
C.	m/M(• / °)WLADISLAI(• / °)R(• / °)VNGAR(I)E(• / ° / :)	(•)PATRON(A)(• / °) (• / °)VNGAR(• / ° / :)
D.	m/M(• / *)WLADISLAI(• / *)R(• / *)VNGARI(• / ° / :)	(•)PATRON(A)(• / ° / *) (:•) (• / ° / *)VNGAR(I)E(• / ° / : / :•)

E.	m/M(• / *)WLADISLAI(• / *)R(• / *)VNGARI(• / ° / :)	(•)PATRON(A)(• / ° / *) (• / ° / *)VNGARI(• / ° / : / :)
F.	m/M(• / °)WLADISLAI(• / °)R(• / °)VNGARI(• / ° / :)	(•)PATRO(N)(A)(• / °) (• / °)VNGAR(• / ° / :)
G.	m/M(• / *)WLADISLAI(• / *)R(• / *)VNGAR(• / ° / :)	(•)PATRON(A)(• / ° / *) (• / ° / *)VNGAR(I)E(• / ° / :)
H.	m/M(• / °)WLADISLAI(• / °)R(• / °)VNGAR(• / ° / :)	(•)PATRO(N)(A)(• / °) (• / °)VNGARI(• / ° / : / :)
I.	m/M(• / °)WLADISLAI(• / °)R(• / °)VNGAR(• / ° / :)	(•)PATRO(N)(A)(• / °) (• / °)VNGAR(• / ° / :)
J.	m/M(• / °)WLADISLAI(• / °)R(• / °)VNGA(• / ° / :)	(•)PATRON(A)(• / °) (• / °)VNGAR(I)E(• / ° / :)
K.	m/M(• / °)WLADISLAI(• / °)R(• / °)VNGA(• / ° / :)	(•)PATRON(A)(• / °) (• / °)VNGARI(• / ° / :)
L.	m/M(• / °)WLADISLAI(• / °)R(• / °)VNGA(• / ° / : / :)	(•)PATRON(A)(• / °) (• / °)VNGAR(• / ° / :)
M.	m/M(• / °)WLADISLAI(• / °)R(• / °)VNGA(• / ° / :)	(•)PATRON(A)(• / °) (• / °)VNGA(• / ° / :)
N.	m•WLADISLAI•R•VNG•	PATRON(A) VNGARIE

5.2.2.3. A típusok részletes leírása (1490–1503)

1.1.

Előlap: m•WLADISLAI•R•VnGARIE• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szív pajzs. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. A szív pajzs helyén pajzs nélkül Lengyelország címere.

Hátlap: PATRONA VNGARIE• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben szembe néző Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, az országalmát közösen tartják. A mezőben található verdejegy: K – h

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1498–1499

Irodalom: MÉ. 640.a. / C2–272A / H–806 / Mzz. 241–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 857

1.2.

Előlap: mint az 1.1.

Hátlap: PATRONA VNGAR csillag / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben szembe néző Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, az országalmát közösen tartják. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1498–1499

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 7

1.3.

Előlap: mint az 1.1.

Hátlap: PATRONA VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben szembe néző Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, az országalmát közösen tartják, fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1498–1499

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 4

1.4.

Előlap: mint az 1.1.

Hátlap: PATRONA VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, balkezeiben országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1498–1499

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 251

2.1.

Előlap: mint az 1.1.

Hátlap: PATRONA VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása egyenes, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezét ugyan emeli, de az országalma nem kivehető. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Megjegyzés: A köriratban ritkán, de előfordult a retrográd „N” betű használata.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1499–1501

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 178

2.1./1.

Előlap: mint az 1.1.

Hátlap: mint a 2.1., eltérés a mezőben található verdejegyben van: K – H

Megjegyzés: A köriratban ritkán, de előfordul a retrográd „N” betű használata, illetve három féle „E” betű egyidejű használata figyelhető meg. Ebből egy gótikus majuszkula (Ʒ), illetve kettő reneszánsz kapitális betűforma (E, E).

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1499–1501

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 665

2.2.

Előlap: mint az 1.1.

Hátlap: PATRONA VNGARI• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, feje felett glória, szoknyájának lefutása egyenes, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezét ugyan emeli, de az országalma nem kivehető. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1499–1501

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 5

2.3.

Előlap: m•WLADISLAI•R•VNGARI• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Lengyelország címere.

Hátlap: mint 2.1.

Megjegyzés: A köriratban ritkán, de előfordul a retrográd „N” betű használata.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1499–1501

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 24

2.4./1.

Előlap: mint az 1.1.

Hátlap: PATRONA VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása egyenes, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezét ugyan emeli, de az országalma nem kivehető. Fejük felett glória.

A mezőben található verdejegy: K–H

Megjegyzés: A köriratban ritkán, de előfordul a retrográd „N” betű használata.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1499–1501

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 6

3.1.

Előlap: mint az 1.1.

Hátlap: PATRON^o VNGARI: / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik, a lábfejek a függőleges középvonaltól kissé jobbra láthatóak. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezét ugyan emeli, de az országalma nem kivehető. A mezőben található verdejegy: K – h

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 4

4.1.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Csehország címere.

Hátlap: mint az 1.1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1498–1499

Irodalom: MÉ. 638.g. / C2–276 / H–803 / Mzz. 238–6

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 38

4.2.

Előlap: mint a 4.1.

Hátlap: PATRONA VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében az országalmát tartja. Fejük felett glória. A mezőben található verdejegy: K – h

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1498–1499

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 5

5.1.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. A szívpajzs helyén pajzs nélkül Lengyelország címere.

Hátlap: mint a 1.1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1498–1499

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 21

5.2.

Előlap: M•WLADISLAI•R•VNGARIC• / moneta Wladislai regis Ungariae / Ulászlónak, Magyarország királyának a pénze / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Lengyelország címere.

Hátlap: mint a 1.1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1498–1499

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

6.1.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: mint a 2.1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1499–1501

Irodalom: MÉ. 641.a. / C2–272B / H–807 / Mzz. –

Megjegyzés: Egy esetben előfordult, hogy a „G.” típusú előlapi köriratból hiányzik a „VNGAR” U betűje. Egy hátlati körirat végződésében „VNGAR” helyett „VNGA” olvasható, ami abból adódott, hogy a köriratot lezáró központosítás rákerült az „R” betűre.

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1099

6.1./1.

Előlap: mint a 6.1.

Hátlap: mint a 6.1. Eltérés a mezőben található verdejegyben van: K – H

Megjegyzés: A köriratban egy új típusú „E” betű jelenik meg: ⚡

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1499–1501

Irodalom: MÉ. 641.b. / C2–276 / H–803 / Mzz. –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 446

6.2.

Előlap: mint az 5.2.

Hátlap: mint a 2.1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1499–1501

Irodalom: MÉ. 644.a. / C2–272C / H–809 / Mzz. 245–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 112

6.2./1.

Előlap: mint az 5.2.

Hátlap: mint a 2.1. Eltérés a mezőben található verdejegyben van: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1499–1501

Irodalom: MÉ. 644.b. / C2–272C / H–809 / Mzz. 245–2

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 128

7.1.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRON• •VNGARIC / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik, a lábfejek alul a függőleges középvonal mentén láthatóak. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, mellmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1722

7.1./1.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: mint a 7.1. Eltérés a mezőben található verdejegy: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 78

7.2.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: mint a 7.1. Eltérés hogy a Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, feje felett glória van.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: MÉ. 642.a. / C2–274 / H–805 / Mzz. 243–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 75

7.3.

Előlap: mint az 5.2.

Hátlap: PATRON VNGARI• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Alul középen a jobblábfej kialakítása hangsúlyos. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, nyakmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 15

7.3./1.

Előlap: mint az 5.2.

Hátlap: mint a 7.3. Eltérés a mezőben található verdejegyben van: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 9

7.4.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRON VNGARI• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Alul közepén a jobblábfej kialakítása hangsúlyos. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, mellmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – h

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 553

7.4./1.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRON^o VNGARI^o / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, holdsarlón ülő alakja, köpenyének lefutása lefelé szélesedő, közepén „V” alakban többször bordázott. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, mellmagasságban országalmát tart.

A mezőben található verdejegy: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 10

7.5.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRON VNGARIC• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Alul középen a jobblábfej és a lábujjak kialakítása hangsúlyos. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, nyakmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 228

7.6.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRON••VNGAR• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, koronája háromágú, nyitott, hangsúlyosabb középpel. Szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik, a lábfejek alul a függőleges középvonal mentén láthatóak. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, mellmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 54

7.7.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRO VNGAR / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, koronája nyitott. Szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbján bogáncsvirág, balján a kerevet széle látszik. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, nyakmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

7.7./1.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRO VNGARI / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, koronája nyitott. Szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbján bogáncsvirág, balján a trónszék karfája. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, nyakmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 9

7.7.1.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRO VNGAR / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, koronája nyitott. Szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbján bogáncsvirág, balján a trónszék karfája. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, nyakmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

7.7.1./1.

Előlap: mint az 5.2.

Hátlap: mint a 7.7./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

7.8.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRON VNGARIE• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, fátyolban és nyitott koronával. Szoknyájának lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Alul középen a jobblábfej kialakítása hangsúlyos. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, nyakmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – **h**

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

7.9./1.

Előlap: mint az 5.1.

Hátlap: PATRONA::VNGARIE• / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony holdsarlón ülő fél alakja. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1501–1503

Irodalom: MÉ. 643. / C2–275 / H–808 / Mzz. 244–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

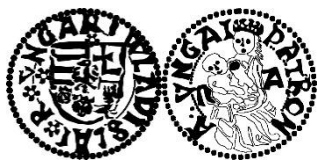
5.2.3. II. Ulászló nagybányai évszám nélküli denárok (1505–1506) (a szerző rajzai)

5.2.3.1. Nagybányai veretek

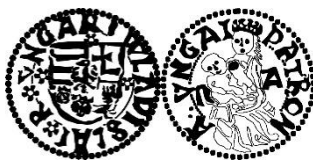
8.1./2. (1505–1506)

K: (A, I)

8.2./2. (1505–1506)

K: (E)

8.3./2. (1505–1506)

K: (E)

5.2.3.2. II. Ulászló nagybányai évszám nélküli denárok körirat változatai (1505–1506) (a szerző szerkesztése)

Köriratok	Előlap	Hátlap
A.	WLADISLAI*R*VNGARIE(*)	PATRON–(A) (: / *) VNGARIE
E.	WLADISLAI*R*VNGARI(*)	PATRON–A:VNGA(R)I
I.	WLADISLAI*R*VNGAR(*)	PATRO–N*VNGAR

5.2.3.3. A típusok részletes leírása (1505–1506)

8.1./2.

Előlap: WLADISLAI*R*VNGAR / Wladislai regis Ungariae / Ulászlóé, Magyarország királyáé / vonalkörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal.

Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. A szívpajzs helyén pajzs nélkül Lengyelország címere.

Hátlap: PATRO–N*VNGAR / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. A mezőben található verdejegy:

Ω – Ɱ

Kamaraispán: Ambrosius Litteratus

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1505–1506

Irodalom: MÉ. 641.c. / C2–272B / H–807 / Mzz. 242–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 5

8.2./2.

Előlap: WLADISLAI*R*VNGARI / Wladislai regis Ungariae / Ulászlóé, Magyarország királyáé / vonalkörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpajzzsal.

Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. A szívpajzs helyén pajzs nélkül Lengyelország címere.

Az előlapi mezőben a címerpajzs jobb oldalán és felül egy-egy rozetta található.

Hátlap: PATRON–A:VNGAI / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. A mezőben található verdejegy:

Ń – Ꝥ

Kamaraispán: Ambrosius Litteratus

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1505–1506

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

8.3./2.

Előlap: WLADISLAI*R*VNGARI / Wladislai regis Ungariae / Ulászlóé, Magyarország királyáé / vonalkörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpajzzsal.

Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. A szívpajzs helyén pajzs nélkül Lengyelország címere.

Az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán és felül rozetták vannak.

Hátlap: PATRON–A:VNGAI / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben fejét jobbra és lefelé biccentő Nagyboldogasszony ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé szélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, baljában az országalmát tartja. A mezőben található verdejegy:

Ń – Ꝥ

Kamaraispán: Ambrosius Litteratus

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1505–1506

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

5.2.4. II. Ulászló körmői denárok (1503–1516) (a szerző rajzai)

5.2.4.1. Körmeóbányai veretek

8.1. (1503)
K: (H)

9.1. (1504)
K: (E)

8.1./1. (1503)
K: (A, D, E, G–H, J–K)

8.1.1./1. (1503)
K: (G)

8.2./1. (1503)
K: (E)

8.2.1./1.
K: (J)

8.3./1.
K: (A, G, H)

8.4./1.
K: (A–B, D–E, G–H, I–J, K)

8.5./1.
K: (H)

8.6./1.
K: (A.2.)

9.1./1. (1504)
K: (A, A.1, B, D, E, G–K, G.1., H.1.)

9.2./1. (1504)
K: (A, B, D, E, H)

mint a 8.1./1.

10.1./1. (1505)

K: (A, B, D, E, G, G.1, H, J)

10.2./1. (1505)

K: (F)

10.1./2. (1505)

K: (A)

mint a 8.1./1.

11.1./1. (1506)

K: (A, D, E, F, G, H, I, J)

11.2./1. (1506)

K: (D, G)

mint a 8.1./1.

12.1./1. (1507)

K: (A, B, D, E, F, G, H, J, K)

mint a 10.1./2.

12.1./2. (1507)

K: (D, H)

mint a 8.1./1.

13.1./1. (1508)

K: (A, B, D, E, F, G, H, I)

mint a 10.1./2.

13.1./2. (1508)

K: (A, D, G)

mint a 8.1./1.

14.1./1. (1509)

K: (H)

mint a 10.1./2.

14.1./2. (1509)

K: (A, A.1, D, E, G, H)

mint a 10.1./2.

15.1./2. (1510)

K: (A, B, D, E, G, H)

mint a 8.1./1.

16.1./1. (1511)

K: (D)

mint a 10.1./2.

16.1./2. (1511)

K: (A, D, G, H)

mint a 10.1./2.

17.1./2. (1512)

K: (A, B, D, E, G)

mint a 10.1./2.

18.1./2. (1513)

K: (A, A.1, D, G)

mint a 10.1./2.

19.1./2. (1514)

K: (A, D, G, E)

mint a 10.1./2.

20.1./2. (1515)

K: (A, D, G)

mint a 10.1./2.

21.1./2. (1516)

K: (A, D, G, J)

5.2.4.2. Felsőbányai veretek

13.1./3. (1508)

K: (G)

13.1./4. (1508)

K: (G)

5.2.4.3. Nagybányai veretek

23.1./3. (1518)

K: (L)

5.2.4.4. II. Ulászló denárok körirat változatai (1503–1516/1518) (a szerző szerkesztése)

Köriratok	Előlap	Hátlap
A.	WLADISLAI(• / *)R (• / *)VNGAR(I)E(• / * / °) (évsz.) (• / : / *)	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARIE(• / * / °) (8 •)
A.1. (hibás)	WLADISLAI•VNGARIE•(évsz.)•	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARIE(• / * / °)
A.2. (hibás)	WLADISLAI°REX°VNGARIE•(évsz.)•	PATRON(A)• •VNGARIE•8•
B.	WLADISLAI(• / *)R(• / *)VNGARIE(• / * / °) (évsz.) (• / : / *)	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARI(• / * / °)
D.	WLADISLAI(• / *)R(• / *)VNGARI(• / * / °) (évsz.) (• / : / *)	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARIE(• / * / °)
E.	WLADISLAI(• / * / °)R(• / * / °)VNGARI(• / * / °) (évsz.) (• / : / * / °)	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARI(• / * / °)
F.	WLADISLAI(• / *)R(• / *)VNGARI(• / * / °) (évsz.) (• / : / *)	(• / * / °)PATRO(N)(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGAR(• / * / °)
G.	WLADIS(*)LAI(• / * / x)R(• / * / x)VNGAR(• / * / ° / x) (évsz.) (• / : / * / x)	(• / * / ° / x)PATRON(A)(• / * / ° / x) (• / * / ° / x)VNGARIE(• / * / ° / x)
G.1. (hibás)	*WLADISLAI*VNGAR* (évsz.)	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARIE(• / * / °)
H.	WLADISLAI•R•VNGAR(• / * / °) (évsz.) (• / : / *)	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARI(• / * / °)
H.1. (hibás)	*WLADISLAI*VNGAR* (évsz.)	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARI(• / * / °)

I.	WLADISLAI•R•VNGAR(• / * / °) (évsz.) (• / : / *)	(• / * / °)PATRO(N)(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGAR(• / * / °)
J.	WLADISLAI•R•VNGA(• / * / °) (évsz.) (• / : / *)	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARIE(• / * / °)
K.	WLADISLAI•R•VNGA(• / * / °) (évsz.) (• / : / *)	(• / * / °)PATRON(A)(• / * / °) (• / * / °)VNGARI(• / * / °)
L.	WLADISLAVS*R*VNGARIE 1518	PATRONA* *VNAGRIE* (téves körirat)

5.2.4.5. A típusok részletes leírása (1503–1516/1518)

8.1.

Előlap: WLADISLAI°R°VNGAR°1503: / Wladislaw regis Hungariae 1503 / Ulászlóé, Magyarország királyáé 1503 / gyöngykörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzsos. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Lengyelország címere.

Hátlap: PATRONA°°VNGARI / Patrona Hungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, nyakmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy:

K – h

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1503

Irodalom: MÉ. 645.a. / C2–277 / H–811 / Mzz. 253–2

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

9.1.

Előlap: mint a 8.1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1504.

Hátlap: mint a 8.1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1504

Irodalom: MÉ. 645.a. / C2–277 / H–811 / Mzz. –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

8.1./1.

Előlap: mint a 8.1.

Hátlap: mint a 8.1. Eltérés a mezőben található verdejegyben van: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1503

Irodalom: MÉ. 645.b. / C2–277 / H–811 / Mzz. 253–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 44

8.1.1./1.

Előlap: mint a 8.1.

Hátlap: PATRO VNGARI / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, koronája nyitott.

Szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbján bogáncsvirág, balján a trónszék karfája. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, nyakmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

8.2./1.

Előlap: WLADISLAIR^oVNGARI^o1503^o / Wladisai regis Ungariae 1503 / Ulászlóé, Magyarország királyáé 1503 / gyöngykörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpaizsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpaizsban Lengyelország címere. Az előlapi mezőben a címerpaizs két oldalán és felül vonalkörök vannak.

Hátlap: PATRON^o VNGARI^o / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / gyöngykörben Nagyboldogasszony szembe néző, szélesre nyíló holdsarlón ülő alakja, köpenyének lefutása lefelé szélesedő, közepén „V” alakban többször bordázott. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, mellmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

8.2.1./1.

Előlap: mint a 8.2./1.

Hátlap: PATRON^o VNGARIE / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / gyöngykörben Nagyboldogasszony szembe néző, holdsarlón ülő alakja, köpenyének lefutása lefelé szélesedő, közepén „V” alakban többször bordázott. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, mellmagasságban országalmát tart.

A mezőben található verdejegy: K – H

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

8.3./1.

Előlap: WLADISLAI^oR^oVNGARI^o1503^o / Wladislaus regis Hungariae 1503 / Ulászlóé, Magyarország királyáé 1503 / gyöngykörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpajzzsal, az alappajzs felsőrésze a hasításánál homorú. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Lengyelország címere.

Hátlap: mint a 8.2.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 11

8.4./1.

Előlap: mint a 8.1./1.

Hátlap: mint a 8.2.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 61

8.5./1.

Előlap: WLADISLAI^oR^oVNGAR 1503: / Wladislaus regis Hungariae 1503 / Ulászlóé, Magyarország királyáé 1503 / gyöngykörben kerektaipú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Lengyelország címere. Az előlapi mezőben a címerpajzs két oldalán egy-egy vonalkör: ^o–^o

Hátlap: mint a 8.2.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

8.6./1.

Előlap: WLADISLAI^oREX^oVNGARIE•1503• / Wladislai rex Ungariae 1503 /Ulászlóé, Magyarország királya 1503 /gyöngykörben kerekaltalpu négyelt pajzs, szív pajzs. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szív pajzsban Lengyelország címere.

Hátlap: PATRON••VNGARIE•8• / Patrona Ungariae 8 / Magyarország patrónája 8 / ábrázolás, mint 8.2.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1503

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

9.1./1.

Előlap: mint a 8.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1504

Hátlap: mint a 8.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1504

Irodalom: MÉ. 646.b. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 932

9.2./1.

Előlap: mint a 8.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1504

Hátlap: mint a 8.2.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1504

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 24

10.1./1.

Előlap: mint a 8.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1505

Hátlap: mint a 8.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1505

Irodalom: MÉ. 646.b. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1193

10.2./1.

Előlap: mint a 8.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1505

Hátlap: mint 8.1.1./1. Eltérés, hogy a Nagyboldogasszony feje felett glória van.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1505

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

10.1./2.

Előlap: mint a 8.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1505

Hátlap: mint a 8.1./1. Eltérés a mezőben található verdejegyben van: K – G

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1505

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

11.1./1.

Előlap: mint a 8.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1506

Hátlap: mint a 8.1./1.

Megjegyzés: Két esetben előfordult, hogy a mezőben található verdejegy hiányos, rontott, mivel csak az egyik része került a veretre: K] – H. Továbbá egy esetben az évszámnál hibásan 15006 szerepel.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1506

Irodalom: MÉ. 646.b. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1232

11.2./1.

Előlap: mint a 8.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1506

Hátlap: mint a 8.1./1. Eltérés, hogy a Nagyboldogasszony feje felett glória van.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1506

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 3

12.1./1.

Előlap: mint a 9.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1507

Hátlap: mint a 9.1./1.

Megjegyzés: Egy esetben előfordult, hogy a mezőben található verdejegy hiányos, rontott, mivel csak az egyik része került a veretre: K] – H.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1507

Irodalom: MÉ. 646.b. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1217

12.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1507

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1507

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 5

13.1./1.

Előlap: mint a 9.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1508

Hátlap: mint a 9.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1508

Irodalom: MÉ. 646.b. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 856

13.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1508

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1508

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 212

13.1./3.

Előlap: mint a 8.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1508

Hátlap: PATRONA^o °VNGARIE^o / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / gyöngykörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, két karéjban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezét ugyan emeli, de az országalma nem kivehető. A mezőben található verdejegy: M – M

Megjegyzés: A köriratban ritkán, de előfordul a retrográd „N” betű használata.

Kamaraispán: Geszti Mihály?

Kibocsátási hely / idő: Felsőbánya / 1508

Irodalom: MÉ. 645.c. / C2–277 / H–811 / Mzz. 253–8

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

13.1./4.

Előlap: mint a 8.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1508, valamint az előlapi mezőben a címerpajzs felett andráskereszt („X”) található.

Hátlap: xPATRONAx xVNGARIEx / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / gyöngykörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezét ugyan emeli, de az országalma nem kivehető. A mezőben található verdejegy: M – M

Megjegyzés: A köriratban ritkán, de előfordul a retrográd „N” betű használata.

Kamaraispán: Geszti Mihály?

Kibocsátási hely / idő: Felsőbánya / 1508

Irodalom: –

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 2

14.1./1.

Előlap: mint a 9.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1509

Hátlap: mint a 9.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1509

Irodalom: MÉ. 646.b. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 4

14.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1509

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1509

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 965

15.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1510

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1510

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1396

16.1./1.

Előlap: mint a 9.1./1. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1511

Hátlap: mint a 9.1./1.

Kamaraispán: Thurzó János

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1511

Irodalom: MÉ. 646.b. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–3

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 12

16.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1511

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1511

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 857

17.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1512

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1512

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 714

18.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1513

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1513

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 541

19.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1514

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1514

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 299

20.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1515

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1515

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 429

21.1./2.

Előlap: mint a 10.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1516

Hátlap: mint a 10.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1516

Irodalom: MÉ. 646.c. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–4

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 221

23.1./3.

Előlap: WLADISLAVS•R•VNGARIE 15[18] / Wladislaus rex Ungariae 1518 / Ulászló Magyarország királya 1518 / gyöngykörben kerek talpú négyelt pajzs, szívpajzzsal. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Lengyelország címere.

Hátlap: PATRONA* *VNAGRIE* / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / gyöngykörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, jobbában a gyermek Jézus. A mezőben található verdejegy: n – E

Megjegyzés: Az évszámnál töredékes a veret, így azt teljes bizonyossággal nem lehet meghatározni. A típus szakirodalmi ismertségének köszönhető, hogy a kibocsátási ideje a gyenge állapota ellenére is 1518-ra tehető.

Kibocsátási hely / idő: Nagybánya / 1518

Irodalom: MÉ. 646.h. / C2–278A / H–811 / Mzz. 253–12

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 1

5.3. II. Lajos denárok típusai és köriratai a mohácsi I. és II. éremleletben

5.3.1. II. Lajos körmöci denárok (1516–1521) (a szerző rajzai)

5.3.1.1. Körmöcbányai veretek

22.1./2. (1516)	mint a 22.1./2.	mint a 22.1./2.	mint a 22.1./2.	mint a 22.1./2.
K: (A, D, E, G, J)	23.1./2. (1517)	24.1./2. (1518)	25.1./2. (1519)	26.1./2. (1520)
	K: (A, D, E, G, H)	K: (A, D, E, G, J)	K: (A, B, D, E, G, H, J)	K: (D, G, J)

26.1./3. (1520)	mint a 26.1./3.
K: (D, E, G, H, J, N)	27.1./3. (1521)
	K: (G)

5.3.1.2. II. Lajos denárok körirat változatai (1516–1521) (a szerző szerkesztése)

Köriratok	Előlap	Hátlap
A.	*LVDOVICVS*R*VNGARIE*(évsz.)	*PATRON(A)* *VNGARIE*
B.	*LVDOVICVS*R*VNGARIE*(évsz.)	*PATRON(A)* *VNGARI*
D.	*LVDOVICVS*R*VNGARI*(évsz.)	*PATRON(A)* *VNGARIE*
E.	*LVDOVICVS*R*VNGARI*(évsz.)	*PATRON(A)* *VNGARI*

G.	*LVDOVICVS*R*VNGAR*(évsz.)	*PATRON(A)* *VNGARIE*
H.	*LVDOVICVS*R*VNGAR*(évsz.)	*PATRON(A)* *VNGARI*
J.	*LVDOVICVS*R*VNGA*(évsz.)	*PATRON(A)* *VNGARIE*
K.	*LVDOVICVS*R*VNGA*(évsz.)	*PATRON(A)* *VNGARI*
N.	*LVDOVICVS*R*VNG*(évsz.)	*PATRON(A)* *VNGARIE*

5.3.1.3. A típusok részletes leírása (1516–1521)

22.1./2.

Előlap: LVDOVICVS*R*VNGARIE*1516* / Ludovicus rex Ungariae 1516 / Lajos Magyarország királya 1516 / gyöngykörben kerekaltalpu négyelt pajzs, szívpajzsos. Alappajzs 1. mező: magyar vágások, 2. mező: kettőskereszt, 3. mező: Dalmácia, 4. mező: Csehország. Szívpajzsban Lengyelország címere.

Hátlap: PATRONA* *VNGARIE / Patrona Ungariae / Magyarország patrónája / vonalkörben Nagyboldogasszony szembe néző, ülő alakja, szoknyájának lefutása lefelé kiszélesedő, ívelt, karéjokban végződik. Jobbjában a gyermek Jézus, bal kezében, nyakmagasságban országalmát tart. A mezőben található verdejegy: K – G

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1516

Irodalom: MÉ. 673.m. / C2–306A / H–841 / Mzz. 255–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 420

23.1./2.

Előlap: mint a 22.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1517

Hátlap: mint a 22.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1517

Irodalom: MÉ. 673.m. / C2–306A / H–841 / Mzz. 255–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 366

24.1./2.

Előlap: mint a 22.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1518

Hátlap: mint a 22.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1518

Irodalom: MÉ. 673.m. / C2–306A / H–841 / Mzz. 255–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 541

25.1./2.

Előlap: mint a 22.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1519

Hátlap: mint a 22.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1519

Irodalom: MÉ. 673.m. / C2–306A / H–841 / Mzz. 255–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 511

26.1./2.

Előlap: mint a 22.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1520

Hátlap: mint a 22.1./2.

Kamaraispán: Thurzó György

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1520

Irodalom: MÉ. 673.m. / C2–306A / H–841 / Mzz. 255–1

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 40

26.1./3.

Előlap: mint a 22.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1520

Hátlap: mint a 22.1./2. Eltérés a mezőben található verdejegyen van: K – A

Kamaraispán: Thurzó Elek

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1520

Irodalom: MÉ. 673.n. / C2–306A / H–841 / Mzz. 255–2

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 295

27.1./3.

Előlap: mint a 22.1./2. Eltérés a köriratban található évszámban van: 1521

Hátlap: mint a 22.1./2. Eltérés a mezőben található verdejegyen van: K – A

Kamaraispán: Thurzó Elek

Kibocsátási hely / idő: Körmöcbánya / 1520

Irodalom: MÉ. 673.n. / C2–306A / H–841 / Mzz. 255–2

Előfordulási gyakoriság: 44.081 / 12